

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE

16/2019

STUDII DE PREISTORIE

16/2019

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE

16/2019

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE 16

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: Silvia Marinescu-Bîlcu

Redactor șef adjunct: Valentin Radu

Membri: Douglass W. Bailey, Krum Bacvarov, Adrian Bălășescu, Cătălin Bem, Dušan Borič, Yavor Boyadziev, John C. Chapman, Radu-Alexandru Dragoman, Constantin Haită, Slawomir Kadrow, Cătălin Lazăr, Marcel Otte, Valentin Radu, Vladimir Slavchev, Ulrike Sommer, Laurens Thissen, Anne Tresset, Zoï Tsirtsoni, Mikhail Videiko.

Coperta: Inel de buclă Yamnaya de la Ariceștii Rahtivani (jud. Prahova).

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de autori.

Editorial board is not responsible for the opinions expressed by authors.

Revista este indexată în următoarele baze de date internaționale: ERIHPLUS, CEEOL, DOAJ

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, orice corespondență se vor trimite Colegiului de redacție, pe adresa Șos. Pantelimon 352, sc. C, ap. 85, sector 2, București sau prin email:

costel_haita@yahoo.com; valipeste@yahoo.com; a.balasescu@gmail.com

ISSN 2065 – 2526

Asociația Română de Arheologie <http://www.arheologie.ro/>, București, 2019

SUMAR / SUMMARY SP16

PAGINI DIN ISTORIA ARHEOLOGIEI ROMÂNEȘTI
PAGES FROM THE HISTORY OF ROMANIAN ARCHAEOLOGY

George TROHANI

- Din însemnările profesorului Gheorghe Cantacuzino (1900-1977). V.
Preliminarii privind cercetarea arheologică a fostei Mănăstiri Cătălui
Dès notes du professeur Georges Cantacuzène (1900 – 1977). V. Préliminaires
Concernant les recherches archéologiques de l'ancien Monastère Cătălui 7-14

STUDII

STUDIES

Monica MĂRGĂRIT, Mădălina DIMACHE

- Personal adornments discovered in the Boian funerary contexts: necropolis of
Sultana-Valea Orbului (Călărași county, Romania) 15-39

Cristian Eduard ȘTEFAN, Ion DUMITRESCU, Aurelia GROSU, Ioan Andi PIȚIGOI

- Cercetările arheologice preventive de la Slatina, str. Viorelelor, jud. Olt
Preventive archaeological researches from Slatina, Viorelelor street, Olt County 41-96

Radian-Romus ANDREESCU, Katia MOLDOVEANU

- Looking around the tell-settlements. A view from Southern Romania 97-112

Valentin RADU, Monica MĂRGĂRIT, Adrian BĂLĂŞESCU

- Unelte din mandibule de câine (*Canis familiaris*) de la Căscioarele Ostrovel
(cultura Gumelnița)
Dog (Canis familiaris) mandibles tools from Căscioarele Ostrovel
(Gumelnița culture) 113-127

Alin FRÎNCULEASA

- The Children of the Steppe: descendant as a key to Yamnaya success 129-168

NOTE ȘI DISCUȚII
NOTES AND DISCUSSION

Andreea BÎRZU

Notă asupra decorului unei statuete antropomorfe neolitice descoperite la Rast, județul Dolj

Note regarding the decoration of a Neolithic anthropomorphic figurine discovered in Rast, Dolj County 169-175

RECENZII
BOOK REVIEWS

Sabin Adrian Luca, *Așezări neolitice pe valea Mureșului (III). Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă. II. Campaniile anilor 1996–1998*, Bibliotheca Septemcastrensis XXV, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2018, ISBN 978-606-12-1551-5 (Dragoș DIACONESCU) 177-192

ABREVIERI

ABREVIATIONS 193-195

Din însemnările profesorului Gheorghe Cantacuzino (1900-1977).

V. Preliminarii privind cercetarea arheologică a fostei Mănăstiri Cătălui.

George TROHANI*

Résumé: Le 25 Avril 1965 des représentants de l’Institut d’Archéologie de Bucarest et de la Direction des Monuments Historiques ont fait une visite documentaire ayant comme itinéraire Bucarest – Negoieşti–Căscioarele – Herestii – Bucarest en vue des futures fouilles archéologiques sur l’emplacement du Monastère de Cătălui, aujourd’hui disparu, aux pieds des collines de l’Est de Căscioarele.

On reproduit – d’après les notes du prof. Georges Cantacuzène – les Rapports qu’on a fait à cette occasion ainsi que quelques photos.

Rezumat: În ziua de 25 aprilie 1965 reprezentanți ai Institutului de Arheologie din București și ai Direcției Monumentelor Istorice au efectuat o vizită documentară pe traseul București – Negoiești – Căscioarele–Herestii – București în vederea programării în toamna acelui an de săpături arheologice pe locul fostei Mănăstiri Cătălui, situată la est de Căscioarele.

Sunt reproduse – pe baza însemnărilor prof. dr. doc. Gheorghe Cantacuzino – Rapoartele făcute cu această ocazie precum și unele fotografii.

Mots-clés: Gheorghe Cantacuzino, Monastère de Cătălui, notes de voyage.

Cuvinte cheie: Gheorghe Cantacuzino, Mănăstirea Cătălui, note de călătorie.

Descoperirea ruinelor fostei Mănăstiri Iezeru-Vorniceasa din satul Căldăraru, comuna Cernica, din apropierea Bucureștilor, ctitorie mai întâi a lui Radu Captariu și apoi a Chiajnei, soția vornicului Cernica – la sfârșitul sec. XVI – începutul sec. XVII – mănăstire situată pe malul drept al Colentinei, la sud-est de Mănăstirea Cernica, l-a îndemnat pe prof. dr. doc. Gheorghe Cantacuzino (1900-1977) să identifice locul unei alte dispărute mănăstiri din apropierea, pe atunci, a Dunării ilfovene. Era vorba de fosta Mănăstire Cătălui de la răsărit de comuna Căscioarele (azi jud. Călărași), din apropiere de Oltenița, venind dinspre Giurgiu.

Sfetnic în această privință bănuim a fi fost prof. dr. doc. Vladimir Dumitrescu ce efectua săpături arheologice în așezarea neolică de pe „Ostrovelul” din mijlocul lacului Cătălui din marginea comunei Căscioarele. Pe mijlocul pantei dealului ce adăpostea pădurea „Tufele Grecului”, la est de Ostrovel, se înălțau maiestuos ruinele fostului turn-clopotniță al mănăstirii.

Pentru programarea viitoarei cercetări arheologice a locului, în ziua de 25 aprilie 1965 s-a efectuat o deplasare „periegheză”, în limbaj arheologic. Prezentăm, în continuare, notele-raport alcătuite de prof. dr. doc. Gheorghe Cantacuzino după încheierea „preumblării” (fig. 1.).

* Colaborator al Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei, 12, București; gtrohani@yahoo.com.

❖ Note de călătorie (I)

În ziua de 28 IV / 1965 au plecat cu microbuzul / Întreprinderii (alb) pe direcția / Buc(urești) – Oltenița următoarele persoane : Arh(itect) (Aurelian) Trișcu¹, / delegatul acelei întreprinderi, arh(itect) (Cornel) Dumitrescu² / delegatul D(irecției) M(onumentelor) I(storice), subsemnatul în calitate de / delegat al Inst(itutului) de Arh(eologie), Răzvan Teodorescu / cercetător științific la Inst(itutul) de Istoria Artei, / Emil Moscalu³, student în anul IV a Fac(ultății) / de Istorie (din București) și Ioana Cantacuzino⁴, desenatoare / cartografă la aceeași întreprindere (DMI).

Plecarea s'a făcut la ora 8 de la Inst(itutul). de Arh(eologie).

La ora 9 am ajuns și ne am oprit în comuna Negoești / unde am vizitat și examinat ruinele mănăstirii zidite aici de Matei Basarab. Am făcut / aci câteva fotografii. Constatările făcute au fost consem-/nate într'o notă separată.

Apoi urmând șoseaua asfaltată am ajuns pe la / ora 10 ½ la Oltenița, de unde ne am îndreptat / prin Chirnogi spre comuna Căscioarele.

Am ajuns aci pe la ora 11 și luând pe Ion C. Neac-/șu președintele Cooperativei Agricole fostă / „Gh. Dimitrov” ne am dus cu mașina la locul / ruinelor Mănăstirii Cătălui. Am cercetat situația / acestor ruine, am constatat întinderea pe care / se observă rămășițe de cărămizi, mortare, cio-/buri, situația culturilor agricole aflătoare / pe acest loc și am anunțat pe // Ion Neacșu că vom reveni în toamna anului 1965 / pentru a face săpături în jurul ruinelor mănăstirii / Cătălui. Constatările făcute la 28 IV 1965 la / aceste ruine au fost consemnate pe o altă / foaie⁵.

Plecând pe la 12 dela ruinele Cătălui / ne(-)am îndreptat spre comuna Greaca, pe drumul care urmează lacul Greaca la mică / depărtare, dar fără a ajunge la comuna / Greaca, am cotit la dreapta și urmând / drumul asfaltat am atins comuna Hotarele / și apoi Herești unde ne am oprit la / Palatul construit în sec. XVII de Udriște / Năsturel. P(en)t(ru) acesta am întocmit o notă separa-/tă cu constatările făcute.

Plecând de la Herești pe la ora 13,45, am / sosit în București pe la ora 15.

Călătoria a fost făcută pe o exceptională / vreme frumoasă.

*

Nota II întocmită privind cercetarea / făcută la mănăstirea Negoești, raion Oltenița cu / prilejul preumbilării din 28 IV 1965.

1). Mănăstirea Negoești, la mică distanță de șoseaua / asfaltată Buc(urești) – Oltenița.

2) Biserică mănăstirea Negoești a fost sumar și prost / restaurată în sec. XIX cu două turle de tinichea, / tencueli proaste pe fațade. Cele 2 ferestre mari / din pronaos sunt astupate

¹ Aurelian Trișcu (10 mai 1927 – 1/2 sept. 2018) – a absolvit Facultatea de Arhitectură în anul 1949, dublată de cursuri la Facultatea de Filosofie a Universității București. În 1965 era încadrat la DSAPC (Direcției pentru Sistematizare, Arhitectură și Proiectarea Construcțiilor) și răspundea de monumentele istorice. A se vedea *Laudatio*, București 09.12.2014, susținut de prof. dr. arh. Ioan Lucăcel.

² Prof. dr. arhitect Cornel Dumitrescu (2 aug. 1937 – 10 ian. 2010) – decan al Institutului de Arhitectură „Ion Mincu” (1976-1980) și rector (1980-1989).

³ Emil Moscalu (30 decembrie 1942 – 7-9 noiembrie 1993) - arheolog, cercetător științific la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București (1966-1975 și la Muzeul Național de Istorie a României (1975-1993).

⁴ Ioana Cantacuzino (1932 – +13-14 mai 2010) – fiica profesorului Gheorghe Cantacuzino și a Zoei n. Grecianu (cca 1910 – +6 ianuarie 1997).

⁵ Respectiva foaie nu s-a păstrat.

provizoriu prin scân-/duri. Impresia lăsată de ac(eastă) refacere este / detestabilă. În laturi biserica are peste temelie / un profil din cărămizi pe cant, iar la ferestre / avea cercuri din cărămizi. Ar trebui înlătu-rată tencuiala actuală și puse în valoare elemen-/tele inițiale arhitectonice.

3) Intrarea în vasta curte a bisericii se face printr-o / clopotniță în formă de trunchi de piramidă / zidită din cărămizi ; s-au mai păstrat cele / 4 arcuri în semicerc, pe cele 4 laturi / care susțineau tamburul boltii acestei clopot-/nițe. Însă bolta a dispărut și clopotnița / este acum acoperită printr-un oribil / acoperământ, deteriorat, din tablă, care trebuie neapărat înlocuit.

Pe fațada dela intrarea clopotniței în dreapta ei un / arc încastrat, lucrat din cărămizi.//

4) În partea stângă a curții când privim spre / intrarea bisericii, se află un mare beciu în parte astupat prin masse de pământ / adus. Beciul zidit din cărămizi / era împărțit dela est la vest în 2 / trave despărțite prin pilaștri din zidărie cu / cărămizi susținând arcade. Ambele travee aveau / bolti semicilindrice sprijinate pe arcuri din bolovani. / Pivnița cotea spre sud la capătul ei de est / unde se mai păstrează un mare pilastru de / zidărie susținând 2 arcade.

Deasuprabeciului erau camere de locuit ale caselor egumenești, care se întin-/deau mai departe spre est și din care s'a păstrat / mai bine zidul dinspre nord prevăzut în partea de / sud cu găuri pentru grinzi și sub ele ferestre / dreptunghiulare arcuind în arc și semicerc / în partea superioară. – Arcul era compus din / cărămizi aşezate pe cant care depășind colțurile / se continuau puțin și pe laturi. După arhitectul / Dumitrescu acest tip este cel mai vechi și a fost introdus / în epoca artei brâncovenești. Casele egumenești / dela Negoești mai cuprind și un alt tip de arc compus / din cărămizi pe cant, care nu se întind și pe laturi. / Acest tip după arh. Dumitrescu este posterior / epocii brâncovenești.

Pe latura dinspre sud a mănăstirii există / urme arhitectonice pt 2 camere mari // care au putut servi ca dependințe.

5) În arhitectura caselor egumenești dela Măn. / Negoești se observă 2 faze, una inițială și / a doua cuprinzând aduse și refaceri dela sf. / sec. XVII sau din sec XVIII.

6 – Măn. Negoești merită o restaurare cel / puțin parțială, anume a beciului, a / clopotniței, a incintei și totală a bisericii.

Hramul bisericii este al Sf. Arhangheli.

7 – ca bibliografie despre Măn Negoești avem / St Bilciurescu, Mănăstirile și bisericile din / România, Buc 190 p. 157 ; Revista pt istorie, / arheologie și filologie XII, 1, 1911, p. 11 ; / V. Drăghiceanu, Anuarul Com. Mon Ist 1915 / p. 102-108 și BCMI 1915 p. 46-48 ; / Victor Brătulescu și R. Ilie, Mănăstiri și biserici / din Ilfov, Buc 1935 p. 56 ; N.I. Popescu, Măn / Negoești, Teza de licență Buc 1941.

*

Nota III referitoare la constatăriile / făcute prin preumblarea la palatul lui / Udriște Năsturel dela Herăști, reg. București la 28/IV/1965

1). Acest palat este singurul conac rural construit din piatră de talie în Țara Rom. în / epoca feudală.

2 – A fost clădit în 1640 – 1642 de Udriște Năsturel, / om cult, care vorbia limbii străine și citia în lim-/bă latină.

3 – Palatul are partea de sus a zidurilor distrusă / și acoperișul lipsește cu totul. Dir. Mon.Ist. / a și început opera de restaurare a zidurilor / și a boltilor din piatră de calcar – Palatul / a fost zidit după concepțele arhitecturale ale Renașterii.

4/ Palatul cuprinde 2 intrări : cea principală / care printr-o scară de piatră cu palier ducea / la o mare sală dela etajul I, având alături de / ea 2 alte săli mari. – Toate sălile au sau / aveau ferestre dreptunghiulare cu cadre de / piatră profilată. Aceste camere serveau / desigur pentru primire : una era pe latura / privind spre Argeş, alta pe latura intrării / și alta era centrală și avea în partea din / stânga intrării 2 camere mai mici probabil / dormitoare tot la etaj I. //

La parter mai era o intrare de serviciu / ducând de o parte la 2 camere mici locuibile / la stânga și de altă parte la o scară de piatră / care avea legătură cu cele 2 dormitoare / dela etajul I deja menționate.

4/ Nu se mai păstrează acoperișul / nici îvelitoarea. Restaurarea se va face / din țigle-olane.

5) În jurul palatului există un parc / proprietatea cooperativei agricole din Herești.

6) Opera de restaurare este absolut necesară / și după terminarea ei este necesar de a se / amenaja aci un muzeu local cu un conser-/vator responsabil.

**

Din această deplasare s-au păstrat trei fotografii făcute pe locul unde se afla fosta Mănăstire Cătălui.

Prima din ele (fig. 2) este o vedere generală spre Ostrovel și Căscioarele, de la est spre vest. Se vede platoul terasă pe care se vor descoperi ruinele întregului aşezământ monastic : biserică, reședință și zidurile înconjurătoare. În mijlocul imaginii se înalță turnul-clopotniță aşa cum se prezenta atunci (în 1965), iar în plan îndepărtat se disting Ostrovelul și localitatea Căscioarele. Pentru comparație, redăm alte două imagini ale turnului-clopotniță din anul următor (1966) și peste 23 de ani (în 1988) (fig. 5).

Următoarele două fotografii sunt făcute în apropierea turnului-clopotniță cu participanții la deplasare. În prima din ele (fig. 3), de la stânga la dreapta : arhitect Aurelian Trișcu, Răzvan Theodorescu, probabil Ion Neacșu, Gheorghe Cantacuzino, Ioana Cantacuzino (fiica) și arhitect Cornel Dumitrescu. Iar în a doua (fig. 4): Răzvan Theodorescu, Gheorghe Cantacuzino, probabil Ion Neacșu, arhitect Trișcu, Ioana Cantacuzino (fiica), Emil Moscalu.

Din prima lipsește Emil Moscalu, iar din a doua arhitectul Cornel Dumitrescu – fotografii de ocazie.

În încheiere, ca un fapt aparte, dorim a prezenta o fotografie din 16 octombrie 1967 (Da, 1967 !!) (fig. 6). Slujba de pomenire a ctitorilor și tuturor celor decedați și înmormântați în cimitirul din jurul Bisericii, descoperiți prin săpături arheologice. Slujitor – preotul Dumitru Iordache (1937-2010), pe atunci paroh în Căscioarele. Se văd ruinele zidurilor bisericii – altarul și pronaosul – în depărtare Ostrovelul și satul Căscioarele. Asistă muncitorii de pe şantier, femei și copii din sat. În spatele preotului, în stânga cu canadiană deschisă la culoare, profesorul Gheorghe Cantacuzino, iar alături, pe atunci proaspăt absolvent și angajat ca muzeograf la Muzeul din Oltenița, autorul acestor rânduri.

❖ Bibliografie selectivă

- T. Bălașel 1927 Un vechi schit căruia i s-a pierdut urma. Cătăluuiul, *Biserica Ortodoxă Română*, 45 (4), p. 223-229.
- R. Theodorescu 1968 *Un monument medieval din Muntenia dunăreană: Cătăluuiul, Studii și Cercetări de Istoria Artei, Artă Plastică*, 15 (2), p. 213-220.

- R. Theodorescu 1979 *Itinerarii medievale, Bucureşti*, Editura Meridiane, Bucureşti, p. 168-176, fig. 49-54.
- Gh. Cantacuzino, Săpăturile arheologice de la Cătălui – Căscioarele, jud. Ifov, CA, III,
G. Trohani 1979 p. 261-328.
- G. Trohani 1994 Nouvelles recherches archéologiques à Cătălui-Căscioarele, dép. de
Călăraşi, CCDJ, XIII-XIV, p. 233-257.
- G. Trohani 1989 Istoria fostei Mănăstiri Cătălui, *Glasul Bisericii*, XLVIII (6), p. 155-167.

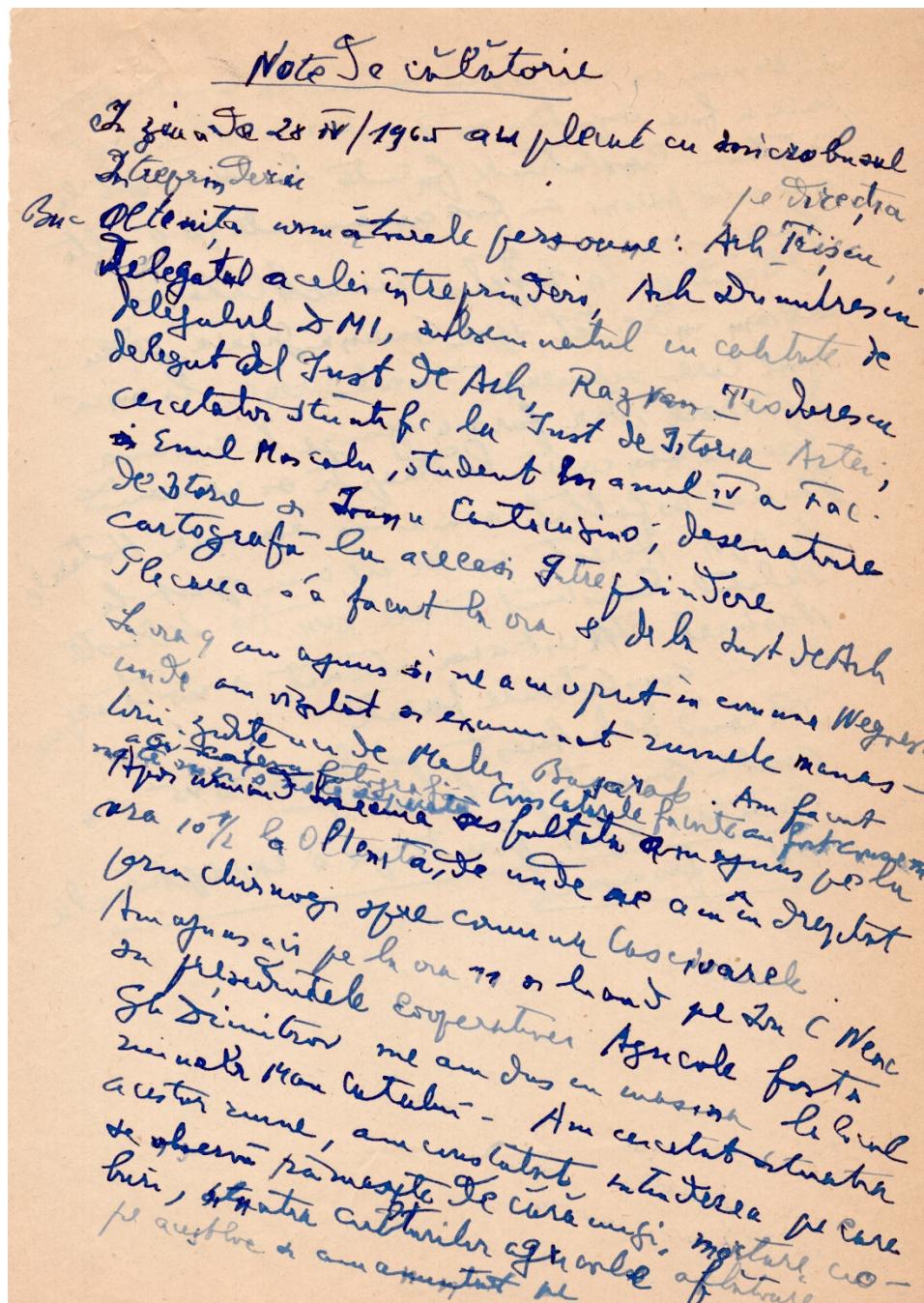

Fig. 1. Prima pagină a notelor lui Gheorghe Cantacuzino.

Première page des notes de Georges Cantacuzène.

Fig. 2. Cătălui 1965, vedere generală.
Cătălui 1965, vue générale.

Fig. 3. Cătălui Turn clopotniță, 1965.
Cătălui Turn campanile, 1965.

Fig. 4. Cătălui Turn clopotnița, 1965.
Cătălui Turn campanile, 1965.

Fig. 5. Cătălui Turn clopotnița 1966 (stânga) și 1988 (dreapta).
Cătălui Turn campanile, 1966 (gauche) et 1988 (droite).

Fig. 6. Cătălui 1967, noiembrie 16.
Cătălui 1967, novembre 16.

Personal adornments discovered in the Boian funerary contexts: necropolis of Sultana-Valea Orbului (Călărași County, Romania)

Monica MĂRGĂRIT*
Mădălina DIMACHE**

Abstract: The necropolis of Sultana-Valea Orbului (Călărași County) has been investigated by Done Șerbănescu (starting with 1974). Over 250 inhumation graves which were attributed to the Boian culture have been discovered. For this study, we analyzed the archaeological assemblage preserved in the Museum of Gumelnița Civilization from Oltenița (Călărași County) belonging to seven graves. The personal adornments are mainly manufactured from Spondylus valve. The bracelets were made by an extremely unitary technological transformation scheme of raw material. On the external side, the median area of the valve was removed. The valve was also abraded on the internal side in order to remove the cardinal plateau. From a valve, a belt element was processed by the abrasion of the surface. A similar piece was made of clay. The most numerous beads of Spondylus valve have a bilobed/trilobed morphology with triangular section, convex extremities and convex-concave sides. The pieces are endowed with two/three perforations. The inventory is complemented by tubular beads and cylindrical beads. Ringlike elements were made from the bone, involving a very complex technological transformation scheme. Small cylindrical beads with a central perforation were made of malachite and green schist. Analyzed pieces showed different degrees of use-wear demonstrating that they were worn before the deposition in graves. The discoveries from the Sultana-Valea Orbului necropolis were compared with other Boian findings to determine if there is a typology of the funeral inventory specific to this culture.

Rezumat: Necropola de la Sultana-Valea Orbului (județul Călărași) a fost cercetată de Done Șerbănescu (începând cu 1974). Au fost descoperite peste 250 de morminte de inhumare atribuite culturii Boian. Pentru acest studiu, am analizat ansamblul arheologic conservat în Muzeul Civilizației Gumelnița din Oltenița (județul Călărași), provenind din șapte morminte. Podoabele au fost fabricate în principal din valva Spondylus. Brățările au fost realizate printr-o schemă de transformare tehnologică a materiei prime extrem de unitară. Pe partea externă, zona mediană a valvei a fost îndepărtată. Valva a fost, de asemenea, abrazată pe partea internă, pentru a îndepărta platoul cardinal. Dintron valvă, a fost prelucrat prin abraziune un element de centură. O piesă similară a fost realizată din lut. Cele mai numeroase mărgele din valvă de Spondylus au o morfologie bilobată/trilobată, cu secțiune triunghiulară, extremități convexe și laturi convex-concave. Piese sunt prevăzute cu două/trei perforații. Inventarul este completat de mărgele tubulare și mărgele cilindrice. Piese inelare au fost realizate din os, implicând o schemă de transformare tehnologică foarte complexă. Mărgele cilindrice, de mici dimensiuni, cu o perforație centrală au fost realizate din malachit și schist verde. Piese analizate prezintă diferite grade de uzură care demonstrează că au fost purtate înainte de depunerea în morminte. Descoperirile din necropola de la Sultana-Valea Orbului au fost comparate cu alte descoperiri Boian, pentru a determina dacă există o tipologie a inventarului funerar specific acestei culturi.

Keywords: Boian culture, necropolis, raw materials, technological analysis, use-wear marks.

Cuvinte cheie: cultura Boian, necropolă, materii prime, analiză tehnologică, stigmate de uzură.

* 'Valahia' University of Târgoviște, History Department, str. Lt. Stancu Ion 35, 13010, Târgoviște, jud. Dâmbovița, România; 'Vasile Pârvan' Institute of Archaeology, Romanian Academy, str. Henri Coandă 11, 010667, București, sector 1; monicamargarit@yahoo.com.

** Museum of Gumelnița Civilization – Oltenița, Strada Argeșului 101, 915400, Oltenița, jud. Călărași; dimachemadalina@yahoo.com.

❖ Geographical and cultural framework

During the period of maximum extension, Boian culture was present in the Muntenia territory on the background of Dudești culture and with Linear-Pottery influences, as well as in southeastern Transylvania and Dobrogea, and south of the Danube, in northeastern Bulgaria (S. Pandrea 2000; N. Ursulescu *et alii* 2001). Four evolutionary phases of culture have been identified (Bolintineanu, Giulești, Vidra and Spanțov), from 5200 BC to 4500 BC (tab. 1). Within these phases, we are seeing a change in the types of settlements and dwellings: from flat settlements and hovels – in the first two stages, to tell settlements, sometimes with defense ditches – in the last two stages. Ceramics is characterized in the Bolintineanu phase of an angular strip decoration with triangular impressions or with excised motifs and inlaid with white; in the Giulești phase, it evolves to a ceramic with excised decor and inlaid with white and with crude painting after burning; while in the last two phases a ceramic with excised décor and graphite painting is encountered even if sporadically (N. Ursulescu *et alii* 2001; V. Opriș *et alii* 2017).

Site	Type	Radiocarbon data (cal BC)	References
Căscioarele-D'aia Parte	N	4722-4548	C. Lazăr <i>et alii</i> 2018
Căscioarele-Ostrovel	S	5210-4903	C. Lazăr <i>et alii</i> 2013
Ciulnița	S	4730-4540	S. Bréhard, A. Bălășescu 2012
Glina	N	4849-4685	C. Lazăr <i>et alii</i> 2013
Hârșova	S	4702-4547	S. Bréhard, A. Bălășescu 2012
Radovanu-La Muscalu	S	4800-4613	C. Lazăr <i>et alii</i> 2013
Sultana-Ghețărie	S	4956-4729	V. Opriș <i>et alii</i> 2017
Sultana-Ghețărie	S	4839-4654	V. Opriș <i>et alii</i> 2017
Sultana-Malu Roșu	N	5011-4799	C. Lazăr <i>et alii</i> 2012
Sultana-Malu Roșu	N	4943-4712	M. Hervella <i>et alii</i> 2015
Sultana-Valea Orbului	N	5303-5063	C. Lazăr <i>et alii</i> 2018
Sultana-Valea Orbului	N	4763-4536	C. Lazăr <i>et alii</i> 2018

N – necropolis, S – settlement

Tab. 1. AMS radiocarbon dates obtained for the Boian settlements and necropolises.

Date AMS obținute pentru așezări și necropole Boian.

Sultana-Valea Orbului site belongs administratively to the Sultana village (southern Romania, Călărași County), being located about 1.5 km northeast of the village edge on the right bank of Mostiștea lake. The necropolis was discovered by Done Șerbănescu and George Trohani in 1972, as a result of the surface research conducted for the development of the irrigation system in the area (D. Șerbănescu, G. Trohani 1978). Starting with 1974, archaeological investigations have been initiated under the direction of Done Șerbănescu and Mihai Sânpetru. Between 1974 and 2007, 13 archaeological excavation campaigns took place with several researchers joining the archaeological team.

A number of 253 inhumation graves which were attributed to Boian culture (D. Șerbănescu 2002; D. Șerbănescu, O. Androne 2003; M. Neagu 2003; D. Șerbănescu, A.D. Soficaru 2006; D. Șerbănescu *et alii* 2007, 2008) have been revealed. In terms of anthropological study, they have been determined by age and gender as follows: infans I: 32; infans II: 7; juveniles: 8; mature/adult men: 45, mature/adult women: 43; undetermined: 36.

Necropolis	Raw material	Species / petrography	Typology	No. of pieces	References
Andolina ¹	shell	<i>Spondylus</i>	bi/trilobed bead	23	E. Comşa 1961, 1973, 1974;
			tubular bead	6	S. Enea 2011; C. Lazăr,
	stone	<i>Antalis</i>	tubular bead	28	Th. Ignat 2012; M. Séféridès
			cylindrical bead	28	2013
Curăteşti	shell	marine bivalve?	bead?	?	M. Gătej, A.D. Soficaru 2006;
		gastropod	bead?	?	D. Şerbănescu, S. Cristache 2011; R. Kogălniceanu 2012;
	bone	diaphysis	ring	?	C. Lazăr, Th. Ignat 2012
	stone	marble	bead	?	
Glina	shell	<i>Antalis</i>	bead	?	E. Comşa 1974; C. Schuster <i>et alii</i> 2008; R. Kogălniceanu 2012; C. Lazăr, Th. Ignat 2012
Grădiştea Umlor-Boian A ²	shell	<i>Spondylus</i>	bead	2	E. Comşa 1974; S. Enea 2011;
			bracelet	1	R. Kogălniceanu 2012;
	bone	diaphysis	ring	1	C. Lazăr, Th. Ignat 2012
Popeşti-Vasilaţi	shell	<i>Spondylus</i>	bead	?	D. Şerbănescu 1999; M. Neagu 2003; C. Schuster <i>et alii</i> 2008;
			ring	1	S. Enea 2011; R. Kogălniceanu 2012; C. Lazăr, Th. Ignat 2012
	bone	diaphysis	bead	?	
			bead	?	
Sultana-Malu Roşu	shell	<i>Spondylus</i>	bi/trilobed bead	32	C. Lazăr <i>et alii</i> 2018
			tubular bead	1	
Sultana-Valea Orbului	shell	<i>Spondylus</i>	bracelet	1	D. Şerbănescu 2002;
			bilobed bead	?	D. Şerbănescu, O. Androne 2003; M. Neagu 2003;
			various beads	?	D. Şerbănescu, A.D. Soficaru 2006; D. Şerbănescu <i>et alii</i> 2007, 2008; S. Enea 2011;
			belt element	?	C. Lazăr, Th. Ignat 2012
		<i>Glycymeris</i>	bracelet	?	
	bone	<i>Antalis</i>	?	?	
			ring	?	
			ringlike element	?	
			tubular bead	?	
	stone	malachite	cylindrical bead	?	
			pendant	1	
Valea Mare ³	shell	<i>Spondylus</i>	various bead	24	D. Şerbănescu 1985
			bi/trilobed bead	15	

Tab. 2. Synthesis of the published archaeological assemblages from the Boian necropolises.
Sinteza ansamblurilor arheologice publicate din necropolele Boian.

¹ The personal adornments are in the patrimony of the Călăraşi County Museum. We would like to thank for the access to archaeological material.

² See footnote above.

³ We have attributed these discoveries to the Boian culture based on the presence of *Spondylus* bi/trilobed beads. Previously, other studies had considered that these tombs belong to the Gumelniţa culture (D. Şerbănescu 1985; R. Kogălniceanu 2012; C. Lazăr (ed.) 2012). The archaeological material is in the patrimony of the Gumelniţa Civilization Museum from Olteniţa and was analyzed following a collaborative project with this institution.

Some of these graves were double, but most of them contained one skeleton. The individuals were seated in crouched position, on the left side in most cases, oriented especially towards east and southeast (D. řerbănescu 2002; D. řerbănescu, O. Androne 2003; D. řerbănescu, A.D. Soficaru 2006; D. řerbănescu *et alii* 2007; 2008). Few skeletons were placed on their right side, with a western orientation. Of these, 81 graves had funeral inventories such as ornaments, pottery and lithic materials. The personal adornments were made of *Ostrea* sp. (bracelets), *Spondylus* sp. (bracelets, belt elements, various beads), *Antalis* sp. (tubular beads); minerals (malachite, marble, schist – pendants and cylindrical beads) and bone (rings, ringlike elements) (D. řerbănescu 2002; D. řerbănescu, O. Androne 2003; D. řerbănescu, A.D. Soficaru 2006; D. řerbănescu *et alii* 2007; 2008).

For this study, we analyzed the archaeological assemblage preserved in the Museum of Gumelnita Civilization from Oltenia (Călărași County) resulting from seven graves. We will then correlate the results with other Boian's funeral discoveries (fig. 1) and integrate all the data in order to trace the characteristic elements of this culture at the level of the funeral inventory.

◆ *Spondylus* valve

In the Boian necropolises, most of the ornaments were made of *Spondylus* valve (tab. 2). There is a wide range of adornments from small cylindrical beads, to belts elements and massive bracelets. A first typological category is represented by bilobed beads. Not less than 66 bilobate beads were uncovered in the tomb no. 172 of Sultana-Valea Orbului necropolis (fig. 2/A). They have a triangular section, convex extremities and convex-concave sides. The pieces are endowed with two perforations, asymmetrically disposed. For the processing of these pieces, in a first stage, a splinter with a rectangular morphology was extracted out of the valve. We cannot reconstruct the procedures which accompanied the debitage operation, due to the subsequent technological interventions. The bilobed shape was created by cutting (fig. 2/D), and the perforations by bifacial rotation (fig. 2/C). The entire surface was rigorously abraded (fig. 2/D). The deformation of the perforations, towards the inner wall, can demonstrate the attaching modality of the piece by sewing. We would like to underline the very advanced usage, which manifests by deforming the wall between the perforations, almost until fracture (fig. 2/E-F). In addition, a flat facet (fig. 2/G) develops parallel to the piece's axe, in the area between perforations which generated, in some cases, the evolution from a triangular section of the pieces, towards a trapezoidal section.

Such pieces are present at the Sultana-Malu Roșu – M69 (C. Lazăr *et alii* 2018), Andolina necropolis (fig. 3/A) (E. Comșa 1961, 1973) or Valea Mare necropolis (fig. 4/A). The same technological scheme was used (fig. 3/B, D; fig. 4/B-D). Identical was also the fastening system because the use-wear pattern evolves similarly, in the area between the perforations, sometimes leading to their fracture (fig. 3/E-J; fig. 4/E-G). In conclusion, it can be said that the pieces were worn before the grave deposition and even repaired, like in the case of a trilobed piece from the necropolis at Andolina it broke at the level of a perforation and a perforation was immediately performed under the fracture to continue its function as ornament (fig. 3/C).

Other typological categories are represented by the tubular beads (fig. 5/A). These items have reached us in their final stage of use, which has largely wiped the technological marks. So, in the case of these tubular *Spondylus* shell beads we cannot identify their method of debitage. The surface of the pieces is shaped by extremely fine abrasion (fig. 5/B). The perforation was carried out through rotation, from one extremity continued with the

intervention from the other extremity as well, in order to enlarge the perforation, which resulted in slightly flared walls on both extremities (fig. 5/C-D). Pieces have an advanced degree of use-wear, consisting of concave ends (fig. 5/E-F), corresponding to flattened facets (fig. 5/G), with macroscopic polish and a perforation within which the rotation marks are almost absent.

Tubular, fusiform and biconvex beads were inventoried for the Andolina necropolis (fig. 6/A), Grădiștea Umlilor - Boian A necropolis (fig. 6/E, H) and Valea Mare necropolis (fig. 7/A). Neither in this case we could identify with certitude the debitage procedures. Technological data in the shaping operation (fig. 7/B-C) are identical to those of the previously described items. Specific marks of perforation procedure are absent (fig. 6/B, F; fig. 7/D). The morphology of the extremities presents, for most of the pieces, a concave edge (fig. 6/C; G-I; fig. 7/E-F). Moreover, for some of the pieces the concave extremity seems to correspond, in length, to a smooth and fine facet (fig. 6/D, J; fig. 7/G). We can suggest that this is the area affected by the wearing of the pieces.

Five belt elements were published for the necropolis of Sultana-Valea Orbului, one of which was made of clay (D. Șerbănescu *et alii* 2007) (fig. 8/A, F). The other four are from *Spondylus* valve; only one of these four pieces could be recovered within the analyzed collection. The object is, unfortunately, heavily degraded to the surface. In spite of that, we can see that a shaping procedure (fig. 8/B) has been applied on both sides, eliminating the cardinal plateau. The resulting morphology is slightly triangular with a convex-concave section. To the wider side, there are two heavily worn perforations, with the disappearance of the rotation marks and the outer wall fracture (fig. 8/C-D). Below, two other perforations were made by bifacial rotation. Technological scratches are visible, while the perforations begin to deform towards the outside wall, indicating that after the fracture of the first perforations, they came into use (fig. 8/E). We do not know, however, whether the perforations were made as a result of fracturing or were created from the first stage. The other perforations present on the surface of the piece do not show use-wear marks.

The Sultana-Valea Orbului necropolis represents a particular case due to the presence of bracelets made from both left and right valves. Thus, for the two bracelets made of right valve (fig. 9/A), the elimination of the median/convex area was apparently performed by percussion (fig. 9/B), identified through a few marks. On the internal side most of the cardinal plateau was removed, using the percussion overlapped by abrasion. Furthermore, the external side has been adjusted by abrasion (fig. 9/C). The surface of the items is extremely degraded so we could not identify possible micro-wear marks. On the internal wall, flattened areas (fig. 9/D) are present and these could be attributed to skin friction. The other bracelets have a thin morphology and were made from the left valve (fig. 9/E-F). A method of processing through abrasion (fig. 9/G) was applied to all specimens. On the external side, the median area of the valve was removed. One item still preserves small red spots, but much of the exterior layer was removed by the shaping procedure. The valves were also abraded on the internal side in order to remove the cardinal plateau (fig. 9/H). The scratches specific to the shaping procedure are difficult to identify due to the valve structure and various surface damage. Two of them have a perforation made by bifacial rotation (fig. 9/I) with visible rotation marks. Specimens with a better preserved surface have a fine area to touch, with a macroscopic polish on the internal side.

A *Spondylus* bracelet was discovered in the necropolis at Grădiștea Umlilor - Boian A (fig. 10/A). It was made from the left valve. The surface of the piece is well preserved with an advanced degree of use-wear. On both sides, a debitage method by shaping was used (fig. 10/B). The cardinal plateau was removed (fig. 10/C). The surface of the piece is fine at touching with

macroscopic polish (fig. 10/D-E) on the inner hole and inferior side most likely result from skin/coat rubbing. It is obvious that the pieces were worn before becoming a funeral inventory.

◆ *Antalis scaphopod*

The author of the discoveries, namely Done Șerbănescu, among the few published information (D. Șerbănescu 2002) writes that adornments made of *Antalis* shells were also discovered in the necropolis. We have not identified such pieces in the Museum of Gumelnita Civilization within the preserved collection. Alternatively, we had the opportunity to study the pieces made of this raw material uncovered within the Boian necropolis of Andolina (fig. 11/A). Due to the anatomical limitations imposed by this scaphopoda's shell, only tubular beads were made out of *Antalis* shell. Entire shells collected from the beach have a conic form, quite powerfully curved. The unfractured extremities have a thin and sharp edge, which cannot be found at the samples identified in the necropolis. Also, they do not have a pronounced curved profile and the extremities are rounded, illustrating a segmentation procedure. The segmentation of the samples from the necropolis was made by bending or by sawing. The presence of extremities with a *bec de flûte* morphology (fig. 11/B) seems to show that segmentation has been achieved mainly by bending. In one case, we have identified the marks of a segmentation procedure by sawing (fig. 11/C). On some of the pieces, the ribs specific to this type of shell were flattened by surface abrasion (fig. 11/D). The usage evolution is characterized by the appearance of small concavities at the extremity level (fig. 11/F), corresponding to a friction facet, with macroscopically polish (fig. 11/G). Extremely interesting is the assemblage from Andolina because some beads are stuck together or they keep fragments from other pieces in their hole (fig. 11/E). This demonstrates that the *Antalis* tubular beads were clearly caught in mixed ornaments, one shell in the extension of the other.

◆ **Bone**

Pieces with a ringlike morphology made of bone are present in the necropolis of Sultana-Valea Orbului. They were made on flat blank, obtained from the diaphysis of a large sized mammal long bone, through a method of longitudinal debitage. We analyzed two pieces (fig. 12/A-B). In this case also, we do not know the methods of obtaining the blanks. The appendix was created by sawing (fig. 12/C) and the rod was regularized by longitudinal scraping (fig. 12/D). Perhaps the ring area was also extracted by sawing, after which the outline was regularized by scraping (at least in one case) (fig. 12/G). Entire surface of the items was shaped by abrasion, with visible marks (fig. 12/E-F). At one specimen, a powerful polish with finely oblique scratches develops within the perforation, due to use-wear. For the second item, the perforation inside was abraded (fig. 12/H) and the marks of use-wear did not eliminate the technological ones proving that it was not in use for a long period. We presume this object was utilized for clamping a coat.

The only analogies found north of the Danube for these types of pieces come from the Cernica necropolis. A series of data between 5355-5220 cal BC and 5070-4940 cal BC (S. Stratton *et alii* 2018) have been published for this. Based on these data, the authors agree that the cemetery began to be used in the late phase of Dudești culture and possibly continued into the early phase of the Boian culture. However, at the present stage of research, most of the adornments from this necropolis we have studied (M. Mărgărit, M.-C. Vintilă 2015) are considered typical for the Boian culture. Equally, we do not have much data on ornaments specific to the Dudești culture and it is not excluded that the artifacts have appeared since that time and have continued to be used throughout the Boian culture. In this necropolis also a series

of pieces with a ringlike morphology appear (fig. 13/A). We cannot reconstruct the procedures of obtaining the blank, because the entire surface was submitted to the shaping operation, generally by scraping (fig. 13/B), superposed by abrasion (fig. 13/C). The perforation presents a cylindrical morphology, resulted from the perforation by rotation, followed by a perforation enlargement by applying of scraping (fig. 13/D). The pieces' shape was also given by scraping, hardly identifiable, because it was superposed with a new shaping stage, by abrasion. This type of pieces presents a strong macroscopic polish, especially at the level of the appendix (fig. 13/E), resulted from manipulation which proves that the used area was mostly the inferior half.

In the Boian contexts rings made from large sized mammal bone diaphysis appear. This time we are dealing with a procedure of bone segmentation, in rings, obtaining thus blanks in volume. Bone rings are mentioned in the necropolis of Curătești (M. Gătej, A.D. Soficaru 2006; D. Șerbănescu, A.D. Soficaru 2006), Popești-Vasilați (M. Neagu 2003; C. Schuster *et alii* 2008) and Sultana-Valea Orbului (D. Șerbănescu *et alii* 2007; 2008). Even if no technological information is provided in the publication, we can suppose that the same technological transformational scheme has been used.

An exceptional piece with an advanced degree of use-wear comes from the necropolis of Grădiștea Umlilor - Boian A (fig. 14/A). It preserves the anatomical volume, using the medullary canal which was enlarged by transversal scraping to the extremities, completed with a longitudinal scraping (fig. 14/E-F) at median level. Segmentation at both ends was achieved by sawing (fig. 14/B), hardly identifiable, because the segmentation edges were rigorously abraded (fig. 14/C). The piece was provided with two perforations, unfortunately fractured, made by unifacial rotation from the upper side (fig. 14/D). The surface of the piece has a very strong polish and it resulted from utilisation (probably an intense friction by hand).

◆ Stone

At Sultana-Valea Orbului necropolis, green beads were processed both from malachite and probably schist (fig. 15/A) among with several specimens from the *Spondylus* valve. These are cylindrical beads with a central perforation made by bifacial rotation (fig. 15/B-D). The entire surface was shaped by abrasion (fig. 15/E-J). Marble was used as raw material for processing a pendant from the Sultana-Valea Orbului necropolis (D. Șerbănescu *et alii* 2007; 2008).

We assume that the 28 cylindrical bead from a tomb discovered at Andolina were made of malachite (E. Comșa 1961), similar other specimens being mentioned at Popești-Vasilați (M. Neagu 2003; C. Schuster *et alii* 2008).

◆ Discussion

Coming exclusively from funerary contexts, these personal adornments reached the finishing stage of their processing. In the case of bone pieces or stone beads, they could be made by the community that used them or could be imported in finite form. Only in the case of the *Spondylus* valve or *Antalis* shell, we can assume we are dealing with imports. The variables which can be invoked are those of a direct import of raw material or of the already finished pieces and, at the same time, of a direct exchange or from group to group.

The funerary inventories in the Boian necropolis prove to be quite unitary in composition, the same typological categories being present. Equally, the technological schemes seem to be quite unitary. From the quantitative point of view, the most common are the ornaments made of *Spondylus*. For the bracelets discovered in the necropolis of Sultana-

Valea Orbului, both right and left valves were used to obtain bracelets. In the case of the right valve (this being thicker), the hole was achieved by percussion followed by surface abrasion, while in the case of the left valve, a method of processing through abrasion was applied. The left valve was used for belt elements (due to its round shape) and the same procedure of abrasion transformation was applied at the technological level. Volume modification was performed through perforations, some with heavy use-wear marks.

For making beads of various morphologies, it seems the right valve has been used (A. Tsuneki 1989). And the latter were carefully preserved and repaired in the case of fracture, as we were able to observe in the necropolis of Andolina. Among these adornments, the most important are especially those with bilobed/trilobed morphology which seem to be specific to the Hamangia and Boian cultures then disappearing during the Gumelnița culture. Also in this case, regardless the necropolis from which they came, the same modification procedures were used, consisting of cutting by sawing for a bi/trilobate shape, the realization of the bilateral perforations and the abrasion of the surface. The funeral inventory is completed by tubular, biconvex and cylindrical beads, morphological difference being created by the abrasion procedure. All items have a central perforation made by bifacial rotation.

Tubular beads were processed from *Antalis* shells, the only typological category that can be obtained from this type of shell. Two typological category were made of bone: rings and pieces with a ringlike morphology involving different technological schemes. In the first case, a segmentation debitage method was applied, which allowed to get a blank in volume; in the latter case, a longitudinal debitage was applied, after which a flat blank was obtained what then knew a elaborate transformation technological scheme. The lithic materials were turned into cylindrical beads, similar to those of the *Spondylus* valve.

Following our analysis, it is clear that all pieces have an advanced degree of use-wear which proves that they have been worn before being deposited in the graves and shows how the pieces were fastened. Thus, for tubular beads, the morphology of the extremities is generally strongly rounded, with the appearance of a small concave facet. Moreover, it seems to correspond, in length, to a flattened and fine surface. We may assume that this is the area affected by the utilization of the pieces. The use-wear of the *Antalis* tubular beads is characterized, like the morphologically similar pieces made of *Spondylus*, by the appearance of small concavities at the extremity level. For the bilobed/trilobed beads, perforations are deformed towards the inner wall. Between perforations a usage facet exists, developed parallel to the piece's axe. The use-wear on belt element is characterized by a strong deformation of the two perforations symmetrically placed, until their fracture. The existence of use-wear marks on the specimens identified in prehistoric graves was also recorded in other studies (e.g. C. Beldiman *et alii* 2008; A. Polloni 2008; S. Bonnardin 2009; M. Mărgărit, C.-M. Vintilă 2015; C. Lazăr *et alii* 2018 etc.) and it seems to be a common practice.

❖ Acknowledgments

Many thanks are due to Alexandra Dolea (Austrian Academy of Sciences) for reading this paper and for the English translation improvement. This work was supported by a grant of Ministry of Research and Innovation, CNCS - UEFISCDI, project number PN-III-P1-1.1-TE-2016-0182, within PNCDI III and by a Research grant developed with the financial support of the Recurring Donors Fund at the disposal of the Romanian Academy and managed by the "PATRIMONIU" Foundation GAR-UM-2019-II-2.1-1 (project no. GAR-UM-2019-II-2.1-1/15.10.2019).

❖ References

- C. Beldiman *et alii* 2008 C. Beldiman, C. Lazăr, D.M. Sztancs, Necropola eneolică de la Sultana-Malu-Roșu, com. Mănăstirea, jud. Călărași. Piese de podoabă din inventarul M1, *BMJTA*, 11, p. 59-72.
- S. Bonnardin 2009 *La parure funéraire au Néolithique ancien dans les Bassins parisien et rhénan Rubané, Hinkelstein et Villeneuve-Saint-Germain*, Société Préhistorique Française, Mémoire 49, Paris.
- S. Bréhard,
A. Bălaşescu 2012 What's behind the tell phenomenon? An archaeozoological approach of Eneolithic sites in Romania, *JAS*, 39, p. 3167-3183.
- E. Comşa 1961 Mormântul neolic descoperit lângă satul Andolina, *SCIV*, 12, p. 359-362.
- E. Comşa 1973 Parures néolithiques en coquillages marins découverts en territoire roumain, *Dacia (NS)*, 17, p. 61-76.
- E. Comşa 1974 *Istoria comunităților culturii Boian*, Editura Academiei R.S.R., București.
- S. Enea 2011 *Elemente de arheologie funerară în spațiul carpato-danubian. Neoliticul și eneoliticul*, Editura Argonaut, Cluj Napoca.
- M. Gătej,
A.D. Soficaru 2006 Determinări antropologice ale osemintelor umane descoperite la Sultana și Curătești (jud. Călărași) în campania din 2005, în D. Șerbănescu, A.D. Soficaru, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Valea Orbului, în M.V. Angelescu, F. Vasilescu (eds.), *Cronica. Campania 2005*, cIMeC, București, p. 344-347.
- M. Hervella *et alii* 2015 M. Hervella, M. Rotea, N. Izagirre, M. Constantinescu, S. Alonso, M. Ioana, C. Lazăr, F. Ridichie, A.D. Soficaru, M.G. Netea, C. de-la-Rua, Ancient DNA from South-East Europe Reveals Different Events during Early and Middle Neolithic Influencing the European Genetic Heritage, *PLoS ONE*, 10(6), e0128810. doi:10.1371/journal.pone.0128810.
- R. Kogălniceanu 2012 Human remains from the Mesolithic to the Chalcolithic period in southern Romania. An update on the discoveries, *Archaeologia Bulgarica*, 16(3), p. 1-46.
- C. Lazăr (ed.) 2012 *The Catalogue of the Neolithic and Eneolithic Funerary Findings from Romania*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- C. Lazăr,
Th. Ignat 2012 The index of funerary discoveries in Middle Eneolithic, in C. Lazăr, (ed.), *The Catalogue of the Neolithic and Eneolithic Funerary Findings from Romania*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 113-182.

- C. Lazăr *et alii* 2012 C. Lazăr, M. Voicu, G. Vasile, Traditions, Rules and Exceptions in the Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Southeast Romania), in R. Kogălniceanu, R. Curcă, M. Gligor, S. Stratton (eds.), *Homines, Funera, Astra. Proceedings of the International Symposium on Funerary Anthropology, (5-8 June 2011) Alba Iulia*, BAR (IS), 2410, Oxford, p. 107-118.
- C. Lazăr *et alii* 2013 C. Lazăr, G. Vasile, C. Ștefan, Considerații privind resturile osteologice umane din cadrul unor aşezări eneolitice din sud-estul României, *SP*, 10, p. 67-88.
- C. Lazăr *et alii* 2018 C. Lazăr, M. Mărgărit, V. Radu, Between Dominant Ideologies and Techno-economical Constraints: *Spondylus* Ornaments from the Balkans in the 5th Millennium BC, in A. Cruz, J.F. Gibaja (eds.), *Interchange in Pre- and Protohistory. Case Studies in Iberia, Romania, Turkey and Israel*, BAR (IS), 2891, p. 5-21.
- M. Mărgărit,
C.-M. Vintilă 2015 New information from old collections. Reevaluation of personal adornments made of hard animal materials from the necropolis of Cernica, *SP*, 12, p. 81-115.
- M. Neagu 2003 Neoliticul Mijlociu la Dunărea de Jos, *CCDJ*, XX.
- V. Opriș *et alii* 2017 V. Opriș, C. Lazăr, Th. Ignat, Technological analysis of Boian-Vidra pottery from Sultana, *SP*, 14, p. 93-109.
- S. Pandrea 2000 Câteva observații referitoare la periodizarea culturii Boian, *Istros*, X, p. 35-70.
- A. Polloni 2008 Parures individuelles et sépultures collectives à la fin du Néolithique en Bassin parisien, in M. Bailly, H. Plisson (eds.), *La valeur fonctionnelle des objets sépulcraux: actes de la table ronde d'Aix-en-Provence, 25-27 octobre 2006, Préhistoire Anthropologie méditerranéennes*, 14, p. 75-89.
- C. Schuster *et alii* 2008 C. Schuster, R. Kogălniceanu, A. Morintz, *The living and the dead. An analysis of the relationship between the two worlds during prehistory at Lower Danube*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- M. Séfériades 2013 Spondyles roumains, Spondyles américains, in A. Comșa, C. Bonsall, L. Nikolova (eds.), *Facets of the Past. The Challenge of the Balkan Neo-Eneolithic. Proceedings of the International Symposium Celebrating the 85th Birth Anniversary of Eugen Comșa, 6-12 october 2008*, Academia Română, București, p. 247-272.
- S. Stratton *et alii* 2018 S. Stratton, S. Griffiths, R. Kogălniceanu, A. Simalcsik, Al. Morintz, C.E. Ștefan, V. Dumitrașcu, Ch. Bronk Ramsey, O. Nehlich, N. Beavan, D. Borić, A. Whittle, The emergence of extramural cemeteries in Neolithic southeast Europe: a formally modeled chronology for Cernica, Romania, *Radiocarbon*, <https://doi.org/10.1017/RDC.2018.34>.

- D. řerbănescu 1985 Vestigii neolitice descoperite la Ulmeni, *CCDJ*, I, p. 25-35.
- D. řerbănescu 1999 Necropola neolitică de la Popeşti, com. Vasilăti, jud. Călăraşii, în M. Neagu (ed.), *Civilizaţia Boian pe teritoriul Romniei*, Călăraşii, p. 14-16.
- D. řerbănescu 2002 Observaţii preliminarii asupra necropolei neolitice de la Sultana, jud. Călăraşii, *CCDJ*, XIX, p. 69-86.
- D. řerbănescu, G. Trohani 1978 Cercetări arheologice pe Valea Mostiștei, Ilfov, *File de Istorie*, Bucureşti, p. 17-42.
- D. řerbănescu, O. Androne 2003 Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călăraşii, Punct: Valea Orbului, in M.V. Angelescu, C. Borş, F. Vasilescu (eds.), *Cronica. Campania 2002*, cIMeC, Bucureşti, p. 303-304.
- D. řerbănescu, A.D. Soficaru 2006 Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călăraşii, Punct: Valea Orbului, in M.V. Angelescu, F. Vasilescu (eds.), *Cronica. Campania 2005*, cIMeC, Bucureşti, p. 343-344.
- D. řerbănescu, S. Cristache 2011 Curăteşti, com. Frăsinet, jud. Călăraşii, Punct: Biserica Veche, in M.V. Angelescu, C. Bem, I. Oberländer-Târnoveanu, F. Vasilescu (eds.), *Cronica. Campania 2010*, cIMeC, Bucureşti, p. 43.
- D. řerbănescu *et alii* 2007 D. řerbănescu, Al. Comşa, L. Mecu, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călăraşii, Punct: Valea Orbului, in M.V. Angelescu, F. Vasilescu (eds.), *Cronica. Campania 2006*, cIMeC, Bucureşti, p. 351-352.
- D. řerbănescu *et alii* 2008 D. řerbănescu, T. Nica, Al. Comşa, L. Mecu, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călăraşii, Punct: Valea Orbului, in M.V. Angelescu, F. Vasilescu (eds.), *Cronica. Campania 2007*, cIMeC, Bucureşti, p. 294-295.
- A. Tsuneki 1989 The manufacture of *Spondylus* shell objets at Neolithic Dimini, Greece, *Orient*, 25, p. 1-21.
- N. Ursulescu *et alii* 2001 N. Ursulescu, M. Petrescu-Dîmboviţa, D. Monah, Neoeneolicul, in M. Petrescu-Dîmboviţa, Al. Vulpe (coord.), *Istoria românilor. Vol I. Moştenirea timpurilor îndepărtaţe*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, p. 111-210.

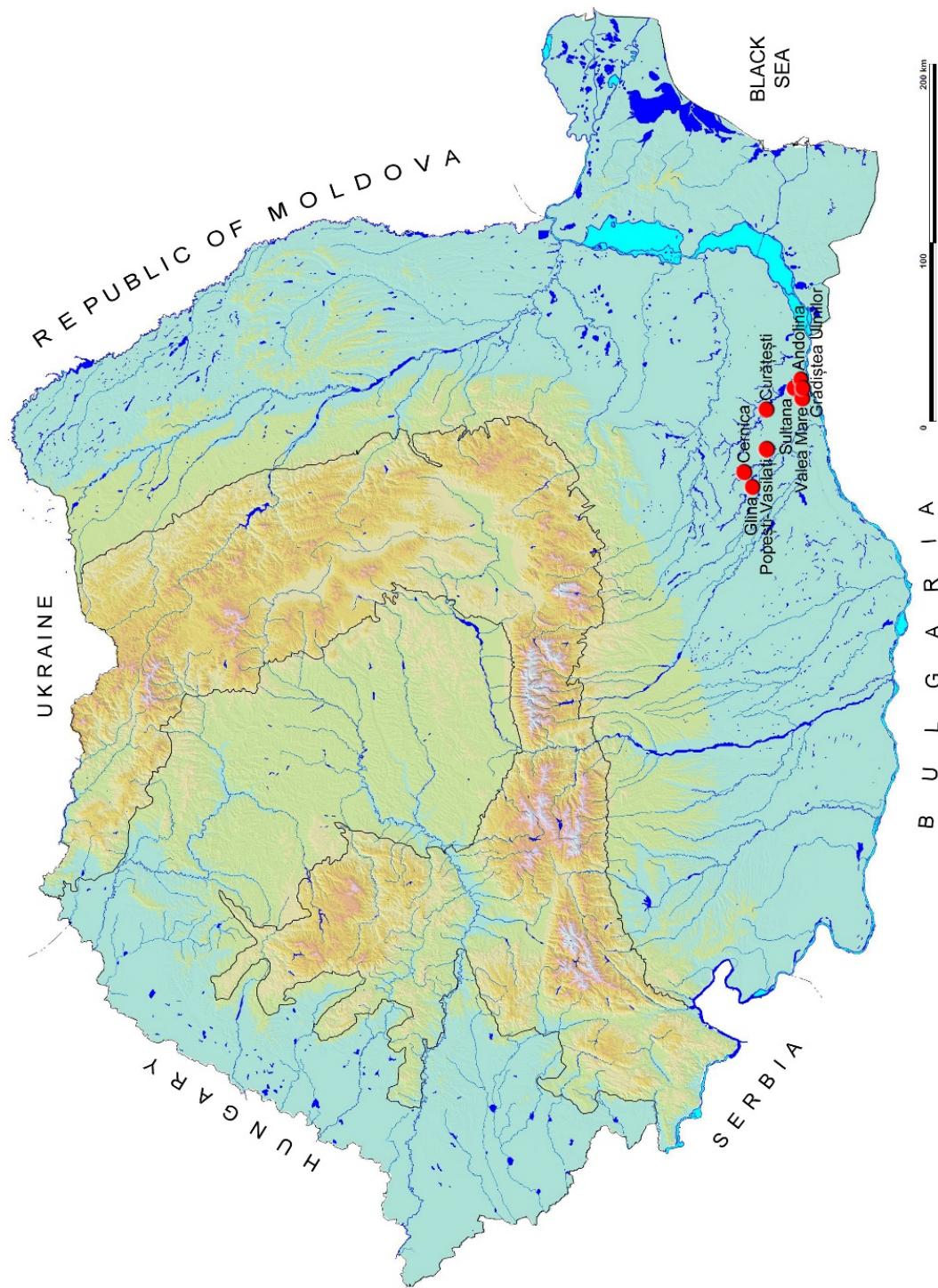

Fig. 1. Necropoles analyzed in this study.
Necropolele analizate în acest studiu.

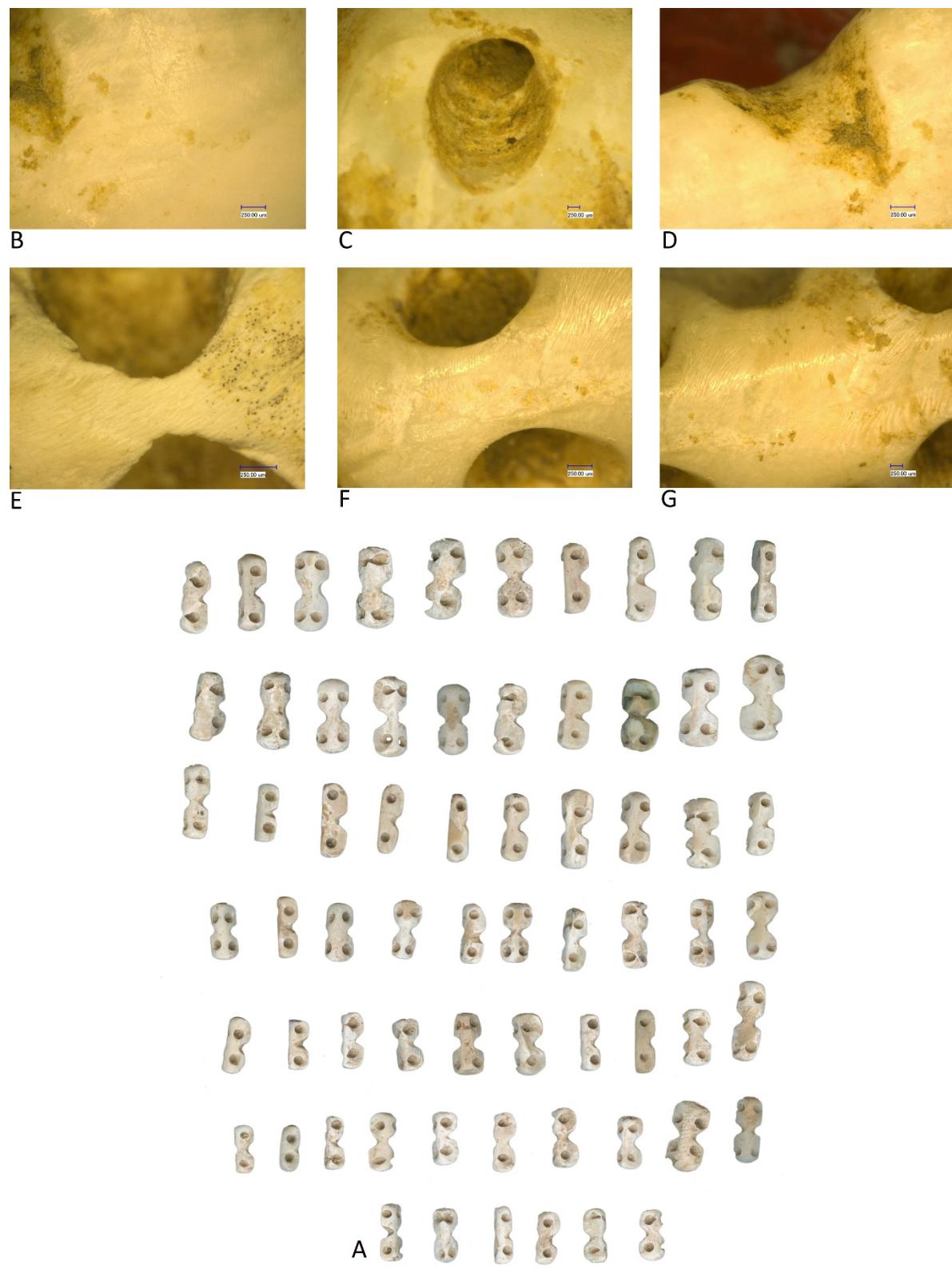

Fig. 2. A. Bilobed beads made of *Spondylus* valve (Sultana-Valea Orbului necropolis) (scale = 1 cm); B. abrasion marks (100x); C. perforation detail (50x); D. sawing marks (100x); E.-F. deformation of perforation (150x, 100x); G. flattened surface (50x).

A. Mărgele bilobate confectionate din valvă de *Spondylus* (necropola de la Sultana-Valea Orbului) (scara = 1 cm); B. stigmate de abraziune (100x); C. detaliu perforație (50x); D. stigmate de sciag (100x); E.-F. deformare perforație (150x, 100x); G. suprafață aplatizată (50x).

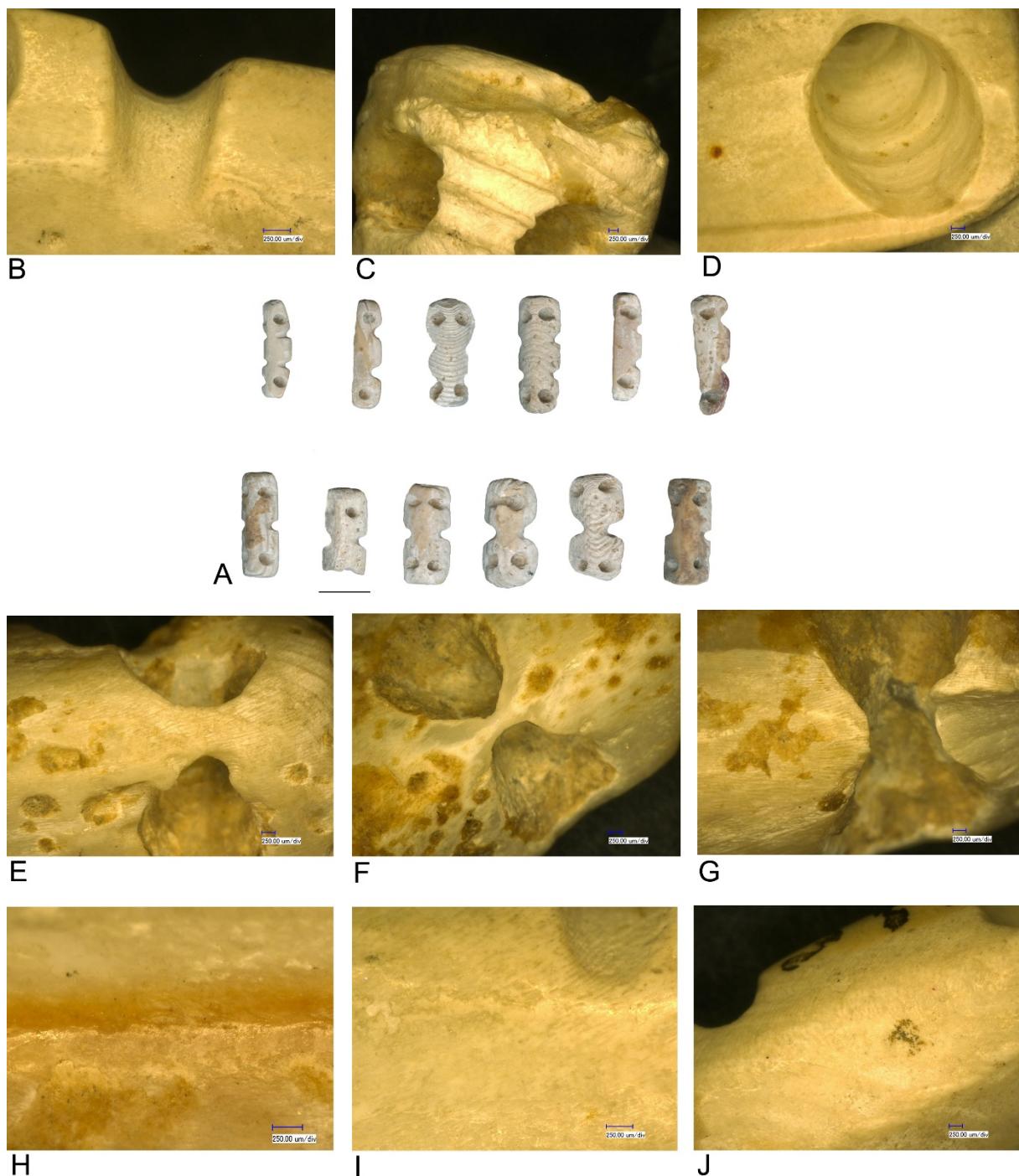

Fig. 3. A. Bilobed and trilobed beads made of *Spondylus* valve (Andolina necropolis) (scale = 1 cm); B. cutting marks followed by abrasion (100x); C. repaired piece (35x); D. perforation detail (50x); E-G. deformation of perforation (50x); H-J. flattened surface (100x, 100x, 50x).

A. Mărgele bilobate și trilobate confecționate din valvă de *Spondylus* (necropola de la Andolina) (scara = 1 cm); B. stigmate de tăiere, urmate de abraziune (100x); C. piesă reparată (35x); D. detaliu perforație (50x); E-G. deformarea perforației (50x); H-J. suprafață aplatizată (100x, 50x, 100x).

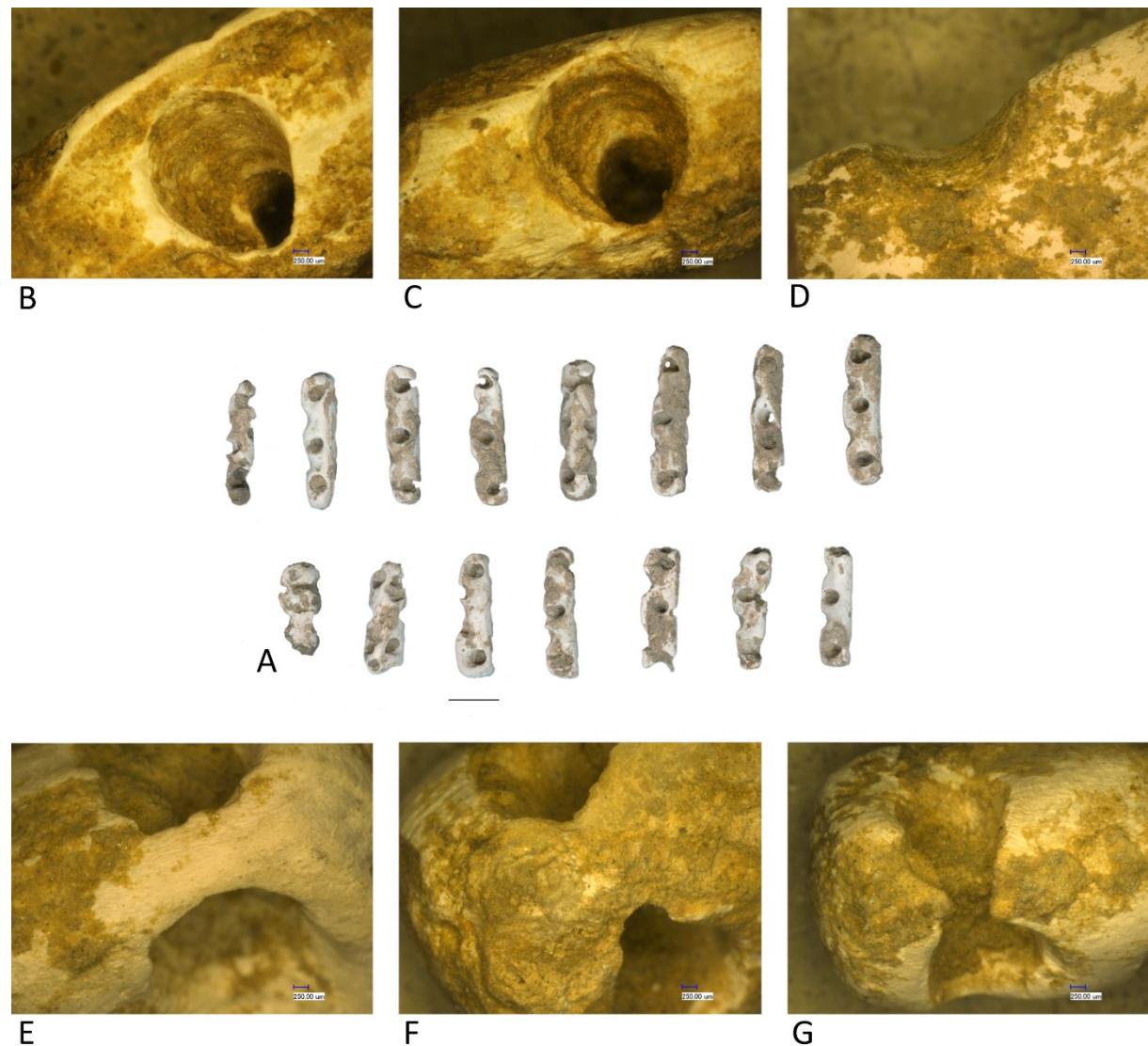

Fig. 4. A. Bilobed and trilobed beads made of *Spondylus* valve (Valea Mare necropolis) (scale = 1 cm); B-C. perforation details (50x); D. cutting marks followed by abrasion (50x); E-G. deformation of perforation (50x).

A. Mărgele bilobate și trilobate confecționate din valvă de *Spondylus* (necropola de la Valea Mare) (scara = 1 cm); B-C. detalii perforație (50x); D. stigmate de tăiere, urmate de abraziune (50x); E-G. deformare perforație (50x).

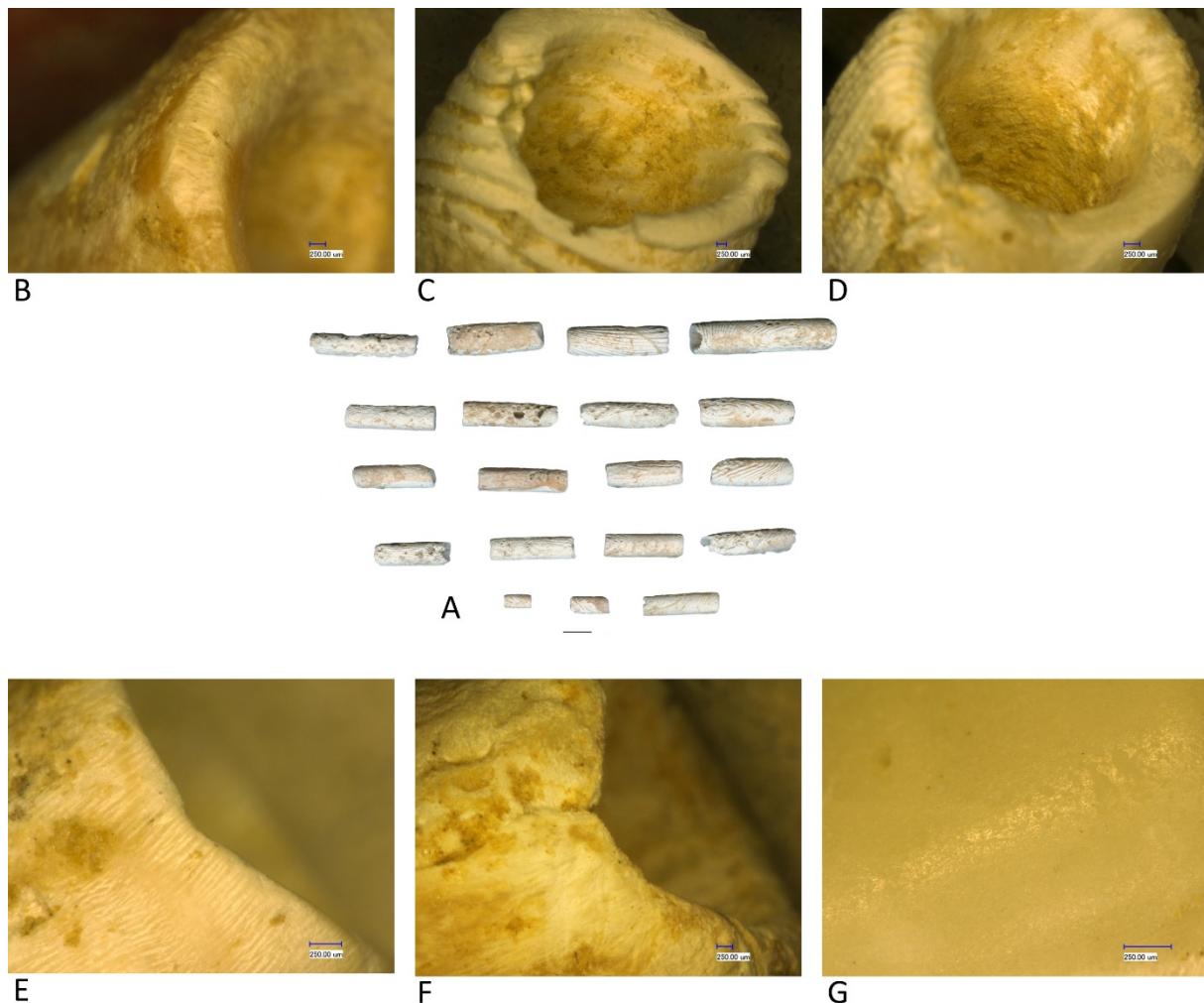

Fig. 5. A. Tubular beads made of *Spondylus* valve (Sultana-Valea Orbului necropolis) (scale = 1 cm); B. abrasion marks (50x); C-D. perforation details (30x, 50x); E-F. concave edge (100x, 50x); G. flattened facet (150x).

A. Mărgele tubulare confectionate din valvă de *Spondylus* (necropola de la Sultana-Valea Orbului) (scara = 1 cm); B. stigmate de abraziune (50x); C-D. detalii perforație (30x, 50x); E-F. extremitate concavă (100x, 50x); G. suprafață aplatizată (150x).

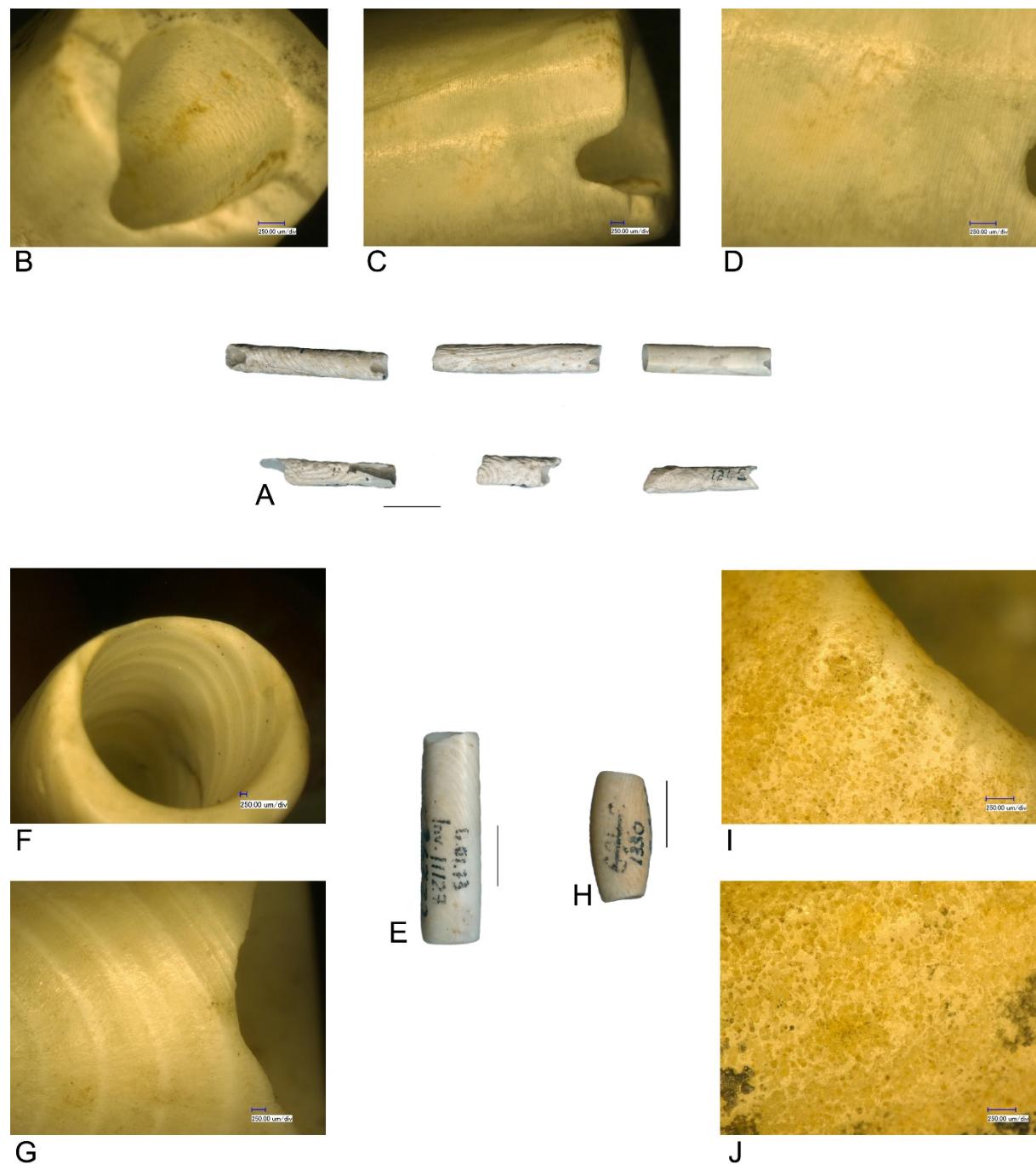

Fig. 6. A. Tubular bead made of *Spondylus* valve (Andolina necropolis) (scale = 1 cm); B, F. perforation details (100x, 20x); C, G, I. concave edge (50x, 50x, 100x); D, J. flattened facet (100x); E. tubular bead (Grădiștea Ulmilor - Boian A necropolis) (scale = 1 cm); H. biconvex bead (Grădiștea Ulmilor - Boian A necropolis) (scale = 1 cm).

A. Mărgele tubulare confectionate din valvă de *Spondylus* (necropola de la Andolina) (scara = 1 cm); B, F. detalii perforație (100x, 20x); C, G, I. extremitate concavă (50x, 50x, 100x); D, J. suprafață aplatizată (100x); E. mărgea tubulară (necropola de la Grădiștea Ulmilor - Boian A) (scara = 1 cm); H. mărgea biconvexă (necropola de la Grădiștea Ulmilor - Boian A) (scara = 1 cm).

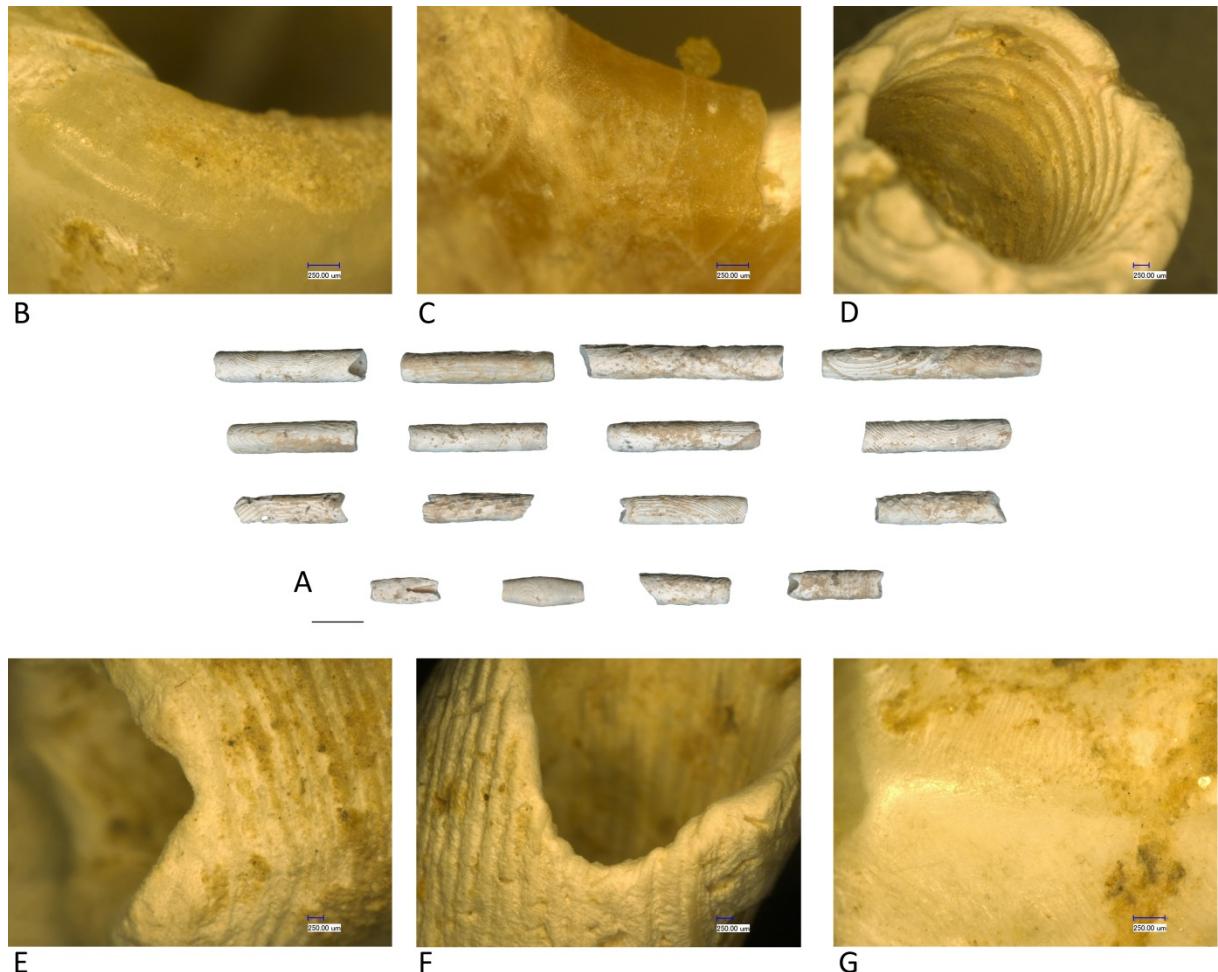

Fig. 7. A. Tubular and fusiform beads made of *Spondylus* valve (Valea Mare necropolis) (scale = 1 cm); B-C. abrasion marks (100x); D. perforation detail (50x); E-F. concave edge (50x); G. flattened facet (100x). A. Mărgele tubulare și fusiforme confectionate din valvă de *Spondylus* (necropola de la Valea Mare) (scara = 1 cm); B-C. stigmate de abraziune (100x); D. detaliu perforație (50x); E-F. extremitate concavă (50x); G. suprafață aplatizată (100x).

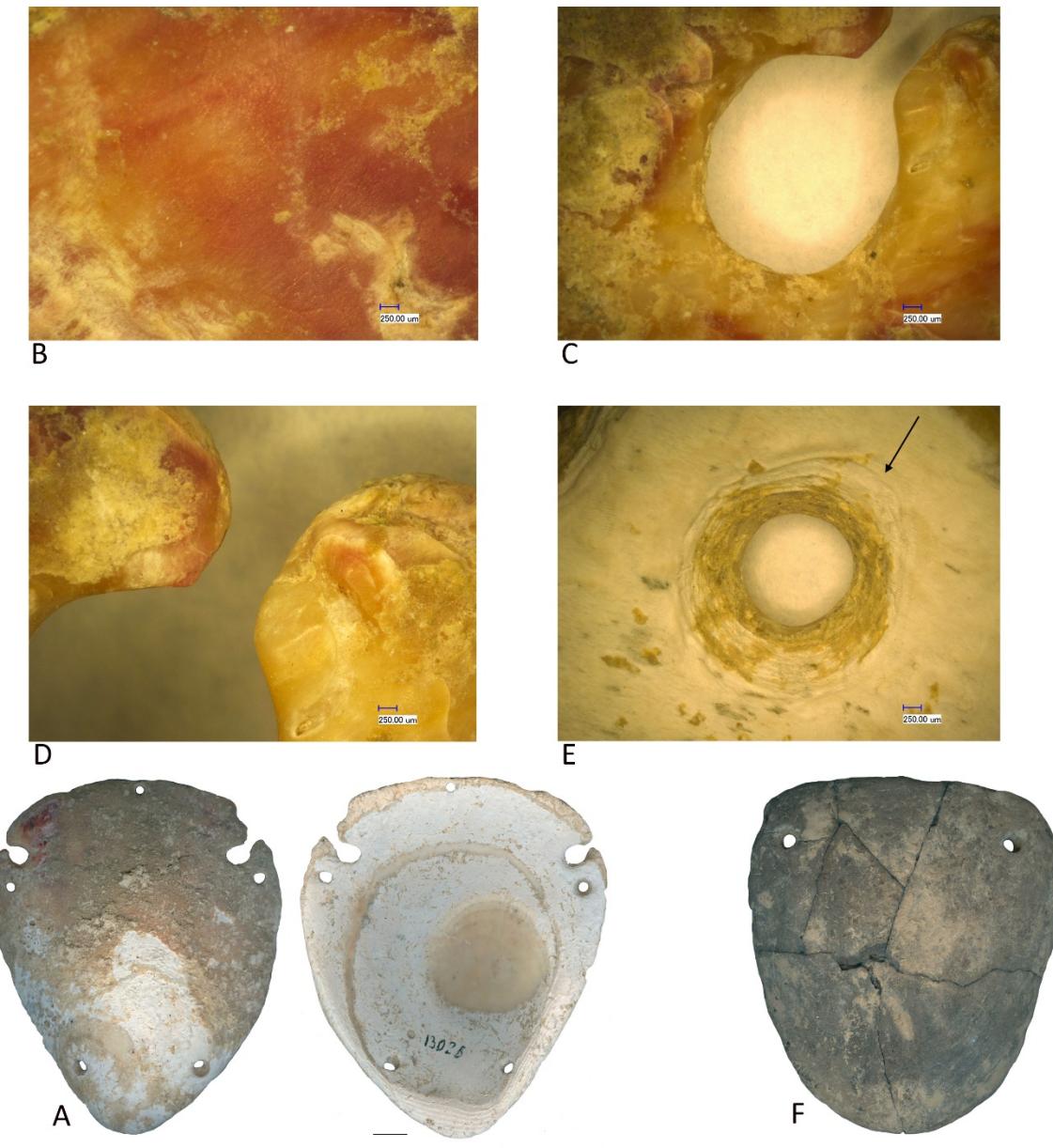

Fig. 8. A. Belt element made of *Spondylus* valve (Sultana-Valea Orbului necropolis) (scale = 1 cm); B. abrasion marks (50x); C.-D. fracture of perforation (50x); E. perforation detail (50x); F. belt element made of clay (Sultana-Valea Orbului necropolis) (scale = 1 cm)

A. Element de centură confecționat din valvă de *Spondylus* (necropola de la Sultana-Valea Orbului) (scara=1 cm); B. stigmate de abraziune (50x); C.-D. perforație fracturată (50x); E. detaliu perforație (50x); F. element de centură confecționat din lut (necropola de la Sultana-Valea Orbului) (scara = 1 cm).

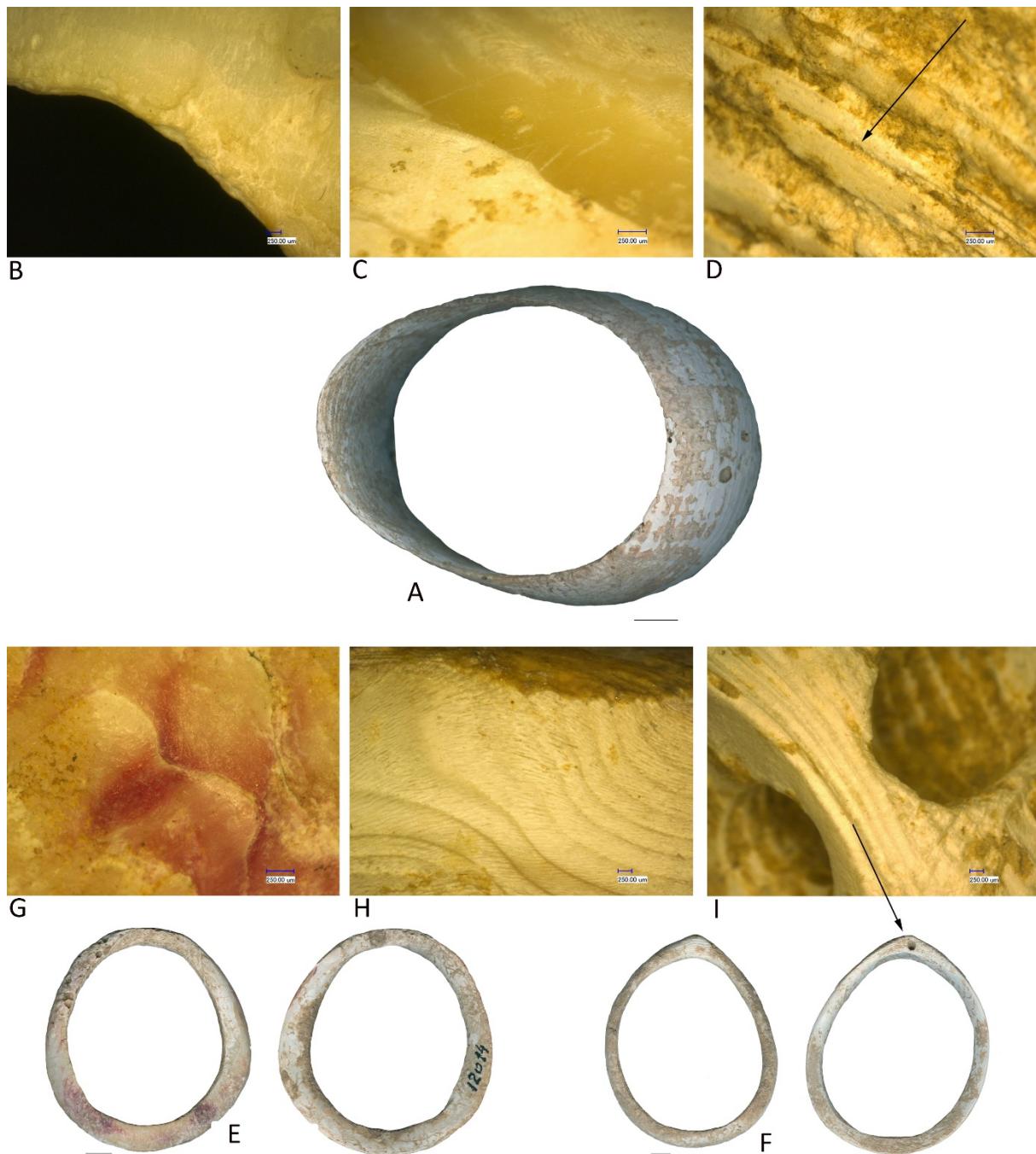

Fig. 9. A, E-F. bracelets made of *Spondylus* valve (Sultana-Valea Orbului necropolis) (scale = 1 cm); B. percussion marks (50x); C, G. abrasion marks (100x); D, H. flattened surface (100x, 50x); I. perforation detail (50x).

A, E-F. brățări confectionate din valvă de *Spondylus* (necropola de la Sultana-Valea Orbului) (scara = 1 cm); B. stigmate de percuție (50x); C, G. stigmate de abraziune (100x); D, H. suprafață aplatizată (100x, 50x); I. detaliu perforație (50x).

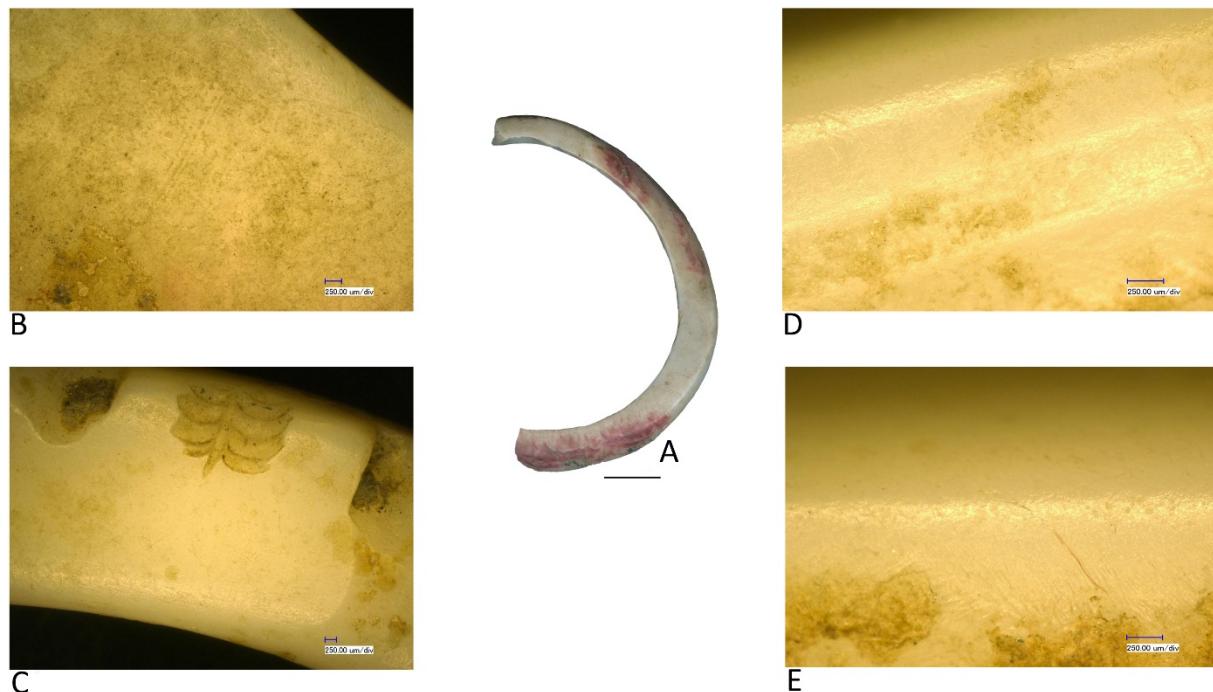

Fig. 10. A. bracelet made of *Spondylus* valve (Grădiștea Ulmilor - Boian A necropolis) (scale = 1 cm); B-C. abrasion surface (50x, 35x); D-E. use-wear surface (100x).

A. brătară confectionată din valvă de *Spondylus* (necropola de la Grădiștea Ulmilor - Boian A) (scara = 1 cm); B-C. abraziunea suprafetei (50x, 35x); D-E. uzură în suprafață (100x).

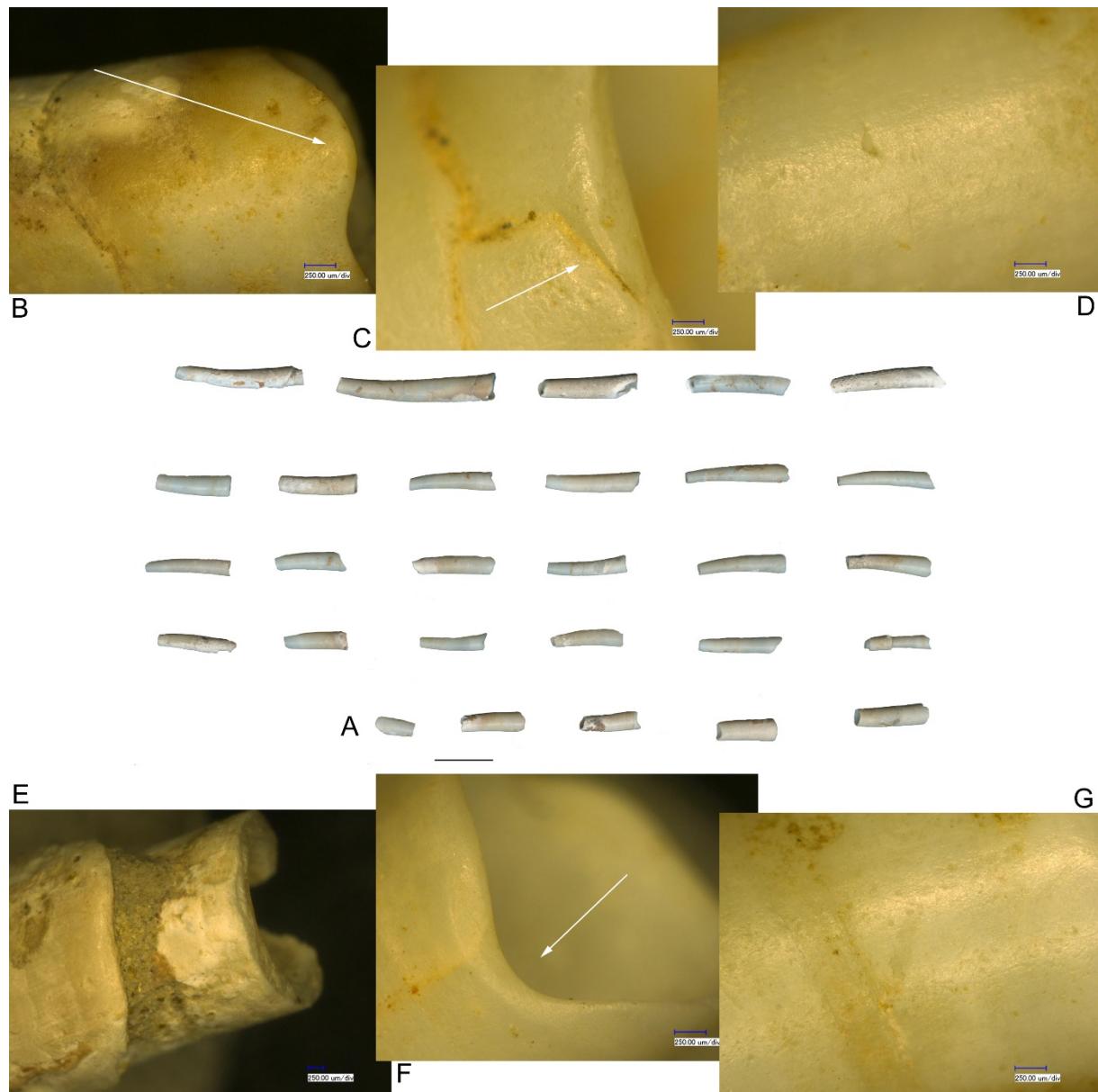

Fig. 11. A. Tubular beads of *Antalis* shell (Andolina necropolis) (scale = 1 cm); B. *bec de flûte* fracture (100x); C. detail of the sawing technique (100x); D. abraded surface (100x); E. a shell caught in another (50x); F. concave edge (100x); G. flattened facet (100x)

A. Mărgele tubulare confectionate din cochlile de *Antalis* (necropola de la Andolina) (scara = 1 cm); B. fractură în *bec de flûte* (100x); C. detaliu ale segmentării prin *sciage* (100x); D. suprafață abrazată (100x); E. cochlili prinse (50x); F. extremitate concavă (100x); G. fațetă aplatizată (100x).

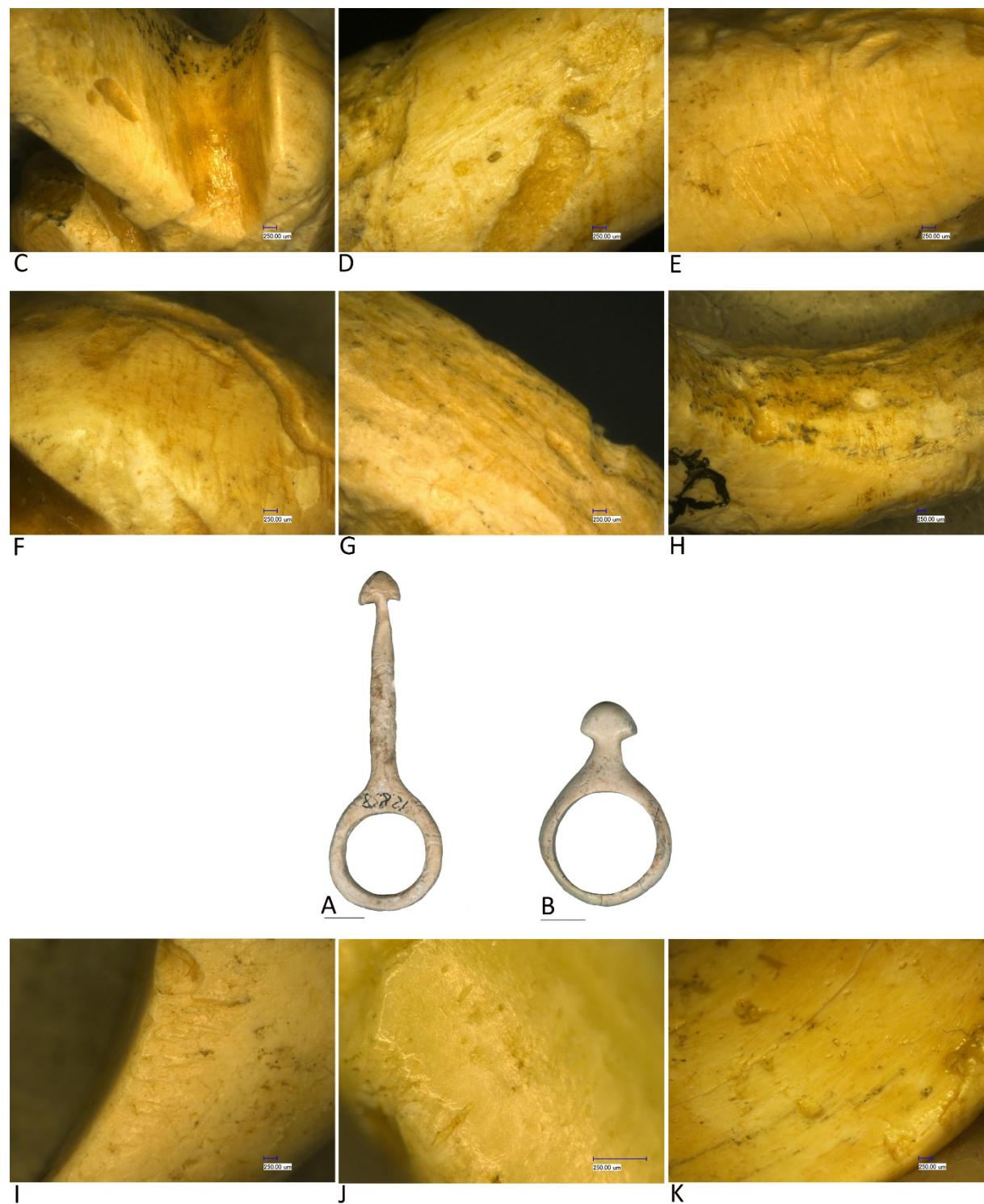

Fig. 12. A., B. pieces with a ringlike morphology (Sultana-Valea Orbului necropolis) (scale = 1 cm); C. sawing marks (50x); D, G. scraping marks (50x); E-F, H-I. abrasion marks (50x, 30x); J.-K. use-wear marks (200x, 50x). A., B. pieze cu morfologie inelară (necropola de la Sultana-Valea Orbului) (scara = 1 cm); C. stigmate de sciage (50x); D, G. stigmate de raclage (50x); E.-F, H-I. stigmate de abraziune (50x, 30x); J.-K. stigmate de uzură (200x, 50x).

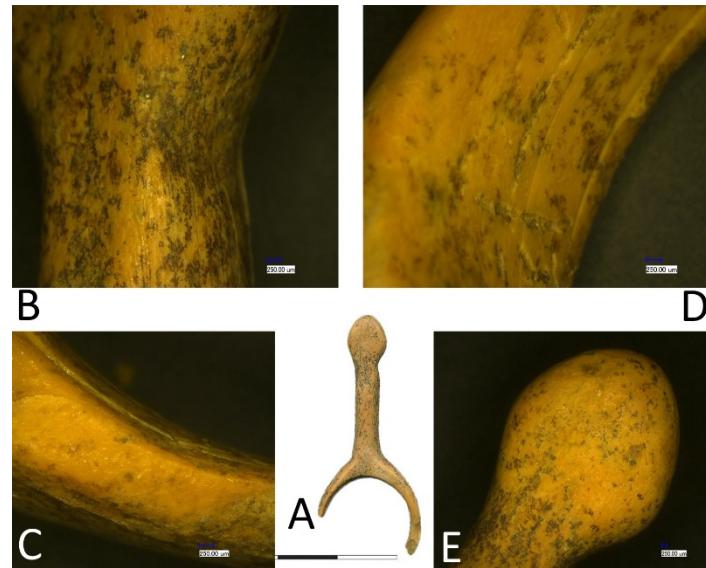

Fig. 13. A. piece with a ringlike morphology (Cernica necropolis) (scale = 1 cm); B, D. scraping marks (50x); C, E. abrasion marks (50x, 20x).
 A. piesă cu morfologie inelară (necropola de la Cernica) (scara = 1 cm); B, D. stigmate de *raclage* (50x); C, E. stigmate de abraziune (50x, 20x).

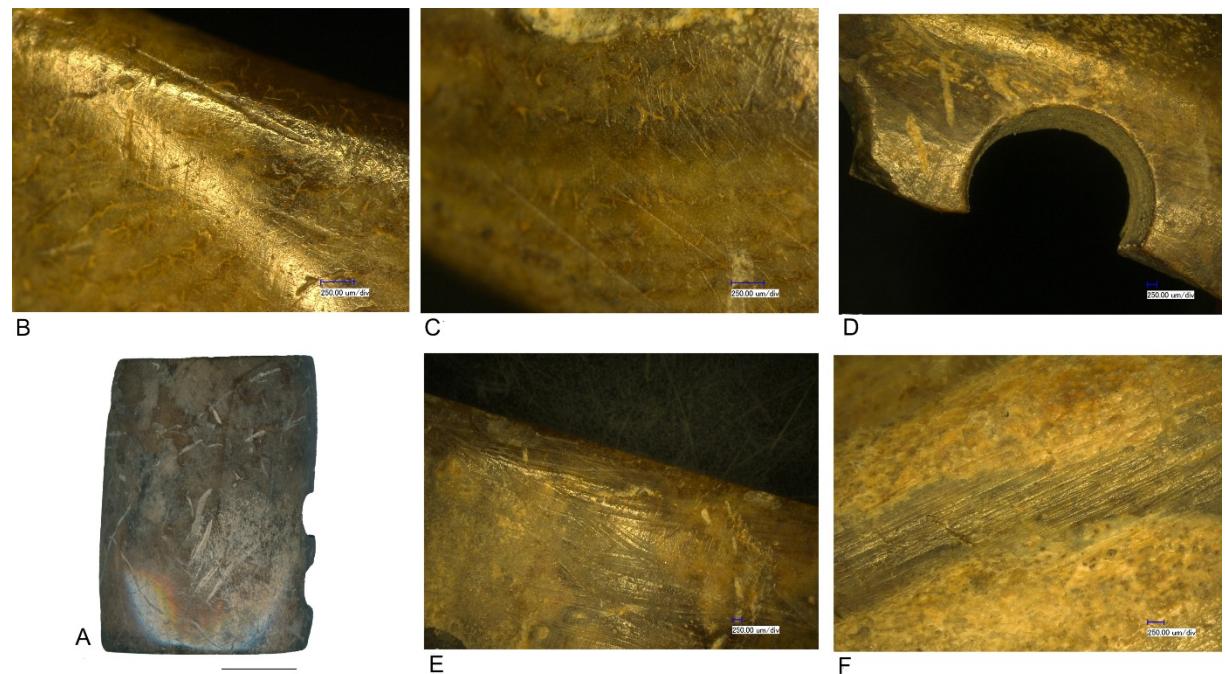

Fig. 14. A. Ring made from bone (Grădiștea Umlilor - Boian A necropolis) (scale = 1 cm); B. sawing marks (100x); C. abrasion marks (100x); D. perforation detail (30x); E-F. scraping marks (30x, 50x).
 A. Inel confecționat din os (necropola de la Grădiștea Umlilor - Boian A) (scara = 1 cm); B. stigmate de *sciagie* (100x); C. stigmate de abraziune (100x); D. detaliu perforație (30x); E-F. stigmate de *raclage* (30x, 50x).

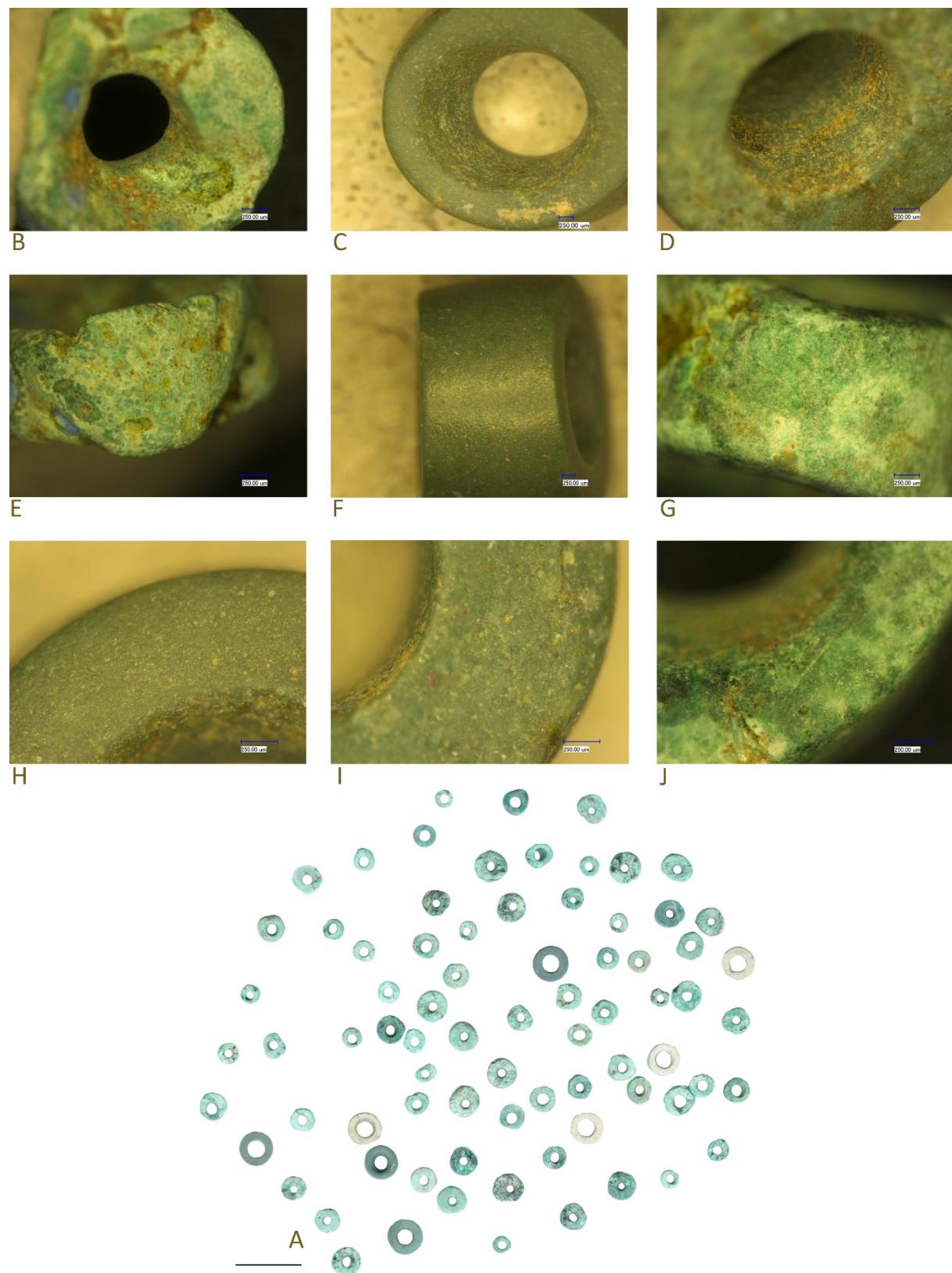

Fig. 15. A. Cylindrical beads made of malachite, schist and *Spondylus* valve (Sultana-Valea Orbului necropolis) (scale = 1 cm); B.-D. perforation details (100x, 50x, 100x); E.-G. abrasion of the debitage edges (100x, 50x, 100x); H.-J. abrasion of the surface (150x).

A. Mărgele cilindrice confectionate din malachit, șist și valvă de *Spondylus* (necropola de la Sultana-Valea Orbului) (scara = 1 cm); B.-D. detalii ale perforației (100x, 50x, 100x); E.-G. abraziunea laturilor de debitaj (100x, 50x, 100x); H.-J. abraziunea suprafeței (150x).

Cercetările arheologice preventive de la Slatina, str. Viorelelor, jud. Olt

Cristian Eduard ȘTEFAN*

Ion DUMITRESCU**

Aurelia GROSU***

Ioan Andi PIȚIGOI**

Abstract: The rescue archaeological excavations made in 2019 at Slatina, Olt County, revealed the remains of some prehistoric settlements, Vădastra and Verbicioara type, but also of an Ipotești-Cândești (VI-VIIth centuries AD) one. In this contribution we analyse the artifacts discovered as the result of the rescue excavations and their contexts, in our effort to complete the image of prehistoric and Ist Millennium habitat from Slatina and its surroundings.

Rezumat: Cercetările arheologice efectuate în anul 2019 în orașul Slatina, județul Olt, au scos la iveală resturile unor așezări preistorice de tip Vădastra și Verbicioara, dar și urmele unei locuirii Ipotești-Cândești (sec. VI-VII p. Chr.). În această contribuție analizăm artefactele descoperite în urma cercetărilor arheologice și contextele lor, într-un efort de a completa imaginea habitatului preistoric și din mileniul I p. Chr. din Slatina și împrejurimile acestia.

Keywords: Neolithic, Vădastra, Bronze Age, Verbicioara, Slatina, material culture.

Cuvinte cheie: neolic, Vădastra, epoca bronzului, Verbicioara, Slatina, cultură materială.

◆ Introducere

În anul 2019 au fost efectuate cercetări arheologice preventive în municipiul Slatina (pl. I/1), pe str. Viorelelor, nr. 2C, pe locul unde urmează să se construiască un bloc de locuințe cu locuri de parcare și spații verzi și care se află în zona de protecție a sitului Slatina-str. Pitești¹.

Strada Viorelelor este dispusă paralel cu str. Pitești și se află pe terasa ce se înalță imediat la est de grădinile care coboară spre str. Pitești, pe malul stâng al pârâului Sopot (pl. I/2, nr. 1). Până la momentul efectuării cercetărilor arheologice din str. Viorelelor (nr. 2C) în Slatina nu erau consemnate descoperiri arheologice. În schimb, era cunoscut faptul că în anii '70 ai secolului trecut pe terenurile de la est de stradă s-a depus material rezultat din excavațiile făcute cu ocazia construirii blocurilor de locuințe GA1-GA4, în spatele căror se află perimetru investigat arheologic.

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Academia Română, Calea 13 Septembrie, nr. 13, 050711, București, România; cristarh_1978@yahoo.com.

** Muzeul Județean Argeș, str. Armand Călinescu, nr. 44, 110047, Pitești, România; ion_dumitrescu09@yahoo.com; andi_piti66@yahoo.com.

*** Cercetător independent, Slatina, România; aureliagrosu1952@yahoo.com.

¹ Cercetările arheologice au fost întreprinse de către o echipă din care au făcut parte Ion Dumitrescu, Ioan Andi Pițigoi, Marius Păduraru, Cornel Popescu (Muzeul Județean Argeș) și Aurelia Grosu (Muzeul Județean Slatina), sub conducerea științifică a lui Dragoș Măndescu (Muzeul Județean Argeș).

Situl arheologic Slatina este situat pe terasa stângă a pârâului Sopot, urmând traseul străzii Pitești, delimitat la vest de biserică Sopot și la nord-est de fostul han Cireașov². Această delimitare este relativă și se bazează pe materialul arheologic recuperat până în prezent, provenit din descoperiri îndeosebi întâmplătoare. În mare parte, situl este acoperit de locuințe individuale ridicate la baza terasei, pe str. Pitești, și de cartierul de blocuri Crișan II, situat pe str. Cornișei, construit în anii '70 pe platoul terasei Sopotului. Suprafața cuprinsă între frontul locuințelor de pe str. Pitești, una dintre cele mai vechi artere din Slatina, și frontul blocurilor-turn de pe str. Cornișei este ocupată de grădinile locuitorilor dispuse pe panta terasei și la marginea terasei de diverse construcții cu caracter utilitar (îndeosebi garaje). Descoperirile realizate de-a lungul anilor din diferite puncte ale zonei indică prezența unor niveluri de locuire din neolicic până la consemnarea Slatinei în documentele medievale. Punctul Str. Viorelor, nr. 2C se află în spatele blocurilor de locuințe GA4 și GA3, pe terasa ce se dezvoltă la vest de acestea, perimetru fiind situat chiar pe marginea terasei.

◆ Istoriciul cercetărilor

Situl arheologic Slatina a fost identificat în, anii '50 ai secolului trecut, ca urmare a unor cercetări de suprafață efectuate de Mihail Butoi în grădinile unor locuitori de pe str. Pitești, finalizate cu recuperarea unui bogat inventar arheologic, în special ceramică, aparținând culturilor Vădastra, Coțofeni, Glina, Verbicioara și La Tène (D. Berciu, M. Butoi 1961, p. 139-143; M. Butoi 1999, p. 24-27).

Pentru a se obține informații științifice mai concluzivă s-au întreprins cercetări arheologice în grădinile locuitorilor Alexandrina Bălănescu și Marin Mincu. Săpăturile de pe terenul Alexandrinei Bălănescu au permis identificarea urmelor unei locuințe incendiate aparținând culturii Vădastra, la numai 0,10-0,15 m adâncime, parțial afectată de lucrările agricole. Din perimetru locuinței s-au recoltat numeroase fragmente ceramice Vădastra, dintre acestea fiind întregite două vase decorate în tehnica inciziei și exciziei. Au mai fost recuperate și alte fragmente ceramice, dintre care menționăm unele aparținând unei străchini cu pereți oblici, ornamentată pe suprafață interioară cu motive meandrice și benzi umplute cu puncte, precum și o greutate pentru plasa de pescuit modelată din lut ars, decorată cu incizii adânci (D. Berciu *et alii* 2010, p. 8-9; C.E. Ștefan 2015, p. 127-138).

Pe terenul deținut de Marin Mincu s-a efectuat un sondaj restrâns în scopul definirii orizontului Verbicioara, sesizat la suprafața solului prin descoperiri întâmplătoare. S-a confirmat că aria culturii Verbicioara s-a extins și la est de râul Olt și că în situl arheologic Slatina există un orizont aparținând unei fazei târzii a acestei culturi (M. Butoi 1999, p. 24).

Construirea blocurilor de locuințe pe platoul terasei Sopotului, de-a lungul str. Cornișei, a distrus o bună parte din situl arheologic Slatina. În urma supravegherii săpăturilor pentru fundațiile blocurilor-turn s-au salvat numeroase obiecte (fragmente ceramice, unelte de piatră, os, metal, arme, plastică antropomorfă și zoomorfă) din diferite epoci istorice, inclusiv din culturile medievale timpurii Ipotești-Cândești și Dridu.

Dintre descoperirile mai importante amintim mormântul de incinerație din epoca fierului aparținând unui războinic, având în vedere că în urna funerară a fost depusă o sica, armă cu lama curbă caracteristică populației nord tracice pe o perioadă îndelungată de timp (M. Butoi 1999, p. 25).

² Lista Monumentelor Iсторice, MO nr. 646 bis/16/07/2004, Ordinul ministrului culturii și cultelor nr. 2.314/2004, vol. III, București, 2004, p. 1857, poz. 4-9.

În anul 1997 s-a efectuat un sondaj arheologic în fața ultimului bloc turn de pe strada Cornișei. Realitățile locului au constrâns cercetarea, putând fi deschisă doar o casetă cu dimensiunile de 2,10 x 1,70 m. Casetă săpată până la 1,20 m adâncime a permis recuperarea unui interesant material ceramic constând în cinci vase aparținând culturii Vădastra. Forma vaselor (o „fructieră”, o cupă, două castroane, o „amforă”), decorul executat în tehnica exciziei adânci, cu urme de incrustație cu substanță albă, alternanța motivelor geometrice combinate cu suprafețe lustruite până la *metalizare*, indică cel mai probabil o depunere specială (A. Grosu 2004, p. 11, nr. cat. 158, 160, 163). Cu prilejul unor lucrări de extindere la Spitalul Județean s-au recuperat două cești globulare, cu toarte supraînălțate, specifice culturii Verbicioara (D. Berciu 1976, p. 177, fig. 3/2, 8/1).

Din cele expuse mai sus rezultă că majoritatea descoperirilor aparținând sitului arheologic Slatina provine din supravegheri arheologice și cercetări de suprafață. Lipsa unei cercetări sistematice coerente care să permită identificarea structurilor și complexelor arheologice, distribuția lor spațială, observații stratigrafice, raporturile dintre orizonturile de locuire, a prejudiciat cunoașterea mai aprofundată a habitatului preistoric și medieval timpuriu din zona Slatinei.

❖ Metoda de cercetare și stratigrafia generală a sitului

În momentul începerii propriei cercetări, o suprafață de circa 300 mp era deja excavată în sectorul estic al proprietății până la adâncimea de 1,60-1,70 m, spațiu delimitat la est de str. Viorelelor, iar la vest de o conductă magistrală dezafectată. Pe profilurile de vest și de sud ale suprafeței excavate s-a observat prezența unui nivel de depunere modernă cu grosimea de 1,40-1,50 m sub care era vizibil stratul arheologic. Față de trama stradală actuală terenul era mai înălțat cu circa 1,70-1,90 m. După degajarea nivelului de depunere modernă, au fost trasate șapte suprafețe cu lungimea de 27 m și lățimea de 4 m, cu martori de 1 m între ele. Prima suprafață (S. I) a fost trasată la 1 m față de limita sudică a proprietății, iar în partea de nord S. VII a fost extinsă cu încă 3 m spre nord. Limita nordică a extinderii suprafeței a avut un traseu paralel cu cel al limitei de proprietate, suprafață rezultată, de circa 47 mp, având formă relativ triunghiulară. Limitele vestice ale suprafețelor au fost fixate în zona în care pantă se acutizează foarte mult (pl. II).

Înainte de a prezenta stratigrafia sitului, facem precizarea că zona cercetată a fost afectată de o serie de intervenții antropice. În primul rând, în anii '70 ai secolului trecut, dar probabil și ulterior, pe suprafața perimetrlui cercetat a fost depozitat un strat consistent de moloz rezultat din demolările făcute cu ocazia construirii blocurilor de locuințe GA aflate la vest de strada Viorelelor. La vremea respectivă, terenul cobora mult către vest, pantă având un unghi de circa 15°, iar la circa 40 m de trama stradală, acest unghi se accentua și mai mult, zona de la vest de perimetru având aspectul unei văi naturale. Depunerea a făcut ca terenul să fie mai ridicat în raport cu trama stradală actuală. În nivelul de depunere modernă a fost găsită și o monedă de 25 bani emisă în anul 1982 (în S. I, caroul 10, -1,60 m).

La aceasta se adaugă și faptul că perimetru este traversat în partea de est de un șanț cu lățimea de 0,50 m în care este implantat un cablu electric și de o conductă magistrală dezafectată. Șanțul în care era implantat cablul electric era acoperit cu cărămizi, iar traseul său orientat relativ nord-sud pornește din S. III și se continuă până la limita nordică a proprietății, fiind intersectat și în S. IV, V, VI și VII. Șanțul a fost săpat anterior anilor '70, el aflându-se la circa 0,80 m sub nivelul de depunere modernă, fiind săpat în sedimentul galben roșiatic (steril arheologic).

Traseul conductei magistrale dezafectate se află la circa 7-8 m vest de limita estică a proprietății. Conducta are diametrul de 0,60 m, iar șanțul în care a fost introdus avea o lățime de 2,50 m și urma un traseu paralel cu al străzii Viorelelor, traversând de la sud la nord întregul perimetru cercetat arheologic. Pe profilul sudic al S. I se observă că șanțul ei a fost săpat în depunerea modernă, fără a atinge nivelul arheologic, pentru ca în S. III, să străpungă stratul arheologic, în unele puncte ajungând până în sedimentul galben (steril din punct de vedere arheologic).

În fine, o suprafață de circa 200 mp, între limita estică a proprietății și traseul conductei a fost săpată anterior demarării cercetărilor arheologice până la adâncimea de 1,60-1,70 m, aşa încât de la metrul 20 al suprafețelor, către est, stratul arheologic este aproape absent.

Pe profilul sudic al S I, unde am păstrat nivelul de depunere modernă avem următoarea situație stratigrafică:

- 0-0,15/0,20 m – strat vegetal: sediment de culoare brună.
- 0,15/0,20-1,40/2,30 m – nivel de depunere modernă compus din pământ, nisip, moloz, plăci de beton și resturi provenite de la construcții (depunerea modernă măsoară între 1,50 și 2,30 m).
- 1,40/2,30-1,55/2,50 m – sediment de culoare castanie, relativ sărac în materiale arheologice. În el sunt prezente fragmente ceramice din epoca bronzului, cu totul sporadic și fragmente de ceramică Chilia-Militari (stratul are o grosime maximă de 20 cm). El marchează locuirea din epoca bronzului (cultura Verbicioara).
- 1,55/2,50-2,00/2,80 m – sediment de culoare neagră, cu multă ceramică, chirpici, de aceea în profil apare mult mai pigmentat față de acela din epoca bronzului.

Pe martorii celorlalte suprafețe a fost păstrat din depunerea modernă numai un strat cu o grosime ce a variat între 0,10 și 0,60 m. Pe profilele S. II, III și IV secvența stratigrafică nu este diferită de aceea conservată pe profilul sudic al S. I.

În S II, nivelul din epoca bronzului este mai consistent, grosimea sa variind între 0,10 și 0,30 m, pe anumite porțiuni ea atinge 0,40 m, cu precădere în partea de vest a suprafeței. Este o caracteristică observată și în cazul nivelului din neolic (cultura Vădastra). Secvența stratigrafică se prezintă astfel:

- 0-0,10/0,50 m – strat de depunere modernă;
- 0,10/0,50-0,20/0,90 m – sediment de culoare castanie (nivel epoca bronzului);
- 0,20/0,90-0,50/1,30 m – sediment de culoare neagră eterogen (nivel neolic, Vădastra).
- 0,50/1,30-0,75/1,60 m – sediment galben roșiatic, steril arheologic.

În S. III și S. IV, nivelul din epoca bronzului are o grosime ce variază între 0,10 și 0,25 m, cel din neolic măsurând 0,20-0,40 m.

În S. III, secvența stratigrafică este următoarea (profilul nordic):

- 0-0,10/0,50 m – strat de depunere modernă;
- 0,10/0,50-0,20/0,75 m – sediment de culoare castanie (nivel epoca bronzului);
- 0,20/0,75-0,50/1,15 m – sediment de culoare neagră eterogen (nivel neolic, Vădastra).
- 0,50/1,15-0,75/1,40 m – sediment galben roșiatic, steril arheologic.

În S. IV, secvența stratigrafică este următoare (profilul nordic):

- 0-0,10/0,75 m – strat de depunere modernă;
- 0,10/0,75-0,20/0,95 m – sediment de culoare castanie (nivel epoca bronzului);
- 0,20/0,95-0,40/1,50 m – sediment de culoare neagră pigmentat (nivel neolic, Vădastra).

- 0,40/1,50-0,70/1,80 m – sediment galben roșiatic, steril arheologic.

În S. V, pe profilul nordic, secvența stratigrafică se prezintă astfel:

- 0-0,10/0,25 m – strat de depunere modernă;
- 0,10/0,25-0,25/0,40 m – sediment de culoare castanie (nivel epoca bronzului);
- 0,25/0,40-0,50/0,90 m – sediment de culoare neagră eterogen (nivel neolic, Vădastra).
- 0,50/0,90-0,70/1,50 m – sediment galben roșiatic, steril arheologic.

În S. VI (profilul nordic), carourile 1-3, depunerea modernă suprapune un strat de culoare brună, între -0,10 și -0,60 m, la est de caroul 3, stratul arheologic este relativ subțire (0,25 m), și se îngroașă în zona locuinței L2 atingând 0,40 m. Nivelul din epoca bronzului este absent.

În concluzie, nivelul din epoca bronzului este mai subțire atingând în medie 0,20 m, iar cel din neolic este mai consistent și mai bogat în materiale, având o grosime de circa 40 cm.

❖ Descrierea complexelor

În cele șapte suprafețe au fost cercetate un număr de 15 complexe (pl. II), care vor fi descrise sintetic în cele ce urmează.

Complexul 1 reprezintă o groapă pe care am denumit-o **GR. 1** (pl. V/1). Aceasta a fost descoperită în S. I, c. 3A, la cota -1,56 m, în sedimentul galben (steril arheologic); avea un profil tronconic, iar în plan era ovală, orientată relativ NV-SE, cu dimensiunile de 1,40 x 1,10 m; fundul era plat, având un diametru de 0,76 m. Groapa se adâncea în sedimentul galben 0,60 m, iar în umplutură conținea un pământ brun negricios, fără alte materiale arheologice. Faptul că a apărut pe aceeași curbă de nivel, în aceeași secțiune și la aproximativ aceeași adâncime cu locuința de suprafață **L1**, ne îndreptățește să o plasăm în rândul gropilor vădăstreni.

Complexul 2 reprezintă o locuință de suprafață denumită convențional **L1** (pl. III/1-2). Aceasta a fost descoperită în S. I, c. 12-13, la adâncimea de 1,65 m, iar raportat la nivelul de depunere modernă la 0,20-0,30 m sub acesta. *Amprenta* locuinței de formă relativ trapezoidală era marcată de un nivel consistent de chirpici și ceramică cu grosimea maximă de 0,20 m. O parte din locuință intra în profilul sudic al Suprafeței I. De la acesta către nord *amprenta* a fost identificată pe o lungime de 2,90 m, iar în lățime măsura 2,10 m. Materialul arheologic rezultat constă din câteva fragmente de lame de silex, precum și ceramică. Se remarcă un vas Vădastra, cu decor excizat, din pastă fină, neagră. După demontarea stratului de chirpici și ceramică nu au fost sesizate urmele unei podele sau ale unor gropi de par, structura aflându-se direct pe solul steril din punct de vedere arheologic.

Complexul 3 reprezintă o groapă, denumită convențional **GR. 2** (pl. VII/2), și a fost descoperită în S. II, c. 7AB-8AB, la adâncimea de 0,70 m în sedimentul galben (steril arheologic). Groapa avea în plan formă ovală, era orientată relativ V-E, cu dimensiunile de 1,90 m x 1,20 m. În secțiune, groapa avea formă de sac, cu deschidere mai largă la gură și relativ tronconică, după care, de la adâncimea de 0,40 m față de nivelul la care a fost descoperită, peretele ei prezenta o alveolare, de aici aspectul de sac. Adâncimea păstrată a fost de 0,70 m. La gură, în partea superioară a gropii, în partea de est a ei, este vizibilă o alveolare de formă circulară cu diametrul de 0,60 m. În plan, zona aceasta este mai amestecată, în umplutura ei distingându-se mici fragmente de chirpici. Această alveolare, denumită de noi **GR. 2a** se adâncește cu 0,25 m față de nivelul la care a fost identificată. De asemenea, în profil se constată o diferență de textură a solului. Prin urmare groapa în formă de sac pare a fi **GR. 2a**. Umplutura gropii în formă de sac a constat din fragmente ceramice, unele dintre ele cu brâu

alveolar, cu mult nisip în compoziție, specifice epocii bronzului (cultura Verbicioara), oase de animale (două mandibule, o vertebră, părți din oasele membrelor), un fragment de topor de piatră (partea activă) și chirpici.

Complexul 4 reprezintă tot o groapă denumită de noi **GR. 3** (pl. VII/3). Aceasta a fost descoperită în S. II, c. 12-13B, la cota -0,35 m, cu o formă circulară în plan, iar diametrul măsura 1,10 m la gură și 0,70 m în bază. În secțiune, groapa avea formă tronconică. Umplutura ei conținea câteva oase de animale și ceramică foarte fragmentată, din pastă grosieră, cu nisip în compoziție. Între fragmentele ceramice distingem un mic profil, buza sub care apare un brâu alveolar, un alt fragment lucrat la mâna, cu fund inelar. Toate acestea sunt elemente care permit datarea complexului în epoca bronzului, cultura Verbicioara.

Complexul nr. 5 reprezintă o vatră cu gardină – **Vatra 1** (pl. VIII/1, 2). Ea a fost identificată în S. II, c. 4A, la adâncimea de 1,15 m, fiind amenajată direct pe nivelul steril (de culoare galben roșiatic). Vatra era orientată relativ N-S, avea formă ovală, cu gura orientată spre sud, iar dimensiunile ei erau de 0,65 x 0,50 m; vatra propriu-zisă avea o grosime de 3 cm, iar pereții gardinei aveau o înălțime de 8 cm. În partea de nord, peretele gardinei era prăbușit, iar în partea de sud se putea observa o mică groapă de acces cu dimensiunile de cca. 0,40 x 0,50 m. Atât vatra propriu-zisă, cât și pereții gardinei erau realizăți din lut. Interiorul era umplut cu sediment negru, fără alte resturi. În fața vatrei erau împrăștiate pietre de dimensiuni medii (șase la număr). De asemenea, tot în jurul vatrei se aflau fragmente ceramice. Un fragment era lipit pe peretele vestic al gardinei, în exteriorul ei. El era realizat din pastă grosieră cu pietricele și fragmente de ceramică pisată în compoziție. Un fragment din pastă similară s-a aflat la 0,20 m sud de vatră. După forma complexului și ceramica lipită de acesta îl putem plasa în sec. VI-VII p. Chr. (Ipotești-Cândești).

Complexul 6 reprezintă tot o vatră cu gardină. Aceasta a fost denumită **Vatra 2** (pl. VIII/1, 3) și a fost descoperită în S. II, c. 8, -0,40 m și în martorul nordic al suprafeței. În profil s-a observat că vatra propriu-zisă, precum și pereții gardinei, aveau o grosime de 3 cm, erau realizăți din lut, iar unul dintre pereții gardinei (cel vestic) era ușor aplecat spre exterior, în timp ce peretele estic era înclinat spre interior. Spațiul dintre pereții gardinei era umplut cu pietre de dimensiuni medii, aspect observat și în momentul demontării martorului. Pereții gardinei aveau o înălțime de 10-11 cm, cea mai mare parte a vatrei aflându-se sub martor. După demontarea acestuia s-a observat că vatra era orientată relativ N-S, peretele nordic era relativ drept, la fel și pereții de la est și vest, cu colțurile rotunjite. Si în acest caz, vatra a fost amenajată direct pe sedimentul galben roșiatic (steril arheologic). Complexul poate fi plasat în sec. VI-VII p. Chr. (Ipotești-Cândești).

Complexul 7 reprezintă o groapă, denumită convențional **GR. 4** (pl. V/2). Ea a fost identificată în S. III, c. 7B, -0,78 m, în sedimentul galben; avea o formă tronconică, iar în plan era circulară, cu diametrul de 1,10 m, iar spre bază se îngusta, măsurând numai 0,65 m. A fost găsită în pământul galben și se adâncea cu 0,60 m. Groapa a fost umplută cu sediment de culoare brună, ceramică și chirpici. Materialul ceramic, în totalitate specific culturii Vădastra, este fragmentar și provine de la mai multe vase.

Complexul 8 reprezintă un bordei (**B1**) și a fost descoperit în S. III, c. 3-5B continuându-se și în S. IV, carourile 3-5A, la cota -1,00 m, în stratul de sediment galben, steril arheologic (pl. VII/1). Bordeul are o formă relativ rectangulară, cu colțurile rotunjite și laturile de nord și vest mai arcuite și este orientat relativ V-E. Pe direcția V-E bordeul măsoară 4,60 m, iar pe direcția N-S are 4 m. În solul steril avansa până la 0,40 m în adâncime. Materialul arheologic recuperat din umplutura bordeului constă din ceramică, o greutate de război de țesut, câteva oase de animale și bulgări de chirpici. Între fragmentele ceramice, se distinge o ceașcă cu două toarte

supraînălțate și protome, cu decor realizat din linii realizate prin împunsături succesive. Piesa se afla pe „podeaua” bordeiului. Pe lângă acestea au mai apărut: toarte, fragmente din diverse vase cu brâu alveolar, cu anse, toate acestea asigurând datarea complexului în epoca bronzului (cultura Verbicioara).

Complexul 9 reprezintă o groapă denumită convențional **GR. 5** (pl. V/3). Aceasta a fost identificată în S. V, c. 7A, la cota -0,60 m, în sedimentul galben și avea o formă tronconică, fiind circulară în plan, cu diametrul de 1,70 m la gură și de 1,20 m la bază. Se adâncea 0,60 m în sedimentul galben. Materialul găsit în interiorul gropii a fost foarte sărac, constând din fragmente dintr-o lipitură de perete și un fragment ceramic de mici dimensiuni. Dată fiind această situație, complexul poate fi încadrat în cultura Vădastra în urma analizării fragmentului ceramic.

Complexul 10 a apărut la 0,80 m est față de **GR. 5** și a reprezentat tot o groapă denumită convențional **GR. 6** (pl. V/4). Aceasta fost descoperită în stratul de sediment galben, la adâncimea de 0,45 m (S V, c. 8A), avea formă de sac, circulară în plan, cu diametrul de 1,56 m la gură și 1,40 m la bază, care era ușor albiat. De la nivelul de identificare se adâncea cu 0,70 m. Umplutura conținea puțin material, câteva fragmente ceramice și o aşchie de silex. Fragmentele ceramice respective indică apartenența gropii la cultura Vădastra.

Complexul 11 a s-a conturat în S. VI, c. 7A, la cota -0,70 m, lipit de profilul sudic al suprafeței și reprezintă o groapă, denumită de către noi **GR. 7** (pl. V/5). Ea avea formă relativ cilindrică, fiind în plan ușor ovoidală și a fost surprinsă în sedimentul galben, în adâncime măsurând 0,60 m. Umplutura și inventarul ei par a indica o depunere specială. Pe fundul gropii, în partea ei de sud, au apărut: o figurină antropomorfă fragmentară redând o siluetă feminină, un pahar întreg, pietre, oase și o greutate de război de țesut. În umplutura au fost observate cenușă, oase de animale (cervide), iar în partea superioară au fost depuse pietre, o piesă din gresie, oase de animale, un fragment dintr-un vas bitronconic și alte fragmente ceramice. Remarcăm, de asemenea, prezența a două astragale, unul dintre acestea fiind ars. Tot în umplutura gropii au fost găsite un plantator din corn de cerb și un pistil. Deoarece fundul gropii este mai larg, peretei sunt ușor oblici. Groapa nu prezintă urme de ardere, depunerea fiind făcută direct pe nivelul steril. Ceramică permite atribuirea acestui complex culturii Vădastra.

Complexul 12 reprezintă o locuință de suprafață – **L2** (pl. IV/1, 2). Locuința a apărut în S. VI, c. 10B-11B, dar continua și în S. VII, c. 10A-11A. Nivelul ei superior a fost deranjat de șanțul conductei magistrale, care trecea pe deasupra acesteia. Cea mai mare parte a nivelului compus din chirpici și ceramică care marca *amprenta* locuinței era acoperit de un pământ mâlos. După îndepărțarea acestui strat, a apărut un nivel compus din ceramică și chirpici. Clar s-au conturat doar limitele de nord și de est ale locuinței, fapt ce a permis și aprecierea dimensiunilor acesteia. Astfel, latura nordică a locuinței măsura 3,40 m, iar cea estică 4,15 m. Colțul sud-vestic al acesteia a fost afectat probabil de intervenții moderne, locuința fiind orientată relativ Nord-Sud. Pe nivelul constând din ceramică și chirpici au apărut trei topoare plate, două spre latura estică a locuinței și un altul către latura vestică. Tot către latura vestică s-a găsit și o figurină antropomorfă de lut. După degajarea porțiunii din locuință (din sud) aflată în S. VI, s-a observat că nivelul acesta cu ceramică și chirpici măsura circa 25 de cm. Tot în aceasta porțiune, la adâncimea de 0,40-0,50 m, câteva fragmente ceramice aflate în zona colțului de sud-est al locuinței ar putea indica nivelul podelei locuinței.

În partea de nord a locuinței, din martorul dintre S. VI și S. VII a fost crucetată numai o porțiune lată de 0,30 m. La nord de acest martor, la adâncimea de 0,55 m, a fost observată o depunere de circa 10 cm. Ea depășește, mai ales spre nord, limitele locuinței și are aspectul

unei ușoare alveolări. Date fiind aceste particularități, am considerat această structură un complex aparte, pe care l-am denumit convențional *complexul nr. 13*. În această depunere au apărut: fragmente de vase sparte pe loc, o râșniță întreagă, un frecător, oase de animale și un topor plat. Prezența râșnițelor și a oaselor de animale ar putea să indice **o aria de activitate legată de locuință**. Materialul descoperit în complexele 12 și 13 este de factură Vădastra.

După degajarea depunerii și răzuirea porțiunii de la sud de martor s-a conturat o groapă mare, de formă relativ ovală, pe care am denumit-o *complexul nr. 14*, iar la 40 cm est față de ea se află o a doua groapă cu diametrul de 0,60 m, *complexul nr. 15* (**GR. 8**). Ambele complexe s-au conturat la adâncimea de 0,60-0,65 m (pl. VI). Groapa de mari dimensiuni – *complexul 14* are dimensiunile de circa 3 x 2 m și este posibil să reprezinte un bordei (**B2**). Partea de la sud de martor este mai adâncită fundul ei, ușor albiat, aflându-se la cota -1,15 m. La nord de martor, fundul gropii apare la adâncimea de 0,99 m. Inventarul recuperat din complex a fost relativ bogat: castroane, boluri, unele cu decor lustruit, fragmente de vase cu decor incizat. Între acestea, cinci fragmente de mai mari dimensiuni provin de la un singur vas. Pe peretele bordeiului, la sud de martor, a fost găsit un topor plat. Ceramica permite atribuirea acestui complex culturii Vădastra.

Complexul 15 reprezintă o groapă (**GR. 8**) de mici dimensiuni (0,50 x 0,60 m), nu foarte adâncă, începând de la cota -0,50 m. Stratigrafic, Gr. 8 se află în relație cu *complexul 14* și se prezintă ca o albire în sedimentul galben, având o umplutură de culoare castanie. Ambele pornesc din stratul de culoare galben verzui, care este suprapus de nivelul locuinței **L2**. Stratul de culoare galben verzui este relativ subțire, măsurând maxim 0,20 m, iar după materialul descoperit poate fi atribuită tot culturii Vădastra. Cronologic, complexele 14 și 15 (**bordeiul B2** și **GR. 8**) par a fi contemporane și ușor anterioare complexelor 12 și 13 (**locuința L2 și aria de activitate**).

Pe lângă aceste complexe, în strat au apărut și câteva fragmente ceramice lucrate la roată din pastă cenușie și un picior de amforetă (ulcior) de factură romană. Fragmentele din pastă cenușie sunt specifice culturii Chilia-Militari.

❖ Cultura Vădastra

Ceramica

În urma analizării unui număr de 1587 de fragmente ceramice au rezultat 16 tipuri de vase (amfore, boluri, capace, castroane, cești, cupe, cupe cu picior, farfurii, oale, pahare, străchini, ulcioare, vas cu tub de scurgere, vase de provizii, vase miniaturale, vase-strecurătoare). Un procent important din totalul fragmentelor ceramice nu a putut fi atribuit unui tip anume din cauza gradului prea mare de fragmentare (fig. 1). Dacă facem abstracție de câteva tipuri reprezentate printr-un singur exemplar sau cu o frecvență foarte redusă suntem foarte aproape de tipologia propusă relativ recent pentru *Măgura-Buduiasca* (L. Thissen 2013, p. 49-50, tab. 12).

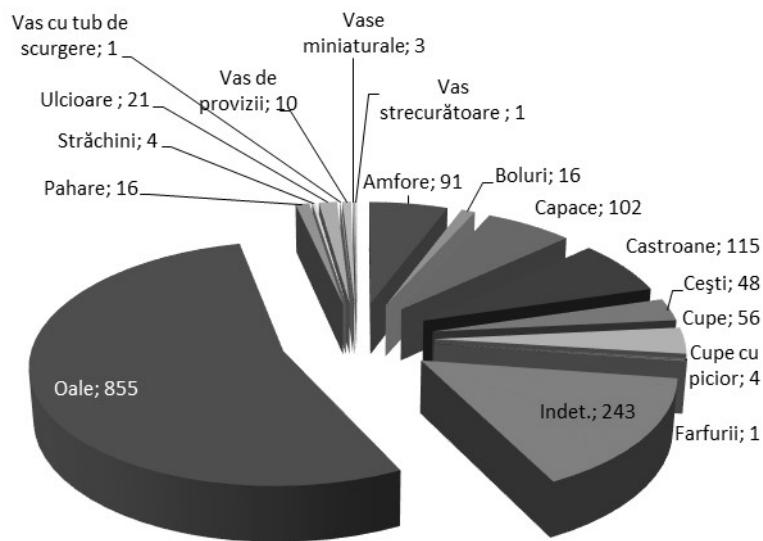

Fig. 1. Cultura Vădastra. Tipuri de vase.
Vădastra culture. Vessel types.

Circa un sfert din numărul de vase vădăstrene analizate au decor (fig. 2), situație similară cu cea de la Romula (C.E. Ștefan 2019, p. 21, fig. 2). Tipurile de ornamente identificate fiind specifice culturii Vădastra, și anume alveolele sub buză, benzile cu împunsături (decorul de tip Vinča), canelurile, creștăturile sub buză, excizia simplă sau umplerea cu pastă albă (uneori în combinație cu decorul de tip Vinča), inciziile și nervurile în relief (fig. 3).

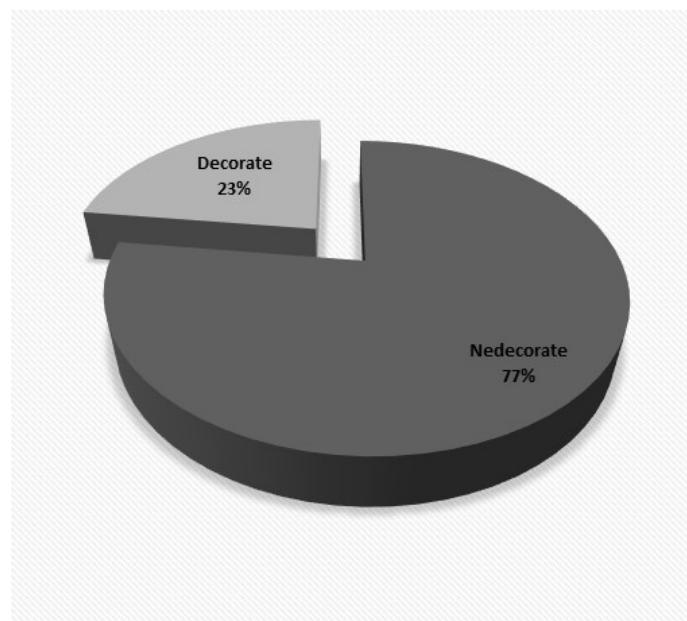

Fig. 2. Cultura Vădastra. Prezență/absență decorului pe vase.
Presence/absence of decoration on vessels.

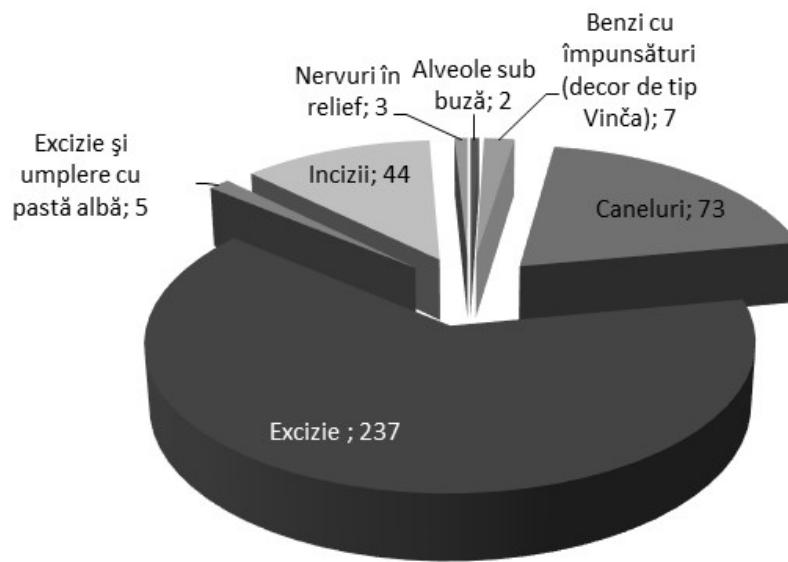

Fig. 3. Cultura Vădastra. Tipuri de decor.
Vădastra culture. Ornament types.

Amforele (pl. IX/1-2; X/1-4; XVIII/15-22; XXVI/1) au o frecvență relativ redusă și se împart în două categorii: vase mari, pântecoase, excizate și recipiente cu volum mai mic, în general nedecorate (excepție făcând două exemplare cu nervuri în relief). Au diametrul gurii între 8 și 26 de cm, în general păstrându-se partea superioară a vasului, ruptura fiind prezentă în zona punctului de inflexiune dintre gât și corp. Rolul lor era cel mai probabil cel de stocare și/sau transportului de alimente sau lichide.

Bolurile (pl. X/5-9; XIX/1-8) au diametrul gurii între 11 și 17 cm și o arcuire pronunțată a profilului. În general sunt nedecorate și au o prezență redusă, fiind utilizate la servirea hranei.

Capacele (pl. IX/3; X/10-14; XI/1-13; XII/1-5; XIX/9-19; XX/1-3; XXVI/2, 8, 12-14; XXVIII/8) au o prezență relativ redusă în totalul tipurilor și diametrul gurii cuprins între 12 și 38 de cm. Aproximativ o treime dintre ele au diametrul gurii de 26 de cm, ceea ce pune problema unei oarecare standardizări a producției. Prezintă diferite tipuri de decor, unele dintre exemplare fiind ornamentate la interior și exterior, altele fiind și/sau lustruite. O situație deosebită o întâlnim la piesa de la pl. XI/13-13a unde se pot observa clar urmele de pictură roșie (probabil ocru).

Castroanele (pl. XII/6-9; XX/4-10; XXVII/1-2) au aceeași frecvență ca amforele și capacele și diametrul gurii cuprins între 12 și 38 de cm. Cele decorate prezintă în general caneluri oblice, verticale sau orizontale, dar și diverse combinații între acestea, iar o parte mai mică din totalul lor, excizie. O parte însemnată dintre ele are două sau patru proeminențe semisferice, dispuse

simetric pe diametrul maxim. Cel mai probabil erau utilizate la servirea/transportul hranei solide.

Ceștile (pl. XIII/1-9; XXI/1-12; XXVII/3-9) au diametrul gurii cuprins între 8 și 14 cm, o frecvență redusă, iar decorul constă mai ales din caneluri oblice. Foarte multe dintre exemplare sunt lustruite pe ambele părți, ceea ce constituie un indicu puternic pentru folosirea lor la servitul lichidelor. În general au formă bitronconică, dar sunt și exemplare cu profilul în formă de „S” sau „C”.

Cupele (pl. XIII/12-14; XXI/13-18) au diametrul gurii cuprins între 12 și 20 de cm, cele mai multe dintre exemplare fiind lustruite și decorate cu caneluri oblice. Au profilul elegant, în forma literei „S”, proeminențe semisferice pe diametrul maxim și erau folosite cel mai probabil pentru servitul lichidelor, fiind lustruite la interior (uneori și la exterior). *Cupele cu picior* (pl. XX/11-13) sunt prezente prin patru exemplare, trei dintre ele în bordeul B2 și unul în locuința L2. Au profilul elegant, sunt puternic lustruite, dar se păstrează numai partea inferioară. Cel mai probabil erau folosite tot pentru servitul lichidelor.

Oalele (pl. IX/4-9; XIV/1-12; XV/1-12; XVI/1-8; XXII/1-12; XXIII/1-10; XXIV/1-14; XXV/1-8; XXVI/3-5, 7; XXVII/10-15; XXVIII/9-15; XXIX/1-4) reprezintă cel mai consistent procent (peste jumătate) din totalul recipientelor. Au diametrul gurii între 12 și 56 de cm, în general sunt netezite și nedecorate. Majoritatea are profilul drept sau în forma literei „C”, mai rar evazat și erau folosite la gătit și/sau transportul hranei. Un indicu important că erau utilizate la gătit îl constituie urmele prezente pe interiorul pereților observate la câteva exemplare (pl. XX/3a, 9a), care sunt tipice pentru acest tip de activitate (J.M. Skibo 2013, p. 63-110). Alte exemplare au urme de împletituri pe bază, de mai multe tipuri (pl. XIV/12; XV/12; XXII/12; XXIII/3-6; XXV/1-2; XXIX/3), ceea ce ne arată unul din pașii urmați în lanțul tehnologic de producere a ceramicii (C.E. Ștefan 2018a, p. 15-26).

Paharele (pl. XXI/19-22; XXVII/17, 18) sunt prezente în număr mic și au diametrul gurii cuprins între 8 și 14 cm. În general sunt lustruite și nedecorate, cu o singură excepție (pl. XXI/22), îndeplinind probabil același rol ca și ceștile.

Străchinile (pl. XVI/9-12; XVII/1-2) au diametrul gurii între 16 și 40 de cm și sunt foarte puțin frecvente. În general sunt netezite și nedecorate, fiind folosite la servitul/transportul hranei. Iese în evidență exemplarul fragmentar de la pl. XVI/9 care are o siluetă umană stilizată în interior (decor de tip Vinča). Probabil vasul respectiv avea (și) o funcție de etalare în cadrul comunității respective, analogiile pentru acest tip de reprezentări fiind destul de rare. În literatură am găsit un exemplar asemănător, tot în stare fragmentară, la Hotărani (M. Nica 1971, p. 30, fig. 14/4).

Ulcioarele (pl. XIII/15, 16; pl. XXVII/16, 19, 20; pl. XXVIII/7) au diametrul gurii între 6 și 18 cm, au o frecvență redusă și în general sunt nedecorate și netezite. Probabil erau folosite pentru stocarea/transportul hranei, poate și pentru gătit. Exemplarul fragmentar de la pl. XVII/16 are urme de împletitură în bază, iar cel de la pl. XIII/16a-b are o analogie foarte bună într-un recipient din aşezarea eponimă (C.N. Mateescu 1959a, p. 69, fig. 5/1; Al. Dragoman 2013, fig. 4.12/4).

Vasele de provizii (pl. XVII/3; XVIII/23; XXV/9) sunt prezente în număr redus și se disting prin capacitatea mare de stocaj. Vasul de la pl. XVII/3 prezintă urme de împletitură pe bază, iar cel de la pl. XXV/9 a fost confectionat ca o cupă uriașă.

Printre cele mai puțin frecvente forme se numără *vasele miniaturale* (pl. IX/10; XVII/4, 5) a căror funcție am încercat să o descifram într-o contribuție recentă (C.E. Ștefan 2017), un *vas-strecurătoare* (pl. XXI/23) și un *vas cu tub de scurgere* (pl. XXI/24). O examinare atentă a acestuia

din urmă a relevat faptul că recipientul conținea urmele unei substanțe albe, calcaroase, cel mai probabil pasta folosită la decorarea vaselor excizate.

În timpul documentării ceramicii neolitice de la Slatina-str. Viorelelor am observat că un număr de șapte vase aflate în stare fragmentară erau decorate în stil Boian-Bolintineanu (caneluri oblice și crestături pe buză, excizie cu „dînți de lup”). Acestea constituie cel mai probabil „importuri” sau sunt creații locale în stil Boian apărute în urma relațiilor de exogamie (pl. XII/6; XX/8; XXI/10; XXVII/3-5). O analiză a pastei lor și comparația cu pasta celorlalte vase ar fi foarte interesantă din perspectiva dinamicii relațiilor dintre comunitățile neolitice de la Dunărea de Jos.

În ceea ce privește tehnologia ceramică avem câteva date interesante. Astfel, referitor la tratamentul suprafeței se constată o prevalență a netezirii în raport cu lustruirea și lipsește cu totul barbotinarea (fig. 4). În ceea ce privește tipul arderii, predomină ușor atmosfera reducătoare (fig. 5), iar tipul de pastă prevalent aparține categoriei semifine (fig. 6). Ca degrasant se constată o utilizare covârșitoare a nisipului, fiind însoțit și/sau completat de alte materiale (în diverse combinații), cum ar fi calcarul, mica, pietricelele, pleava sau șamota (fig. 7).

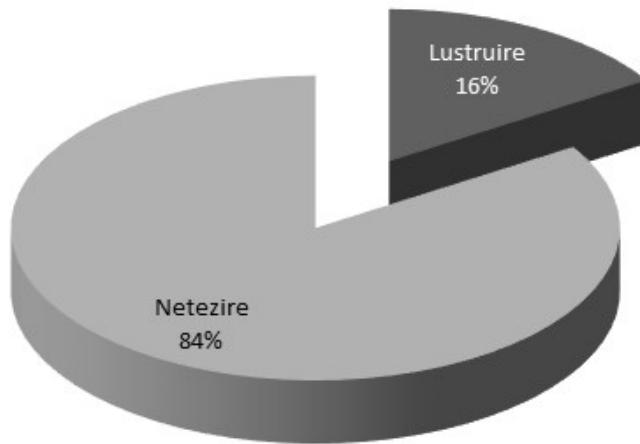

Fig. 4. Cultura Vădastra. Tratamentul suprafeței.
Vădastra culture. Surface treatment.

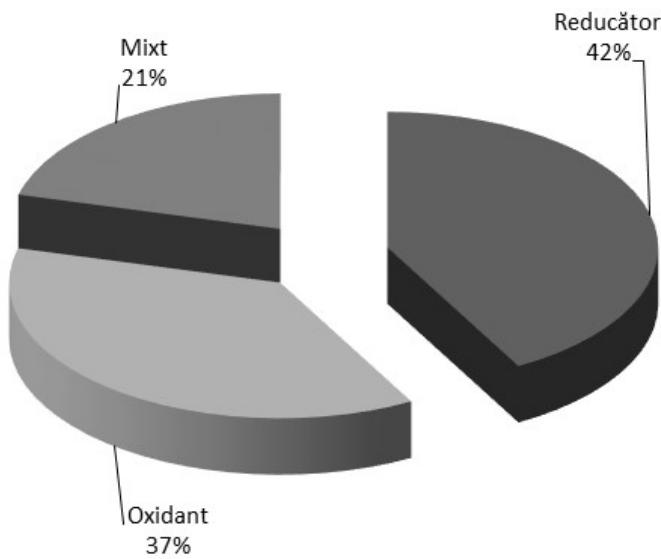

Fig. 5. Cultura Vădastra. Tipul arderii.
Vădastra culture. Firing type.

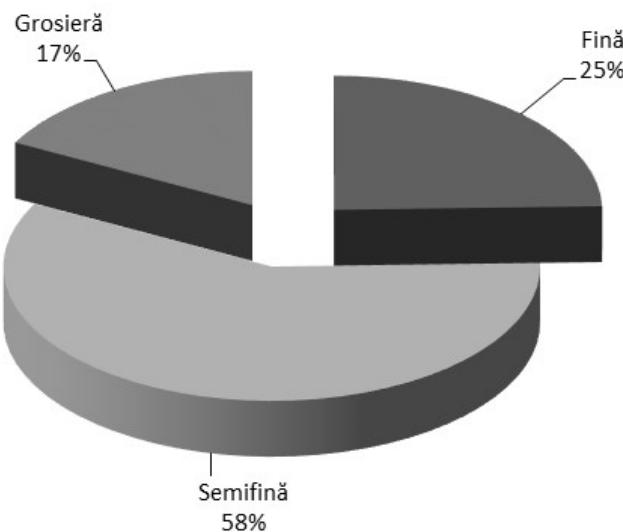

Fig. 6. Cultura Vădastra. Tipul pastei.
Vădastra culture. Fabric type.

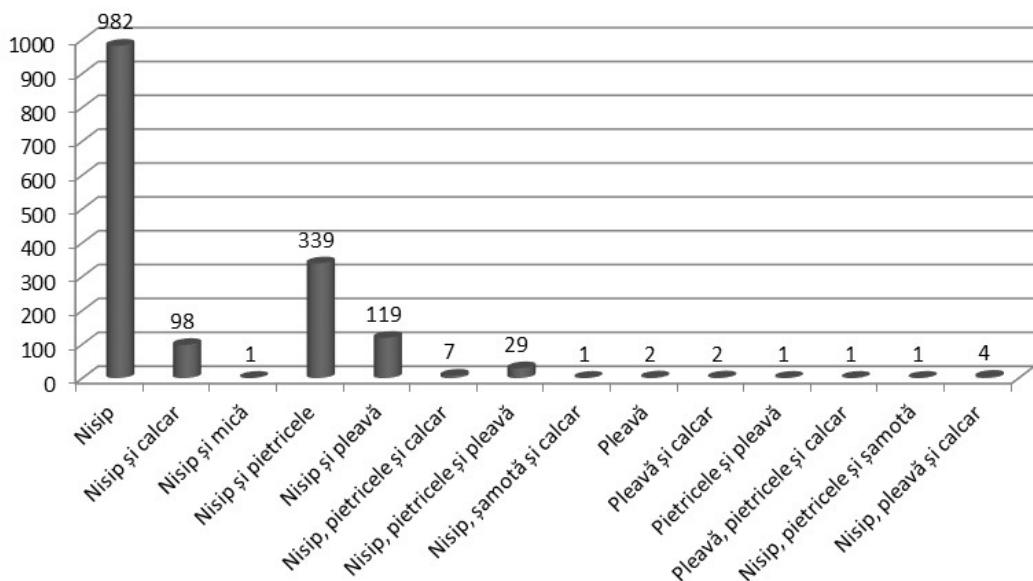

Fig. 7. Cultura Vădastra. Tipul degresantului.
Vădastra cultura. Tempering type.

Analogii pentru ceramica vădăstrenă de la Slatina găsim în așezarea eponimă (Al. Dragoman 2013, fig. 3.7-16; 4.1-16; 5.7-8), la Romula (C.E. Ștefan 2018b, pl. II-VI; Ștefan 2019, pl. III-XIV), Măgura-Buduiasca (L. Thissen 2013, pl. U-Z, AA-AD), în microzona Fărcașele-Hotărani (M. Nica 1970; M. Nica 1971) și la sud de Dunăre (E. Naidenova 2005).

Plastica

Au fost descoperite numai trei piese aparținând acestei categorii, anume două figurine antropomorfe și una zoomorfă. Prima figurină antropomorfă (pl. XVII/6) a fost descoperită în locuința L2 și reprezintă un personaj fără trăsături sexuale, căruia i-au fost figurate numai gura, nasul și ochii. În aceeași locuință s-a găsit și o figurină zoomorfă (bovideu?), de dimensiuni relativ reduse (pl. XVII/8). A doua figurină antropomorfă, fragmentară (pl. XXVIII/1), a fost descoperită în GR. 7 și reprezintă un personaj feminin, cu abdomenul pronunțat sugerând o posibilă sarcină. Un context oarecum asemănător îl avem documentat la Hotărani sau Fărcașele (M. Nica 1980, p. 27-28): „...O frumoasă statuetă, cu capul rupt încă din antichitate, era depusă cu grija lângă peretele unei gropi circulare cu diametrul de 1,25 m. Pe fundul neted al aceleiași gropi se afla de asemenea, depus intentionat, ca semn al puterii, un corn de boar.”

Uneltele

În general, au fost descoperite puține unelte în așezarea vădăstrenă de la Slatina. Acestea aparțin industriei litice cioplite, șlefuite, industriei materiilor dure animale și modelării lutului. O serie de artefacte din silex, cum ar fi nucleele, piesele finite și așchiile ne arată o prelucrare pe loc a materiei prime (pl. IX/11, 12; XVIII/1-12; XXVIII/3; XXIX/5-15). De asemenea, materia primă folosită este diversă, indicând mai multe locuri de achiziție. Din rocă șlefuită (marnă, bazalt) au fost confecționate topoare, tesle și dălti (pl. XVII/10-13; XXV/12; XXIX/16). Câteva piese sugerează preforme, fiind abandonate într-un stadiu intermediu între

materia primă și piesa finită (pl. XXVIII/5; XXIX/18). Au mai fost identificate un lustruitor pentru ceramică (pl. XXVIII/2) și un pistil (XXVIII/4), dar și o serie de râșnițe și șlefuitoare, întregi și fragmentare (pl. XVIII/13, 14; XXV/10, 11; XXIX/19, 20). Din lut au fost confectionate o greutate pentru țesut (pl. XVII/9) și o fusaiolă neterminată (pl. XXIX/17). Industria materiilor dure animale este reprezentată printr-o spatulă (pl. XVII/7) și o dăltiță (pl. XXIX/21).

Oasele de animale

În general au fost descoperite puține oase de animale în aşezarea vădăsteană de la Slatina, cu excepția GR. 7, care va face obiectul unei analize preliminare³.

Oasele descoperite în GR. 7 aparțin următoarelor specii de animale: cerb (*Cervus elaphus*), bour/vită (*Bos primigenius/B. taurus*) și porc mistreț (*Sus scrofa*). Datele osteometrice au fost culese conform ghidului elaborat de A. von den Driesch (1976), iar identificarea taxonilor s-a făcut după lucrarea lui E. Schmid (1972).

De la cerb sunt 31 fragmente de coarne, la care se adaugă încă 9 fragmente care conțin parți de rozetă. Două dintre acestea au atașate de ele, în întregime, cilindrii frontalii, până la *facies interna*. Se remarcă, de asemenea, un vârf de corn, probabil din coroană, judecând după curbură și grosime. Cel mai probabil, toate provin de la masculi adulți, vânați toamna sau la început de iarnă, deoarece coarnele sunt complet osificate, dar fără urme de eroziune dintre rozetă și cilindrii frontalii care preced desprinderea lor din februarie-martie. Este posibil ca animalele să fi fost ademenite cu chemătoarea, în perioada boncănitului din luna septembrie, prima parte a lui octombrie, însă este cert că au asigurat hrana oamenilor în perioada rece a anului. Fragmentele sunt roase la capete și nu prezintă urme clare de tranșare, ci doar zgârieturi apărute în procesul de excavație. Un alt os de cerb, de asemenea incomplet, este capătul distal al unui humerus drept care a aparținut, cel mai probabil, unui mascul adult. Este rupt în zona diafizei, prezintă zgârieturi fine, rezultate, probabil, din răzuirea cărnii, și lovitură recentă. De asemenea, are trohlea parțial șlefuită. Tot de la un mascul adult, posibil același, provine și un calcaneu drept, cu urme de răzuire. Un alt fragment osos este capătul distal al unui omoplat stâng. Au mai fost identificate două astragaluri, unul provenind de la membrul stâng al unui mascul, iar altul provenind de la membrul drept al unei femele. Ambele prezintă urme de rosături vechi și lovitură recentă, de asemenea, zgârieturi, în plus, cel de femelă fiind ars (fig. 8).

De la bour (vacă) avem un fragment din mandibula dreaptă, care conține M_3 , un capăt proximal al femurului stâng (probabil de mascul Tânăr, epifiza nefiind sudată), puternic ros în dreptul trohanterului și rupt în zona diafizei, un fragment de omoplat, spart în două în timpul excavării, care cuprinde *processus articularis* și *collum scapulae* și care prezintă exfolieri și scrijeliri recentă, și un fragment care aparține pelvisului, cuprinzând o parte a acetabulumului drept și care prezintă semne vechi de răzuire și roadere sau lovire cu un obiect dur și ascuțit. Au mai fost identificate două astragaluri: unul complet, de la membrul stâng, probabil al unui mascul, și altul incomplet, de la membrul drept, probabil al unei femele. Ambele prezintă urme de rosături vechi și lovitură recentă (fig. 9).

De la porc provine un fragment de mandibulă stângă care cuprinde molarii și doi premolari și care prezintă zgârieturi și rosături superficiale și un posibil abces la rădăcina primului molar. Molarii 1 și 2 sunt uzați, sugerând un exemplar matur, probabil femelă (fig. 9).

³ Analiza oaselor de animale din GR. 7 a fost realizată de către Adrian Mestecăneanu, biolog, Muzeul Județean Argeș, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Denumire os	L _{max}	I _{rmax}	H _{vc}	L _{ce}	db	BT	Bd	GB	GL	BG	LG	GLP	GL1	GLm	Dm	DL
Coarne cu cilindri frontali	114	61	177	191	31											
Humerus drept						61	73									
Calcaneu drept								42	134							
Omoplat stâng										49	53	68				
Astragal stâng ♂							42						66	61	41	36
Astragal drept ♀							36						60	55	32	32

Legendă: L_{max} – lungimea celui mai mare fragment; I_{rmax} – lățimea maximă a celei mai largi rozete; H_{vc} – înălțimea vârf corn; L_{ce} – lungimea pe curbura exterioară; db – diametrul bazei; BT – lărgimea maximă a trochleei; Bd – cea mai mare lărgime a capătului distal; GB - Lățimea maximă a calcaneului; GL – lungimea calcaneului; BG – lățimea cavității glenoide; LG – lungimea cavității glenoide; GLP – lungimea maximă a procesului glenoid; GL1 – cea mai mare lungime a jumătății laterale; GLm – cea mai mare lungime a jumătății mediale; Dm – cea mai mare grosime a jumătății mediale; DL - cea mai mare grosime a jumătății laterale.

Fig. 8. Datele biometrice ale resturilor osoase de cerb (*Cervus elaphus*) găsite în Groapa 7 (mm).
Biometric data of red deer bone remains (*Cervus elaphus*) from Pit 7 (mm).

Denumire os	H _{M3}	H _{M1}	Lrm	B _{p_p}	Bd	BG	LG	GLP	GL1	GLm	DL
Ramură mandibulară dreaptă vacă	73										
Femur stâng				120							
Omoplat						65	75	89			
Astragal stâng (♂?)					50				79	70	46
Astragal drept (♀?)					45					67	46
Ramură mandibulară stângă porc	41	34	58								

Legendă: H_{M3} – înălțimea în spatele molarului M3 (15a, respectiv 16a); H_{M1} – înălțimea în spatele molarului M1 (16b); Lrm – lungimea rândului molar (8); B_{p_p} – lățimea capătului proximal perpendiculară pe latura opusă capului femural; Bd – cea mai mare lărgime a capătului distal; BG – lățimea cavității glenoide; LG – lungimea cavității glenoide; GLP – lungimea maximă a procesului glenoid; GL1 – cea mai mare lungime a jumătății laterale; GLm – cea mai mare lungime a jumătății mediale; Dm – cea mai mare grosime a jumătății mediale; DL - cea mai mare grosime a jumătății laterale.

Fig. 9. Datele biometrice ale resturilor osoase de bour/vacă (*Bos primigenius/taurus*) și porc (*Sus scrofa*) găsite în Groapa 7 (mm).

Biometric data of aurochs/cattle (*Bos primigenius/taurus*) and wild boar (*Sus scrofa*) bone remains from Pit 7 (mm).

În afară de acestea, o serie de resturi osoase au rămas neidentificate. Dacă pentru trei fragmente de corn, un astragal stâng (?), două fragmente de pelvis, un capăt distal de humerus (de exemplar Tânăr), un capăt proximal de femur (de exemplar Tânăr) se poate bănuia, după dimensiuni, că sunt de boar/vacă, pentru două fragmente de omoplat, două fragmente, probabil, de craniu, și trei oase subțiri, dintre care unul calcinat, cel mai probabil, falange, nu se poate face nicio presupunere.

Dacă în privința cronologiei absolute s-au făcut unele progrese în ultima vreme, în special datorită Southern Romania Archaeological Project, plasând secvența vădăsteană din zona Măgura-Alexandria la sfârșitul mileniului VI BC (L. Thissen 2013, p. 25-26, tab. 1 și 2), periodizarea culturii pune încă mari probleme. În toate rapoartele și studiile sale C.N. Mateescu a împărțit secvența Vădastra în două faze (I și II), pe baza stratigrafiei din stațiunile de la Vădastra și Crușovu. Stilistic, C.N. Mateescu consideră că prima fază era constituită din ceramică cu caneluri și aşa-zisul decor de tip Vinča (benzi punctate cu incrustație albă), iar cea de a doua fază conținea o ceramică cu decor mai elaborat, excizat și incrustat cu alb. Atunci când cele două tipuri de decor se asociau pe unele dintre vase, acestea erau plasate la finalul fazei I sugerând cumva tranziția către cea de a doua etapă cronologică (C.N. Mateescu 1957, p. 103-114, *idem* 1959a, p. 61-74, *idem* 1959b, p. 107-115, *idem* 1961, p. 57-62, *idem* 1962, p. 187-192, *idem* 1970a, p. 52-69, *idem* 1970b, p. 67-75, *idem* 1973, p. 19-23). Pe de altă parte, periodizările lui D. Berciu și M. Nica indică cinci și, respectiv, patru faze. Deși, inițial D. Berciu împărțise cultura în două faze (D. Berciu 1934, p. 75), mai târziu avea să revină asupra periodizării și va stabili cinci faze, cel mai probabil din dorința de a sincroniza cu cultura Boian și de a umple golul până la debutul culturii Sălcuța (D. Berciu 1966, p. 93-98). M. Nica întreprinde cercetări proprii în siturile de la Hotărani și Fărcașele (jud. Olt) și, pe baza acestora, propune o nouă periodizare a culturii Vădastra, în patru faze, încercând și o corelare a acestora cu culturile vecine (M. Nica 1970, p. 31-52, *idem* 1971, p. 5-33). În ciuda caracterului mai degrabă fantezist al acestei din urmă periodizări, ea a fost preluată cu entuziasm și de cercetătorii de la sud de Dunăre, acest lucru ajutând la perpetuarea confuziei (E. Naidenova 2005, p. 127-140). Ce putem spune cu certitudine este că există două așezări în care împărțirea (din punct de vedere stratigrafic) în două faze a acestui stil ceramic este oarecum clară (Vădastra și Crușovu), iar pe de altă parte datele radiocarbon de la Măgura Buduiasca și Vădastra se plasează în ultimele două secole ale mileniului VI BC (vezi *infra*). Acest fapt concordă și cu „importurile” liniar-ceramice și Boian (fazele Bolintineanu și Giulești), toate databile înainte de 5000 BC, dar și cu răspândirea în zonă a stilului Boian Spanțov, databil post 5000 BC⁴. Așa cum s-a mai sugerat (Al. Dragoman 2013, p. 22-23), problema poate fi rezolvată printr-o serie mai consistentă de date radiocarbon prelevate din cele două situri bine stratigrafiate (Vădastra și Crușovu), dar și din altele descoperite în urma unor cercetări arheologice preventive, cum ar fi cel de care ne ocupăm în această contribuție.

⁴ O dată radiocarbon din zona Lăceni-Măgura (Teleor 008) ne indică intervalul 4810-4680 BC (2 sigma) (D.W. Bailey *et alii* 2002, p. 353, tab. 1), dar începutul secvenței Boian Spanțov poate fi plasat mai devreme (C. Bem 2000-2001, p. 43).

❖ Cultura Verbicioara

Ceramica

Au fost analizate un număr de 166 de fragmente ceramice rezultând următoarele forme: amforetă, bol, cană, capac, castron cvadrilobat, ceașcă, *kantharos*, oală, ulcior, vas de provizii, vas miniatural și vas-cuptor (pl. XXX-XXXIII). Predomină oalele și vasele de provizii, iar un număr de 15 fragmente ceramice (cca. 11%) sunt indeterminabile. Cea mai mare parte a recipientelor (112) sunt nedecorate, iar cele decorate (54) au următoarele tehnici: împunsături succesive (simple sau incrustate cu alb), aplicații plastice, incizii în rețea, brâu alveolar, brâu crestat sub buză, alveole pe buză și *Besenstrich*. În ceea ce privește tratamentul suprafetei predomină netezirea (141) în raport cu lustruirea (25), iar ca tip de ardere, cea în mediu oxidant este preponderentă (80), urmată în raporturi aproximativ egale de cele reducătoare (45) și mixtă (41). Tipul de pastă folosit în confecționarea recipientelor se împarte în trei categorii: fină (12), semifină (44) și grosieră (110), iar ca degresant este folosit nisipul simplu sau în amestec cu pietricele (cel mai frecvent – 91 din cazuri), dar și cu calcar, mica sau șamotă.

Câteva dintre vasele figurate de noi au și valențe cronologice, prin forma și tipul de decor dovedind apartenența la faza târzie a culturii Verbicioara. Astfel, vasul cvadrilobat decorat cu triunghiuri și bastoane incrustate cu alb pe interior, iar la exterior cu triunghiuri, linii și benzi în rețea incrustate (pl. XXX/1) are bune analogii la Vulturești (D. Berciu 1976, p. 173, fig. 2/5), Cârcea-La Hanuri (M. Nica 1982, p. 110, fig. 3/5), Căzănești-Săveasca (Gh. Petre-Govora 1995, fig. 7/1; 13/1) sau Govora Sat-Huidu (Gh. Petre-Govora 1995, fig. 14/14). *Kantharos*-ul de la pl. XXXI/1 are un corespondent bun într-un vas fragmentar de la Govora Sat-Huidu (Gh. Petre-Govora 1995, fig. 15/8), iar aplicația plastică în formă de potcoavă de pe capacul de la pl. XXXII/6 cu bune analogii la Govora Sat-Huidu (Gh. Petre-Govora 1995, fig. 14/14; 15/14) este un bun indicator al fazei târzii a culturii Verbicioara (I. Chicideanu 1992, p. 52, nota 18), ca și tortile de *kantharos* cu secțiunea triunghiulară (pl. XXX/3; XXXI/1).

În afara olăriei, așezării epocii bronzului îi mai aparțin o greutate de lut fragmentară (pl. XXXI/11), un lustruitor pentru ceramică (pl. XXXI/12) și un topor din rocă șlefuită, aflat în stare fragmentară (pl. XXXII/10).

Contemporaneitatea Verbicioara III-Tei III este confirmată de două cănițe aparținând celei de-a doua culturi găsite la Verbicioara cu multe decenii în urmă (D. Berciu 1961, p. 133, fig. 4/5 și p. 147, fig. 17/3; S. Morintz 1978, p. 24, fig. 9/4, 6). Pe de altă parte, există și o circulație a bunurilor în direcție inversă, în acest sens fiind foarte importante descoperirile datorate cercetărilor arheologice preventive de la Lunca-Bârzești de la finalul anilor '80. Aici, într-o groapă și într-un cuptor menajer de certă factură Tei IV (V. Sandu 1992, p. 165-179, pl. IX/6; pl. X/1-6) au fost descoperite un *kantharos* aproape întreg și alte fragmente ceramice Verbicioara (faza IV, după D. Berciu 1961, p. 154; aspectul Govora, după B. Hänsel 1976, p. 59-61; aspectul Fundeni-Govora, după N. Palincaș 1996, p. 239-295). În altă ordine de idei, datarea absolută a aspectului Fundeni-Govora a fost stabilită, pe baza probelor prelevate din stratul „Bronz II” de la Popești în a doua jumătate a secolului XV BC (N. Palincaș 1996, p. 281), în timp ce un *kantharos* tipic pentru această perioadă a fost descoperit într-un mormânt (M2) din necropola de la Câmpina-Slobozia datat 1410-1287 BC (2 sigma) (A. Frînculeasa 2012, p. 94, tab. 7; p. 102, pl. 17/2, 4; *idem* 2014, p. 81, tab. 9). Coroborând toate datele de mai sus și având în vedere cronologia absolută a grupului următor, Bistreț-Ișalnița, presupus a exista în intervalul scurt 1250-1200 BC (M. Șandor-Chicideanu, M. Constantinescu 2019, p. 65), putem estima că

aspectul târziu al culturii Verbicioara (fazele IV-Va, după D. Berciu) ar fi aproximativ în intervalul 1450-1250 BC.

În nord vestul orașului, pe un martor de eroziune distrus pentru a se exploata nisipul (pl. I/2, nr. 6), au fost descoperite fragmente ceramice specifice epocii bronzului și un topor de tip Apa-Nehoiu (varianta Nehoiu), dovedă a legăturilor cu comunitățile Wietenberg (Al. Vulpe 1970, p. 54-55, nr. cat. 245, Taf. XVI/245; M. Butoi 1999, p. 26-27). De altfel, aceste legături transcarpatice au fost demonstrează și prin descoperiri mai recente, cum ar fi depozitul de la Șerbănești, jud. Vâlcea (I. Tuțulescu, C. Terteci 2017, p. 47-59). Vestigii aparținând stilului ceramic Verbicioara au fost recuperate din mai multe puncte aflate în partea de nord a Slatinei (pl. I/2), dar și din vecinătatea orașului, de la Brebeni, Criva de Sus sau Găneasa (B. Hänsel 1976, p. 57, nota 49; M. Butoi 1999, p. 8, 14, 21; F. Ridică 2000, p. 44, 50, 55, nr. cat. 23, 24, 58, 89 și 90).

❖ Cultura Ipotești-Cândești (sec. VI-VII p. Chr.)

Pentru locuirea Ipotești-Cândești⁵ de la Slatina avem documentate numai două structuri (pl. VIII/1-30), și anume două vetre „à ciel ouvert” (S. Dolinescu-Ferche 1984, p. 128, fig. 3/13, 14). Este posibil să ne aflăm într-o margine a unei așezări mai întinse din sec. VI-VII p. Chr., mai ales că cercetările mai vechi indicau o locuire de acest tip în Slatina, cartierul Crișan II, dar și între străzile Strehăreți și Tudor Vladimirescu (M. Butoi 1999, p. 25-26). Alte urme de același tip (inclusiv un tezaur monetar și fibule „digitate”) s-au mai găsit în zonă la Brebeni, Brebeni-Români, Găneasa, Ipotești, Criva de Sus, Buicești și Vulturești (M. Butoi 1999, p. 8, 9, 14, 18, 21, 23, 35).

Au fost analizate 21 de fragmente ceramice, dintre care 12 au fost ilustrate de noi în pl. XXXIV. Aparțin categoriilor vas-borcan și oală, iar cel mai important este cel ilustrat la Pl. XXXIV/1 care a fost descoperit lângă **Vatra 1**, deoarece ne datează ambele structuri de sec. VI-VII p. Chr. Fragmentele ceramice analizate au suprafața netezită, sunt arse oxidant într-o majoritate covârșitoare, pasta este în cea mai mare parte grosieră, iar ca degresant a fost folosit nisipul cu pietricele, doar în câteva cazuri fiind documentată și șamota. Diametrul gurii recipientelor a putut fi calculat în câteva cazuri la 18 cm, indicând o ușoară standardizare, iar diametrul maxim variază între 18 și 26 de cm.

Ca analogii putem menționa o parte din materialele de la București-str. Soldat Ghivan, Dulceanca, Ciurel, Ipotești (S. Dolinescu-Ferche 1984, fig. 6-8) sau Vadu Anei (E.S. Teodor 1998-2000, p. 128-130, pl. 8). De asemenea, pe tell-ul sălcuțean de la Slatina-Strehăreț (aflat la circa 1500 m nord-vest de așezarea noastră) a fost documentat un fel de postament din pietre de râu peste care erau așezate două vase databile în sec. VI p. Chr., alături de un alt vas de provizii și de resturile unui bovideu (D. Berciu *et alii* 2010, p. 9, fig. 4).

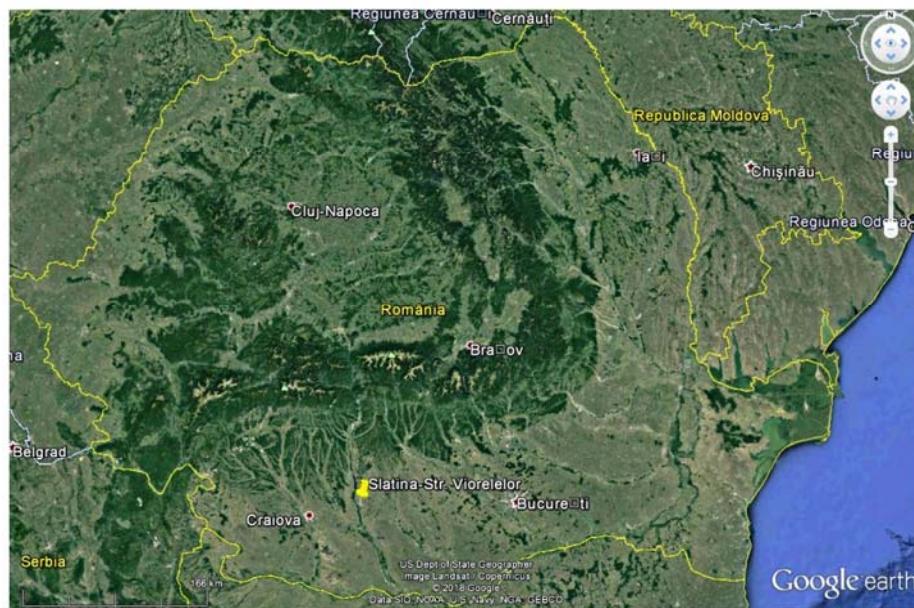
⁵ Cu toate că nu fac parte din locuirea preistorică, am considerat necesar să introducem în discuție și structurile de tip Ipotești-Cândești pentru a nu afecta unitatea descoperirii. Mulțumim și pe această cale colegului Andrei Măgureanu pentru ajutorul acordat în identificarea materialului și pentru referințele bibliografice.

❖ Bibliografie

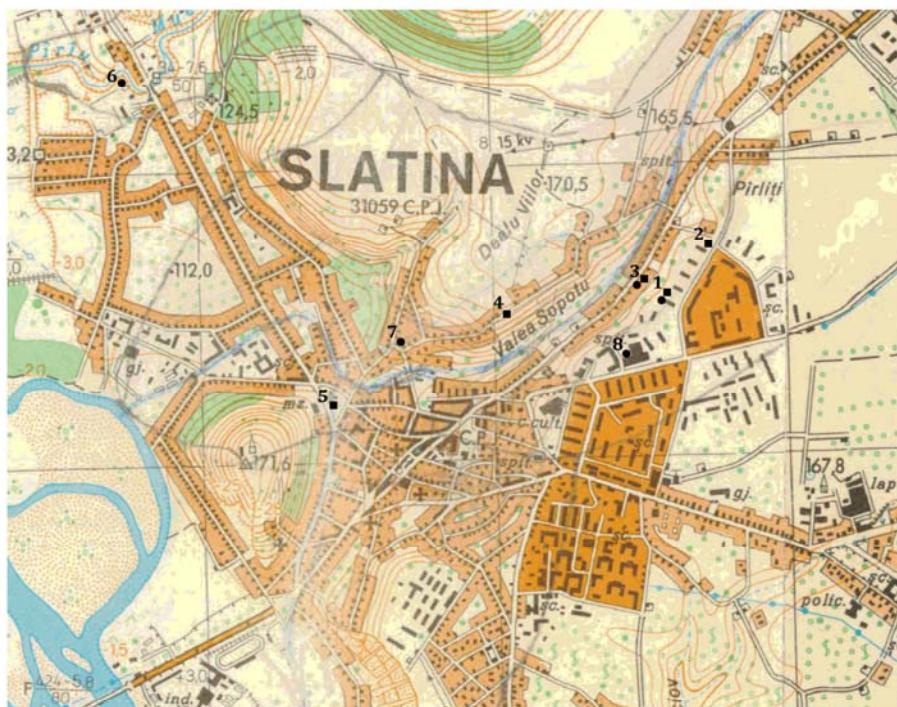
- D.W. Bailey *et alii* 2002 D.W. Bailey, R. Andreescu, A.J. Howard, M.G. Macklin, S. Mills, Alluvial landscapes in the temperate Balkan Neolithic: transition to tells, *Antiquity*, 76, p. 349-355.
- C. Bem 2000-2001 Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc, *Pontica*, XXXIII-XXXIV, p. 25-121.
- D. Berciu 1934 O colecție de antichități din județul Romanați-Gh. Georgescu-Corabia, *BCMI*, 27 (80), p. 74-84.
- D. Berciu 1961 Die Verbicioara-Kultur. Vorbericht über eine neue, in Rumänien entdeckte bronzezeitliche Kultur, *Dacia (NS)*, V, p. 123-161.
- D. Berciu 1966 *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, Editura Științifică, București.
- D. Berciu 1976 Date noi privind sfârșitul culturii Verbicioara, *SCIVA*, 27, 2, p. 171-180.
- D. Berciu, M. Butoi 1961 Cercetări arheologice în orașul Slatina și în împrejurimi, *Materiale*, VII, p. 139-143.
- D. Berciu *et alii* 2010 D. Berciu, M. Butoi, P. Roman, Cercetări și săpături arheologice în raionul și orașul Slatina, *Buridava*, 8, p. 7-15.
- M. Butoi 1999 *Descoperiri arheologice din județul Olt*, Inspectoratul pentru cultură Olt, Slatina.
- I. Chicideanu 1992 O descoperire de la începutul epocii fierului la Cârna, *SCIVA*, 43, 1, p. 49-54.
- S. Dolinescu-Ferche 1984 La culture «Ipotești-Ciurel-Cândești» (V^e-VIIe siècles), *Dacia (NS)*, XXVIII, p. 117-147.
- Al. Dragoman 2013 *O biografie a ceramicii neolitice de la Vădastra*, Editura Academiei Române, București.
- A. von den Driesch 1976 A Guide to Measurement of Animal Bones from Archaeological Sites, *Peabody Museum Bulletin*, 1, Harvard University, p. 1-137.
- A. Frînculeasa 2012 *Arheologie și istorie. Parohia „Sfântul Nicolae”, Câmpina – jud. Prahova*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- A. Frînculeasa 2014 *Cimitirul din epoca bronzului de la Câmpina (jud. Prahova)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- A. Grosu 2004 Considerații asupra evoluției neolitice de pe valea Oltului Inferior, în M. Iosifaru, C. Fântâaneanu (eds.), *Expoziția Neoliticul Olteniei. Catalog*, Râmnicu-Vâlcea, p. 9-11.

- B. Hänsel 1976 *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, Rudolf Habelt Verlag GmbH, Bonn.
- C.N. Mateescu 1957 Săpături arheologice la Crușovu, *Materiale*, III, p. 103-114.
- C.N. Mateescu 1959a Săpături arheologice la Vădastra, *Materiale*, V, p. 61-74.
- C.N. Mateescu 1959b Săpături arheologice la Vădastra, *Materiale*, VI, p. 107-115.
- C.N. Mateescu 1961 Săpături arheologice la Vădastra, *Materiale*, VII, p. 57-62.
- C.N. Mateescu 1962 Săpături arheologice la Vădastra, *Materiale*, VIII, p. 187-192.
- C.N. Mateescu 1970a Noi săpături arheologice la Vădastra, în *Sesiunea de comunicări a muzeelor de istorie. Decembrie 1964*, vol. I, Biblioteca muzeelor 6, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, București, p. 52-69.
- C.N. Mateescu 1970b Săpături arheologice la Vădastra (1960-1966), *Materiale*, IX, p. 67-75.
- C.N. Mateescu 1973 Săpături arheologice la Vădastra (1970), *Materiale*, X, p. 19-23.
- S. Morintz 1978 *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii (I)*, Editura Academiei R.S.R., București.
- E. Naidenova 2005 Characteristics and Analogies in Vădastra Pottery found South of the Danube, *CCDJ*, XXII, p. 127-140.
- M. Nica 1970 Asupra originii și dezvoltării culturii Vădastra de la Fărcașele (jud. Olt), *Historica*, I, p. 31-52.
- M. Nica 1971 Evoluția culturii Vădastra pe baza descoperirilor de la Hotărani-Fărcașele (județul Olt), *Historica*, II, p. 5-33.
- M. Nica 1980 Reprezentările antropomorfe în cultura Vădastra, descoperite în așezările neolitice de la Hotărani și Fărcașele, județul Olt, Oltenia. *Studii și Comunicări*, 2, p. 27-57.
- M. Nica 1982 Noi descoperiri de tip Verbicioara în Oltenia, *Thraco-Dacica*, III, p. 107-117.
- N. Palincaș 1996 Valorificarea arheologică a probelor ¹⁴C din fortificația apartinând bronzului târziu de la Popești (jud. Giurgiu), *SCIVA*, 47, 3, p. 239-295.
- Gh. Petre-Govora 1995 *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Editura Petras, Râmnicu Vâlcea.
- F. Ridiche 2000 Noi date privind cunoașterea culturii Verbicioara (I), *Oltenia. Studii și Comunicări*, XII, p. 41-73.

- V. Sandu 1992 Cercetări arheologice în zona Lunca-Bârzești, CAB, IV, p. 163-192.
- E. Schimd 1972 *Atlas of Animal Bones: For Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists*, Elsevier Publishing Company, Amsterdam – London – New York.
- J.M. Skibo 2013 *Understanding pottery function*, Springer, New York.
- M. Șandor-Chicideanu, M. Constantinescu 2019 *Necropola din epoca bronzului de la Plosca*, Editura Mega, Cluj-Napoca.
- C.E. Ștefan 2015 O locuință Vădastra de la Slatina, județul Olt, MCA (SN), XI, p. 127-138.
- C.E. Ștefan 2017 Miniature vessels from Șoimuș-La Avicola (Ferma 2), Hunedoara County. A case study, *Dacia (NS)*, LXI, p. 7-69.
- C.E. Ștefan 2018a Impressed vessel bottoms from Șoimuș-La Avicola (Ferma 2), Hunedoara County, Romania, *The Old Potter's Almanack*, 23, 1, p. 15-26.
- C.E. Ștefan 2018b Notă asupra unor materiale preistorice de la Romula (Reșca, județul Olt), *BMJT*, 10, p. 109-130.
- C.E. Ștefan 2019 Noi descoperiri de tip Vădastra la Romula (Reșca, jud. Olt), România, *RAASI*, 1, 2019, p. 19-42.
- E.S. Teodor 1998-2000 Așezări din evul mediu timpuriu la Vadu Anei, CA, XI, I, p. 125-170.
- L. Thissen 2013 Middle Neolithic ceramics from Teleor 003, Southern Romania, *BMJT*, 5, p. 25-123.
- I. Tuțulescu, C. Terteci 2017 Depozitul de bronzuri de la Șerbănești, județul Vâlcea, *Oltenia. Studii și Comunicări*, XXIV, p. 47-59.
- Al. Vulpe 1970 *Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF, IX, 2, C.H. Beck'sche Verlagbuchhandlung, München.

1

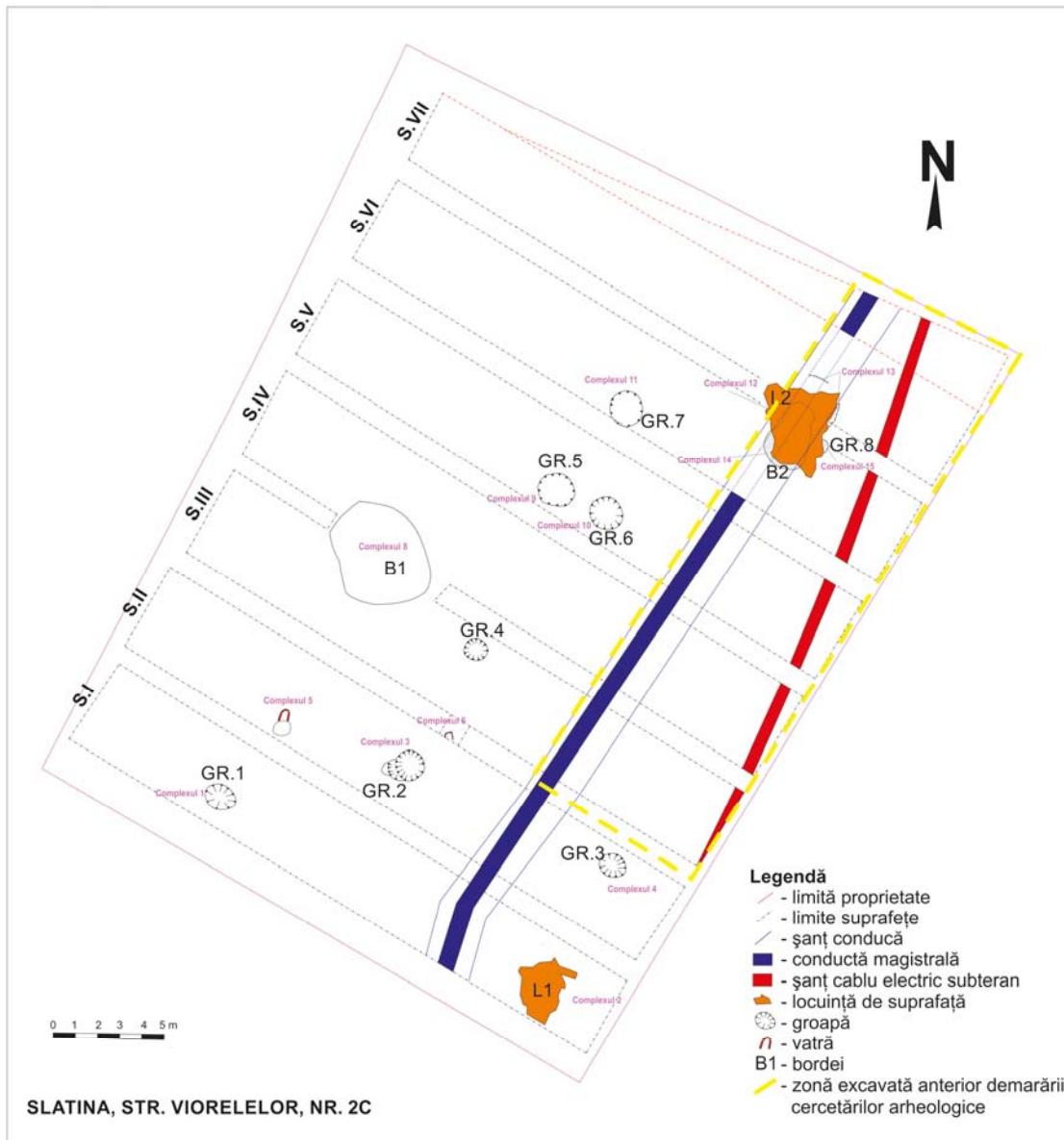

■ VĂDASTRA • VERBICIOARA
1. STR. VIORELELOR; 2. STR. CORNIȘEI; 3. STR. PITEȘTI; 4. STR. OITUZ; 5. BISERICA IONĂȘCU;
6. STR. TUDOR VLADIMIRESCU; 7. INTERSECȚIA DINȚRE STRÂZILE DEALUL VIILOR ȘI OITUZ;
8. SPITALUL JUDEȚEAN

2

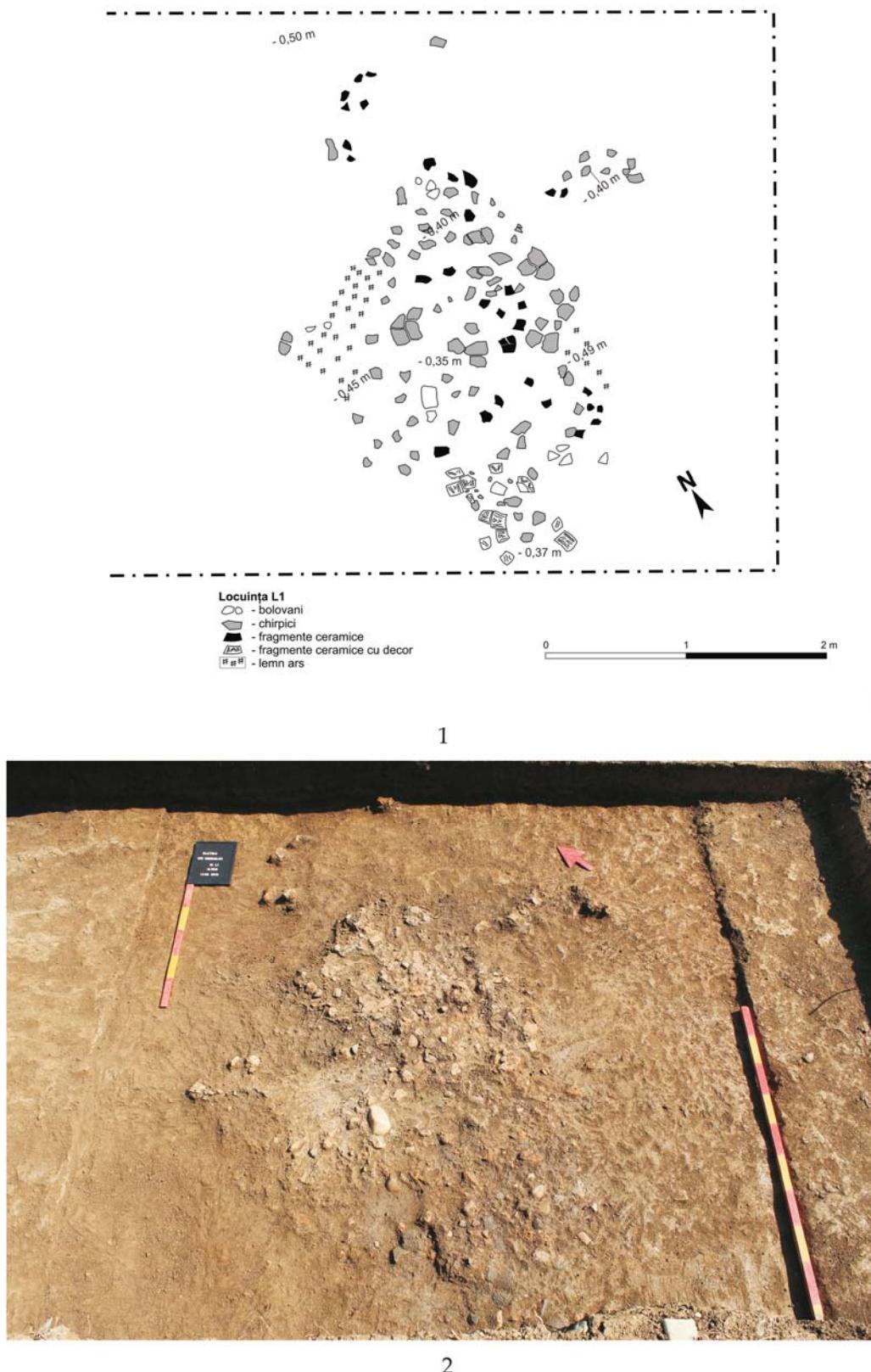
Pl. I. 1. Poziția topografică a așezării de la Slatina-str. Viorelelor; 2. Descoperiri Vădastra și Verbicioara din nordul Slatinei.

1. The topographic position of the settlement from Slatina-str. Viorelelor; 2. Vădastra and Verbicioara type finds from northern Slatina.

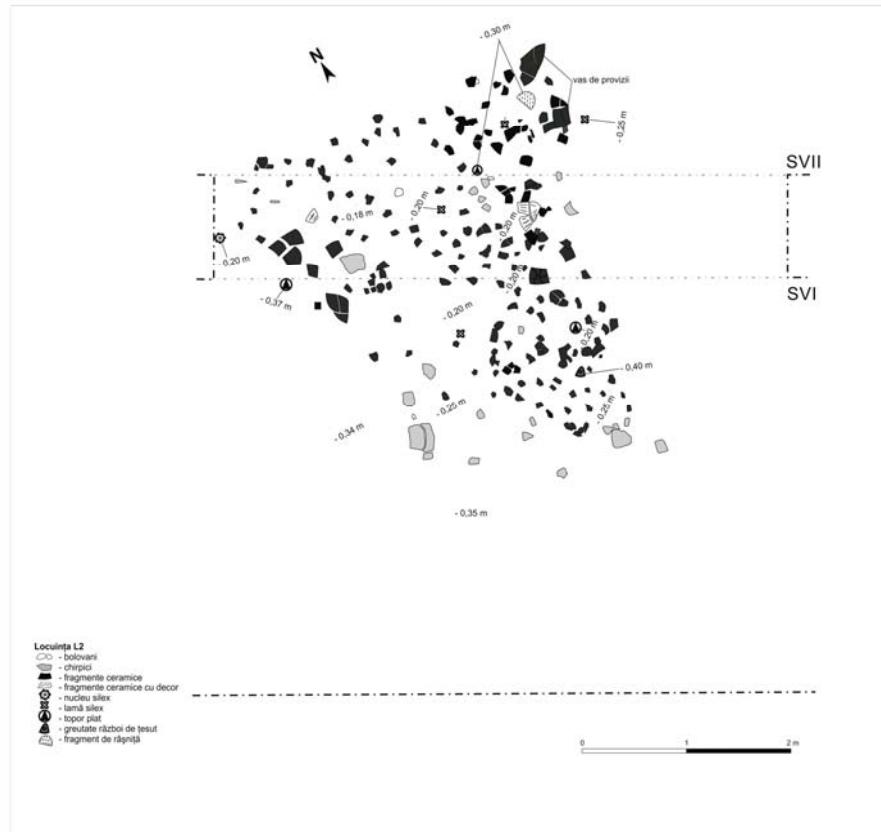

Pl. II. Slatina-str. Viorelelor. Planul supafeței săpate.

Slatina-str. Viorelelor. The plan of excavated area.

Pl. III. 1, 2. Cultura Vădastra. Locuința L1 (desen și fotografie).
1, 2. Vădastra culture. Dwelling L1 (drawing and photo).

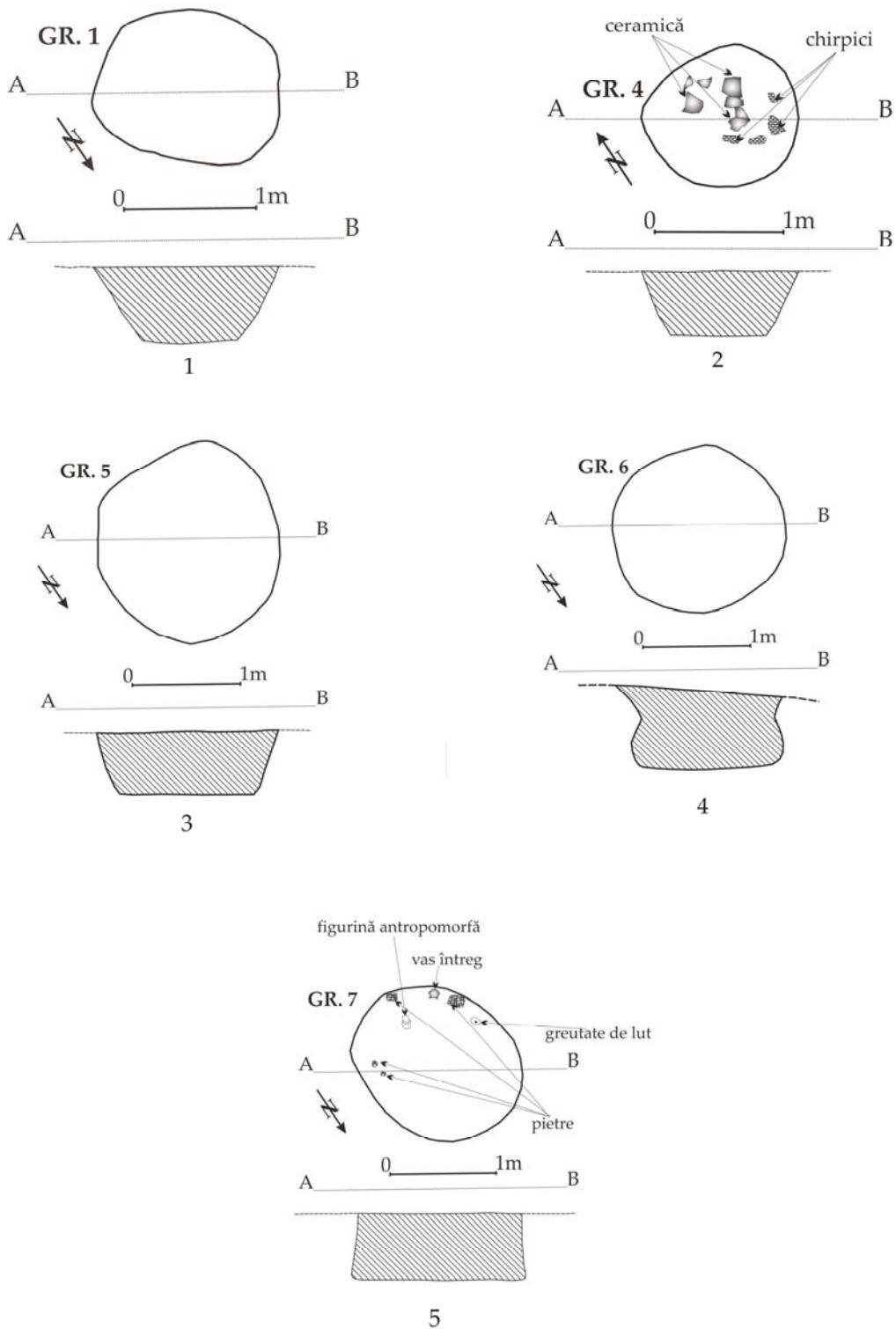

1

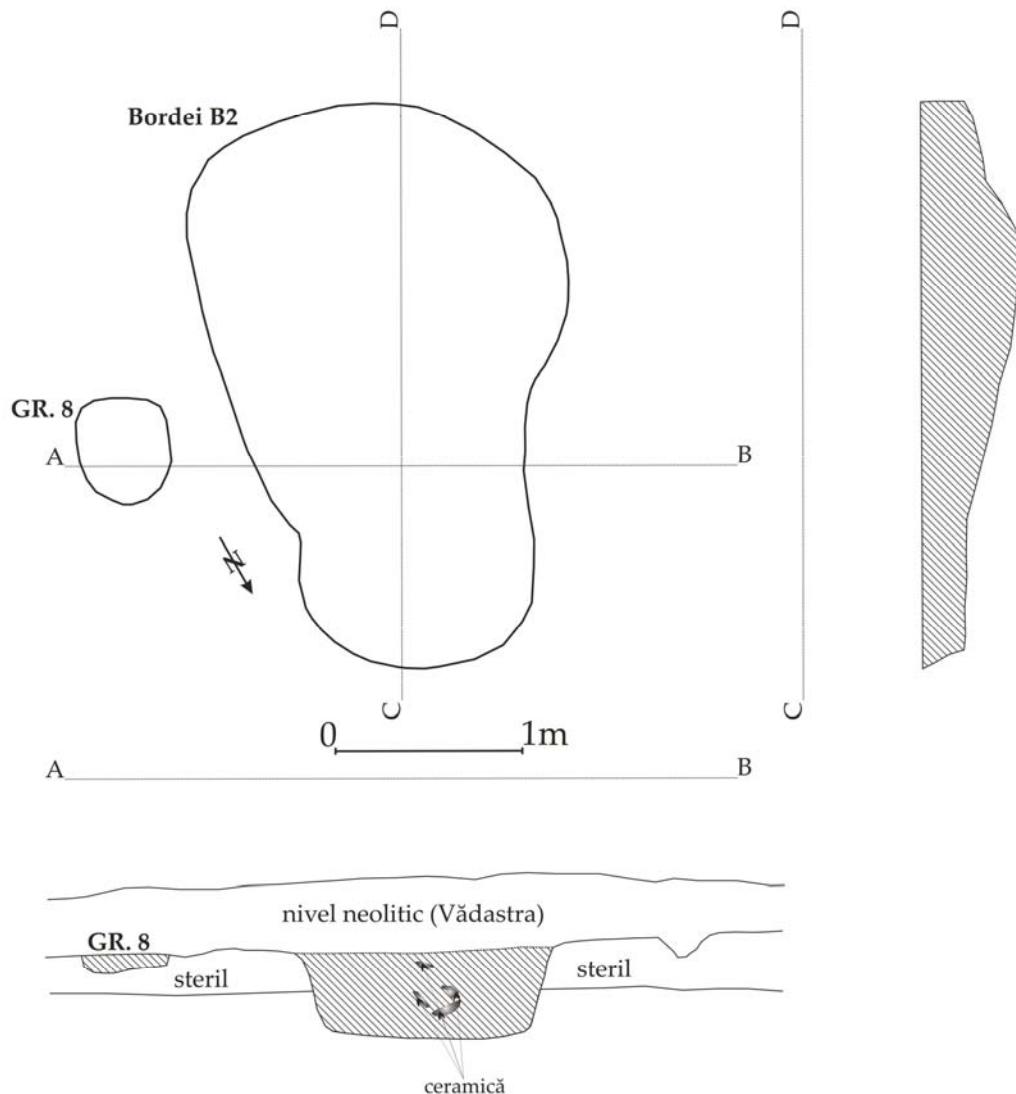

2

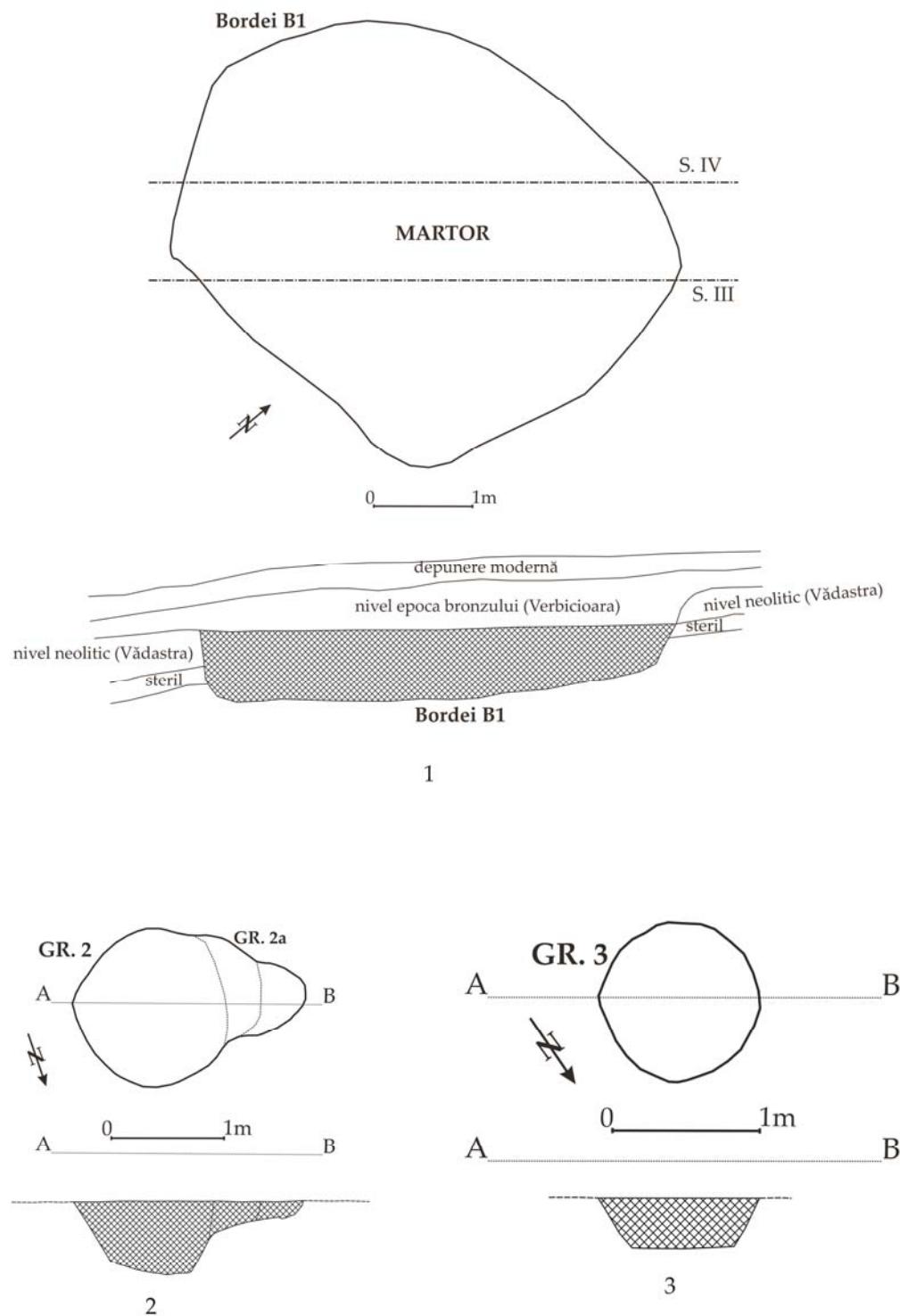
Pl. IV. 1, 2. Cultura Vădastra. Locuința L2 (desen și fotografie).
1, 2. Vădastra culture. Dwelling L2 (drawing and photo).

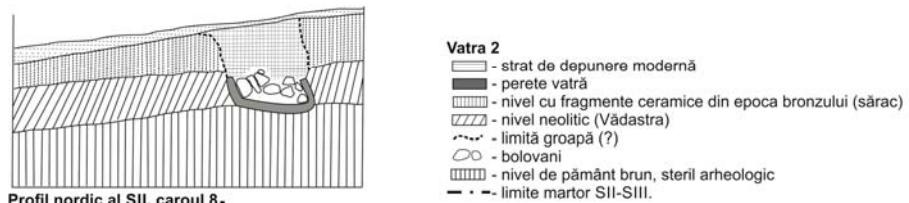
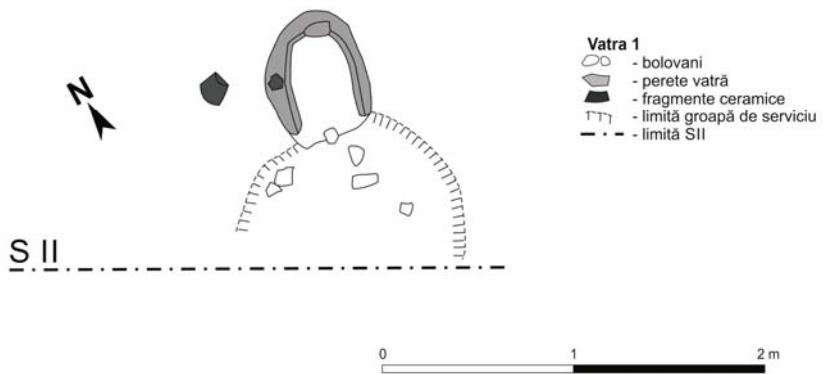
Pl. V. Cultura Vădastra. Gropi.
Vădastra culture. Pits.

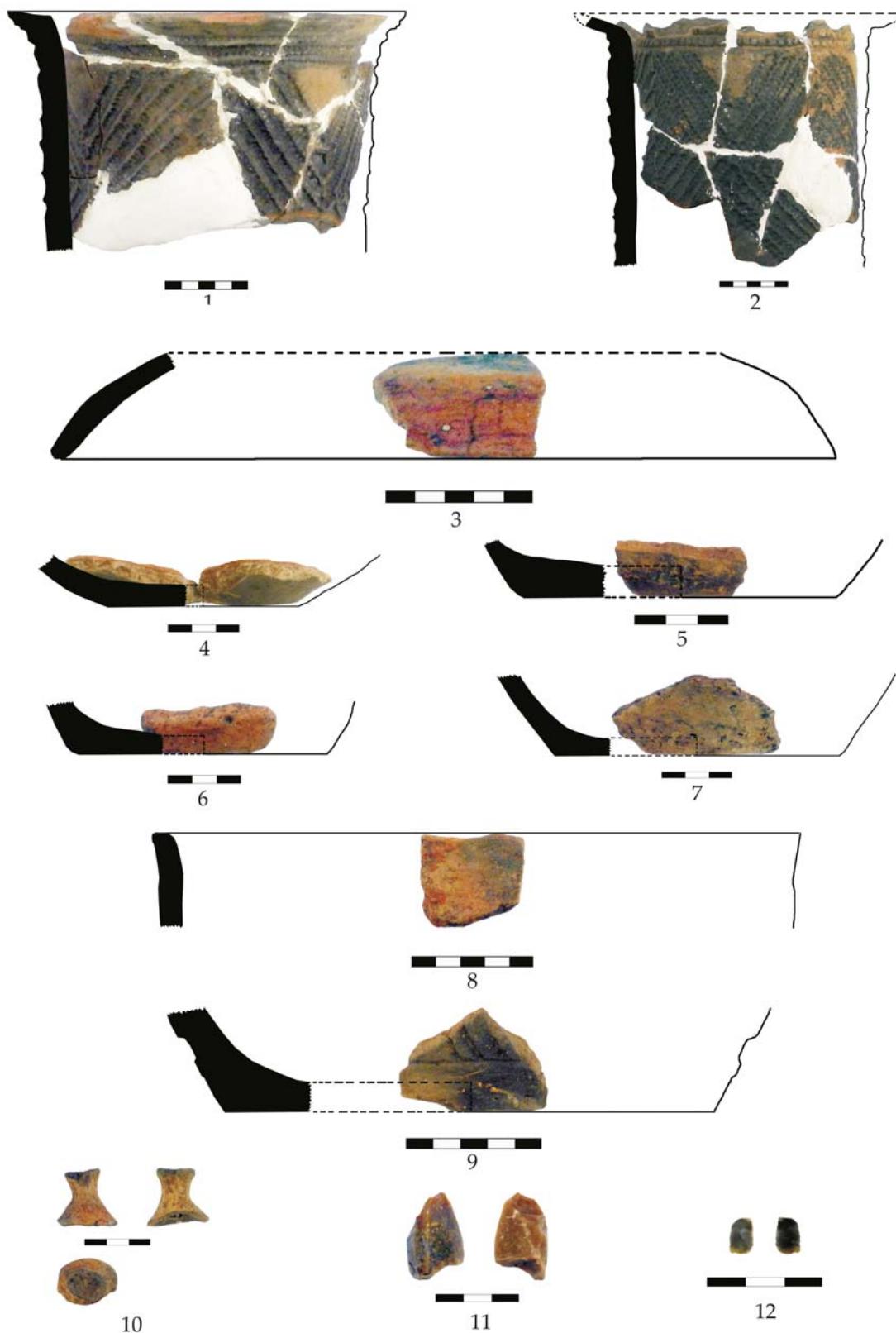
Pl. VI. Cultura Vădastra. Bordeiul B2 și Gr. 8.
Vădastra culture. Pit-house B2 and Pit 8.

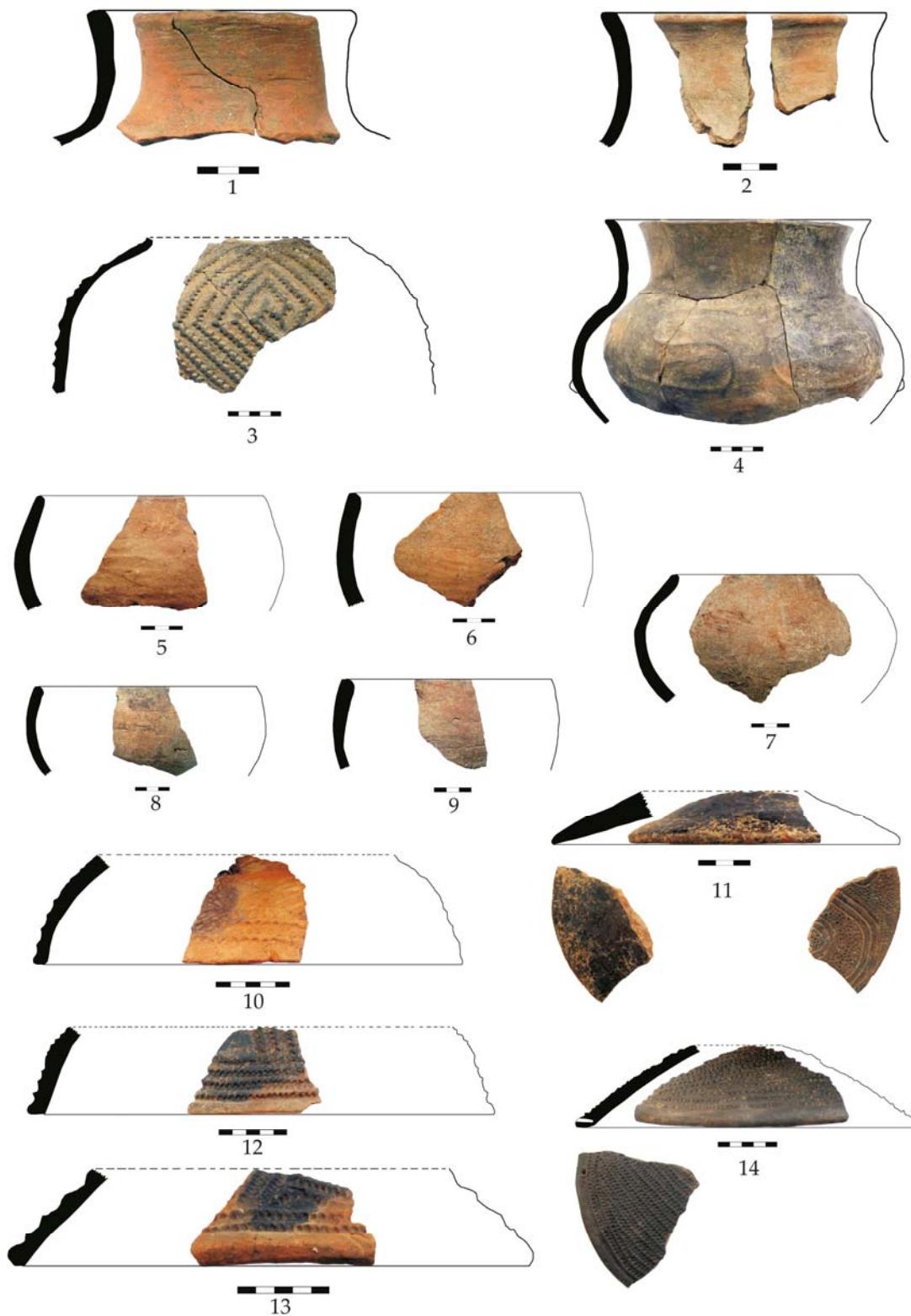
Pl. VII. Cultura Verbicioara. Bordeiul B1, Gr. 2 și Gr. 3.
Verbicioara culture. Pit-house B1, Pit 2 and Pit 3.

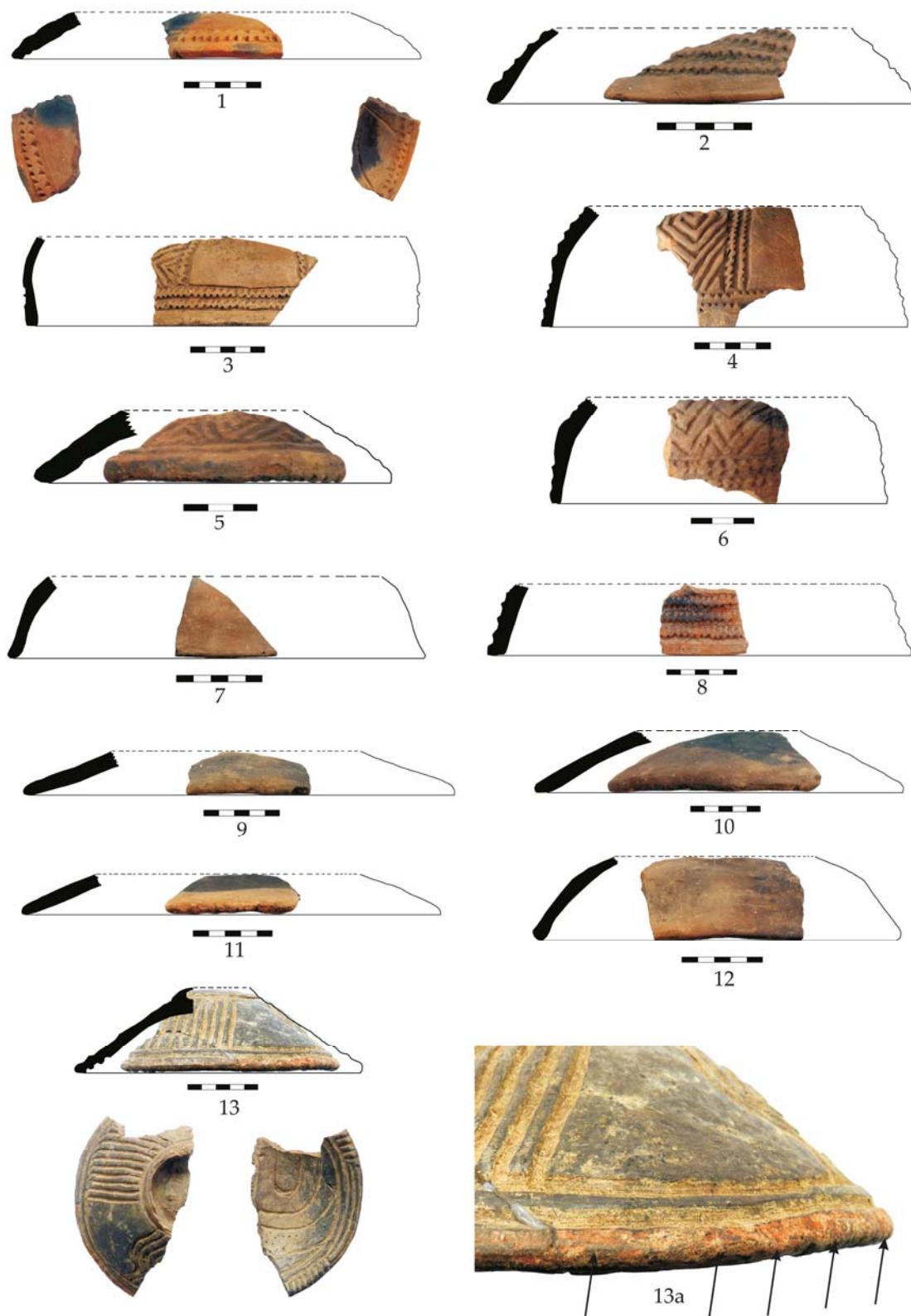
Pl. VIII. Cultura Ipotești-Cândești. Vatra 1 și Vatra 2 (desene și fotografii).
Ipotești-Cândești culture. Hearth 1 and Hearth 2 (drawings and photo).

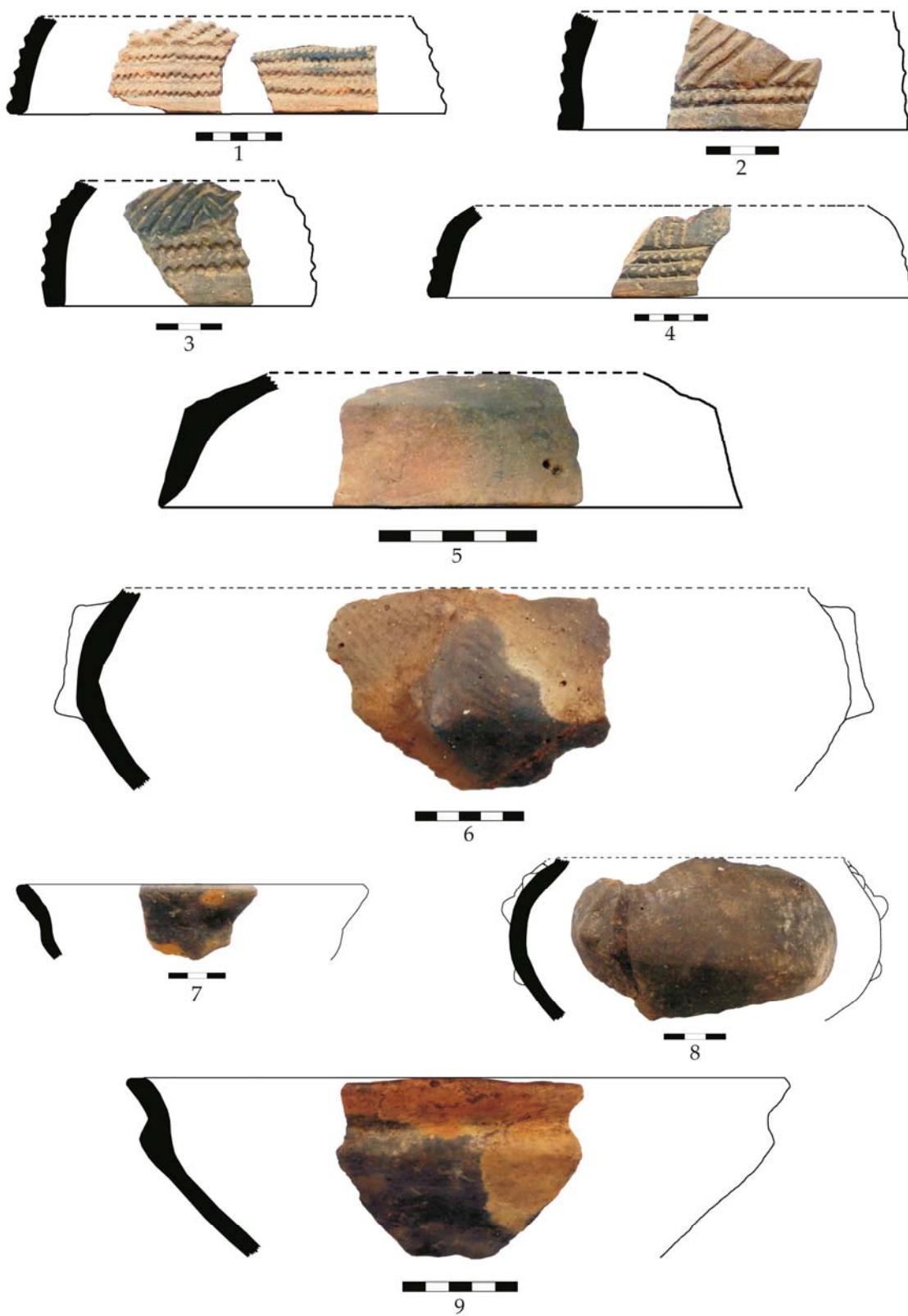
Pl. IX. Cultura Vădastra. Locuința L1. Ceramică și silex.
Vădastra culture. Dwelling L1. Pottery and silex.

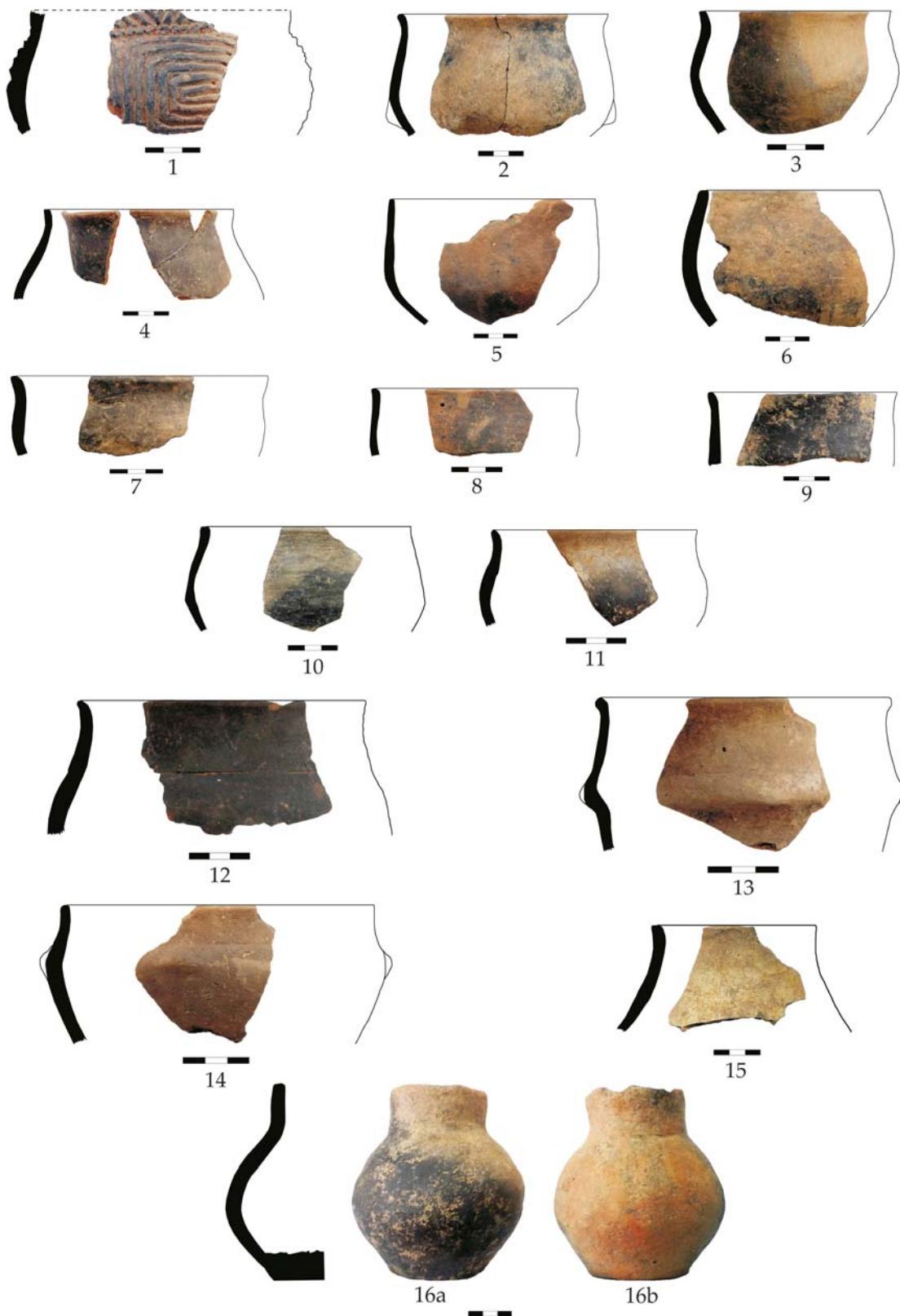
Pl. X. Cultura Vădastra. Dwelling L2. Ceramică.
Vădastra culture. Dwelling L2. Pottery.

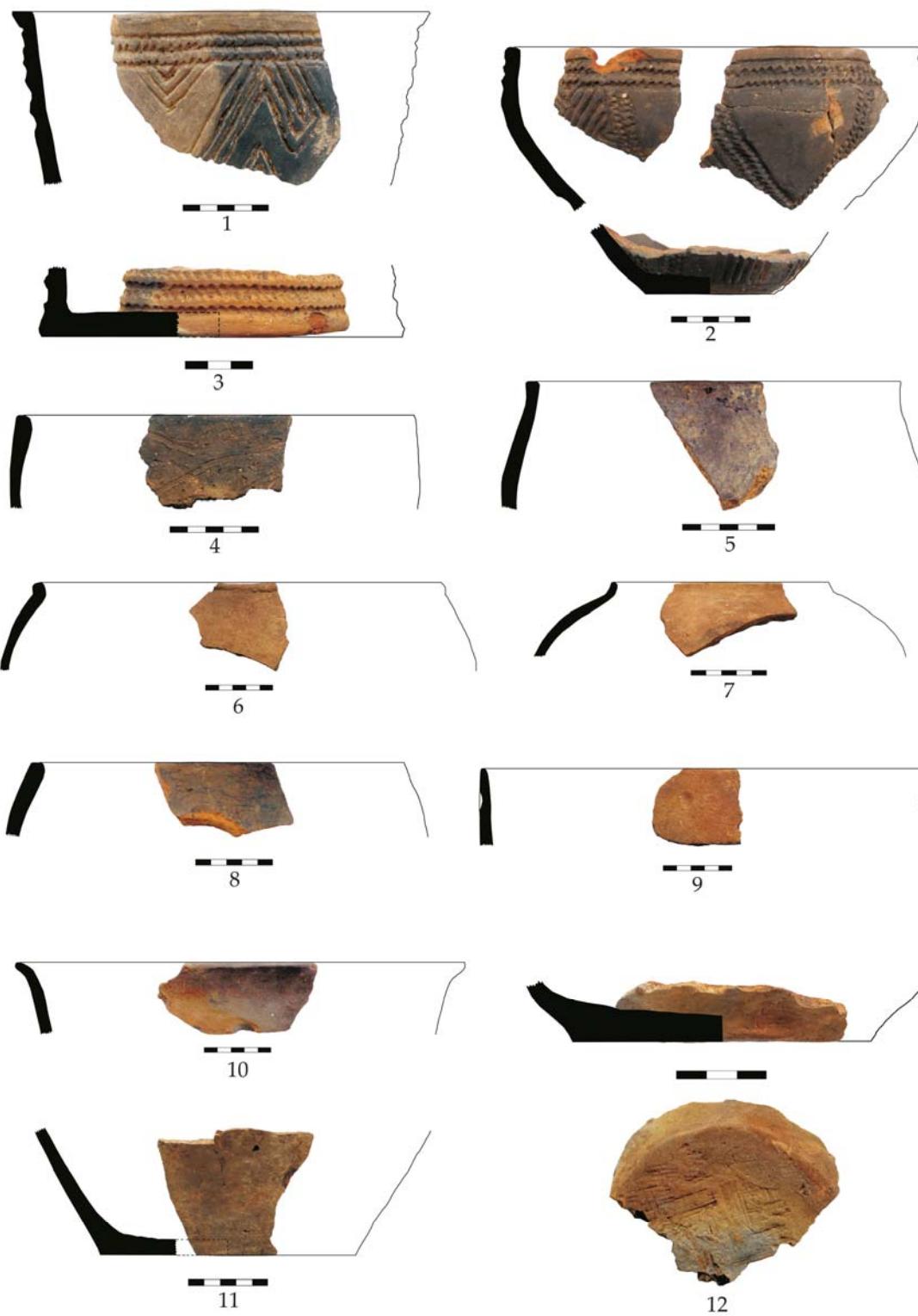
Pl. XI. Cultura Vădastra. Dwelling L2. Ceramică.
Vădastra culture. Dwelling L2. Pottery.

Pl. XII. Cultura Vădastra. Dwelling L2. Ceramică.
Vădastra culture. Dwelling L2. Pottery.

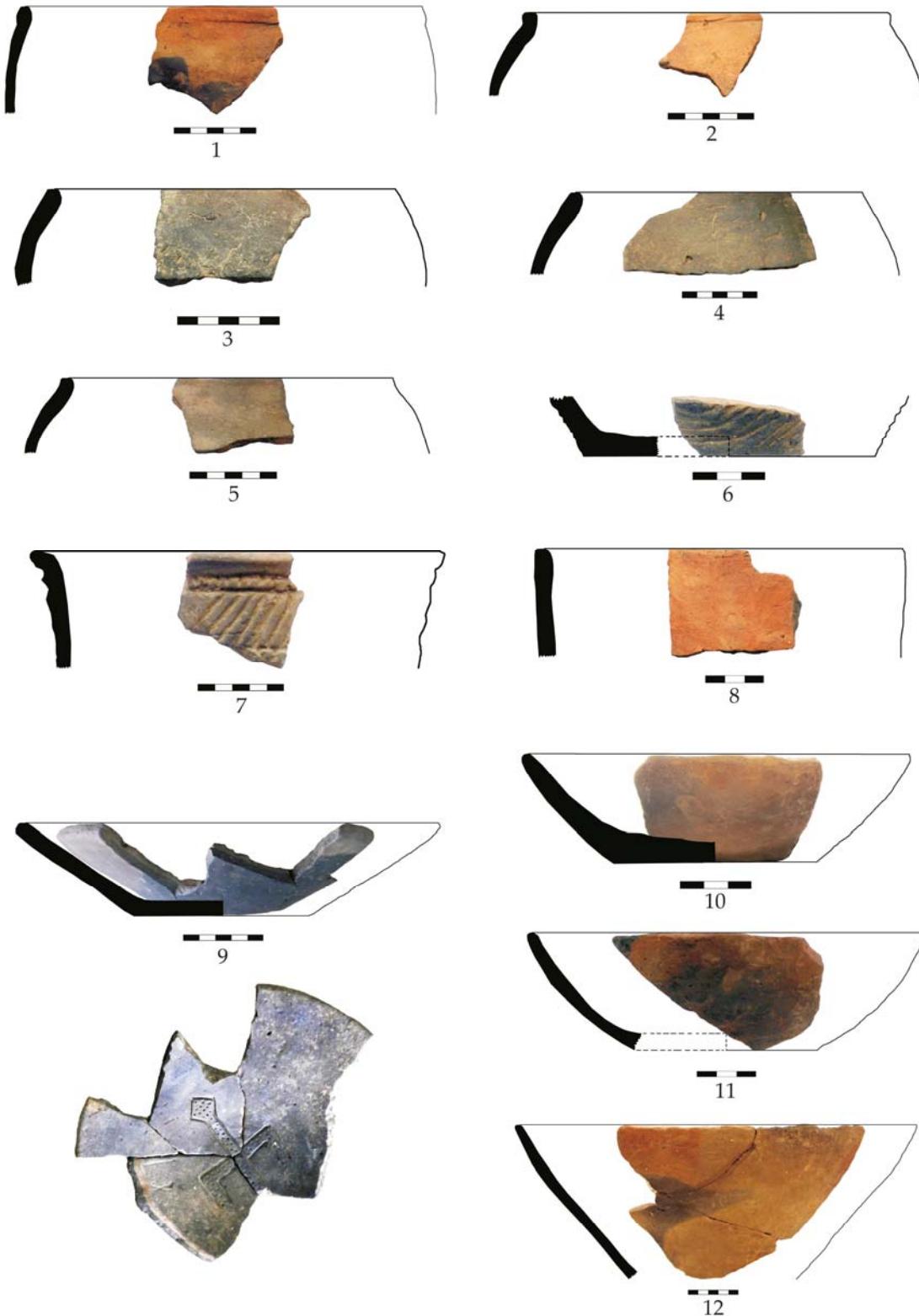
Pl. XIII. Cultura Vădastra. Dwelling L2. Ceramică.
Vădastra culture. Dwelling L2. Pottery.

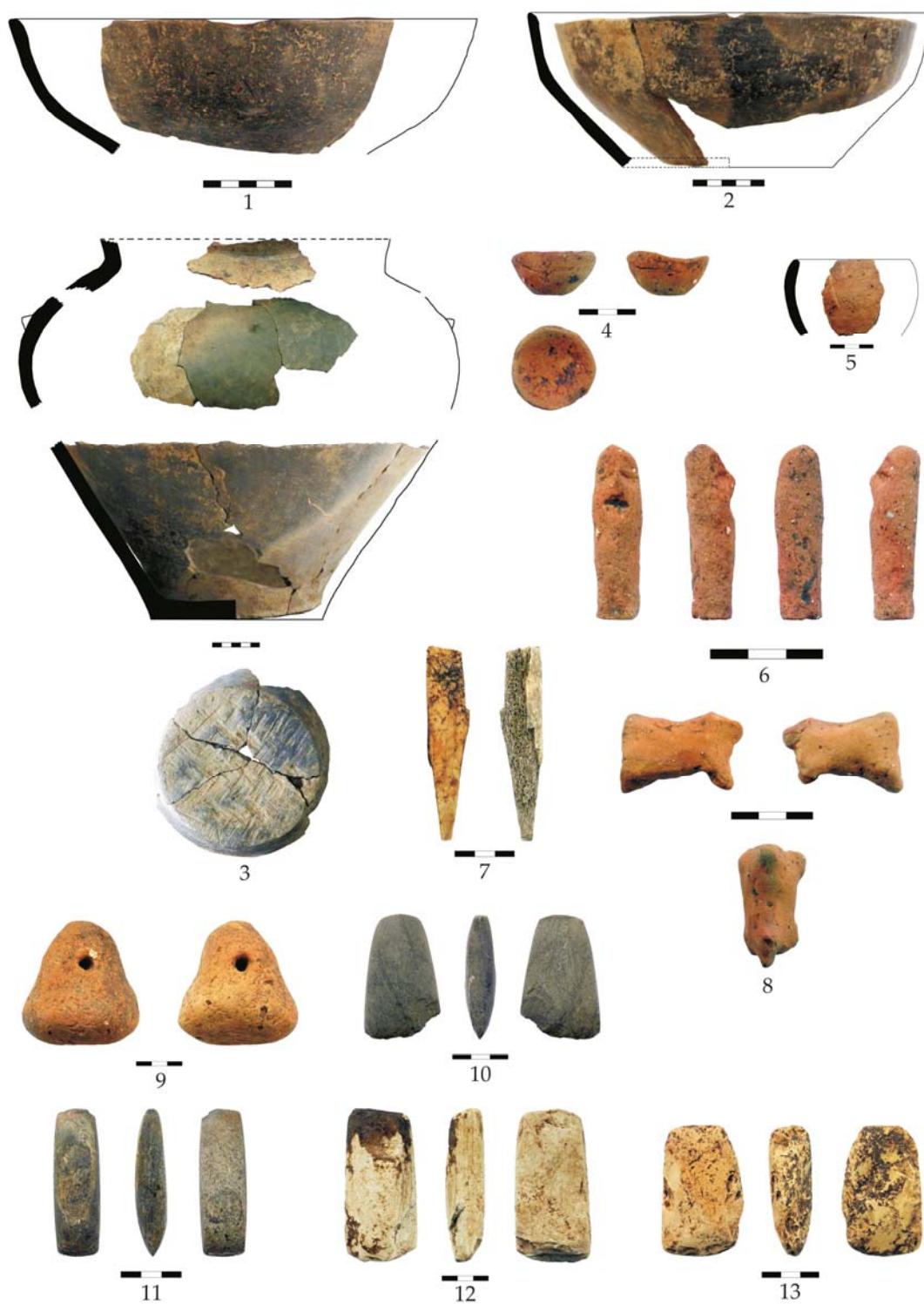
Pl. XIV. Cultura Vădastra. Dwelling L2. Ceramică.
Vădastra culture. Dwelling L2. Pottery.

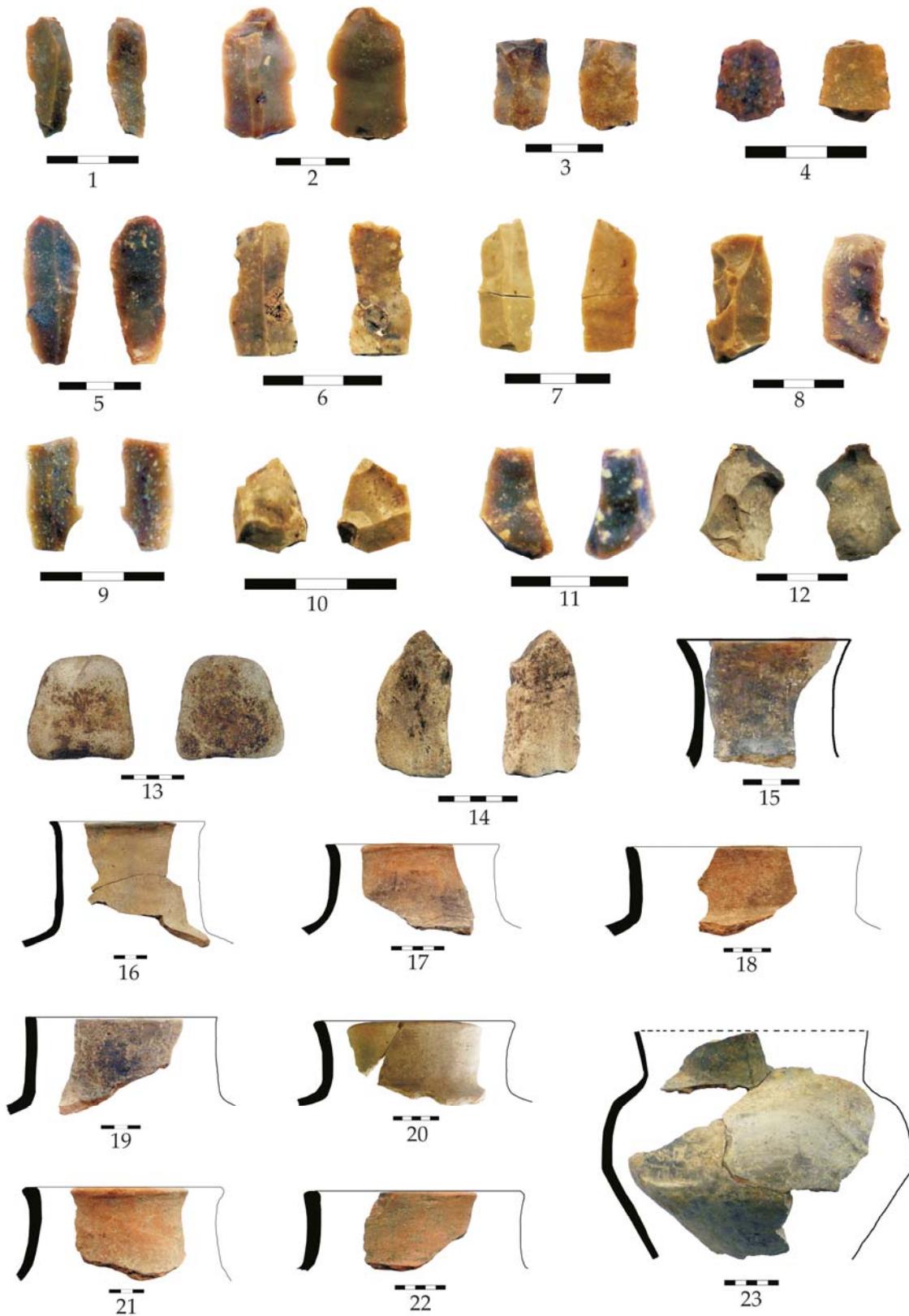
Pl. XV. Cultura Vădastra. Dwelling L2. Ceramică.
Vădastra culture. Dwelling L2. Pottery.

Pl. XVI. Cultura Vădastra. Dwelling L2. Ceramică.
Vădastra culture. Dwelling L2. Pottery.

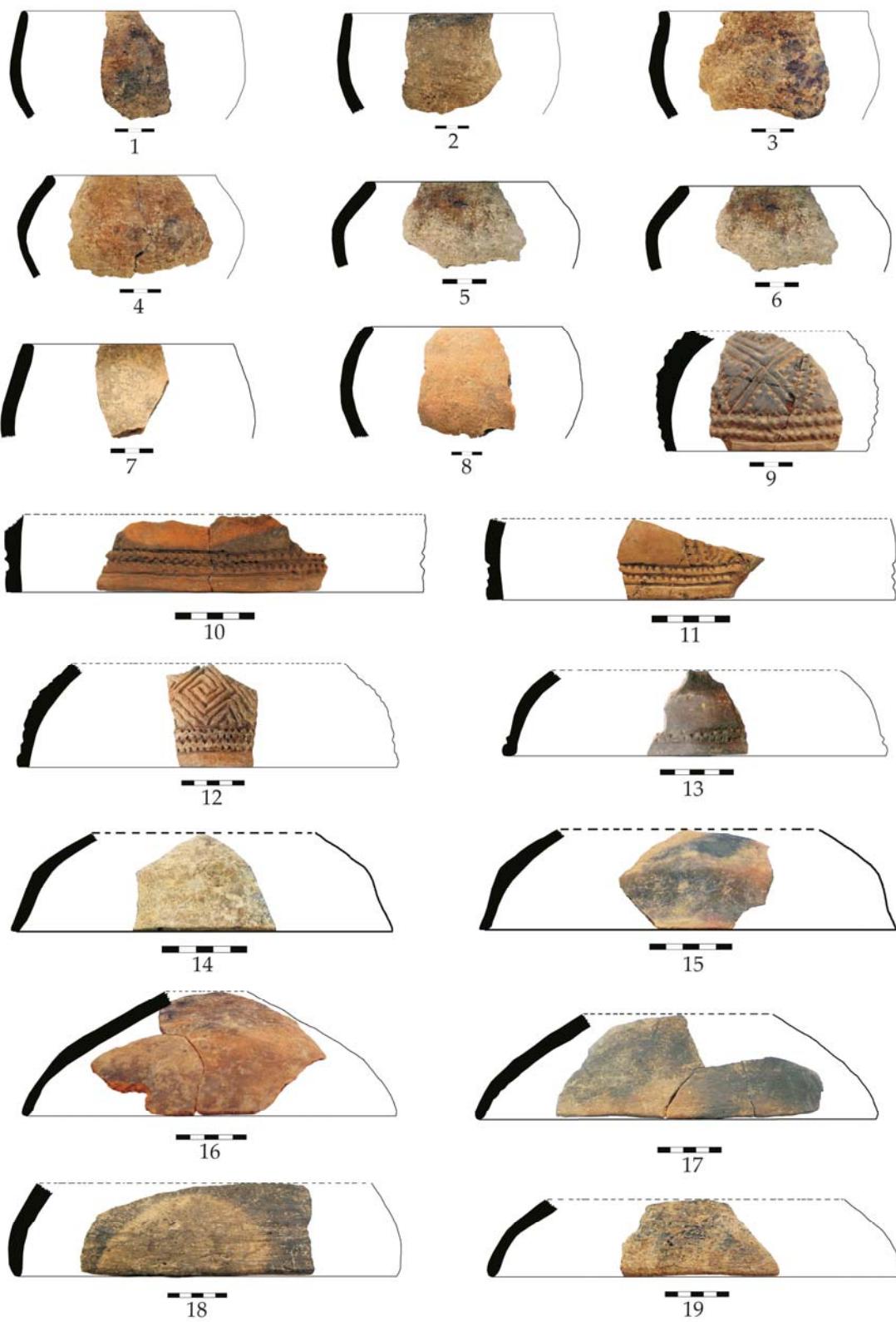

Pl. XVII. Cultura Vădastra. Dwelling L2. 1-5. Ceramică; 6. Figurină antropomorfă; 7. Spatulă de os; 8. Figurină zoomorfă; 9. Greutate de lut; 10-13. Topoare șlefuite.
 Vădastra culture. Dwelling L2. 1-5. Pottery; 6. Anthropomorphic figurine; 7. Bone spatula; 8. Zoomorphic figurine; 9. Clay weight; 10-13. Polished stone axes.

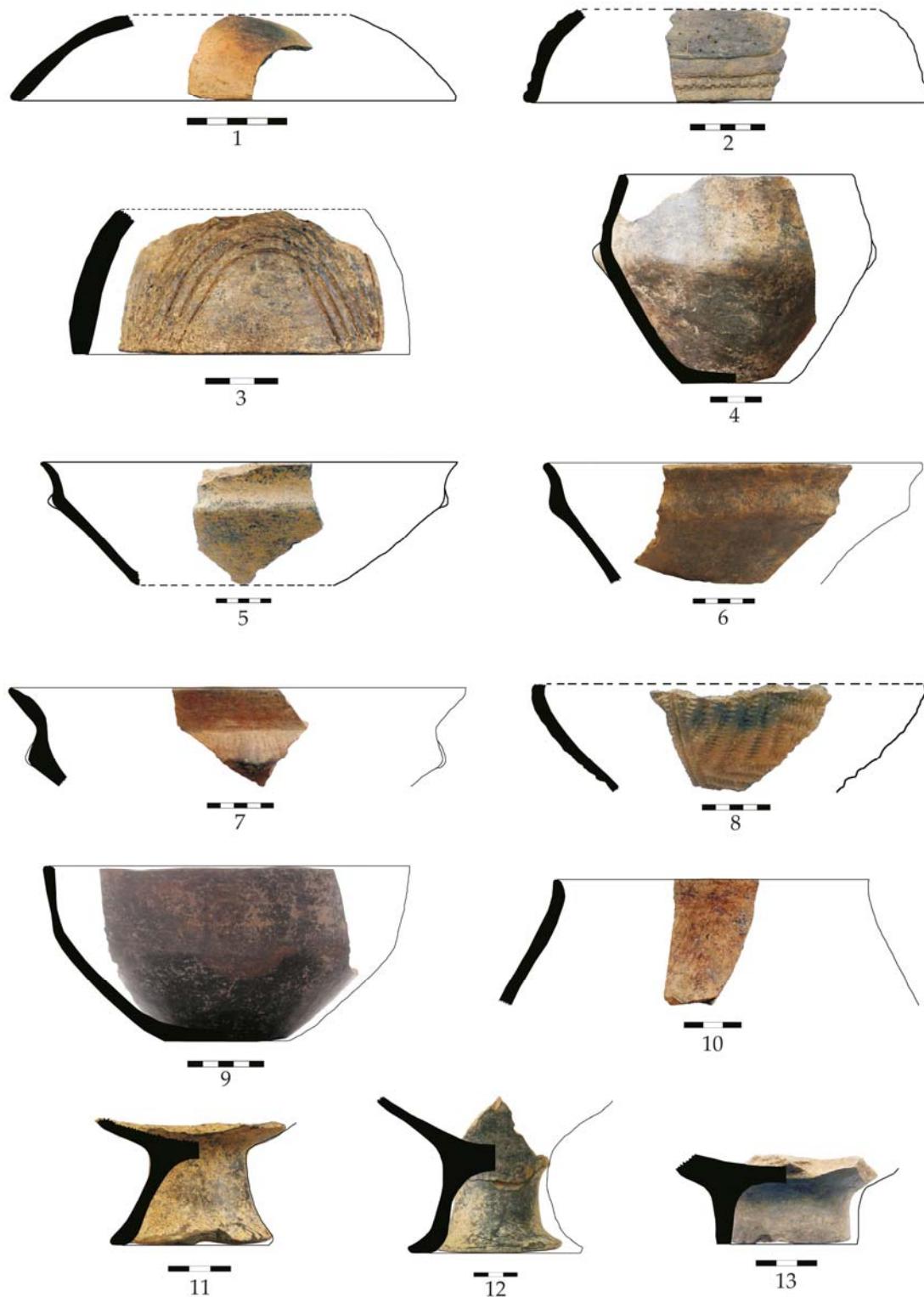

Pl. XVIII. Cultura Vădastra. Locuința L2. 1-12. Silex; 13, 14. Râșnițe; Bordeiul B2. 15-23. Ceramică.

Vădastra culture. Dwelling L2. 1-12. Silex; 13, 14. Querns; Pit-house B2. 15-23. Pottery.

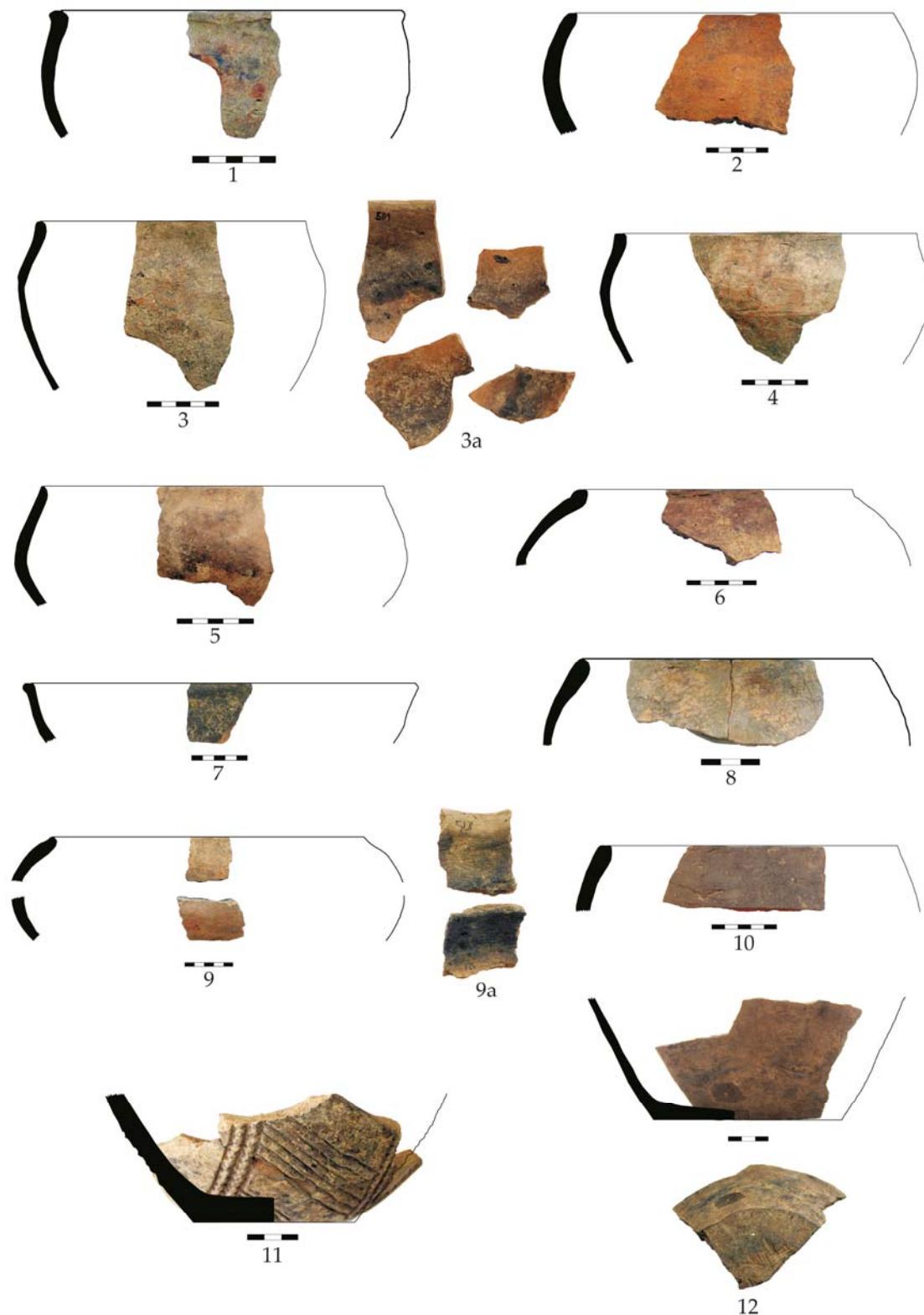
Pl. XIX. Cultura Vădastra. Bordeiul B2. Ceramică.
Vădastra culture. Pit-house B2. Pottery.

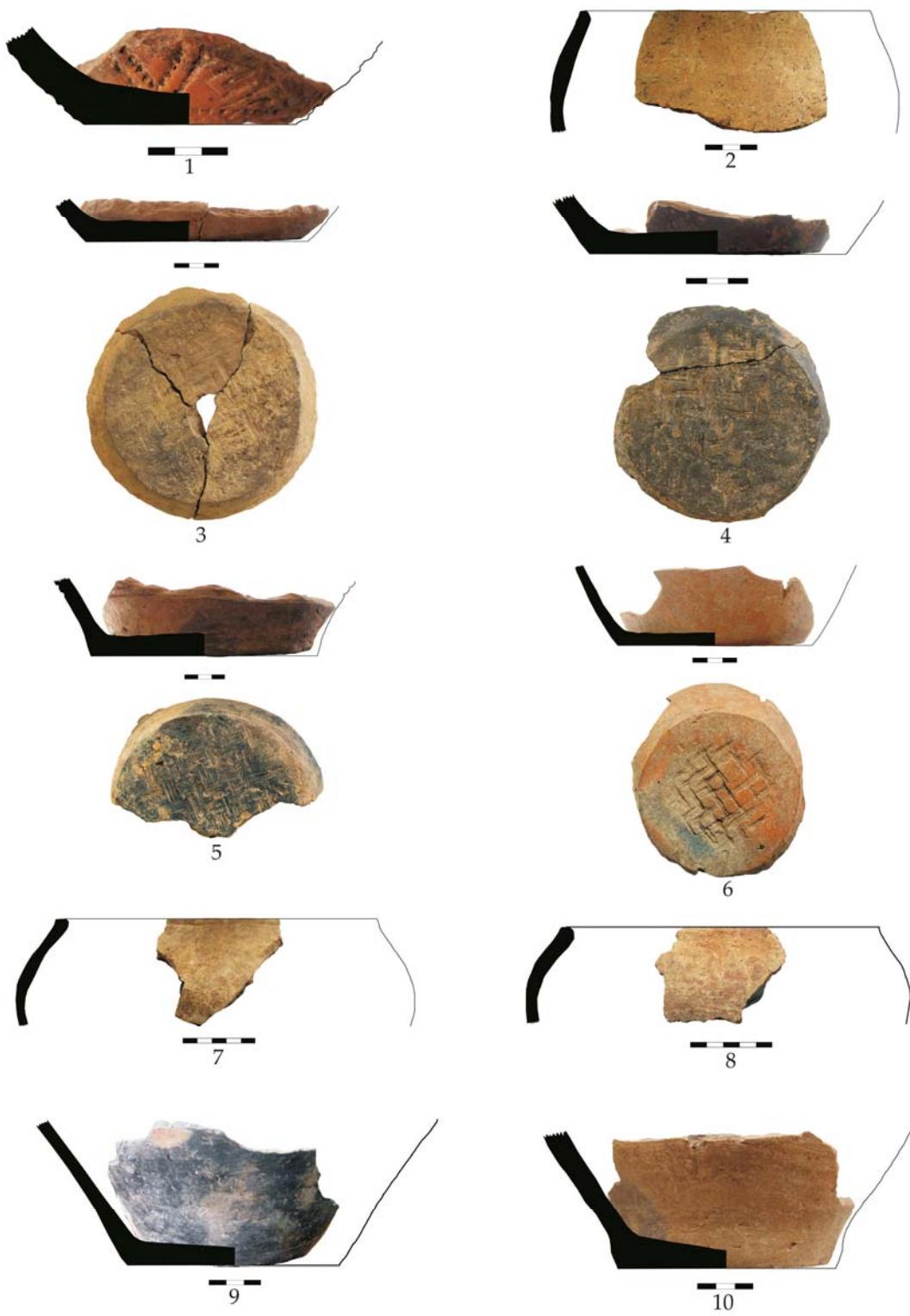
Pl. XX. Cultura Vădastra. Bordeiul B2. Ceramică.
Vădastra culture. Pit-house B2. Pottery.

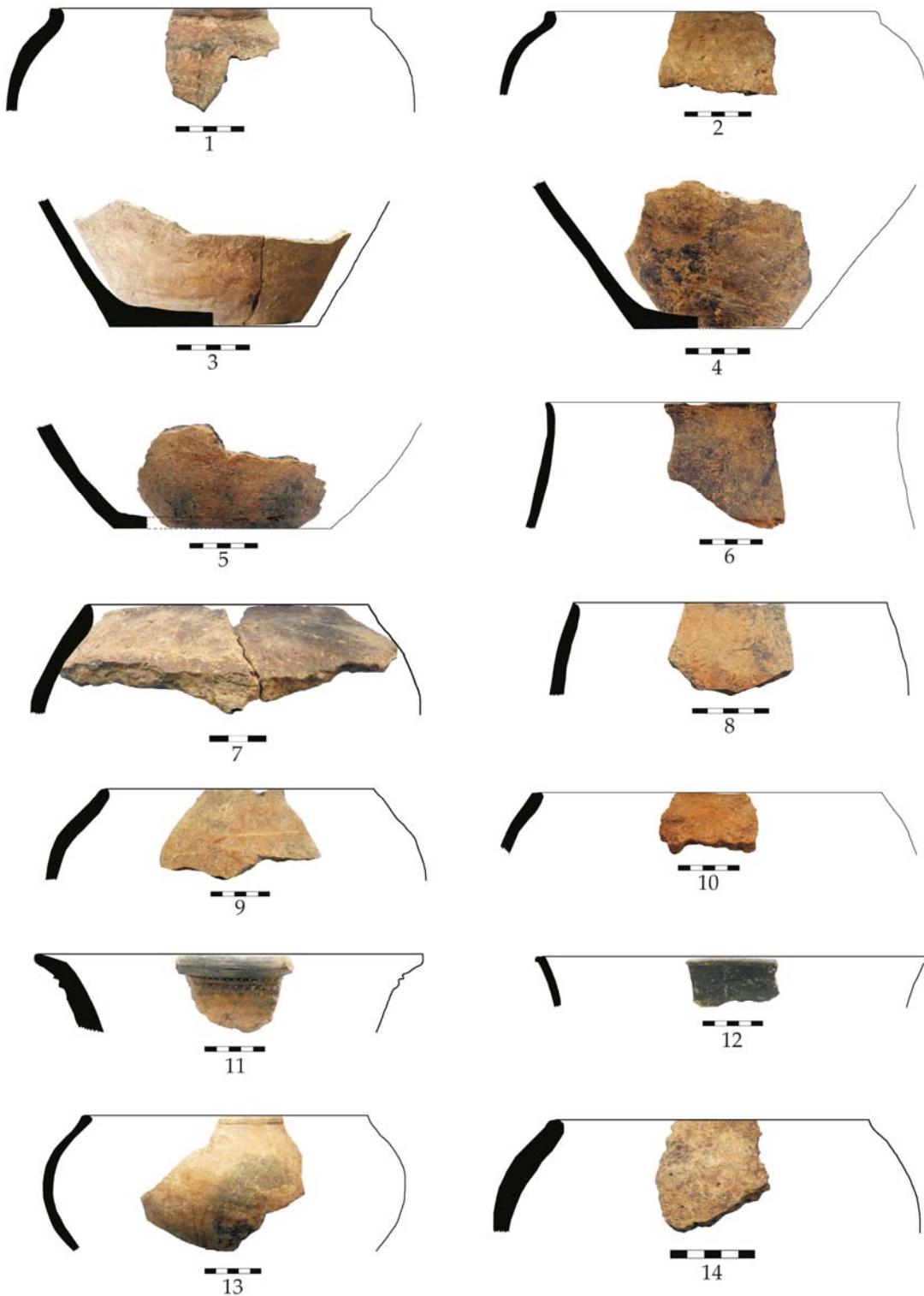
Pl. XXI. Cultura Vădastra. Bordeiul B2. Ceramică.
Vădastra culture. Pit-house B2. Pottery.

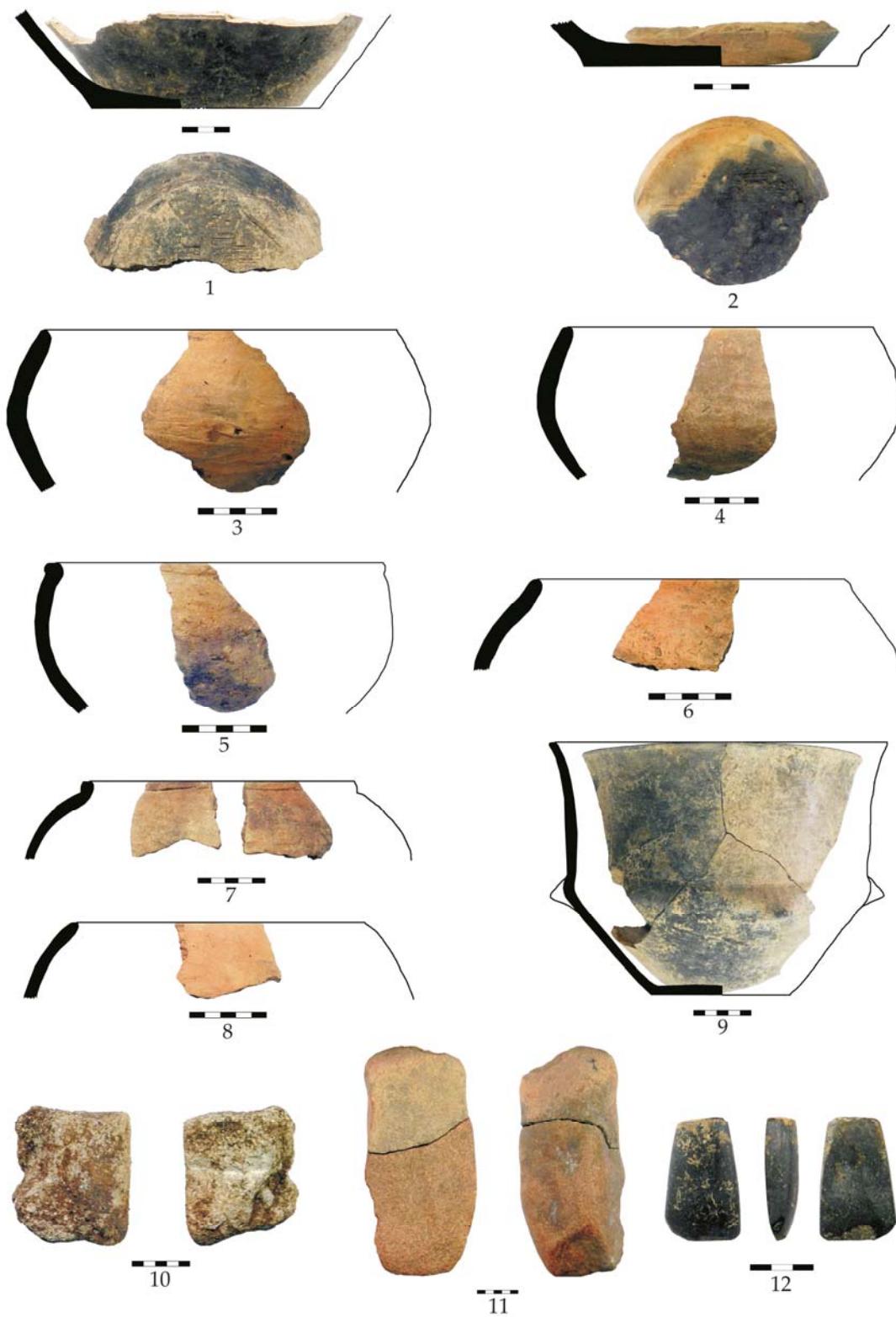
Pl. XXII. Cultura Vădastra. Bordeiul B2. Ceramică.
Vădastra culture. Pit-house B2. Pottery.

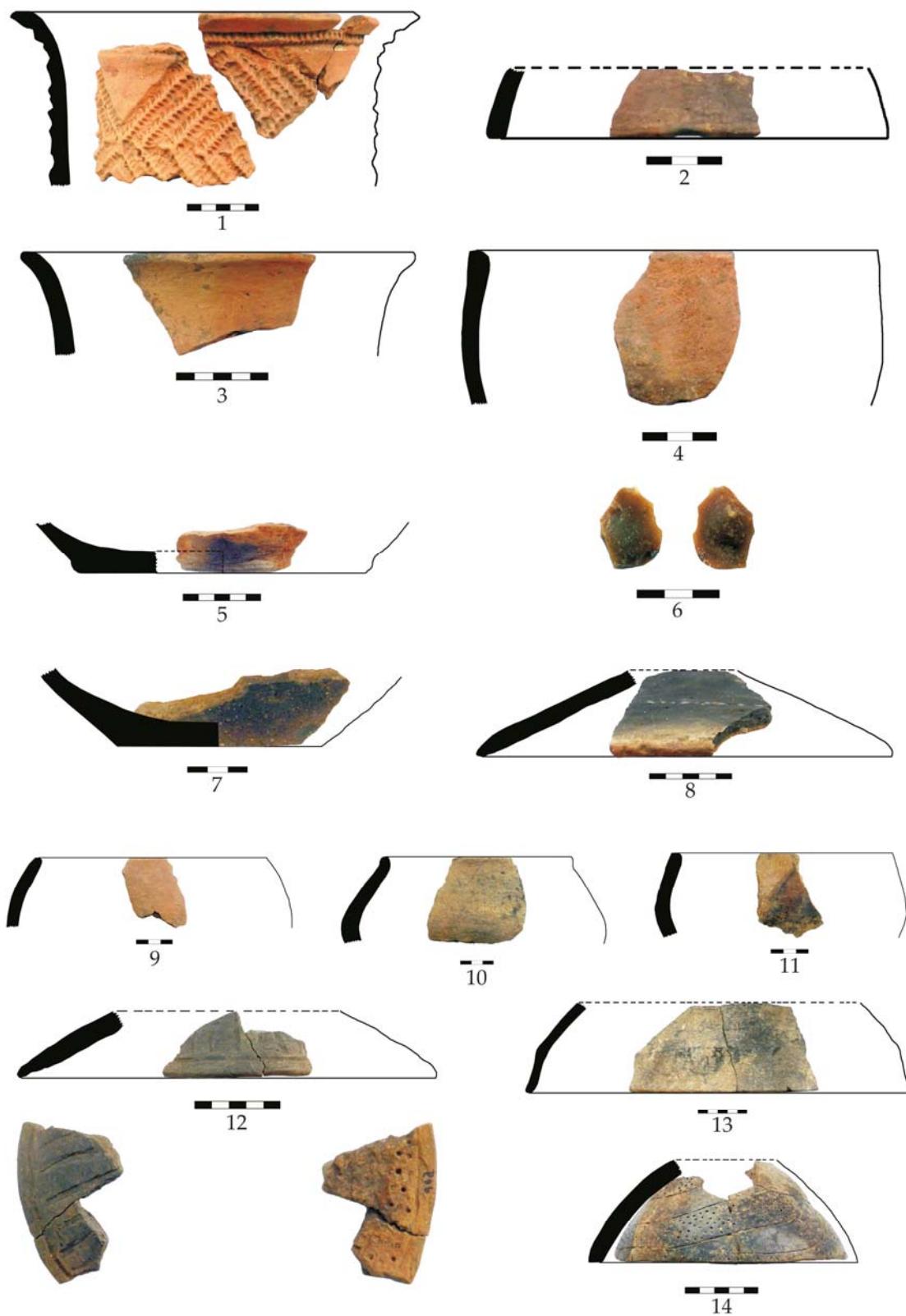
Pl. XXIII. Cultura Vădastra. Bordeiul B2. Ceramică.
Vădastra culture. Pit-house B2. Pottery.

Pl. XXIV. Cultura Vădastra. Bordeiul B2. Ceramică.
Vădastra culture. Pit-house B2. Pottery.

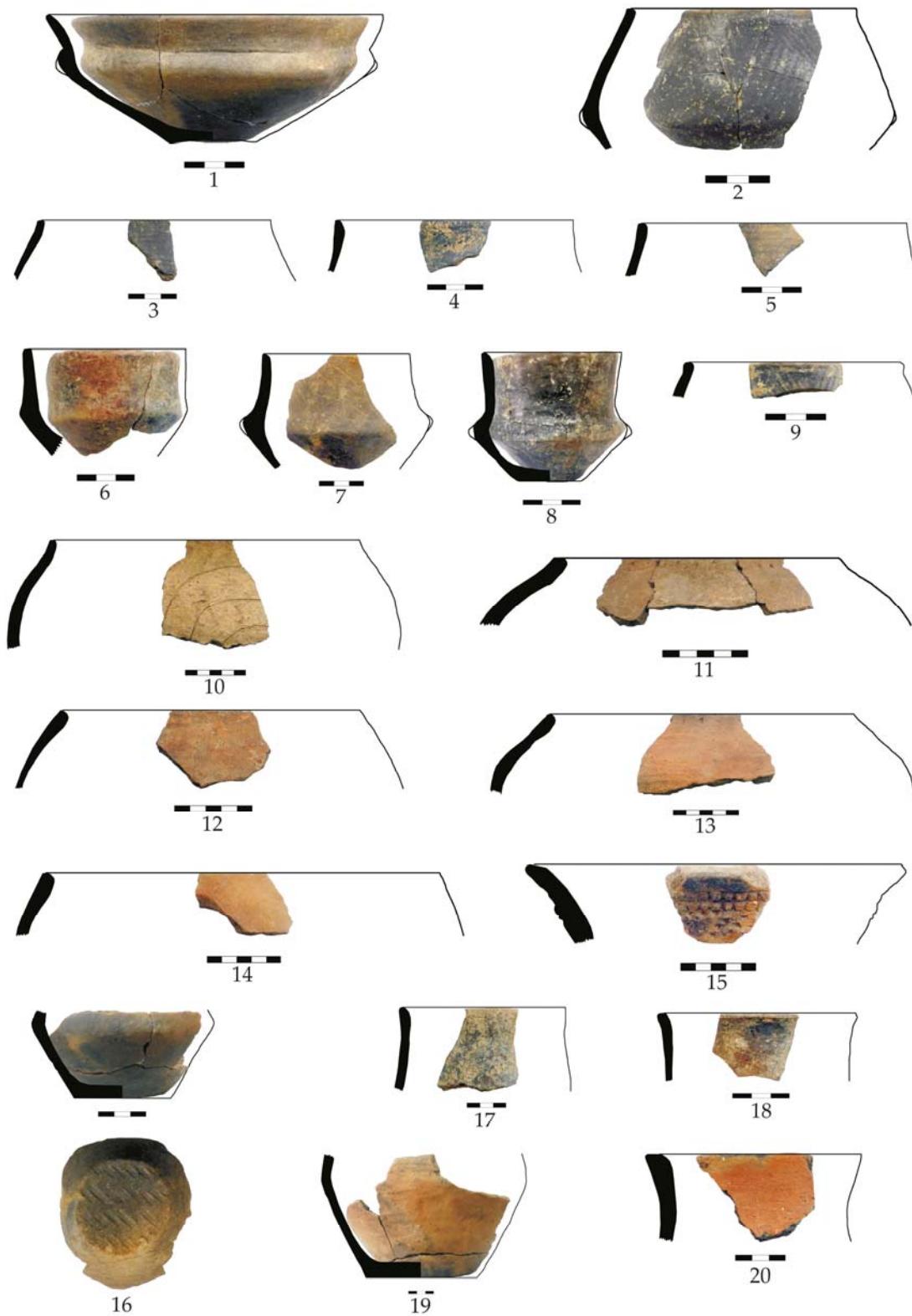

Pl. XXV. Cultura Vădastra. Bordeiul B2. 1-9. Ceramică; 10, 11. Râşnițe; 12. Topor şlefuit.
Vădastra culture. Pit-house B2. 1-9. Pottery; 10, 11. Querns; 12. Polished stone axe.

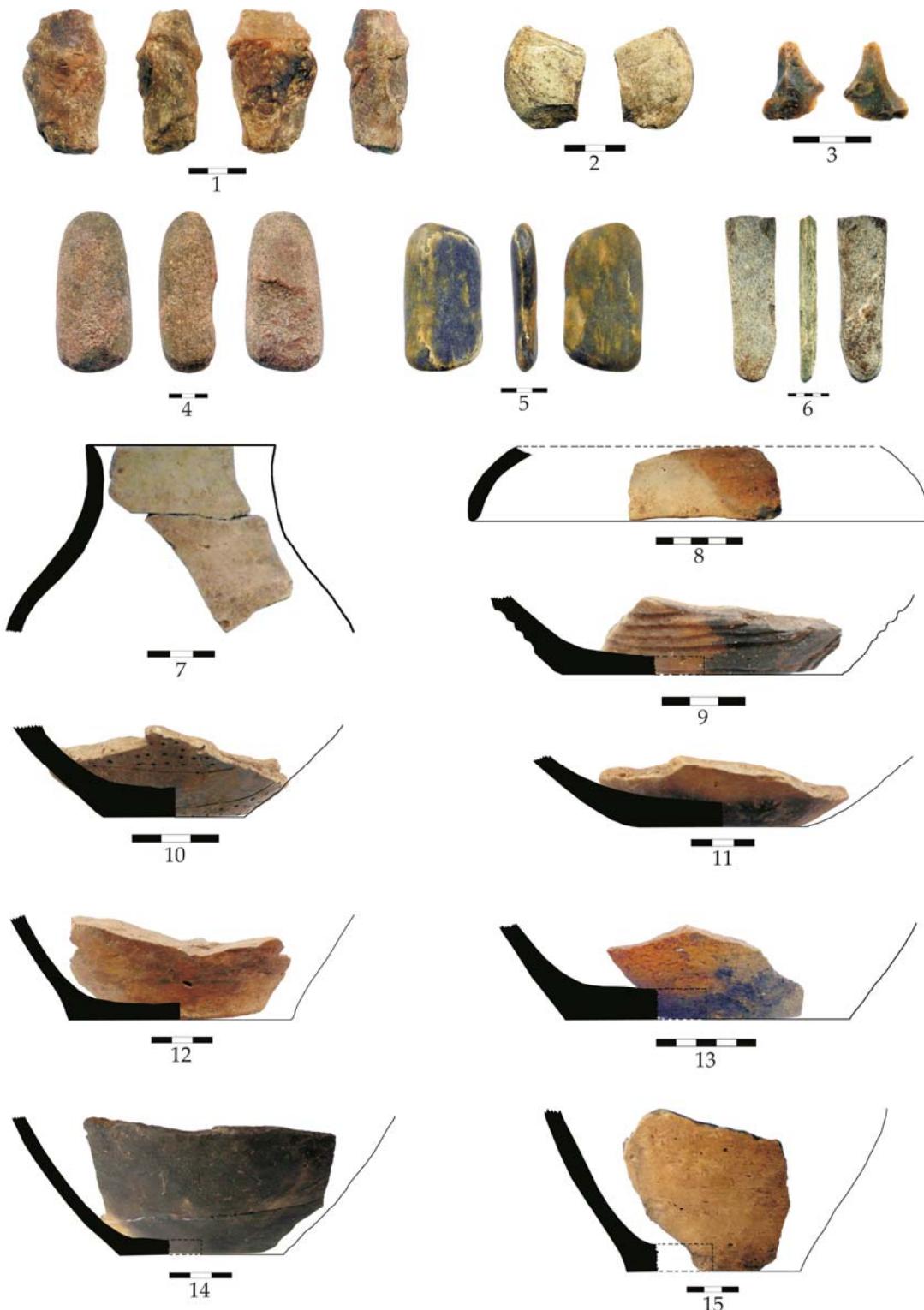

Pl. XXVI. Cultura Vădastra. Gr. 4. 1-5. Ceramică; 6. Silex; Gr. 6. 7, 8. Ceramică; Gr. 7. 9-12. Ceramică.

Vădastra culture. Pit 4. 1-5. Pottery; 6. Silex; Pit 6. 7, 8. Pottery; Pit 7. 9-12. Pottery.

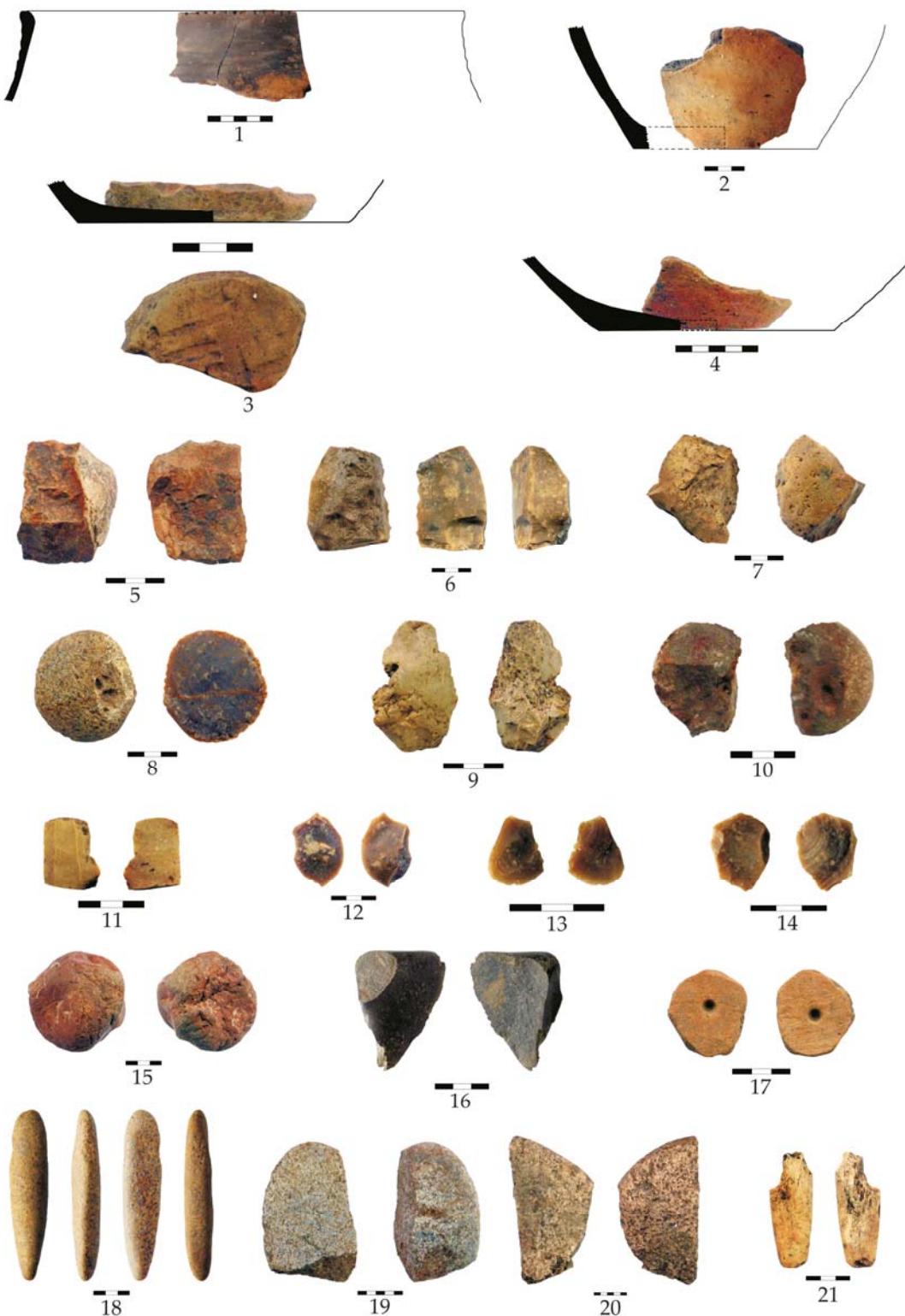

Pl. XXVII. Cultura Vădastra. Gr. 7. Ceramică.
Vădastra culture. Pit 7. Pottery.

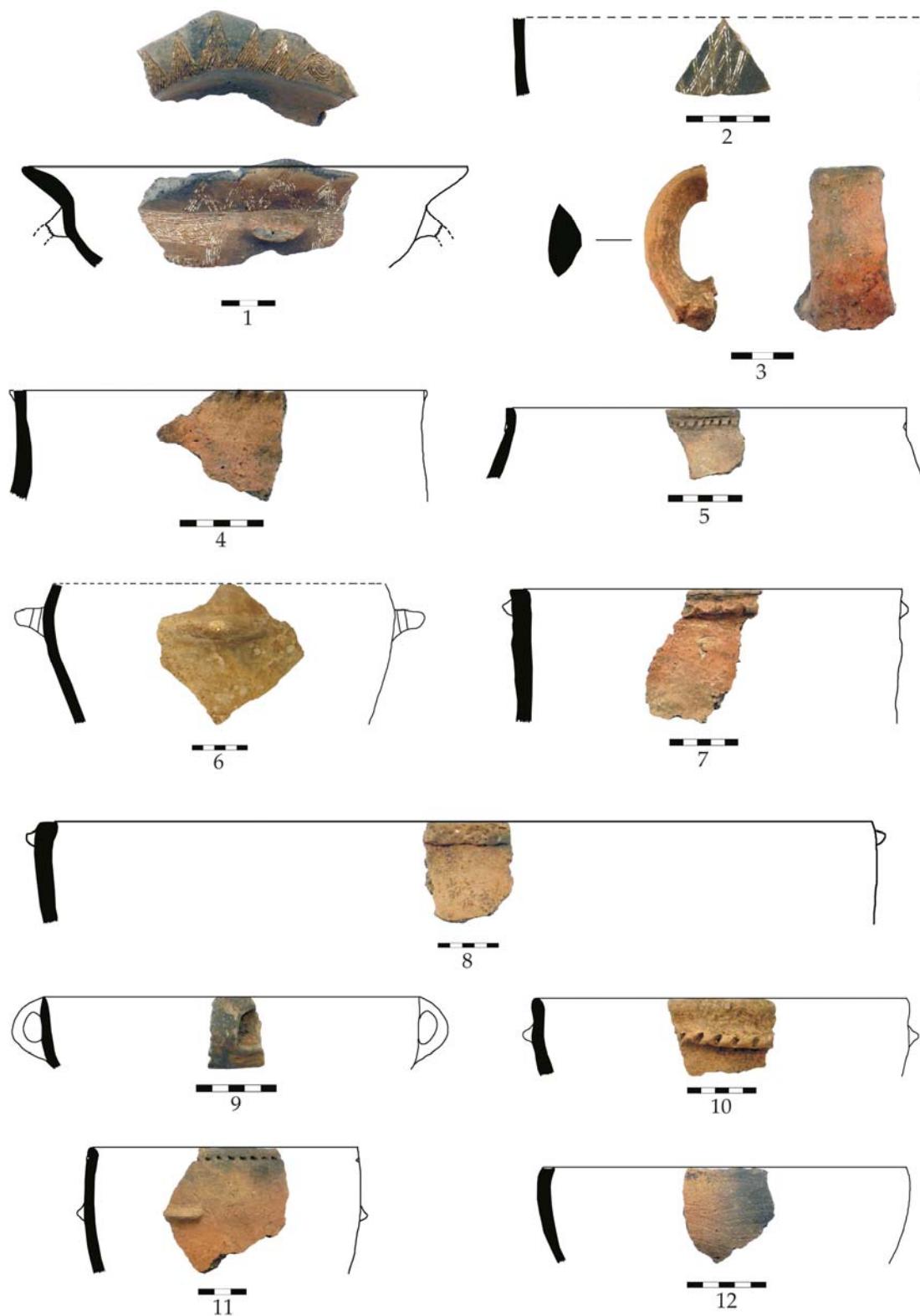

Pl. XXVIII. Cultura Vădastra. Gr. 7. 1. Figurină antropomorfă; 2. Lustruitor; 3. Silex; 4. Pistil; 5. Preformă; 6. Râșniță; Nivelul de locuire. 7-15. Ceramică.

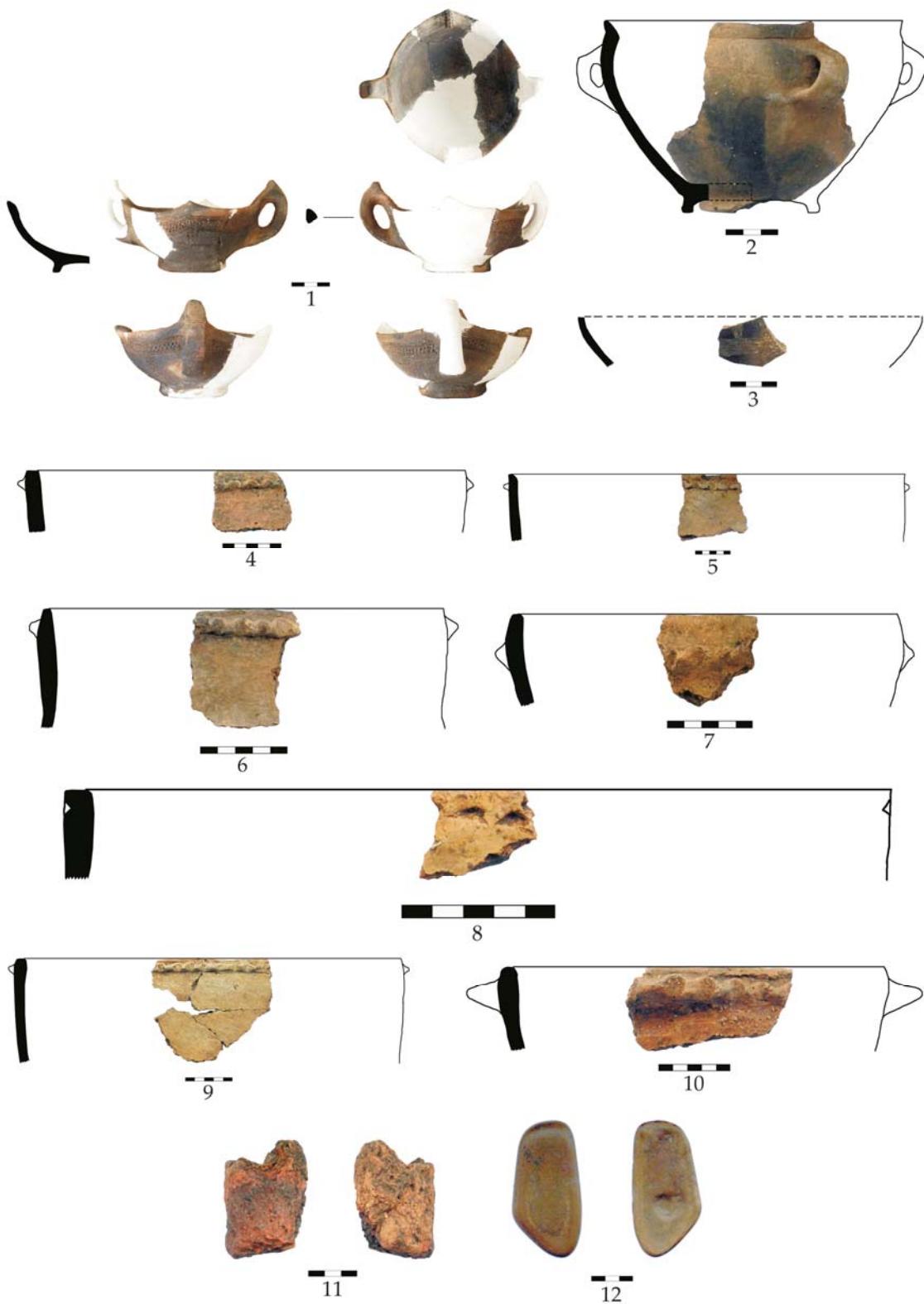
Vădastra culture. Pit 7. 1. Anthropomorphic figurine; 2. Polisher; 3. Silex; 4. Pestle; 5. Blank; 6. Quern; Habitation level. 7-15. Pottery.

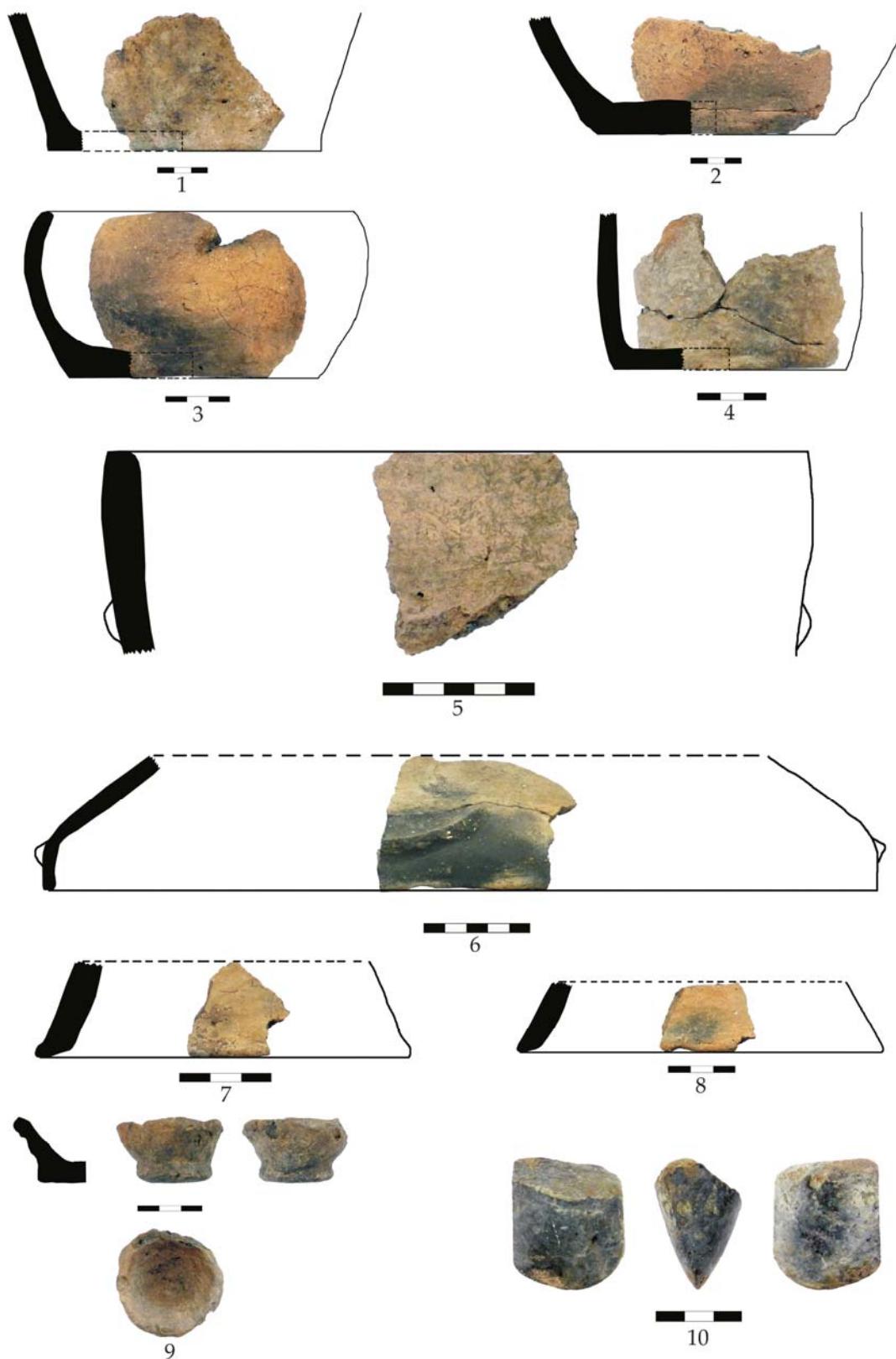
Pl. XXIX. Cultura Vădastra. Nivelul de locuire. 1-4. Ceramică; 5-15. Silex; 16. Topor șlefuit; 17. Fusaiola; 18. Preformă; 19, 20. Râșnițe; 21. Dăltiță de os.
 Vădastra culture. Habitation level. 1-4. Pottery; 5-15. Silex; 16. Polished stone axe; 17. Spindle whorl; 18. Blank; 19, 20. Querns; 21. Bone chisel.

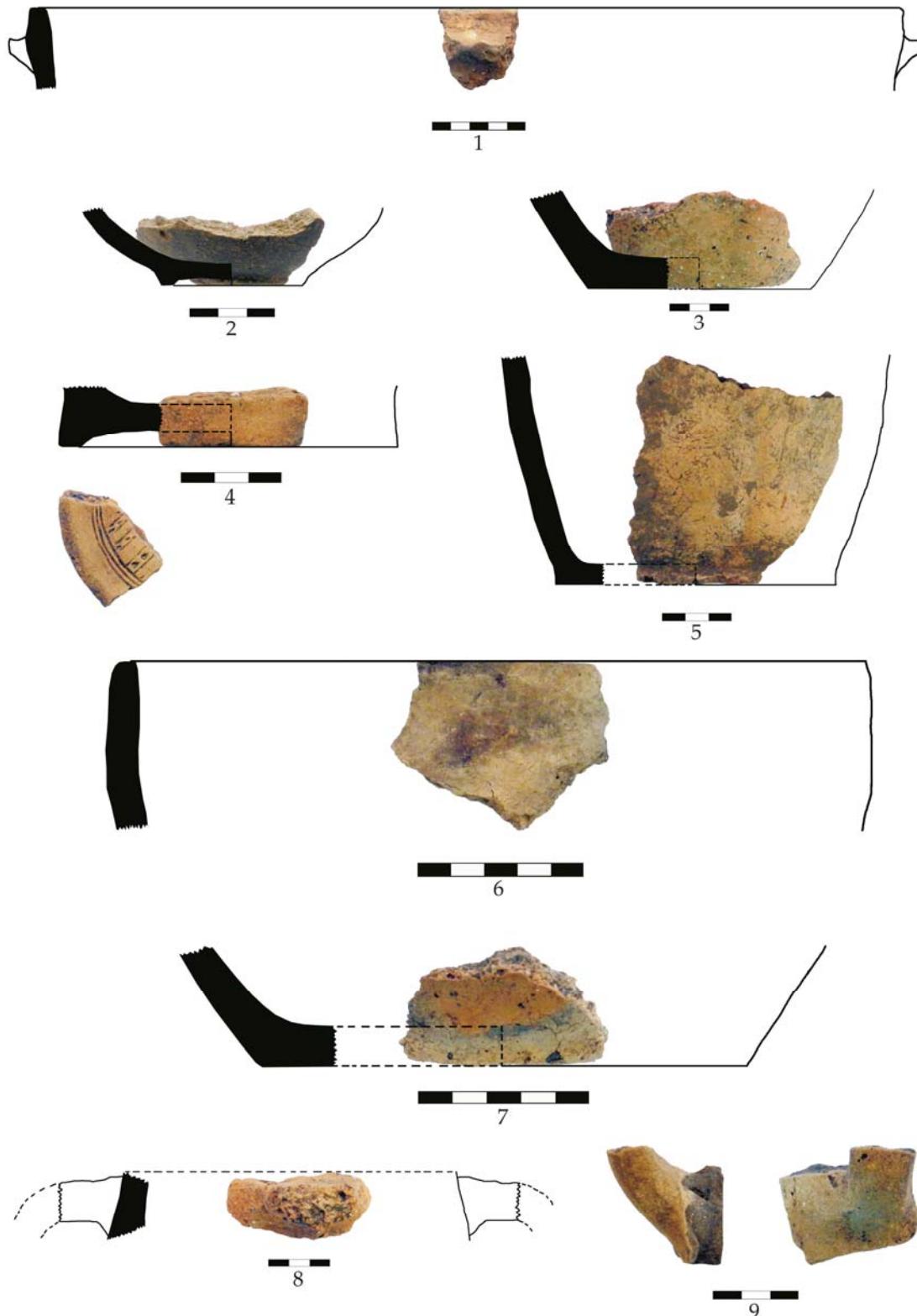
Pl. XXX. Cultura Verbicioara. Bordeiul B1. Ceramică.
Verbicioara culture. Pit-house B1. Pottery.

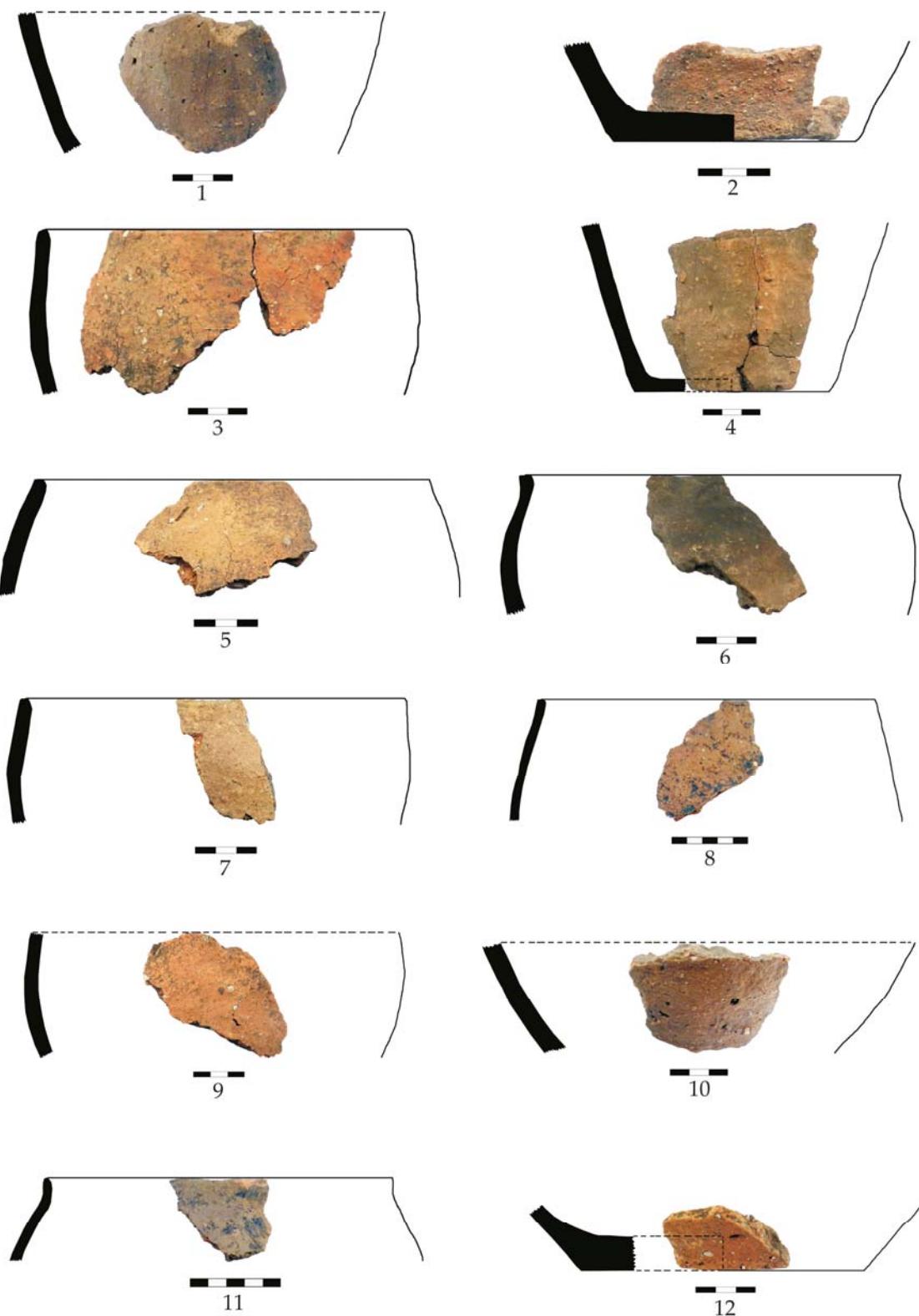
Pl. XXXI. Cultura Verbicioara. Bordeiul B1. 1-10. Ceramică; 11. Greutate de lut; 12. Lustruitor.
Verbicioara culture. Pit-house B1. 1-10. Pottery; 11. Clay weight; 12. Polisher.

Pl. XXXII. Cultura Verbicioara. Gr. 2. 1-9. Ceramică; 10. Topor șlefuit.
Verbicioara culture. Pit 2. 1-9. Pottery; 10. Polished stone axe.

Pl. XXXIII. Cultura Verbicioara. Gr. 3. 1-2. Ceramică; Nivelul de locuire. 3-9. Ceramică.
Verbicioara culture. Pit 3. 1-2. Pottery. Habitation level; 3-9. Pottery.

Pl. XXXIV. Cultura Ipotești-Cândești. Vatra 1. 1-4. Ceramică; Nivelul de locuire. 5-12. Ceramică.
Ipotești-Cândești culture. Hearth 1. 1-4. Pottery; Habitation level. 5-12. Pottery.

Looking around the tell-settlements. A view from Southern Romania

Radian-Romus ANDREESCU*

Katia MOLDOVEANU*

Abstract: Tell-settlements are a constant reality at the Lower Danube during the 5th millennium BC. Over more than a century and a half, the archaeological researches focused on the tell-settlements themselves, therefore the surrounding area was usually left unsearched. Despite this, both old and new researches summarily investigated also the area around tell-settlements. In this way, traces of habitation related with the main tell-settlement were also revealed.

Unfortunately, due to small scale excavations, the function of these habitations is not very clear at the moment. Hypothesis like economic activities areas or extensions of the tell habitation due to demographic pressure must be verified through large scale researches. The existence of habitations around tell-settlements completes the dynamic of inhabited space during Eneolithic period at the Lower Danube, a complex space which proves that tell-settlements were not the only habitation form.

Rezumat: Așezările de tip tell reprezintă o realitate constantă la Dunărea de Jos de-a lungul mileniului V BC. Timp de multe decenii cercetările arheologice s-au concentrat asupra interiorului acestor așezări, zona din jurul tellurilor fiind de obicei necercetată. Cu toate acestea, cercetările arheologice, unele mai vechi, altele recente, au investigat sumar și zonele din jurul tellurilor. Astfel, au fost scoase la lumină urme ale unor locuiri legate de cea principală din așezarea de tip tell.

Din păcate, din cauza săpăturilor făcute pe scară mică, funcția acestor locuiri nu este prea clară în acest moment. Ipoteze precum cele ale unor zone de activități economice sau extinderi ale locuirii din tell în condiții de presiune demografică trebuie verificate prin cercetări pe scară mare. Existența unor locuiri în jurul tellurilor completează dinamica ocupării spațiului eneolic la Dunărea de Jos, un spațiu complex în care se dovedește că tellurile nu erau singura formă de locuire.

Keywords: tell-settlements, habitation around tell-settlements, habitation dynamic, Eneolithic, function.

Cuvinte cheie: așezări de tip tell, locuire exterioară, dinamica locuirii, eneolic, funcție.

◆ Introduction

Tell-settlements are one of the most striking ways of living at the Lower Danube in the 5th millennium BC. The main characteristic of this type of settlement is a long habitation period on a limited area, many times separated from the rest of the ground by a ditch and/or an earthen bank. The result is a mound, of several dimensions, usually placed in the river flood plain and more rarely on the terrace.

Tell-settlements from the Lower Danube draw attention to archaeologists from earlier times due to their visibility and therefore the easy way of identification in the field. The researches concentrated on tell-settlements because of the richness of archaeological materials (ceramics, tools made of stone, bone, antler and copper, adornments, bones) gathered over the

* National History Museum of Romania, Calea Victoriei 12, 030026, Bucharest, Romania; radianromus@gmail.com; katia.moldoveanu@gmail.com.

centuries during which the settlements existed. They offered information about the chronological-cultural frame of the Neolithic Age because of the overlying of settlements illustrating the different evolution phases of the Neolithic cultures.

Therefore the area around tell-settlements was less investigated, even though the old archaeological researches reported habitation traces around these settlements.

❖ Objectives and terminology

The aim of this paper is to (re)evaluate the discoveries and theories about tell-settlements and the other habitations around them.

In this regard, some terminological specifications must be clarified regarding what we understand by habitations around tell-settlements. The term 'tell' or 'tell-settlement' is widely spread in the literature. From an etymological point of view, the term comes from Arabic language and it means artificial mound¹ (E. Rosenstock 2005, p. 221-222).

Over time, tell-settlements caused numerous discussions regarding the defining of this type of settlement. By the criteria used to define them, there are: place, size, origin etc.

This paper focus on the habitations located in the nearest area around the tell-settlements, bordering the limits of tell-settlements and contemporaneous with the habitation from the tell-settlements. This specification is needed because field researches revealed habitations around tell-settlements located at different distances from them (see below the example from Vitănești).

❖ Study cases from the Lower Danube

For this study we took in consideration the results of relative recent researches at the Lower Danube, which were also investigated through multidisciplinary investigations (e.g. geophysical survey, aerial photography etc.) In the same time, we studied the old investigations in order to identify the first data about the habitation around the tell-settlements (fig. 1).

The first effective information regarding a habitation located near a tell-settlement date from the 60's of last century. Thus two small size tell-settlements were identified at Teiu (Argeș County), in Northern Wallachia (I. Nania 1967, p. 8; S. Morintz 1962, p. 278).

The tell-settlement no. 1 at Teiu was researched in 1959 and 1963; it is placed in the flood plain of Mozacu river and it was a small-size settlement (40 m diameter, 1 m height), sheltering a small community of no more than 10 houses. Traces of habitations were identified on the Eastern terrace, but they were destroyed by agricultural works. The ceramic sherds and flint tools discovered on an area of tens of square meters were identical with the ones discovered on the tell-settlement. The remains of 15-20 houses were identified, and a hearth belonging to a dwelling with the dimensions of 5x3 meters is also mentioned. The big amount of burnt building material lead to the conclusion that it was constructed in the same way as those on the tell-settlement (I. Nania 1967, p. 21-22). On the basis of the researches made at Teiu, the archaeologist S. Morintz stated: 'the habitation belonging to Gumelnița culture is usually found on other spaces exterior to tell-settlements, like terrace margins from nearby'

¹ For the terminology regarding the names of artificial mounds in different languages from Near and Middle East, as well as South-Eastern Europe, see the above mentioned reference. These names appear as toponyms in all the mentioned area, e.g. *hoyuk*, *toumba*, *magoula*, *măgura*, *mogyla*, *mágor*.

(translated in English, after S. Morintz 1962, p. 282), emphasising the fact that the habitation was not limited to tell-settlements.

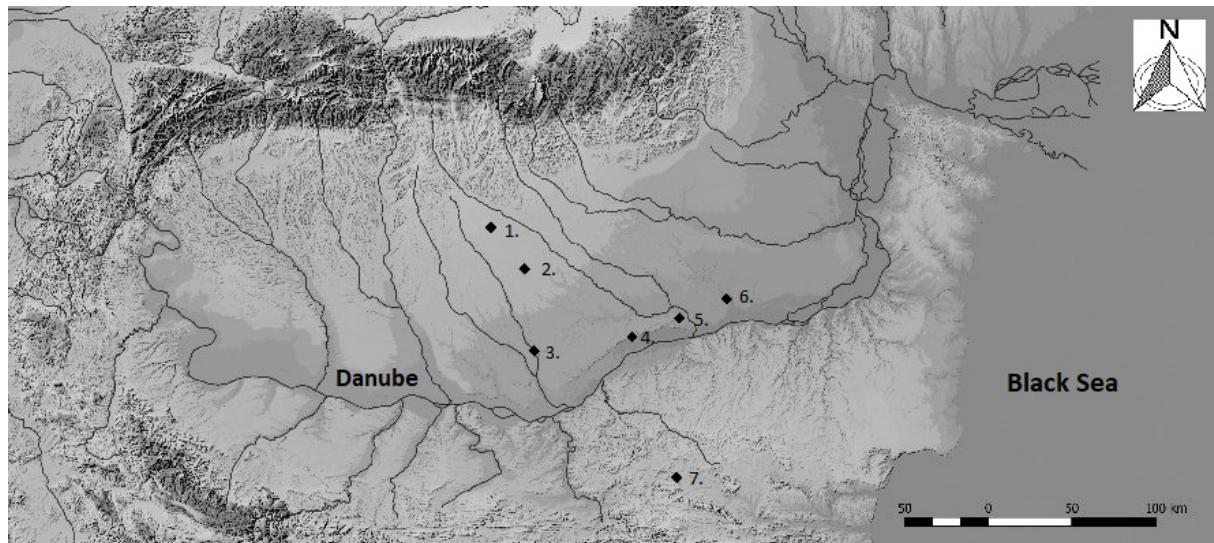

Fig. 1. Map of the main sites from Southern Romania mentioned in the text: 1. Teiu; 2. Vătași; 3. Vitănești; 4. Pietrele; 5. Radovanu; 6. Sultana; 7. Podgorica.

Harta principalelor situri din sudul României menționate în text. 1. Teiu; 2. Vătași; 3. Vitănești; 4. Pietrele; 5. Radovanu; 6. Sultana; 7. Podgorica.

Another example from Southern Romania is Radovanu (Călărași County), located at cca. 12 km distance from Danube Valley (fig. 2). The site has a special position, placed on a terrace extension with a height of 20 meters at the end of Coadelor Valley. The promontory is surrounded by steep slopes from three sides. The palynology analysis showed that the area surrounding the site was marshy in ancient times (E. Comşa 1990, p. 18-20).

Fig. 2. Radovanu: general view of the site from West, after E. Comşa, 1990, fig. 37.
Radovanu: vedere generală dinspre vest a complexului, după E. Comşa, 1990, fig. 37.

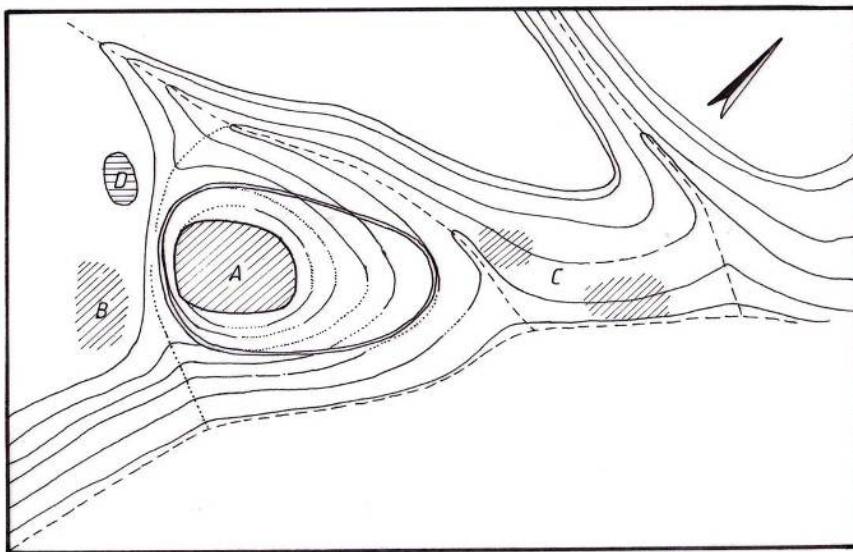

Fig. 3. Radovanu: sketch of the Neolithic site, after E. Comşa, 1990, fig. 29: A – the high, fortified settlement; B – ‘workroom’; C – the low, opened settlement; D – necropolis.
Radovanu: schiță complexului neolic, după E. Comşa, 1990, fig. 29: A – aşezarea înaltă, fortificată; B – „atelier”; C – aşezarea joasă, deschisă; D – necropola.

Archaeological researches undertaken in the period 1960-1985 which were made using multidisciplinary investigation methods (geophysical survey, aerial photography, ¹⁴C dating) lead to the discovery of many Neolithic habitations (fig. 3) (E. Comşa 1990, p. 68-80). Thus, four overlaid settlements were identified on the upper plateau, a terrace extension, with the dimensions of 50x70 m ('A' on the plan, see fig. 3), enclosed by a ditch and bank and belonging to 'transition' phase from Boian to Gumelniţa cultures (first half of 5th millennium BC). Another habitation is placed in the low part of the plateau at its basis, on the smoothly slope of Coadelor Valley, without any enclosure ("C" on the plan, see fig. 3). The remains of two houses were found on this location, contemporary with one of the settlements identified on the tell-settlement. The sondages undertaken on the nearby Western terrace for the research of the necropolis ('D' on the plan, see fig. 3) also revealed the remains of two burnt houses ('B' on the plan, see fig. 3). A number of 36 loom weights were found inside the two mentioned houses, which were interpreted as 'workrooms'. Even though the resources were not enough to continue the researches in this area, the author presumes that there were also other similar constructions.

Following the researches undertaken at Radovanu, E. Comşa concluded that this is not just a settlement, but a complex of habitations formed of: the high area on the terrace extension, the 'workrooms' area placed on the Southern margin of the nearby terrace, the necropolis located in the Western side of the tell-settlement and the low area on the smooth slope valley, with some surface dwellings (E. Comşa 1990, p. 69-70).

Taking in consideration his researches at Radovanu, E. Comşa confirmed the idea stated before by S. Morintz according to which the inhabitants of Southern Romania in the Neolithic period also used other spaces located around the tell-settlement: '*The conclusion up to now that starting with the "transition phase" until the end of Gumelniţa culture, every site was composed only of a tell-settlement is incomplete [underline by the author] and deforms the historical*

reality. In fact, in most of the cases ... there are archaeological sites formed by many settlements, like the example of Radovanu' (translated in English, after E. Comşa 1990, p. 70).

Relative recent archaeological researches brought new data regarding the habitation around tell-settlements.

One example is the tell-settlement at Vităneşti, located at 7 km East-North-East from Alexandria (Teleorman County).

Complex multi-disciplinary researches started here in 1993, having as aim the investigation of the settlement belonging to Gumelniţa culture and the reconstruction of the paleo-environment (R.-R. Andreescu *et alii* 2003, p. 74).

In the beginning, the research focused on the habitation from the tell-settlement, designated as 'Măgurice', with the dimensions of cca. 90x95 m at the base and a height of cca. 6 m, located on Teleorman Valley (fig. 4). The tell-settlement is placed at the basis of the terrace where the contemporary village is placed, being protected from the East and North sides by the terrace. The area around the tell-settlement is marshy due to some springs located at the basis of the terrace. Trying to make archaeological sondages around the tell-settlement failed because to the high level of the groundwater.

Fig. 4. Location of sites at Vităneşti: 1. Vităneşti – Măgurice / the tell-type settlement; 2. Vităneşti II / exterior habitation.

Localizarea siturilor de la Vităneşti: 1. Vităneşti – Măgurice / aşezarea de tip tell; 2. Vităneşti II / locuirea exterioară tellului.

In 1998, in the conditions of a drought summer, the attention of archaeologists was drawn by a slightly risen area, located in the Southern side of the tell-settlement, almost invisible until then due to the abundant vegetation (fig. 5). The area (which was designated as Vităneşti II) has cca. 50x40 m and it was surrounded by a small water course separating it from the tell-settlement. A sondage undertaken here in 1999 revealed ceramic sherds and remains of burnt building material (R.-R. Andreescu *et alii* 2000, p. 113).

The geo-physical survey undertaken in 2001 on a surface of cca. 1000 meters squares showed at least three area with magnetic anomalies, where it was possible to encounter traces of habitations or concentrations of archaeological materials (R.G. Dimitriu *et alii* 2002, p. 365-366). A 10x8 meters surface was dug in order to verify the data obtained by measurements. After the vegetal cover was removed, at a depth of 0.50 meters, remains of burnt building materials and concentrations of sherds appeared.

Fig. 5. Vitănești II: general view of the site taken from the tell-settlement.
Vitănești II: vedere de ansamblu a sitului luată de pe tell.

The remains of burnt building material seemed to form two distinct areas (fig. 6). These concentrations could come from one or two burnt buildings, but no hearths were discovered and the artefacts are very few. After the debris were excavated, several poles holes were identified, probably the substructure of buildings with an uncertain function (R.-R. Andreeșcu *et alii* 2013, p. 137-138).

Fig. 6. Vitănești II: buildings debris *in situ*.
Vitănești II: resturi de construcții *in situ*.

The archaeological material is strongly fragmented and belongs in majority to Gumelnița B1 phase, but also to the earlier phase, Gumelnița A2. There are also fragments which could attest an even earlier habitation, maybe Gumelnița A1. Besides, a ¹⁴C sample from a sheep molar places the habitation in the interval 4536-4367 cal.BC (RoAMS 62). Some ceramic fragments belong to Cernovodă III culture (4th millenium BC).

Other ceramic fragments belonging to Gumelnița culture were discovered at a distance of cca 200 meters South of Vitănești II site. Besides, little ceramic fragments, atypical, were discovered in the Eastern and Southern sides of the tell-settlement, in the ploughed areas. Some of them seem to be Neolithic, but no certain chronological determination could be made (unfortunately the private regime of these field obstructs the archaeological research).

Habitation traces from the same period of Gumelnița culture were discovered in areas located at different distances from the 'Măgurice' tell-settlement. Thus, over Teleorman river, near the Southern terrace, at about 1 km from the tell-settlement was found another site belonging to Gumelnița culture, designated as Vitănești III (R.-R. Andreeșcu, D.W. Bailey 2002, p. 197). Other habitation traces are found at about 1.5 km to the North-West, to the basis of the terrace, the site which is designated as Vitănești IV².

Another study-case regarding the habitation around tell-settlements is the site of Pietrele, Giurgiu County, located in the Danube Valley. Here, the researches focused on both the tell-settlement (fig. 7) and surrounding area.

Fig. 7. Pietrele: aerial view by Carmen Miu.³
Pietrele: fotografie aeriană realizată de Carmen Miu.

² Other sites with Neolithic materials were also discovered in the administrative area of Vitănești commune with the occasion of the researches made for the General Urbanistic Plan; for detailed information, see P. Mirea and I. Torcică 2015.

³ Aerial photography (28.06.2008) made within the project *ArchaeoLandscape Europe, Programul Cultura 2007-2013 (CU7-MULT7, Strand 1.1 Multi-Annual Cooperation Projects)*. We thank to Mrs. Carmen Miu (Bem) for giving the permission to publish this image.

The geomagnetic researches undertaken starting with 2005 revealed the presence of cca. 80 structures in the North-Western area of the tell-settlement (fig. 8). The researches at Pietrele showed that the entire area, both the tell-settlement and surrounding area, were intensely used for different kind of activities and, in a certain moment, the settlement was much larger. Also, on the terrace South-West to the tell-settlement, at short distance, was discovered the necropolis of the settlement, comprising cca. 50 graves (M. Toderaş *et alii* 2009, p. 41-43).

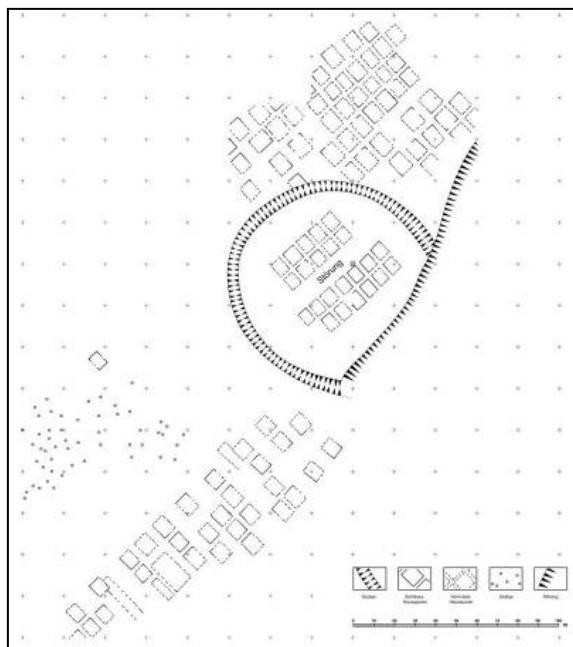

Fig. 8. Pietrele: The hypothetical plan of the settlement according with geomagnetic measurements results, after M. Toderaş *et alii* 2009, pl. III/2.

Pietrele: Planul ipotetic al aşezării conform rezultatelor măsurătorilor geomagnetice, după M. Toderaş *et alii* 2009, pl. III/2.

The results of geomagnetic prospections for the area located in the nearby of the tell-settlement were verified by the opening of archaeological sondages and surfaces, giving important clarifications regarding the nature of the open and extended settlement that surrounds Pietrele mound. Thus, the archaeological evidence shows the existence of Neolithic settlements in the area North and West of the tell-settlement but we should keep in mind that the investigations did not reach the margins of the settlement yet. According to the studies on ceramics and ¹⁴C dating, the constructions were not all of them contemporary, but their existence developed on a long period of time, cca. 750 years. In the Northern side of the settlement, the ceramic concentrations show an early phase of Boian culture (5207-5076 cal BC). Two buildings belonging to Gumelniţa culture were researched in J surface, erected one on top of the other at a distance of cca. 100 years based on ¹⁴C dating, proving that the land was parcelled also in the exterior of tell-settlements (S. Hansen, M. Toderaş 2012, p. 127-130).

Another study-case is the tell-settlement from Sultana, Călăraşi County, placed on the high terrace of Iezerul Mostiștea Lake, located at cca. 15 km distance from the Danube (I. Andrieşescu 1924). The researches were resumed in 2000 and they focused on both the tell-

settlement and its surroundings (R.-R. Andreeșcu, C. Lazăr 2008). In 2014, with the occasion of the researches for establishing the Eastern limits of the Eneolithic necropolis, several complexes from different periods were discovered. The most interesting is a burnt building belonging to Gumelnița culture (C1/2014), which seems to be oriented North-South – East-West. The building is located at cca. 70 m West from the tell-settlement and it has an uneven rectangular shape with the dimensions of cca. 12 x 10 metres, based on the spread of the debris of the building (fig. 9). Two more similar structures were identified by magneto-metric prospections in the Eastern area of the terrace. One of these anomalies was verified by an archaeological sondage, where burnt debris of another building were identified (R.-R. Andreeșcu *et alii* 2017, p. 136–137).

Other magneto-metric investigations lead to the identification of burnt structures, similar to those discovered in 2014 and 2016. The anomalies were verified by sondages which revealed burnt layers of debris (C. Lazăr, R.-R. Andreeșcu 2018, p. 130). As a conclusion, the researches at Sultana proved the existence of burnt constructions located in the nearby of the tell-settlement, but the function and their relations with the tell-settlement will have to be clarified in the future campaigns.

Fig. 9. Sultana-Malu Roșu: C1/2014 Construction. View from the North (after R.-R. Andreeșcu *et alii* 2017, fig. 2).

Sultana-Malu Roșu: construcția C1/2014. Vedere dinspre nord (după R.-R. Andreeșcu *et alii* 2017, fig. 2).

Another example discussed here is from Southern Danube, more precisely the Eneolithic tell-settlement of Podgorica (cca. 4600–4400 cal BC), located in Tărgoviște region from North-Eastern Bulgaria. Geophysical researches revealed a series of habitation structures

and activities areas in the exterior of the tell-settlement, and also some clues regarding the management of the environment. As highlighted by the authors in the 90's of last century, the modern topographic limits of a tell-settlement do not also represent the limits of activity around it (D.W. Bailey *et alii* 1998, p. 373).

Thus, nine structures with shapes and dimensions similar with Eneolithic buildings already known by excavation made in the region were identified by geophysical survey (D.W. Bailey *et alii* 1998, fig. 4). The sondages made for the verification of geophysical results revealed the existence of *in situ* burnt houses and concentrations of materials. Besides these habitation traces located nearby the tell-settlement, the geophysical survey also reveals the presence of some linear structures, interpreted as belonging to a hydrographic system management of the area in immediate proximity to the tell-settlement, which is supposed to go through repeated episodes of floods or drought (D.W. Bailey *et alii* 1998, p. 378-382).

The conclusion based on the researches made at Podgorica is that the limits of habitation vary in time, at least in this case seem to modify according with the hydrological regime of the area, therefore the expansion around the tell-settlement seemed to take place in dry climatic conditions (D.W. Bailey *et alii* 1998, p. 373).

There are more study cases from Southern Romania for which the possibility of existence of habitations exterior to tell-settlements was also discussed.

The tell-settlement from Vătași, Teleorman County (fig. 10) is located at the limit of the flood plain and the low left terrace of Dâmbovnic River. An exterior habitation was identified at 100 m North from the tell-settlement, contemporary with at least one of the Gumelnița habitations from the tell-settlement. The area is unfortunately disturbed by modern interventions. In its profile a thick layer of 70 cm was identified, comprising numerous anthropic components, including materials belonging to Gumelnița culture. In the East nearby of the tell-settlement, a series of magnetic anomalies indicate the presence of another exterior habitation, from a different moment of time than the tell-settlement. The ceramic fragments discovered in this area are atypical, but the fabric is similar to the one belonging to Gumelnița culture (C. Bem *et alii* 2013, p. 96).

*

After introducing all these examples, we highlight once again that the subject of this paper is represented by the nature and relation of habitations located in the nearby of tell-settlements, thus being considered as a continuation of the activities which took place inside the tell-settlement.

But the situation of habitations located around a tell-settlement is far more complex than previously thought.

Thus, in the area where the tell-settlement is located, there are other habitations, some of them large (flat settlements), but they are placed at distances from some hundreds of meters to some kilometres away. One such example is the site of Vitănești presented above.

Fig. 10. Vătași: Aerial view of the area; the oval contours indicate the exterior habitations location (after C. Bem *et alii* 2013, fig. 4, photo Carmen Bem).
Vătași: Fotografie aeriană a zonei; contururile ovale indică amplasamentul locurilor exterioare (după C. Bem *et alii* 2013, fig. 4, foto Carmen Bem).

A special study-case is the micro-zone Bucșani, Giurgiu County, where many tell-settlements and other habitations located on the terraces of Neajlov River, belonging to Gumelnița culture, were investigated so far (C. Bem 2017, p. 79).

A complex situation is found at Căscioarele, Călărași County, a tell-settlement located on an island (Ostrovelul) of Cătălu Lake, surrounded by other habitations placed on the terraces around the tell-settlement (G. Cantacuzino, G. Trohani 1976, p. 261–262).

A special case is the existence of a small mound near the tell-settlement, which was interpreted as a small-size tell-settlement. It is the case of the sites at Tangâru (C. Bem *et alii* 2012, p. 26), Bordușani (D.N. Popovici *et alii* 2005, p. 69–70) and Mariuța (V. Parnic *et alii* 2005, p. 236). Unfortunately, none of these features have been yet excavated, so no speculations could be made so far regarding the function and their relation with the tell-settlement.

◆ Discussions

The data provided by archaeological researches offer complex information regarding the organization and management of inhabited space by the Eneolithic communities at the Lower Danube.

Even though the area outside the tell-settlements was less researched, the habitation around tell-settlements was known in Southern Romania from the 60's - 70's of last century by the archaeological materials discovered on the terrace near Teiu tell-settlement and on the basis of the results of archaeological excavations around the tell-settlement from Radovanu.

The above mentioned examples generated a series of observations which are the basis for discussions regarding the nature and function of these habitations and their relations with the tell-settlement.

The researches from Podgorica raised interesting questions regarding the habitation dynamic. Unfortunately the field work was limited, so some of the problems remained unsolved. The small size sondages undertaken here revealed the presence of habitation around the tell-settlement but this episode could not be correlated with one of the habitation layers from the tell-settlement due to insufficient researches.

The situation is more complex at Pietrele, where the researches brought very interesting information regarding the habitation around the tell-settlement. In our opinion there are still some clarifications to be made regarding the dimensions of the settlement and the chronological relation between the habitation on the tell-settlement and those from nearby. Thus, in the interpretation of the authors of the researches at Pietrele, the plan of the settlement consists of 110 burnt buildings, based on the geophysic prospections. This evaluation is considered plausible by taking in consideration the complexity of the ceramic, metal and bone production at Pietrele. The issue of the Pietrele settlement dimensions is however differentiated, the authors of researches considering that '*The settlement was only for a while considerably larger than the habitation on the tell-settlement*' (translated in English, after M. Toderaş *et alii* 2009, p. 42). Archaeological researches on a larger scale would bring precious information about the nature and function of the habitation around the tell-settlement. They could clarify the issue of chronological relation between the constructions on the tell-settlement and those around it.

In this context, the next question is which was the nature of those habitations around the tell-settlement and which was the relation between these and the tell-itself?

Researchers elaborated different hypotheses over time.

So, the tell-settlement was seen, for example, by Douglass Bailey as a centre for agricultural works and specialized components in the frame of trans-regional networks of agricultural production and exchanges, managed by some elites (D.W. Bailey 1999, p. 95). Other interpretations see the tell-settlement as a 'residence' of the local community from a certain area, where its members gathered for ceremonies, as it was the case for Teiu (I. Nania 1967, p. 21) or an exclusivist area where the houses of dominant families or buildings with public utility were located, as it was the case for Pietrele (M. Toderaş *et alii* 2009, p. 42).

By contrast with the habitation around it, the tell-settlement was seen as a refuge place, as it was the case for Teiu, taking in consideration that the habitation also used other spaces exterior to the tell-settlement (S. Morintz 1962, p. 282). In the same way is interpreted the habitation on the high plateau from Radovanu, situated on a place more easily to defend, a real "acropolis" surrounded by ditches, where all the members of the community could withdraw (E. Comşa 1990, p. 113).

The habitation around tell-settlements was also related with the environment changes, especially the alluvial activity. Thus, at Podgorica, the use of the land around the tell-settlement was related with the evolution of the hydrographic regime, which passed through repeated episodes of activity represented by either floods or drought (D.W. Bailey *et alii* 1998, p. 385). Also, as it was the case at Teiu, S. Morintz related the existence of the settlement on the terrace with the floods of Mozacu River which endangered the habitation on the tell-settlement and therefore determined the community to move on the nearby terrace (S. Morintz 1962, p. 278-280).

At Vităneşti the extension of the settlement in the exterior area was initially seen as a consequence of a possible demographic growth (R.-R. Andreeescu, P. Mirea 2008, p. 31-32).

A possible area with economic activity is located at Radovanu, on the Western terrace nearby the tell-settlement, interpreted by the author of excavations as a ‘workroom’ area (E. Comşa 1990, p. 70).

The examples presented above demonstrates that the habitation in the Eneolithic period was complex, around tell-settlements existing areas which attest different human activities.

But what was the nature of these habitations around tell-settlements? Unfortunately the insufficient archaeological researches can not give an appropriate answer about the dimensions, duration and function of these habitations. Without the intensive research of habitations around tell-settlements, only speculations can be made so far. For example, at Radovanu a “workroom” area was mentioned, but this is only illustrated by a building with loom weights⁴. Besides these loom weights are common finds for many dwellings, including these located on the tell-settlements.

At Pietrele the geophysic surveys indicated many structures and the researches revealed the existence of habitations which spread over a long period of time, cca. 750 years (S. Hansen, M. Toderaş 2012, p. 129). An interesting case is surface J where two buildings were discovered overlapped almost on the same emplacement, with an oven, a clay installation and a rich ceramic inventory - pythoi, anthropomorphic vessel (S. Hansen, M. Toderaş 2012, p. 130–136). On the basis of the analysis of the ceramic inventory (closed shapes, large storage capacity), their use is considered rather for storage than for consumption (A. Reingrüber 2012, p. 147).

For the habitations at Teiu there is not detailed information regarding the inventory of the buildings discovered there. At Vităneşti, the very poor inventory comprises materials which are commonly found in every tell-settlement: very fragmented ceramics, flint and bone tools. The burnt building material, poor as well, suggested a habitation / short time habitation, possibly related with some economic activities.

The spread of these habitations is another important issue, closely related with the socio-economic aspect of a certain settlement. Thus, the presence of many buildings around the tell-settlement suggests the existence of a settlement with a certain type of organization, in which the tell-settlement could represent the premises of some leaders.

The existence of constructions around the tell-settlement could also suggest houses appeared temporarily due to demographic expansion.

Also, the hypothesis according to which there were some constructions where different activities were taken place outside the tell-settlement (workrooms, cereals processing, shelters for domestic animals), should not be excluded. The space within the tell-settlement was quite limited, so it is normal that a series of activities to be happening around it.

It's not necessary for the existence of a unique pattern for all these habitations. Some of the areas could have been effectively inhabited, as it is the case for Pietrele or Teiu, where many constructions are documented. Others, like Vităneşti, where at least until now the traces

⁴Still, clear economic activities are attested in other tell-settlements, for example at Provadia-Solnitsata (Bulgaria), located at cca. 40 km distance from the Black Sea. In the earlier stages of development (cca. 5400-5200 cal BC) salt production was carried out by boiling brine from the springs in solid dome ovens located in buildings within the settlement. Later, in the period between 4650-4500 cal BC (Varna culture), a large salt production complex emerged near the settlement, with more productive larger open installations, especially designated for this activity. This new technology is considered to have reached an “industrial” level for that time (V. Nikolov 2010, p. 492-497).

are poor, would suggest different activities, not well documented by the few archaeological materials discovered so far. At Sultana there is a very interesting pattern, a mixture of the inhabited and funerary spaces, but the chronological relations between them are not very clear at the moment. At Teiu, the 35 houses (10 on the tell-settlements and 15-20 on the terrace) were not necessarily contemporaneous, the habitations discovered here belonging to both A2 and B1 phases of Gumelnița culture. At Pietrele, the Neo-eneolithic habitation in the tell-settlement area covers a large period of time, including Boian and Gumelnița cultures, so the problem of contemporaneity of the 80 structures found outside the tell-settlement with those on the *tell* remains to be verified.

◆ Conclusions

The Eneolithic landscape at the Lower Danube is complex, with tell-settlements that dominate the territory, surrounded by habitations more or less spread, with a life duration generally limited related to the tell-settlement. The researches are just at the beginning and more investigations are necessary in order to establish a clear relation between the habitation type, from the tell-settlement and around it.

Another research direction focus on contemporary habitations located at certain distances from the tell-settlement, as it is the case for Vitănești III and Vitănești IV sites.

Future researches should take in consideration excavations on larger scale. In this way, the chronological relation between the tell-settlement and the habitations around it could be better known, as well as the real dimensions of the last ones. Once the two axes defined, in time and space, we can also pass to the next research step, more precisely the analysis of activities that were taken place in the two habitations areas and the relation between them.

Even though the old researches did not have the extent of the recent ones or did not benefit of all modern methods of investigation, researchers like S. Morintz or E. Comşa showed ever since the 60's – 70's of last century that the inhabited space was not limited to the tell-settlement itself, the human communities occupying in some moments others spaces in the nearby of the tell-settlements.

◆ Bibliography

R.-R. Andreescu,
D.W. Bailey 2002

Măgura-Lăceni-Vitănești (com. Măgura, com. Orbeasca, sat Lăceni, com. Purani, sat Vitănești), jud. Teleorman. Punctele: Lăceni - „Valea Cioroaică”, Măgura (Cla 2), Măgura-Bran (Cla001), Măgura-Buduiasca (Teleor 003), Vitănești (Teleor 007), *Cronica. Campania 2001*, CIMeC, București, p. 195-199.

R. Andreescu,
C. Lazăr 2008

Valea Mostiștei. Așezarea gumelnițeană de la Sultana Malu Roșu, CA, 14-15, p. 55-76.

R.-R. Andreescu,
P. Mirea 2008

Tell settlements: a pattern of landscape occupation in the Lower Danube, in D. Bailey, A. Whittle, D. Hofmann (eds.), *Living Well Together?: Settlement and materiality of South-East and Central Europe*, Oxbow Books, p. 28-34.

- R.-R. Andreescu,
Lazăr C. 2017
Sultana, com. Mânăstirea, jud. Călărași, punct: Malu-Roșu.
Cronica. Campania 2016, CIMeC, București, p. 136-137.
- R.-R. Andreescu
et alii 2000
R.-R. Andreescu, P. Mirea, P. Zaharia, 2000, Vitănești, com.
Purani, jud. Teleorman. Punct: Măgurice, *Cronica. Campania 1999*, CIMeC, București, p. 113.
- R.-R. Andreescu
et alii 2003
R.-R. Andreescu, P. Mirea, Ș. Apope, Cultura Gumelnița în vestul Munteniei. Așezarea de la Vitănești, jud. Teleorman, CA, 12, p. 71-87.
- R.-R. Andreescu, K. Moldoveanu, M. Pavel, I. Torcică,
Vitănești, com Vitănești, jud. Teleorman, punct: Măgurice,
Cronica. Campania 2012, CIMeC, București, p. 137-138.
- I. Andrieșescu 1924
Les fouilles de Sultana, *Dacia*, 1, p. 51-107.
- D.W. Bailey
et alii 1998
D.W. Bailey, R. Tringham, J. Bass, M. Stevanović,
M. Hamilton, H. Neumann, A. Raduncheva, Expanding the dimensions of early agricultural tells: the Podgoritsa Archaeological Project, Bulgaria. *Journal of Field Archaeology*, 25(4), p. 373-396.
- D.W. Bailey 1999
What is a tell? Spatial, temporal and social parameters, in J. Brück, M. Goodman (eds.), *Making Places in the Prehistoric World*, UCL Press, London: p. 94-111.
- C. Bem 2017
Despre Microzona Bucșani și ansamblul de situri Bucșani Pădure (precizări necesare), *SP*, 14, p. 79-91.
- C. Bem *et alii* 2012
C. Bem, A. Asăndulesei, C. Haită, Carmen Bem, F.-A. Tencariu, V. Cotiugă, Ș. Caliniuc, Identity in diversity: photogrammetry, 3d laser scanning and magnetometric analysis of Gumelnița tells from Muntenia (Romania), in V. Cotiugă, Ș. Caliniuc (eds.), *Interdisciplinarity Research in Archaeology. Proceedings of the First Arheoinvest Congress, 10-11 June 2011, Iași, Romania*, Archaeopress, Oxford, p. 19-36.
- C. Bem *et alii* 2013
C. Bem, A. Asăndulesei, C. Haită, Bem Carmen, M.Ş. Florea, Interdisciplinary investigations. The tell settlement from Vătași Măgura (Teleorman County, Romania), *SP*, 10, p. 89-117.
- G. Cantacuzino,
G. Trohani 1976
Săpăturile arheologice de la Cătălui-Căscioarele, jud. Ilfov. CA, 3, p. 261-328.
- Comșa E. 1990
Complexul neolic de la Radovanu, CCDJ, 8, Călărași.
- R.G. Dimitriu
et alii 2002
R.G. Dimitriu, R.-R. Andreescu, G. Manea. 2002, Magnetic investigation of several prehistoric sites in Romania, Book of abstracts, *3rd Balkan Geophysical Congress and Exhibition*, 24-28 June, 2002, Sofia, Bulgaria, p. 365-366.

- S. Hansen,
M. Toderaş 2012 The Copper Age Settlement Pietrele on the Lower Danube River (Romania), in R. Hofmann, F.-K. Moetz, J. Müller (eds.), *Tells: social and environmental space*, Proceedings of the International Workshop “Socio-Environmental Dynamics over the Last 12,000 Years: The Creation of Landscapes II (14th –18th March 2011)”, Kiel, Volume 3, Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, p. 127-138.
- C. Lazăr,
R.-R. Andreeșcu 2018 Sultana, com. Mânăstirea, jud. Călărași, punct: Malu-Roșu. *Cronica. Campania 2017*, CIMeC, București, p. 129-131.
- P. Mirea,
I. Torcică 2015 *Studiu arheologic, istoric și etnografic aferent P.U.G.-ului comunei Vitănești, jud. Teleorman*, Muzeul Județean Teleorman, Alexandria.
- S. Morintz 1962 Tipuri de aşezări şi sisteme de fortificaţie şi împrejmuire în cultura Gumelniţa. *SCIV*, 13 (2), p. 273-284.
- I. Nania 1967 Locuitorii gumelnițeni în lumina cercetărilor de la Teiu, *SAI*, IX, p. 7-23.
- V. Nikolov 2010 Salt and gold: Provadia-Solnitsata and the Varna Chalcolithic cemetery, *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 40(4), p. 487-501.
- V. Parnic *et alii* 2005 V. Parnic, A. Păun, A. Ilie, M. Ungureanu, Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, Punct: La Movilă. *Cronica. Campania 2004*, CIMeC, București, p. 236-237.
- D.N. Popovici
et alii 2005 D.N. Popovici, F. Vlad, A. Nălbitoru, M. Mărgărit, Bordușani, com. Bordușani, jud. Ialomița, punct: Popină. *Cronica. Campania 2004*, CIMeC, București, p. 69-73.
- A. Reingrüber 2012 Copper-age house inventories from Pietrele: preliminary results from pottery analysis, in R. Hofmann, F.-K. Moetz, J. Müller (eds.), *Tells: social and environmental space*, Proceedings of the International Workshop “Socio-Environmental Dynamics over the Last 12,000 Years: The Creation of Landscapes II (14th –18th March 2011)”, Kiel, Volume 3, Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, p. 139-151.
- E. Rosenstock 2005 Höyük, Toumba and Mogila: a settlement form in Anatolia and the Balkans and its ecological determination 6500–5500 BC, in C. Lichter (ed.), *How did farming reach Europe*, BYZAS, 2, p. 221-237.
- M. Toderaş *et alii* 2009 M. Toderaş, S. Hansen, A. Reingruber, J. Wunderlich, Pietrele-Măgura Gorgana: o aşezare eneolitică la Dunărea de Jos între 4500 şi 4250 î.e.n., *MCA (SN)*, 5, p. 39–90.

Unelte din mandibule de câine (*Canis familiaris*) de la Căscioarele Ostrovel (cultura Gumelnița)

Valentin RADU*,
Monica MĂRGĂRIT**;***,
Adrian BĂLĂȘESCU***

Abstract: The faunal materials preserved from the Eneolithic tell-settlement of Căscioarele Ostrovel were an important source of information that contributed to the characterization of the animal paleo-economy of this site, as well as of the animal bone industry. In this presentation we analyse from a techno-functional point of view a series of dog mandibles (*Canis familiaris*) from the Gumelnița A2 level at Căscioarele Ostrovel. These mandibles present technological interventions at the level of the coronoid process with the intention of creating a sharp active surface, but also traces of use-wear as a result of their use most likely in the processing of soft materials (leather or vegetable). Such discoveries remain unique for this period.

Rezumat: Materialele faunistice prelevate din tell-ul eneolicic de la Căscioarele Ostrovel au reprezentat o sursă importantă de informații care au contribuit la caracterizarea paleoeconomiei animaliere a acestui sit, dar și a industriei osoase. În această prezentare analizăm din punct de vedere tehnico-funcțional o serie de mandibule de câine (*Canis familiaris*) din nivelul Gumelnița A2 de la Căscioarele Ostrovel. Aceste mandibule prezintă intervenții tehnologice la nivelul procesului coronoid ce au avut scopul de a forma o suprafață activă ascuțită, dar și de uzură în urma folosirii lor cel mai probabil la prelucrarea unor materiale moi (piei sau vegetale). Astfel de descoperiri rămân singulare pentru această perioadă.

Keywords: Gumelnița culture, Eneolithic, mandibles, *Canis familiaris*, tools.

Cuvinte cheie: cultura Gumelnița, eneolicic, mandibule, *Canis familiaris*, unelte.

❖ Introducere

Studiile referitoare la industria materiilor dure animale identificate la comunitățile eneolitice aflate în regiunea de la nordul Dunării și în special la cele Boian și Gumelnița s-au intensificat recent. Astfel de analize au fost realizate pentru materialele prelevate din cercetările arheologice mai recente sau din colecțiile mai vechi de la Bordușani *Popină* (M. Mărgărit *et alii* 2009, 2010, 2017a), Hârșova tell (M. Mărgărit, D.N. Popovici 2011, 2012a, 2012b; M. Mărgărit 2008; M. Mărgărit *et alii* 2016), Sultana *Malu Roșu* (C. Beldiman *et alii* 2008, C. Lazăr *et alii* 2018a), Gumelnița (C. Lazăr *et alii* 2017), Măriuța (M. Mărgărit *et alii* 2014), Cunești (M. Mărgărit *et alii* 2013), Taraschina (F. Mihail, N. Provenzano 2014) și Seciu (A. Frînculeasa *et alii* 2010; M. Mărgărit 2011). Aceste studii au avut în vedere materiale diferite precum cochilia moluștelor (M. Mărgărit 2016; C. Lazăr *et alii* 2018b), cornul sau oasele de

* Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei, 12, București, România; valipeste@gmail.com.

** Universitatea „Valahia” din Târgoviște, Departamentul de Istorie, str. Lt. Stancu Ion, 35, 13010, Târgoviște, jud. Dâmbovița, România; monicamargarit@yahoo.com.

*** Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Academia Română, Calea 13 Septembrie, 13, 050711, București, România; a.balasescu@gmail.com.

mamifere (M. Mărgărit 2014, 2017), peștii sau țestoasele (M. Mărgărit, V. Radu 2014). Într-o lucrare relativ recentă (C. Lazăr *et alii* 2016) sunt prezentate două mandibule¹ de câine (*Canis familiaris*) cu perforații, utilizate ca pandantine, descoperite în așezarea de la Sultana *Malu Roșu* (Gumelnița A2) și este menționată o a treia din *tell*-ul de la Vitănești *Măgurice* (Gumelnița B1) care în zona articulară a fost modificată prin abraziune. Cu această ocazie sunt inventariate toate descoperirile legate de oasele prelucrate de câine (*Canis familiaris*) din această perioadă în Europa. Astfel, aceste trei mandibule de câine erau până în prezent singurele oase de acest fel identificate pentru perioada neo-eneolică a României. Însă, în materialele faunistice de la Căscioarele *Ostrovel*, cu ocazia analizelor arheozoologice prilejuite de proiectul internațional *AgroCanis*, au fost identificate încă trei mandibule cu intervenții în zona articulației și urme de utilizare pe care le analizăm în acest articol.

◆ Contextul arheologic

Căscioarele *Ostrovel* (comuna Căscioarele, jud. Călărași) este o așezare preistorică de tip *tell* situată în zona de vârsare a unui affluent (Dobrița) în lunca Dunării. Peisajul actual diferă de cel preistoric, așezarea fiind încadrată permanent de apele lacului Cătălui format prin bararea cursului affluentului, iar lunca Dunării este desecată, apele lacului Greaca din imediata apropiere dispărând în favoarea suprafețelor agricole. Alte *tell*-uri de epocă preistorică din apropiere plasate la vârsarea în Dunăre a unor cursuri de apă sunt cele de la Gumelnița pe râul Argeș și Revârsarea pe râul Mostiștea. Primele cercetări arheologice din punctul *Ostrovel* sunt realizate în 1925 de Gheorghe Ștefan (1925), iar mai apoi în perioada 1962-1968 de Vladimir Dumitrescu (1986) împreună cu Hortensia Dumitrescu, Silvia Marinescu-Bîlcu, Ersilia Tudor și Barbu Ionescu. De-a lungul anilor au fost publicate rezultatele privind stratigrafia și organizarea spațială a acestei așezări (Vl. Dumitrescu 1965, 1970; H. Dumitrescu 1968; S. Marinescu-Bîlcu 1965, 2001; R.-A. Dragoman 2016) sau a diverselor descoperiri de aici (E. Tudor 1965; Al. Bolomey 1964, 1968, 1982; S. Marinescu-Bîlcu 1966, 2004; Vl. Dumitrescu *et alii* 1983; R.R. Andreescu 1995, 1997; C.A. Lazăr, A.D. Soficaru 2005; G. Trohani 2005; A. Ion 2010; R.-A. Dragoman 2016).

Diametrul *tell*-ului a fost aproximativ de Gheorghe Ștefan (Gh. Ștefan 1925) la dimensiuni de circa 65x70 m, iar de Vladimir Dumitrescu de 57x103 m (Vl. Dumitrescu 1965). Tot Vl. Dumitrescu stabilește și stratigrafia așezării în urma realizării în 1964 a unei tranșei-sondaj stratigrafic SI (Vl. Dumitrescu 1986). Depunerile antropice sunt prezente până la o adâncime de circa 5 m și aparțin în principal culturilor Boian și Gumelnița. La bază sunt depuneri încadrate în nivelul Boian Spanțov apoi până la 2,6 m Gumelnița A2, iar la suprafață, în ultimul metru de depuneri, Gumelnița B1 cu intruziuni Cernavoda și La Tène. În câteva lucrări recente prin recalibrarea datelor (C. Bem 2000-2001), dar și prin reanalizarea a 26 de probe (A. Reingruber 2015) trimise spre datare prin metoda radiocarbon de Silvia Marinescu-Bîlcu² au permis și o încadrare cronologică absolută a acestor depuneri: cca 4800-4550 BC nivelul Boian Spanțov, cca 4550-4250 BC nivelul Gumelnița A2 și cca 3710-3640 BC nivelul Cernavoda). Deocamdată nu sunt date radiocarbon pentru nivelul Gumelnița B1.

¹ De fapt sunt jumătăți dintr-o mandibulă (hemi mandibule). și în acest studiu ne referim tot la hemi mandibule.

² A. Reingruber (2015) menționează că Dorin Popescu (dir. adjunct) este cel care trimite probele laboratorului din Berlin dar de fapt el doar semnează documentele probelor trimise de Silvia Marinescu-Bîlcu deoarece dânsa nu era autorizată de conducerea de atunci a institutului pentru astfel de activități.

Fig. 1. Unelte din mandibule de câine (*Canis familiaris*) de la Căscioarele; A-Mdb1 și B-Mdb2 vedere laterală stânga și C-Mdb 3 vedere laterală dreapta; scara 5 cm.

Dog (*Canis familiaris*) mandibles tools from Căscioarele; A-Mdb1 and B-Mdb2 left lateral view and C-Mdb 3 right lateral view; scale 5 cm.

◆ Date arheozoologice

Cele trei mandibule aparțin unor indivizi de câine (*Canis familiaris*). Mandibulele 1 și 2 (Mdb1 și Mdb2) sunt ambele de pe partea stângă, iar Mdb3 de pe partea dreapta (fig. 1). Ele nu mai păstrează dinții în alveole cu excepția molarului 2 (M_2) prezent la Mdb1 și Mdb3. Mdb1 și Mdb2 provin din același context, marcajul indicându-ne că anul prelevării a fost 1966 iar adâncimea la care a fost surprins de 2-2,25 m. Mdb3 provine din tranșeaa-sondaj stratigrafic SIIa-SIIb și a fost prelevată în 1967 de la o adâncime de 2,2-2,45 m. Adâncimea de la care au fost prelevate este asemănătoare și astfel pe baza informațiilor legate de stratigrafia furnizată de Vl. Dumitrescu (1986) putem încadra cu oarecare rezerve aceste mandibule ca aparținând nivelului Gumelnița A2. Realizarea unor analize de datare ^{14}C este totuși necesară, dar este

imposibilă având în vedere aceste artefacte extrem de rare, dar cel puțin ne putem gândi în viitor la datarea unor oase din aceleasi contexte arheologice.

Dacă avem în vedere că alveolele tuturor dinților sunt prezente putem concluziona că dentiția definitivă era deja ieșită, ceea ce ar sugera o vârstă de peste 6 luni (E. Schmid 1977, tab. X). Având în vedere și suprafața osului care nu este poroasă putem afirma că aceste mandibule au aparținut unor indivizi subadulți/adulți diferiți, aceștia fiind în număr de trei.

cod A. von den Driesch 1976	Mdb1 (stg)	Mdb2 (stg)	Mdb3 (dr)
4		125,3	107,2
5		120,0	100,9
6			105,3
7	69,1	80,9	69,6
8	64,8	72,7	64,9
9	61,2	68,8	60,2
10	29,7	34,6	30,6
11	35,6	39,6	34,2
12	30,1	35,0	29,6
14	17,9	21,6	17,3
15 L	7,4		8,1
15 1	5,8		5,8
19	20,4	24,7	19,1
20	16,0	20,3	15,6
23		171,7	146,9
24		175,2	147,3
25		173,4	147,1
26	143,9	166,8	144,2

Fig. 2. Măsurători ale mandibilelor realizate după codurile A. von den Driesch (1976). Din cauza intervențiilor antropice și tafonomice nu sunt prezentate toate măsurătorile.

Dog mandible measurements after A. von den Driesch (1976) code. Due to the anthropogenic and taphonomic interventions, not all measurements are presented.

Datele biometrice obținute pentru cele trei mandibule se încadrează în valorile cunoscute pentru cultura Gumelnița (A. Bălășescu *et alii* 2005). Astfel o estimare a lungimii bazale a craniului pe baza indicelui Dahr a permis obținerea unor valori de 143,9, 166,8 și 144,2 mm (fig. 2, cod 26). Pe baza indicelui Brinkmann s-au obținut valorile de 173,4 mm pentru Mdb2 și de 147,1 mm pentru Mdb3 (fig. 2, cod 25). Aceste valori sunt superioare mediei întâlnite în cultura Gumelnița de pe teritoriul României pentru indicele Dahr, dar se găsesc între limitele observate (medie 131,9 mm, n=92, limite 98-179 mm). Pentru indicele Brinkmann (medie 131,4 mm, n=57, limite 110,1-155 mm) valoarea Mdb2 depășește limitele cunoscute, dar nu intră în domeniul de variație a lupului (*Canis lupus*).

❖ Analiza tehnico-funcțională

În cazul primei mandibule (Mdb1), frontul activ (fig. 3/a) care se află la nivelul ramurii verticale este fracturat. Indicii atât de natură tehnologică, cât și funcțională, ne arată faptul că mandibula a fost utilizată. Aceasta are o suprafață mediană cu arii de uzură, caracterizate de o aplatizare, combinată cu prezența unor striuri oblice, regulat dispuse (fig. 3/b-c). Nu este exclus ca și la acest nivel piesa să fi fost utilizată pentru frecarea/curățarea unui material. La nivelul procesului coronoid se conservă o arie de amenajare prin abraziune (fig. 3/d-e), dovedind că piesa avea un front activ.

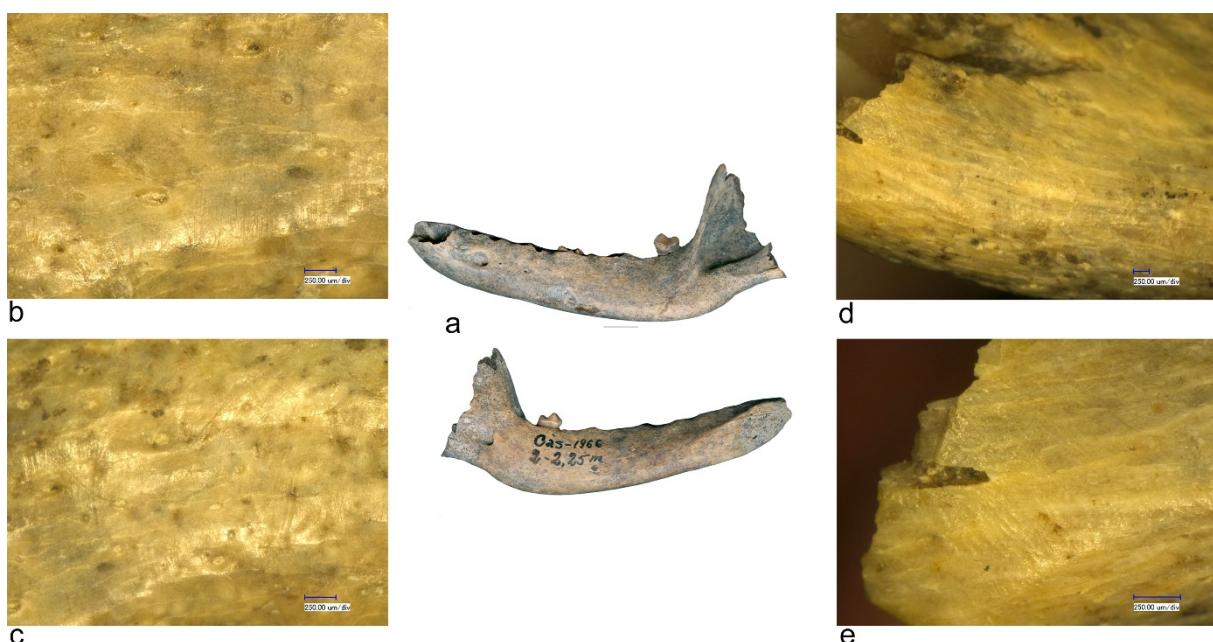

Fig. 3. a. Mandibulă (Mdb1) folosită ca unealtă (scara = 1 cm); b, c. stigmate de uzură, ca urmare a contactului îndelungat cu un material (100x); d, e. abraziune la nivelul frontului activ (50x, 150x).

a. Mandible (Mdb1) used as tool (scale = 1 cm); b, c. use-wear marks, due to prolonged contact with a material (100x); d, e. abrasion marks on the active front (50x, 150x).

A doua mandibulă (Mdb2), provenind din așezarea de la Căscioarele, prezintă un grad de conservare relativ bun al suprafeței, ceea ce ne-a permis considerații tehnologice și de uzură destul de detaliate (fig. 4/a). Asupra piesei s-a intervenit minimal, folosindu-se forma naturală a mandibulei, ușor de ținut în mâna. La nivel mezial și spre extremitatea ramurii verticale (procesul coronoid și procesul condilar) înregistram un procedeu de aplatizare a suprafeței (atât pe fața laterală, cât și pe cea linguală), cu lustru macroscopic și cu striuri destul de neregulat dispuse (fig. 4/b-c), probabil din contactul cu diverse materiale. Piesa conservă stigmate de tăiere, rezultate din procesul de dezarticulare (fig. 4/d). Frontul activ se dezvoltă mai ales la nivelul procesului coronoid și acesta pare să fi fost amenajat prin abraziune. Intervenția tehnologică ne este sugerată de câteva striuri specifice vizibile la periferia frontului activ (fig. 4/e). Restul stigmatelor tehnologice sunt practic eliminate, datorită folosirii

îndelungate, frontul activ dobândind o morfologie aproximativ rectilinie (fig. 4/f), cu uzură dezvoltată strict pe extremitate (localizată în suprafață). Uzura funcțională, pe lângă lustrul macroscopic, este ilustrată de prezența unor striuri oblice, scurte, subparalele între ele (fig. 4/g).

Fig. 4. a. Mandibula (Mdb2) folosită ca unealtă (scara = 1 cm); b, c. stigmate de uzură, ca urmare a contactului îndelungat cu un material (50x); d. stigmate dedezarticulare (20x); e. stigmate de abraziune (50x); f. detaliu front activ (20x); g. uzura la nivelul frontului activ (100x).

a. Mandible (Mdb2) used as tool (scale = 1 cm); b, c. use-wear marks, due to prolonged contact with a material (50x); d. marks of disarticulation (20x); e. abrasion marks (50x); f. active front detail (20x); g. use-wear marks on the active front (100x).

Cea de a treia mandibulă (Mdb3) prezintă suprafete caracterizate de lustru macroscopic și de o aplatizare a volumului inițial care ne demonstrează că a fost utilizată (fig. 5/a). Procesul coronoid a fost transformat în acest scop, în timp ce capătul opus a fost ținut în mâna. Micro-stigmatele constituie argumentele majoritare pentru o astfel de folosire. În zona mediană și spre extremitate, bifacial, este evidentă aplatizarea suprafetei – care a modificat radical structura externă a osului, cu lustru macroscopic și uneori striuri fine neregulate – ce derivă din frecarea cu mâna (fig. 5/b-c). Macroscopic, procesul coronoid și-a modificat morfologia anatomică. Uzura este destul de localizată pe cca 1,2-1,3 mm, dezvoltată bifacial, ceea ce ne indică o folosire alternativă a fețelor. Micro-stigmatele ne oferă indicii privind modul de folosire. Pe frontul activ se dezvoltă striuri ușor oblice, fine, subparalele între ele, asociate unui lustru microscopic (fig. 5/d-e).

Fig. 5. a. Mandibulă (Mdb3) folosită ca unealtă (scara = 1 cm); b, c. stigmate de uzură, ca urmare a contactului îndelungat cu mâna (100x; 50x); d. detaliu front activ (50x); e. uzura la nivelul frontalui activ (150x).

a. Mandible (Mdb3) used as tool (scale = 1 cm); b, c. use-wear marks due to prolonged contact with the hand (100x; 50x); d. active front detail (50x); e. use-wear marks on the active front (150x).

Utilizarea acestor mandibule a fost una oportunistă, în sensul că s-a utilizat forma naturală a mandibulei, cu o intervenție minimală la nivel tehnologic, cum ar fi o amenajare prin abraziune a frontalui activ la nivelul ramurii verticale a mandibulei. Chiar dacă stigmantele de abraziune nu au fost identificate la toate exemplarele putem presupune că la toate piesele a intervenit această etapă tehnologică dar nu a existat o preocupare pentru a menține frontalul eficient și nu au avut loc reamenajări/reascuțiri, atunci când acesta se tocea prea mult. În aceste condiții, mare parte din stigmantele din cadrul operației de fasonaj au fost acoperite de stigmante de uzură.

Stigmantele de uzură sugerează că ramura verticală a mandibulei (procesele coronoid și condilar) a servit drept front activ, capătul opus fiind ținut în mână (rol de mâner). Lipsa dinților e un argument în plus în acest sens. Partea activă pare să fi fost utilizată, în toate cazurile, la prelucrarea de materiale moi, de natură animală sau vegetală. Piese au fost ținute oblic (de unde direcția striurilor funcționale) și au fost folosite într-o mișcare de du-te-vino paralelă cu axa longitudinală. Ne putem imagina astfel folosirea lor în procesul de înláturare/curățare a unui strat de natură animală sau vegetală pe suprafețe mici, intervenții necesare la prelucrarea pieilor, curățarea fibrelor vegetale dar de ce nu și în procesul de preparare a diverselor alimente de natură vegetală sau animală (curățarea solzilor spre exemplu).

Ca și multe alte unelte, acestea sfârșesc prin a fi aruncate/pierdute uneori chiar fără a suferi accidente sau deteriorări ale părții active. Deocamdată astfel de unelte realizate din mandibule de câine sunt unice atât pentru așezarea de la Căscioarele, cât și pentru cea de la Vitănești (C. Lazăr *et alii* 2016, p. 114).

Artefactele confecționate din oase aparținând speciei *Canis familiaris* sunt prezente și în alte așezări specifice culturii Gumelnița. C. Lazăr și colaboratorii (C. Lazăr et alii 2016, tab. 3) au inventariat un număr de 34 artefakte realizate din oase de câine. Pe baza unui eșantion atât de redus este dificil de identificat un model de utilizare al anumitor oase de *Canis familiaris*, pentru realizarea artefactelor. Suporturile enumerate sunt destul de puțin diversificate dar, în opinia noastră, selecția a fost de natură strict tehnologică, în sensul că aceste oase sunt perfect adaptate formei viitoarelor unelte, neputând invoca, în acest caz, o selecție de natură culturală. În cazul unic al utilizării mandibulelor ca pandantine (Sultana Malu Roșu) poate fi speculat că fiind un gest simbolic legat de rolul câinelui în societatea preistorică. Transformarea mandibulelor de animale în unelte³ este însă o practică documentată în preistoria din Europa încă din mezolitic ce se continuă până în perioada epocii bronzului (T. Josien 1955; É. Rachez, P. Pétroquin 1997; L. Chaix 1989, 2004; C. Cernea, F. Vlad 2015; A.M. Choyke, L. Bartosiewicz 2009; A.M. Choyke 2010; M. Mărgărit et alii 2017b; O. Lozovskaya et alii 2017).

Pentru așezările de la Căscioarele *Ostrovel* sau Vitănești *Măgurice* (cultura Gumelnița) am semnalat prezența mandibulelor de castor ce prezintau modificări tehnico-funcționale (V. Radu 2011, p. 195). Mai mult, la Vitănești procesul de transformare a mandibulei de castor prezintă similitudini cu cel al mandibulei de câine (intervenții la nivelul proceselor condilar și coronoid). Frontul activ principal era însă în zona incisivilor (formă ascuțită naturală) mandibula de castor fiind utilizată în principal pentru prelucrarea lemnului (I. Clemente et alii 2002, O. Lozovskaya et alii 2017).

Utilizarea mandibulei de câine, care este o piesă extrem de atipică în cadrul industriei materiilor dure animale, pornește de la faptul că omul preistoric a folosit anatomia ramurii verticale mandibulare în scopul dorit, mai ales procesul condilar, care este o articulație la nivelul craniului și care este largă în plan lingualo-lateral acesta acționând ca un dintă ce poate fi folosit la netezire/râcăire etc, în timp ce procesul coronoid este aplatizat în plan lingualo-lateral.

Totodată asocierea celor două tipuri de mandibule (castor și câine) nu pare a fi totuși întâmplătoare. Este posibil ca inițial mandibulele de câine să fi fost utilizate ca și cele de castor adică prin utilizarea caninilor la diverse activități. Martore în acest sens ar putea fi chiar două mandibule fără dinți și fără transformări ale ramurii verticale, din aceleași contexte de la Căscioarele, care prezintă zona incisivilor deteriorată și arii de uzură pe suprafețele meziale și alveolare ceea ce sugerează o utilizare de scurtă durată probabil până la fracturarea alveolei în care era fixată caninul (fig. 6). Cum mandibula de câine nu este la fel de rezistentă ca cea de castor probabil au reutilizat suportul obținut pentru alte activități utilizând ramura verticală de această dată ca parte activă.

Însă astfel de ipoteze ca de altfel și aspectele legate de modul de obținere a acestui suport (mandibula de câine) ce necesită intervenții ce pot afecta alveolele dentare destul de fragile sau cele legate de modul de utilizare pe diferite materiale și urmele lăsate de acestea reprezintă subiecte pentru viitoarele analize experimentale.

³ Mandibulele de castor sunt utilizate cu zona incisivilor în special la prelucrarea lemnului, iar cele de cerb, vită și cal sunt utilizate ca netezitoare ale fâșilor de piele în legătură cu realizarea harnășamentului.

Fig. 6. Mandibule de câine (*Canis familiaris*) de la Căscioarele (nivelul Gumelnița A2) cu zona incisivilor deteriorată (săgeți); sus - os din 1967 tranșea-sondaj stratigrafic SIIa-SIIb, adâncime de 2,2-2,45 m și jos - os din 1966 de la adâncimea de 2-2,25 m; scara 5 cm.

Dog (*Canis familiaris*) mandibles from Căscioarele (Gumelnița A2 level) with incisors area damaged (arrows); up - bone from 1967 trench- startigraphic survey SIIa-SIIb, depth 2,2-2,45 m and down - bone from 1966, depth 2-2,25 m; scale 5 cm.

❖ Mulțumiri

Acest studiu a fost finanțat în cazul autorilor M. Mărgărit și A. Bălășescu dintr-un grant de cercetare realizat cu sprijin financiar din partea Fondului Recurent al Donatorilor, aflat la dispoziția Academiei Române și gestionat prin Fundația „PATRIMONIU” GAR-UM-2019-II-2.1-1 (proiect nr. GAR-UM-2019-II-2.1-1/15.10.2019)

❖ Bibliografie

- R.-R. Andreeșcu 1995 Căscioarele-Ostrovel. Plastica de os din nivelul Gumelnița B1, *CCDJ*, 13/14, p. 41-48.
- R.-R. Andreeșcu 1997 Căscioarele Ostrovel. Plastica de os din nivelul Gumelnița A2, *CCDJ*, 15, p. 219-231.
- A. Bălășescu *et alii* 2005 A. Bălășescu, V. Radu, D. Moise, *Omul și mediul animal între mileniile VII-IV î.e.n. la Dunărea de Jos*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.

- C. Beldiman *et alii*
2008 C. Beldiman, C. Lazăr, D.M. Sztancs, Necropola eneolică de la Sultana-Malu Roșu, com. Mânăstirea, jud. Călărași. Piese de podoabă din inventarul M1, *BMJTA*, 11, p. 59-72.
- C. Bem 2000–2001 Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc, *Pontica*, 33-34, p. 25–121.
- Al. Bolomey 1964 Considerații asupra faunei neolitice din Valea Dunării de la Căscioarele, *SCA*, tom. 1, nr. 2, p. 189-192.
- Al. Bolomey 1968 Über der Sägetierfauna der Neolithischen Siedlung von Căscioarele, *Annuaire Roumain d'Anthropologie*, 5, p. 19-29.
- Al. Bolomey 1982 Contribuție la cunoașterea economiei animale a culturii Boian în lumina materialelor de la Căscioarele, jud. Călărași, *CA*, 5, p. 169-193:
- C. Cernea, F. Vlad
2015 Contribuții la cunoașterea prelucrării pieilor de animale în cadrul comunităților culturii Cernavoda I. Așezarea de la Săveni-La Movile, com. Săveni, jud. Ialomița, ArheoVest III (1), *In Memoriam Florin Medeleț, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, Timișoara, 28 noiembrie 2015*, JATEPress Kiadó, Szeged, p. 195-204.
- L. Chaix 1989 La faune des vertébrés des niveaux V et IVb, în P. Pétroquin (ed.), *Les sites littoraux néolithiques de Clairvaux-les-Lacs (Jura)*, II, *Le Néolithique moyen*, Édition de la Maison de la Science de l'Homme, Paris, p. 369-389.
- L. Chaix 2004 Le castor, un animal providentiel pour les Mésolithiques et les Néolithiques de Zamostje (Russie), în J. Desse, P. Brugal (eds.), *Petits animaux et sociétés humaines; du complément alimentaire aux ressources utilitaires*. Actes des XXIVe rencontres internationales d'Archéologie et d'Histoire d'Antibes, Juan-les-Pins, 23-25 octobre 2003, Editions APDCA, Antibes, p. 325-336.
- A.M. Choyke 2010 Not the Plastic of the Past: The significance of worked osseous materials in archaeology, în J. Gömöri, A. Kőrösi (eds.), *Csontrész és bőr. Az állati eredetű nyersanyagok feldolgozásának története, régészete és néprajza / Bone and Leather. History, Archaeology and Ethnography of Crafts Utilizing Raw Materials from Animals*, Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében, 4., archeometria-iparrégészeti-kézmű-vesipar-történet – néprajz / Material Culture in the Carpathian Basin, 4., archaeometry-industrial archaeology-history of handicraft-ethnography, Line Design, Budapest, p. 19-30.
- A.M. Choyke,
L. Bartosiewicz 2009 Telltale Tools from a Tell: Bone and antler manufacturing at Bronze Age Jászdózsa-Kápolnahalom, Hungary, *Tisicum*, 19, p. 357-376.

- I. Clemente *et alii* 2002 I. Clemente, E.Y. Gyria, O.V. Lozovzska, V.M. Lozovski, Análisis de instrumentos en costilla de alce, mandíbulas de castor y en caparazón de tortuga de Zamosťe 2 (Rusia), în I. Clemente, R. Risch, J.F. Gibaja (eds.) Análisis Funcional: su aplicación al estudio de sociedades prehistóricas, *BAR (IS)*, 1073, p. 187-196.
- R.-A. Dragoman 2016 Clay containers in context: the Boian "Sanctuary" at Căscioarele - Ostrovel, Southern Romania, *Pontica*, 48-49, p. 99-136.
- H. Dumitrescu 1968 Un modèle de sanctuaire découvert dans la station énéolithique de Căscioarele, *Dacia (NS)*, 12, p. 381-394.
- Vl. Dumitrescu 1965 Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolică târzie de la Căscioarele, *SCIV*, 16 (2), p. 215-237.
- Vl. Dumitrescu 1970 Édifice destiné au culte découvert dans la couche Boian-Spanțov de la station-tell de Căscioarele, *Dacia (NS)*, 14, p. 5-24.
- Vl. Dumitrescu 1986 Stratigrafia așezării tell de pe Ostrovul de la Căscioarele, *CCDJ*, 2, p. 73-81.
- Vl. Dumitrescu *et alii* 1983 Vl. Dumitrescu, Al. Bolomey, F. Mogoșeanu, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie jusqu'à la fin de l'âge du bronze*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- A. Frînculeasa *et alii* 2010 A. Frînculeasa, M. Mărgărit, E.I. Popa, About the organic material industry from the Gumelnița settlement Seciu-Prahova District, *Annales d'Université „Valahia” Târgoviște*, Section d'Archéologie et d'Histoire, Tome XII, No. 1, p. 123-138.
- A. Ion 2010, Analiza antropologică a scheletelor a patru copii descoperiți în situul Căscioarele-Ostrovel, *Peuce (SN)*, VII, p. 27-36.
- T. Josien 1955 Station lacustre d'Auvernier (lac de Neuchâtel). Etude de la faune de la station, *BSPF*, tome 52 (1-2), p. 57-75.
- C.A. Lazăr,
A.D. Soficaru 2005 Considerații preliminare asupra unor oase umane descoperite în așezarea gumelnițeană de la Căscioarele-Ostrovel, *CCDJ*, XXII, p. 297-316.
- C. Lazăr *et alii* 2016 C. Lazăr, M. Mărgărit, A. Bălășescu, Dogs, jaws, and other stories: Two symbolic objects made of dog mandibles from southeastern Europe, *Journal of Field Archaeology*, 41 (1), p. 101-117.
- C. Lazăr *et alii* 2017 C. Lazăr, A. Bălășescu, I. Crăciunescu, C. Covătaru, M. Danu, A. Darie, M. Dimache, M. Florea, O. Frujina, M. Golea, C. Hăită, T. Ignat, B. Manea, M. Mărgărit, V. Opriș, V. Radu, T. Sava, G. Sava, D. Ștefan, G. Vasile, Gumelnița: Then and Now. The research results of the 2017 fieldwork, *SP*, 14, p. 119-174.

- C. Lazăr *et alii* 2018a C. Lazăr, M. Mărgărit, V. Radu, Evidence for the production and use of *Lithoglyphus naticoides* beads in Europe during the Holocene: The case of Sultana-Malu Roșu site (Romania), *QI*, 472, p. 84-96.
- C. Lazăr *et alii* 2018b C. Lazăr, M. Mărgărit, V. Radu, Between Dominant Ideologies and Techno-economical Constraints: *Spondylus* Ornaments from the Balkans in the 5th Millennium BC, în A. Cruz, J.F. Gibaja (eds.), *Interchange in Pre- and Protohistory. Case Studies in Iberia, Romania, Turkey and Israel*, *BAR (IS)*, 2891, p. 5-21.
- O. Lozovskaya *et alii* 2017 O. Lozovskaya, C. Leduc, L. Chaix, Beaver mandible tools during the Late Mesolithic and the Early Neolithic at Zamostje 2 (the Upper Volga region, Russia), în M. Mărgărit, A. Boroneanț (eds.), *From hunter-gatherers to farmers. Human adaptations at the end of the Pleistocene and the first part of the Holocene, Papers in Honour of Clive Bonsall*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 425-437.
- S. Marinescu-Bîlcu 1965 Un atelier néolithique pour la taille des haches en silex, *Archaeologické Rozhledy*, XVII (1), p. 48-53.
- S. Marinescu-Bîlcu 1966 Câteva descoperiri geto-dacice de la Căscioarele, *SCIV*, 17 (1), p. 113-124.
- S. Marinescu-Bîlcu 2001 A few observations on the internal organization of Gumelnița communities on Lake Cătălui Islet, în In Memoriam Vladimir Dumitrescu, *CCDJ*, XIX, p. 147-153.
- S. Marinescu-Bîlcu 2004 "Greutăți" decorate din aria Gumelnița, *SP*, 4, p. 87-103.
- M. Mărgărit 2008 Les perles en valves de *Unio* dans l'habitat énéolithique de Hârșova-tell (dép. de Constanța), *Annales d'Université "Valahia" Târgoviște*, Section d'Archéologie et d'Histoire, tome X, no. 1, p. 73-77.
- M. Mărgărit 2011 Industria materialelor dure animale, în A. Frânculeasa (ed.), *Seciu-Județul Prahova. Un sit din epoca neo-eneolitică în nordul Munteniei*, Editura Oscar Print, București, p. 51-60.
- M. Mărgărit 2014 Technical transformational scheme of the harpoons used in the settlements of the Gumelnița culture / Lanțul operator al harpoanelor utilizate în așezările culturii Gumelnița, în M. Mărgărit, G. Le Dosseur, A. Averbouh (eds.), *An overview of the exploitation of hard animal materials during the Neolithic and Chalcolithic/ O privire asupra exploatarii materiilor dure animale de-a lungul neoliticului și calcoliticului*, Proceedings of the GDRE PREHISTOS Work-Session in Târgoviște, România, November 2013, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 241-260.

- M. Mărgărit 2016 Exploitation of the *Unio* sp. valves for non-alimentary purposes in the Romanian Eneolithic. Archaeological and experimental data, în Vitezovic S. (ed.), *Close to the bone: current studies in bone technologies*, Institute of Archaeology, Belgrad, p. 208-217.
- M. Mărgărit 2017 Spatulas and abraded astragalus: Two types of tools used to process ceramics? Examples from the Romanian prehistory, *QI*, 438 (B), p. 201-211.
- M. Mărgărit,
V. Radu 2014 The use of autochthonous aquatic resources in the technologies of Gumelnița communities/Utilizarea resurselor acvatice autohtone în tehnologiile comunităților Gumelnița, în M. Mărgărit, G. Le Dosseur, A. Averbouh (eds.), *An overview of the exploitation of hard animal materials during the Neolithic and Chalcolithic/ O privire asupra exploatarii materiilor dure animale de-a lungul neoliticului și calcoliticului*, Proceedings of the GDRE PREHISTOS Work-Session in Târgoviște, România, November 2013, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 221-239.
- M. Mărgărit,
D.N. Popovici 2011 Production and function of barbed points from the Gumelnița tell of Hârșova (Constanța county), *AnB*, Arheologie-Istorie, 19, p. 33-49.
- M. Mărgărit,
D.N. Popovici 2012a From block to finished object. Function of the personal ornaments in the eneolithic settlement from Hârșova-tell (județul Constanța, Romania). *Acta Archaeologica Carpathica*, XLVII, p. 91-114.
- M. Mărgărit,
D.N. Popovici 2012b Another facet of the man – Red deer relationship in prehistory: Antler exploitation at the Eneolithic settlement at Hârșova tell (Constanța County, Romania), *DocPraeh*, 39, p. 325-344.
- M. Mărgărit *et alii* 2009 M. Mărgărit, D.N. Popovici, F. Vlad, L'exploitation du bois dans l'habitat énéolithique de Bordușani-Popină (dép. de Ialomița), *Annales d'Université „Valahia” Târgoviște*, Section d'Archéologie et d'Histoire, Tome XI, No. 1, p. 53-67.
- M. Mărgărit *et alii* 2010 M. Mărgărit, D.N. Popovici, F. Vlad, L'utilisation du harpon dans la culture Gumelnița. Etude de cas: l'habitat de Bordușani-Popină (departement de Ialomița) (The use of the harpoon in Gumelnița Culture. Case study: the habitat of Bordușani-Popină, Ialomița County), *CA*, XVII, p. 35-54.
- M. Mărgărit *et alii* 2013 M. Mărgărit, C.E. Ștefan, V. Dumitrașcu, Industria materiilor dure animale în așezarea eneolitică de la Cunești-Măgura Cuneștilor (jud. Călărași), în G. Bodu, M. Danu, R. Pîrnau, (eds.), *De Hominum Primordiis. Studia in Honorem Professoris Vasile Chirica*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, p. 141-167.

- M. Mărgărit *et alii* 2014 M. Mărgărit, V. Parnic, A. Bălăşescu, Aspects de l'interaction homme-animal en Préhistoire: l'industrie en matières dures animales de l'habitat Gumelniţa de Măriuţa (département de Călăraşi), *Dacia (NS)*, LVIII, p. 29-64.
- M. Mărgărit *et alii* 2016 M. Mărgărit, V. Radu, D.N. Popovici, From operculum to bead. Production of pearls from opercular bones of *Cyprinus carpio* in the Romanian Eneolithic, *Environment archaeology*, 21 (4), p. 351-360.
- M. Mărgărit *et alii* 2017a M. Mărgărit, D.N. Popovici, V. Radu, C. Cernea, The experiment in the service of archaeology. Pieces of osseous materials processed in the experimental workshop developed on the archaeological site from Borduşani-Popină (Romania), în R. Alonso, D. Canales, L. Baena (eds.), *Playing with the time. Experimental archeology and the study of the past*, Servicio de Publicaciones de la Universidad Autónoma de Madrid, p. 67-72.
- M. Mărgărit *et alii* 2017b M. Mărgărit, A. Boroneanţ, C. Bonsall, Analiza morfologică şi funcţională a pieselor din materii dure animale din situl mezolitic de la Ostrovul Banului (jud. Mehedinţi), *Banatica*, 27, p. 39-72.
- F. Mihail,
N. Provenzano 2014 Experimental processing of the red deer metapodial points/Confectionarea experimentală a vârfurilor pe metapod de cerb, în M. Mărgărit, G. Le Dosseur, A. Averbouh (eds.), *An overview of the exploitation of hard animal materials during the Neolithic and Chalcolithic/ O privire asupra exploatarii materiilor dure animale de-a lungul neoliticului și calcoliticului*, Proceedings of the GDRE PREHISTOS Work-Session in Târgovişte, România, November 2013, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, p. 201-220.
- A. Reingruber 2015 Absolute and relative chronologies in the Lower Danube area during the 5th millennium BC, în S. Hansen, P. Raczyk, A. Anders and A. Reingruber (eds.), Neolithic and Copper Age between the Carpathians and the Aegean Sea. Chronologies and technologies from the 6th to the 4th millennium BCE, International Workshop Budapest 2012, *Archäologie in Eurasien*, 31, p. 301-324.
- É. Rachez,
P. Pétroquin 1997 Un biseau naturel : l'incisive de castor, în *Les sites littoraux néolithiques de Clairvaux-les-Lacs et de Chalain (Jura)*, III, Chalain station 3, 3200-2900 av. J.-C., vol. 2, Édition de la Maison de la Science de l'Homme, Paris, p. 523-527.
- E. Schmid 1977 *Atlas of Animal Bones*, Elsevier Publishing Company, Amsterdam-London-New York.
- Gh. řtefan 1925 Les fouilles de Căscioarele, *Dacia*, II, p. 138-197.

- G. Trohani 2005 Obiecte getice din fier descoperite la Căscioarele Ostrovel, SP, 2, p. 221-225.
- E. Tudor 1965 Ceramica aparținând culturii Cernavodă, descoperită la Căscioarele, SCIV, 16(3), p. 555-561.
- A. von den Driesch
1976 *A Guide to the Measurement of Animal Bones from Archaeological Sites*, Cambridge, MA: Harvard University: Peabody Museum of Archaeology and Ethnology.

The Children of the Steppe: descendance as a key to Yamnaya success

Alin FRÎNCULEASA*

Abstract: To cross the border raised by the raw information obtained after revealing an archaeological feature has always been a challenge. From the practical to the interpretative archaeology, lifting this veil has been a constant concern of researchers. In a hierarchised, masculinised society, as the Yamnaya one seems to have been, the presence of graves of subadults is an important piece of information for understanding the social framework specific to these communities. Due to the investigations conducted in the Prahova area, the topic of this article may be illustrated with relevant case studies. We shall further describe this subject, assess a number of recent finds within a larger framework and outline some ideas regarding the social structure of the Yamnaya funerary phenomenon.

Rezumat: Să traversezi frontiera trasată de informația brută obținută prin dezvelirea unui complex arheologic a fost mereu o provocare. De la arheologia practică la cea interpretativă, ridicarea acestui vâl a fost o preocupare permanentă a cercetătorilor. Într-o societate ierarhizată, masculinizată, aşa cum pare a fi fost cea Yamnaya, prezența unor morminte de subadulți reprezintă o informație importantă în înțelegerea cadrului social specific acestor comunități. Grație cercetărilor din arealul Prahova, subiectul abordat în acest articol poate fi exemplificat prin studii de caz relevante. În rândurile de mai jos descriem subiectul, inserăm o serie de descoperiri recente într-un cadru mai larg și conturăm câteva idei privind structura socială a fenomenului funerar Yamnaya.

Keywords: tumulus, grave, Yamnaya, children, ritual.

Cuvinte cheie: tumul, mormânt, Iamnaia, copii, ritual.

◆ Introduction

In the last years, 24 earthen tumuli have been excavated (A. Frînculeasa *et alii* 2013; 2014; 2015a; 2017a; 2018; 2019a; 2019b) in the development area of the city of Ploiești - Prahova area (A. Frînculeasa *et alii* 2017c). Overall, 75 graves containing a total number of 93 individuals have been uncovered and 46 of them were prehistoric funerary features in which 76 individuals were buried. The other graves belonged to time frames following the Yamnaya funerary phenomenon. We should mention that in 1941-1943 two mounds were researched in the *Triaj* ('marshalling yard') area of Ploiești City, revealing 21 prehistoric graves with 24 individuals (E. Comșa 1989; A. Frînculeasa *et alii* 2013)¹.

These investigations have generated a consistent set of data, some of which have already been used in academic papers while others will be dealt with in future publications. Cumulating the new information and the documentary basis resulting from older research, we have presented, in a number of studies, several conclusions on a hectic millennium (3300-2300 BC)

* Prahova County Museum of Archeology and History, 10 Toma Caragiu Street, Ploiești, Romania; apfrinculeasa@gmail.com.

¹ In the first mound there were two graves which may be attributed to the final period of the Middle Bronze Age (A. Frînculeasa 2016, p. 124, pl. 15/11-12). There were also graves from the first half of the first millennium AD and Medieval ones.

during which the elements originating in the North-Pontic space contributed to a large extent to the course of development in the Lower Danube area (A. Frînculeasa *et alii* 2015a; 2017b; 2019a; 2019b). Between 3000 and 2500 BC, *Old Europe* seemed to have been overwhelmed by the impact of the Yamnaya funerary phenomenon, an issue that has been heatedly debated by western scientists in the past years (A. Frînculeasa *et alii* 2019a). The expansion of Yamnaya communities towards the west of Europe has been correlated with genetic and linguistic information. We have come to discuss a phenomenon originating in the North-Pontic and North-Caucasian area, which, starting with the early third millennium BC, triggered the adjustment of the genetic baggage/setting and of the Eneolithic social framework in Europe. Reshaped, these components became, over time, the foundations of the European civilisation (V. Heyd 2017, 2019; K. Kristiansen *et alii* 2017).

Fig. 1. The Yamnaya package in the *Prahova* area – ritual (A) and grave goods (B, C, D):grave 3 from Ariceşti-Rahtivani, mound I (1); hair rings found in Ariceşti-Rahtivani, mound I/Gr.3 (2), in Gr.1 (3), and in Blejoi mound III/Gr.1 (4); pendants made of mammal canine teeth from Târgşoru Vechi, Gr.10A (5); cord-decorated pots from Gr.15 and Gr.20 from Mound II from Ploieşti-Triaj (6-7).

„Pachetul” Yamnaya din arealul *Prahova*–inventar ritual (A) și funerar (B, C, D): momântul 3 de la Ariceşti-Rahtivani, movila I (1); inele de buclă descoperite la Ariceşti-Rahtivani, movila I/M.3 (2), M.1 (3), și la Blejoi în movila II/M. 1 (4); pandantine realizate din canini de mamifere de la Târgşoru Vechi, M.10A (5); vase decorate cu șnurul din M.15 și M.20 din Movila II de la Ploieşti-Triaj.

Apart from the natural environment represented by the steppe/low plain or plateau areas, the Yamnaya phenomenon has several characteristics such as the earthen mound, the rectangular burial pit, the supine position of the deceased with the lower limbs bent and raised at the knees, the west-east orientation, the presence of ochre (lumps and/or sprinkled on the body), the usual absence of grave goods (fig. 1). Most primary/main graves and also secondary ones belong to adult men. The massive constitution of these individuals has been noted as compared to men from previous periods. In terms of the social framework, the occurrence of graves of subadults also becomes relevant. Furthermore, some of them are the primary funerary features, for which tumuli were erected.

Relying on a number of recent finds, we shall further assess the subadult graves discovered in Yamnaya tumuli. We have included, in the group of subadult individuals, the categories *Infans I, Infans II and Juvenis* according to the Soviet methodology (R. Martin 1928) or *Infants, Children, Adolescents* as described in the Anglo-Saxon literature (J.E. Buikstra, D.H. Ubelaker 1994). We shall maintain the *Prahova area* as an area of interest, but we shall explore the topic beyond this steady framework created by the rhythm and quantity of research, both of which should not be irrelevant when approaching a topic (A. Frînculeasa *et alii* 2018, p. 78-79).

❖ Case study–investigations in the *Prahova area*

Several graves with subadult individuals have been found in the tumuli investigated in the *Prahova area* and they were attributed to both the chronological horizon preceding the emergence of Yamnaya burials as well as the Yamnaya proper (A. Frînculeasa *et alii* 2019b). A number of discoveries made in the last years are the core around which we shall elaborate on this topic.

Târgsorù Vechi – in 2016, *Movila de la Pădurea Beizadele* ('The Mound from the Beizadele Forest'), 32 m in diameter and 1.10 m high, was investigated (pl. 2). Three of the 12 graves found date to the first half of the 3rd millennium BC, two of which are double (Gr.2 and Gr.10) and one is individual (Gr.9) and represents the primary burial (A. Frînculeasa *et alii* 2017a).

Grave 2 (Gr.2A+B) – is a secondary grave in a rectangular pit, 1.47x1.20 m. The pit was dug in the mound mantle, partially overlapping the circular ditch set out for the primary burial. In the pit, two individuals were lying in supine position with the lower limbs bent at the knees and raised and then fallen to the left. They were N-S oriented. Both individuals were adult males (aged 43-45 and no more than 30, respectively), with no grave goods, except an ochre lump placed near the skull of individual B. Radiocarbon dating/Individual A: 4176±32 BP/2886-2636 cal BC (2 sigma, 95.4% probability) (pl. 4).

Grave 10 (Gr.10A+B) – is a secondary grave found in the circular ditch surrounding the primary grave. The pit was identified at 1 m deep, whereas its bottom was 7-8 cm lower than that of the ditch, namely at -1.43 m at the most. The pit widened around 20 cm towards the northern wall of the ditch, which means it was no more than 1.24x0.70 m and about 0.5 m deep. There were two individuals in the pit (pl. 5).

Gr.10A – the relatively well-preserved bones of a subadult individual, in supine position, with the upper limbs stretched along the body and the lower limbs initially raised, then fallen to the left, were identified. Not all bones had been preserved. The orientation was W-E. A necklace consisting of 7 perforated dog/fox canines had been put around the neck of

the deceased (pl. 5/2; fig. 5). Anthropological determination: indeterminable, estimated age of 4. C14 dating: 4140 ± 33 BP/2875-2620 cal BC (2 sigma, 95.4% probability).

Gr.10B – the relatively well-preserved bones of a subadult individual, in supine position, with the upper limbs stretched along the body, hands on the pelvis, and the lower limbs initially raised and later fallen to the left, were identified. The skull of the deceased was disturbed by the path of an animal lair. The orientation was W-E, no grave goods were found. Anthropological determination: indeterminable, estimated age of 8.

Grave 9 (Gr.9) – was the primary/main grave, placed in the centre of the mound. It had a rectangular pit with carefully rounded corners, which narrowed towards the bottom. The pit was 0.90-1 m deep, 1.33x0.82 m in the upper part and 1.21x0.65 m in the lower part. A subadult lying in supine position, with the upper limbs stretched along the body and the lower limbs initially raised then fallen to the left, was found in the pit. An ochre lump was placed south of the skull (pl. 6a). Due to the ochre, the skullcap was red; ochre marks were also noted on other bones (pl. 6). Anthropological determination: indeterminable, estimated age of 6. C14 dating: 4123 ± 33 BP/2871-2579 cal BC (2 sigma, 95.4% probability). The grave was surrounded by a circular ditch with a diameter of about 9.2 m, rim width of 0.40-0.45 m and depth of approximately 0.40 m (pl. 3). It had an entrance-break with an opening of 0.65 m in the south – south-eastern area (pl. 3/4).

Given the characteristics of the primary burial and of the chronological episodes defined by secondary burials, a few considerations regarding the evolution of this funerary monument should be made. We have correlated the information with the C14 dates provided for the three Yamnaya graves. Several archaeological or natural layers, which are more or less relevant to understanding the evolution of the mound (pl. 7), were identified². The research method with parallel trenches, enforced by the situation in the field, deprived us of the presence of additional stratigraphic baulks (traced perpendicularly), particularly useful considering the complexity of this tumulus. It is very important to note that, if the mantle erected over the primary grave is from the same type of soil as that of the ancient ground level, the mound covering the ditch was raised using a yellow-clayish soil, probably excavated from the area west of the tumulus, where there is a riverbed. Several chronological episodes are relevant and worth mentioning, as follows:

- Gr.2 (secondary grave) is the last Yamnaya burial; the grave pit perforated the mound already erected over Gr.10 (also covering Gr.9). Earth was added over this grave, possibly forming another mound 12.5 m in diameter and 0.80 m in maximum height.
- Gr.10 burial found in the ditch surrounding Gr.9; once the individual had been laid in, a mound was erected, covering the circular ditch as well; it was made from yellow clay and was 14.10 m in diameter (N-S);
- excavation of Gr.9 pit – the excavated gravel formed a lens with a maximum thickness of 0.15 m (pl. 7/2); it was placed on three sides of the grave (N, E, S) and irregularly spread/levelled; once the individual had been put in and the grave sealed with a wooden cover, the mantle made from dusty loam, brown in colour, was raised; it was about 5.8 m in diameter and had 0.70 m in maximum height; the ditch surrounding Gr.9 was excavated in the natural layer containing small pebbles; it was 15-25 cm deep and it is the level on which the tumulus was erected. Two initial events may be correlated with this level, namely the digging of the primary grave and of the

² Post-prehistoric features were excavated in the abandoned mound. We shall not insist on these chronological episodes and their stratigraphic relevance, as these data have already been published (A. Frînculeasa *et alii* 2017a).

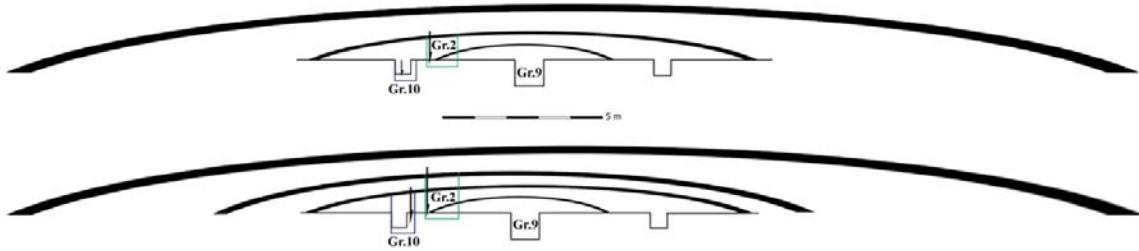
surrounding circular ditch. Also, the profile shows that the mantle collapsed towards the inside of the pit (pl. 7/1), probably after the wooden cover gave way due to the decay and the pressure exerted by the earth above.

All graves were covered with earthen mounds and/or earth which later formed a single tumulus. Some observations are still uncertain. The mound suggested for Gr.10 is still a matter of debate. We could not detect traces of Gr.10 pit to accidentally affect the ditch, although the grave was superposed by a magistral baulk. It is possible that the ditch might have still been opened when the two children were placed in Gr.10. The ditch was slightly widened to the north in the grave area (the same side and one of the individuals were affected by an animal burrowing). The filling of the ditch is similar to that of the grave "pit" and of the mound covering both features. Not even on the profile could it be noticed that the clay mound overlapping the ditch and covering the mantle attributed to the primary burial had been affected in any way. Also, we should have in mind the W-E orientation of the grave, and the fact that the area where it was placed in the described arc of the circle and the one to the north, were the only regions in which the burial could comply with this orientation without strongly affecting the ditch. Furthermore, we should note the relatively small depth of the Gr.10 pit, which suggests another hypothesis, that it could have been dug from above the mound enclosing Gr.9 and the ditch (fig. 2).

As regards Gr.2 with N-S orientation, the ditch was probably affected accidentally, for, when that particular burial occurred, it had already been covered by a mound also enclosing both Gr.9 and Gr.10. It is difficult to establish the sequence of events between the ditch, the Gr.9 pit and the grave mantle. If the gravel extracted following the excavation of Gr.9 pit was laid near the pit and is directly superposed by the mantle, the earth excavated from the ditch containing the small pebbles may have been used for erecting the mound covering the primary burial. The last event that of finishing the mound as a single body with regular shape, also remains uncertain. Probably, the final shape of the tumulus was modelled with the addition of earth over Gr.2, which was located slightly laterally from the centre of the mound³.

As the sequence of funerary events shows, absolute dates seem slightly contradictory, in that the result for the primary burial is somewhat newer than those obtained for the two secondary graves (tab. 1). We shall not go into technical data that have to do with the quantity of collagen preserved in the bones of the three individuals, the age difference at the time of death of the individuals from whom samples were taken, but it is obvious how important the archaeological excavation is when the result of an absolute date may question the information extracted from field observations. Taking a sample from a reliable context is a landmark that should only secure the information resulted from unequivocal archaeological observations.

³ It is obvious that agricultural works, erosion, other natural phenomena, the secondary features have modelled the mound as it was looking before the archaeological investigation.

Fig. 2. Evolution patterns of the Târgșoru Vechi tumulus.

Modele de evoluție ale tumului de la Târgșoru Vechi.

ID LAB	Context	Sample	Date in years BP	Calibrated years, 1 sigma/68.2%	Calibrated years, 2 sigma/95.4%	Mean value
code DeA- 10666	Gr.2A	Human bone	4176±32	2879-2697	2886-2636	2768
code DeA- 10667	Gr.9	Human bone	4123±33	2858-2623	2871-2579	2721
code DeA- 10668	Gr.10A	Human bone	4140±33	2864-2634	2875-2620	2739

Tab. 1. C14 dates from the Târgșoru Vechi mound.

Date C14 din tumulul de la Târgșoru Vechi.

Blejoi – in 2018 we investigated an earthen mound (T.IV) which was mostly destroyed by unauthorized excavations. Three inhumation graves were found, all with Yamnaya characteristics. Of the three features, Gr.1 was of an adult, whereas Gr.2 and Gr.3 belonged to subadults. The last mentioned grave was the primary one, for which the mound had been raised (A. Frînculeasa *et alii* 2019b).

Grave 1 (Gr.1) – was a burial dug in the tumulus mantle, at a depth of 0.60 m relative to the preserved level of the mound. The grave pit was 1.40x0.70 m and rectangular with rounded corners (the eastern side of the pit and the human skeleton were affected by an animal lair). The osteological remains of an individual placed in supine position, with the upper limbs stretched along the body, hands on the pelvis, lay on the bottom of the pit. The lower limbs were bent from the knees, raised and fallen to the left. The orientation was W-E, the skull to the west (pl. 8/1). Overlapping the left shoulder, two spiral hair rings were placed near a skull fragment in secondary position. One was made of copper coated with a silver sheet and the other was silver. Inside the skull, two other silverhair rings were found (pl. 8/2). Anthropological determination: adult female, aged over 55. C14 dating: 4212±29 BP/2900-2680 cal BC (2 sigma, 95.4% probability).

Grave 2 (Gr.2) – was a secondary featureexcavated in the mound mantle, found right below Gr.1 (-0.70 m) after removing its bones. The subadult individual had been initially placed in the pit in which the adult of Gr.1 was to be later buried (the pit in which both individuals were buried appears to have been reused, probably widened). The pit was W-E oriented, rectangular with rounded corners. The deceased, an individual in a very poor preservation state, was W-E oriented, lying supine, and handsprobably near the body. The lower limbs, initially raised, later fell to the left (pl. 9/1, 4). A small poorly-preserved, bitruncated bowl with cord decoration lay north-north-west of the skull (pl. 9/3, 5-6). An ochre lump was near the skull, but ochre traces were also identified next to the lower limbs (pl. 9/2, 4). Anthropological determination: infant, 9 months old, indeterminable.

Grave 3 (Gr. 3) – was the primary grave in the centre of the mound, over which the mantle was erected. It was excavated from the ancient ground level identified at -1.60 m and perforated the natural layer of gravel. The bottom reached -2.10 m. The pit was rectangular with rounded corners, slightly narrowing towards the bottom, W-E oriented and 0.75x0.60 m (at the rim). The deceased was lying supine, with the upper limbs stretched along the body and lower ones probably initially raised, then fallen on both sides. The orientation was W-E (pl. 8/3-4). An ochre lump was placed north of the individual's left arm. Traces of ochre were discovered in the pelvis area and near the lower limbs (pl. 8/3). Anthropological determination: infant, 9 months old, indeterminable.

Târgsorou Nou – in 2019, we investigated a mound at Târgsorou Nou (Prahova County)⁴. *Movila de la Pădure* was partially destroyed, about 25 m in diameter and 1 m high. It overlapped an occupation level attributed to the Cernavodă II culture. The only prehistoric grave (Gr.2), representing the primary burial attributed to the Yamnaya communities, was found in the centre of the mound. The grave pit identified at 0.75 m deep was rectangular with slightly rounded corners, 1.55x1 m, W-E oriented. On the bottom of the pit there was a subadult lying supine with the upper limbs stretched near the body. The lower limbs were bent, knees raised, then fallen on the right side. The deceased was roughly W-E oriented, the skull to the west (pl. 10/1-2, 4). An ochre lump was found near the right shoulder. Ochre traces were also identified north of the left shoulder and on other bones as well (pl. 10/2-3). Anthropological determination: aged 9 (\pm 24 months), indeterminable⁵. C14 date: 4037±43 BP/2849-2467 cal BC (2 sigma, 95.4% probability) (fig. 3).

⁴A. Frînculeasa, O. Negrea, D. Garvă, R. Munteanu, E. Pavelă took part in the investigations.

⁵ Determination by Angela Simalcsik ('Olga Necrasov' Centre of Anthropological Research, the Romanian Academy – Iași Branch).

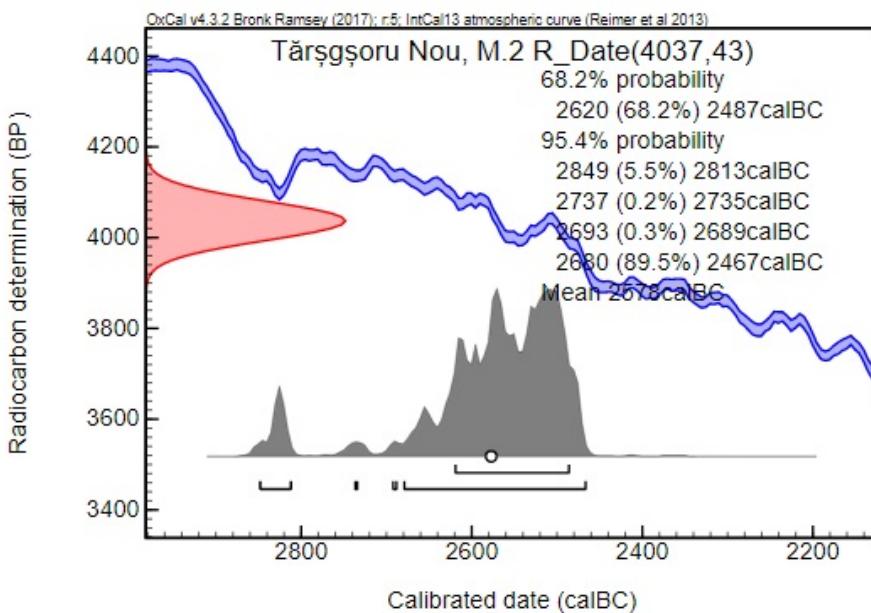

Fig. 3. Chart of the C14AMS date attributed to the grave from Târgșorou Nou.
Grafic cu data C14AMS atribuită mormântului de la Târgșorou Nou.

Nedea – in 2019 we investigated what was left of a tumulus destroyed by recent mechanized excavations. The central part of the mound was preserved only partially, on an area of about 8x4 m. Approximately 0.50 m deep (relative to the mantle preservation level), the primary grave was found. It had a rectangular pit 1.80x1.15 m, 0.90 m deep, oriented W-E. The excavated gravel had been put along both sides of the pit, about 0.35-0.40 m away from the long edges and formed two elongated mounds (L=3.50x1.60 m; maximum height=0.42 m to the N and 0.30 m to the S) (pl. 11/1). The deceased was lying supine, with the upper limbs stretched along the body, slightly bent at the elbows (the left one was on the pelvis), the lower limbs had been bent, raised and then fallen to the left. The skeleton was W-E oriented, skull to the west. Anthropological determination: aged 12-15, indeterminable⁶ (pl. 11).

Graves of subadults have been also researched in other tumuli investigated in the *Prahova area*; these burials may be attributed to the stage preceding the Yamnaya horizon. We should mention Gr.5 (primary) from tumulus IV of Ariceștii-Rahtivani. In a collective grave, with skeletal remains that were manipulated post mortem, a subadult aged 7-9 was laid in the same pit as two adult men (A. Frînculeasa *et alii* 2014, p. 192; 2015a). Subadults have also been found in T.III/Gr.1 and T.IV/Gr.3 from Păulești. As regards the first tumulus, in a secondary grave in which post mortem body manipulaytion was noticed, three children aged 4, 5 and 7 were buried toghier with an adult (A. Frînculeasa *et alii* 2013, p. 26). In the second tumulus mentioned, an *Infans* aged 1 had been placed in the same pit as two adult men (A. Frînculeasa *et alii* 2017d, p. 208). Of the Ploiești-Triaj excavations, we should mention Gr.3 from *Mound I*, attributed to a subadult lying in side-crouched position, with an inventory consisting of a bowl,

⁶ Determination by Martin Trautmann (University of Helsinki, The Yamnaya Impact on Prehistoric Europe project).

and ornaments made of copper such as a spectacle-shaped pendant and tubes, or ring-shaped shell pearls (A. Frînculeasa *et alii* 2013, p. 29).

As regards other Yamnaya features in the *Prahova area*, let us also mention the 1943 investigations of *Mound II* from *Ploiești-Triaj* in which three subadult graves were found (Gr.15, G.20 and Gr.21). A cord-decorated bowl was found in each of the three features (pl. 12), while Gr.15 (pl.12/1-2) and Gr.20 (pl. 12/3) also revealed a silver spiral hair ring each (E. Comșa 1989; A. Frînculeasa *et alii* 2015a). We should also refer to Gr.2A/T.II from *Păulești*, which was a secondary grave of a subadult (aged 15) arranged according to the Yamnaya ritual, with an inventory that included kaolin, shell and copper ornaments (A. Frînculeasa *et alii* 2013; 2015a, p. 61). Age limits having been thus established by anthropologists, we could also add other complexes such as Gr.2/T.III from *Păulești* (A. Frînculeasa *et alii* 2013, p. 27) or Gr.3/T.I from *Ariceștii-Rahtivani* (A. Frînculeasa *et alii* 2013, p. 25)⁷ situated at the upper limit of adolescence (20 years). In these features, the age of passage between subadult and adult remains an open discussion.

If we make a synthesis of the research in the *Prahova area* (fig. 4), we shall notice there are 31 Yamnaya graves distributed in 20 tumuli of the 24 investigated⁸. Overall, 35 individuals have been identified because four of the graves contained the skeletal remains (entire or fragments) of two individuals each. Subadults occur in both primary and secondary burials, to almost the same extent as the adults. In terms of the secondary burials, the proportion is completely different from those of subadults, for here there are also the graves intended for adult women. The subadult graves are more numerous as compared to those attributed to adult women. Within the social pyramid, subadults seem to enter an equation in which bloodline was extremely relevant in this society. In the case of the *Târgșoru Vechi* grave, the ditch delimiting the premises and the entrance point to its symbolic role and also to the presence of an important figure buried here and the probability of a pilgrimage to this grave.

❖ On Yamnaya funerals and the children's status

All the statistics we have had at hand are mere landmarks, as they are analysis tools posing two problems: one related to the samples approached, where the selection is artificial, very subjective, and the other which has to do with the chronology of several graves in tumuli, for some of the features belong to cultural contexts that cannot be attributed to the Yamnaya burial horizon. As regards the West-Pontic area, the prevalence of burials of adult men in Yamnaya tumuli is mentioned (V. Heyd 2011, p. 539), but subadult funerals constantly appear as well. We should say that in the absence of anthropological analyses, which is usually the case for the West-Pontic area, the children's skeletons have been determined by archaeologists (S. Ivanova 2000, p. 389; E. Kaiser, K. Winger 2015, p. 125). The anthropological data available seem to indicate that the graves of subadults are more numerous than those of adult women. However, building a mound especially dedicated to a subadult is not a common occurrence.

⁷ At a first analysis, the individual was included in the category of adults/the 20-25 age group (A. Frînculeasa 2007, p. 185).

⁸ In two mounds no graves have been found.

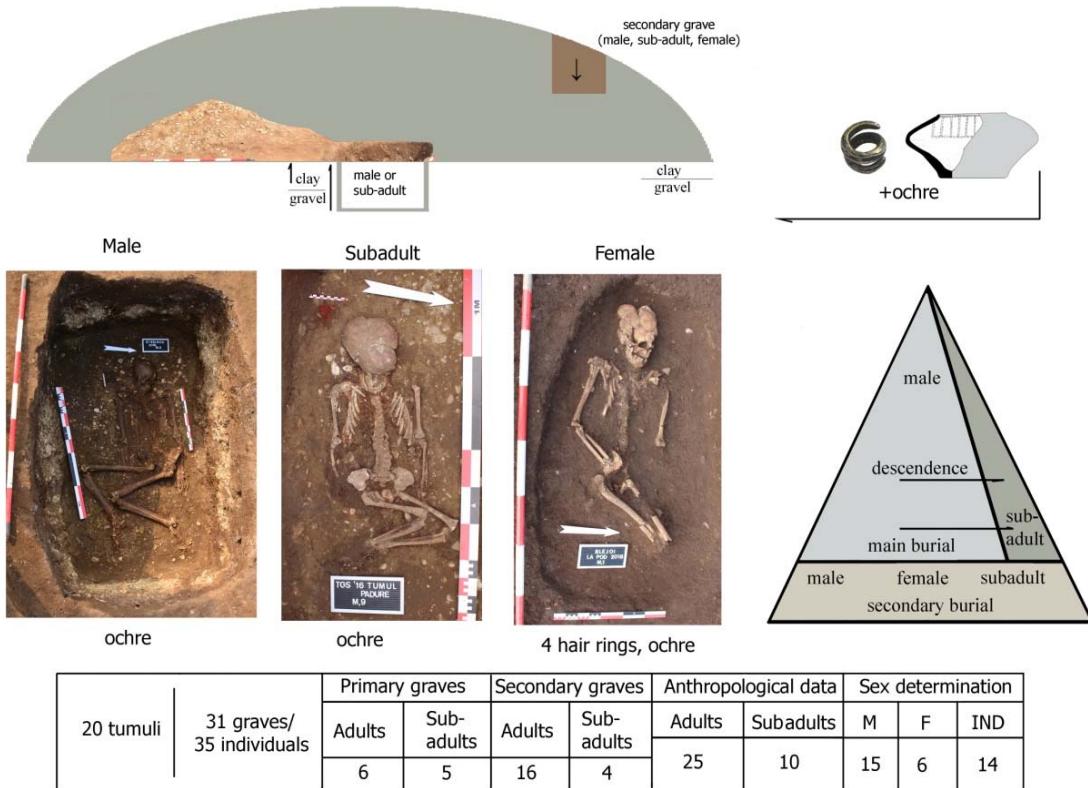

Fig. 4. Yamnaya graves in the *Prahova area*: synthesis of the ritual and of anthropological diagnosis.
Morminte Yamnaya în arealul *Prahova*: sinteza ritualului și a diagnosticului antropologic.

On the territory of Romania, graves of subadults have been found at Gurbănești T.II/Gr.3, Gr.4 (D.V. Rosetti 1959; V. Zirra 1960, p. 103), Sultana-C.A.P. Ilie Pintilie (S. Morintz, B. Ionescu 1968, p. 116), Sultana-Movila Mare (D. Șerbănescu, A. Comşa 2012, p. 26), Baldovinești (N. Harțache, F. Anastasiu 1968), Glăvăneștii Vechi T.I-1949/Gr.12, Gr.17 (E. Comşa 1987, p. 374, 376), Glăvăneștii Vechi T.2-1950/Gr.4 (E. Comşa 1985, p. 342, fig. 4), Valea Lupului-Fabrica Chimică/Gr.11, Gr.12 (M. Dinu 1959a, p. 251; S. Antoniu, M.E. Roșca-Gramatopol 1966, p. 51), Giurcani Gr.4 (C. Buzdugan 1981, p. 9), Verbița-Movila II/Gr.1 (D. Berciu, P. Roman 1984, p. 16), Bolotești T.2/Gr.5, Gr.12 (C. Buzdugan *et alii* 1987, p. 227, 229), Liești-Arbănașu/Gr.2 (M. Brudiu 2003, p. 39-40), Chersăcosul - Gr.2 (V. Merlan *et alii* 1999). We should also mention Movila Mare from Smeeni (N. Simache, V. Teodorescu 1962), in which four subadult graves have been found (Gr.12, 19B, 21 and 29), which represents a significant proportion of the total number of Yamnaya graves (no more than 18) (A. Frânculeasa *et alii* 2017b). Of the 13 prehistoric graves in Movila II from Ploiești-Triaj (E. Comşa 1989), no more than 8 were Yamnaya (4 precede the Yamnaya and one is post-Yamnaya), 3 of which belong to children.

Another primary grave attributed to a child is Gr.1/1952 from Hamangia. The pit was rectangular with rounded corners and covered with wooden beams. The deceased was in supine position, lower limbs folded and fallen to the right. Ochre was sprinkled on the bottom of the pit and the inventory included a clay bowl decorated with incisions and a rectangular

marble pendant (D. Berciu, S. Morintz 1953, p. 126; D. Pippidi, D. Berciu 1965, p. 53). An anthropomorphic funerary stele has been recovered from this tumulus (V. Pârvan 1925). Gr.2 (child aged 3-4) in the Chersăcosu tumulus may have also been the primary burial, although the partial destruction of the mound creates problems of interpretation. The grave pit was covered with a stone slab (V. Merlan *et alii* 1999, p. 210-211). As for Ciulnița, Gr.25 located in the centre of mound II is notable, as the body seems to be laid supinely, lower limbs folded, raised and fallen to the side. The pit was rectangular, of large size, that of an adult (E. Rența 2016, p. 88). Such a situation has also been noticed in the case of graves of subadults over the age of 7 in the North-West Pontic area (S. Ivanova 2003, p. 163). In the *Prahova area*, individuals aged 7 to 9 years old had small pits. The only grave with a pit similar in size to an adult's is that of Nedea, in which a child aged 12-15 was laid. In Bulgaria, we should mention Gr.5 from Kamen-Shekerdzha, a secondary child grave (age unknown) with a pit 1.9x1.25 m (D. Dimitrova 2014, p. 78).

As regards Romania, the statistics are landmarks of the disaster. For the southern area, there are some data regarding the land between the Argeș River and the Buzău River. In the 256 complexes, 261 individuals have been found, of which only 61 skeletons have been analyzed, which represents 23% of those discovered (B. Preda 2017, p. 195)⁹. It should be said that these statistics also include the analyses of individuals recently found in the *Prahova area*; however, anthropological data are very few in terms of the mounds in Muntenia (B. Preda 2017, p. 195). We have information about anthropological lots identified as originating (selectively) from Smeeni, Sultana-Movila Mare, Brăilița, Radovanu, possibly Vitănești. In the East-Carpathian space, the subadults represent roughly 18-19% of the individuals analysed in the about 50 investigated tumuli (F. Burtănescu 2002, p. 244)¹⁰.

In Bulgaria, of the 175 graves attributed to the Yamnaya culture, only 68 have been subject to anthropological analyses and the similar percentage of men and women can be noticed. The number of subadult individuals is somewhat larger, which is due to the easiness with which they can be identified by archaeologists (E. Kaiser, K. Winger 2015, p. 125). Such a grave attributed to a subadult is Gr.2/T.II from Plachidol with an oval pit covered with a stone slab (Y. Panayotov 1989, fig. 80-82). At Zimnitsa two graves (Gr.4 and Gr.5) of subadults, considered primary, have been investigated. A hair ring and ochre have been found in each of the two graves (T. Valchev, Z. Blazheska 2019, p. 239-240). Also in Bulgaria, we should mention other finds such as those of Polsko Kosovo (D. Stancev 2002), Madara (I. Motzoi-Chicideanu 2011, p. 252), Boyanovo (I. Iliev 2011), Kamen-Shekerdzha (D. Dimitrova 2014), Tarnovo (St. Alexandrov 2019), etc. In Serbia, the subadult graves from Batka-Pašić, Perlez, Uljma, and Pancevo are known (P. Medovic 1987; J. Koledin *et alii* 2019).

In Hungary the anthropological lot is not consistent either, the number of subadult graves being slightly larger than that of adult women (A. Marcsik 1979, p. 87, 90; S. Zofmann 2011, tab. 2, 3). In this area, we should mention Gr.7/T.III from Kétegyháza, which was the primary burial attributed to a child (aged 12-14) (A. Marcsik 1979, p. 88). The pit had a cover made of wooden beams and the inventory consisted of an animal teeth necklace (43 pieces), two silver hair rings, three sheep astragals and ochre (J. Ecsedy 1979, p. 22-23). The feature was dated to 4090 ± 35 BP/2864-2495 cal BC (C. Gerling 2015, p. 60, appendix A II/tab. 1). Gr.7 from

⁹ To the lot analysed by the mentioned author, we have also added the tumuli investigated in this area in 2017-2019.

¹⁰ F. Burtănescu identified 45 researched tumuli. In the meantime, tumuli have been investigated at Găvani, Costâna, Popeni and Târgu Frumos.

Sárrétudvary-Órhalom is also noteworthy; it was a double grave, in which an adult man and a child aged 5-7/Gr.7A were identified. The grave had a spectacular inventory, consisting of an axe and a copper dagger, two gold hair rings, a bowl, ochre (J. Dani, I. Nepper 2006, p. 33).

In the Western-Pontic area, children's graves are well-represented in terms of both primary and secondary burials. Such tumuli have been investigated at Taraklia, Borisovka, Vishnevoe, Novo-Kotovsk, Trapovka, Sanjeica, Novoselnița, Holmoskoe, Gura Bîcului, Gradeșnița, Nagornoë, Plavni, Bălăbani, Găvănoasa, etc (S. Ivanova 2000, 2003; A. Frînculeasa *et alii* 2019b). We should also mention tumulus 2 from Sărăteni (O. Levițchi *et alii* 1996) and a child's grave at Glubokoe, the inventory of which included an askoidal vessel (A. Häusler 1976, board 33/3), as well as the investigations of Pidlisivka or Porohy (V. Klochko *et alii* 2015a; 2015b). A large number of features (over 2100) was already known in this area a decade ago, of which 322 individuals were analysed, 235 adults (161 men and 74 women) and 62 children, while 25 were indeterminable. S. Ivanova estimates an average of 19.7% of children's burials in the Western-Pontic area (S. Ivanova 2000, p. 389-390). Almost 30% of the child graves have grave goods. Few graves have tools in their inventory and weapons occur in one feature only. Instead, there are significant quantities of adornments (silver or copper hair rings, copper bracelets) (S. Ivanova 2000). Mammalian teeth pendants, astragals (S. Ivanova 2000, 2003) and also the occurrence of funerary stelae on children's graves (S. Ivanova 2003, p. 161) are also significant.

Moving further east (the Northern-Pontic area), for example on the right side of the Dnieper and the Nadporozhye river, there is a lot of 74 burials of subadults, representing approximately 12.7% of the inventoried/selected graves, most of them individual (68). Main subadult burials number 32 and 28 of them have inventories, which means about 21%, a higher percentage than that of adults. There are no tools and weapons in subadult graves. Also, the children's graves have ochre (I.F. Kovaleeva 1998).

❖ Relevant elements – short presentation

A situation worth noting is that of Gr.9, which is the main burial in the tumulus researched at Târgșoru Vechi (A. Frînculeasa *et alii* 2017a). The individual was around 6 years old and received special attention. Although the grave had no grave goods, only ochre, it was surrounded by a circular ditch (pl. 3) (A. Frînculeasa *et alii* 2017a, p. 16). This kind of arrangement is not very common north of the Danube, being identified in tumuli in the *Prahova* area for the first time. In the Romanian territory, there are three other prehistoric tumuli in which ditches have been found, namely at Valea Lupului (M. Dinu 1959a, 1959b, 1974), Galați-Dunărea district (M. Brudiu 2003, fig. 16/B) and the discovery from Medgidia, beyond the Danube (C. Schuster *et alii* 2011; Al. Morintz 2015). The ditch from Medgidia was located on the edge of the mound, diameters of about 22x19 m, rim width of about 1 m and depth established on profiles ranging from 0.60 m to 1 m. It seems to have been interrupted to the north along a length of about 6 m (C. Schuster *et alii* 2011, p. 21). The Valea Lupului ditch located on the periphery of the mound was 60x57 m in diameter, rim width of 2.3 - 3 m and depth of 1.60 m (M. Dinu 1959a, 1959b). The ditch from Galați was also located on the periphery of the mound, 32.4x29.8 m in diameter (NS-EW), 0.8-1 m wide and 0.60 m deep (M. Brudiu 2003, p. 60). In the area it delimits, 11 Monteoro IIb/early Noua graves and a Turkic one have been found (M. Brudiu 2003, p. 59 and following, fig. 16B). We do not rule out the probability that the rectangular pit located in the centre should be the initial burial for which the ditch was dug, which has preserved no human bones or other artefacts and which is

considered a cenotaph (M. Brudiu 2003, p. 59–60). Such an arrangement was discovered during the preventive excavations carried out at Aliman (Constanța County) in 2019¹¹.

The circular ditches (sometimes doubled by stone rings/cromlechs) with openings/breaks suggesting an entrance are well-known in the tumular complexes east of the Prut (C. Schuster *et alii* 2011, p. 61; Y. Rassamakin 2011) and in the area of the Corded Ware pottery culture in Central Europe (J. Czebreszuk, M. Szmyt 2011). In Bulgaria, there is the central grave of Drazhevo surrounded by a ring made of stones, which was about 11 m in diameter and had an entrance/break (I. Iliev, St. Bakardzhiev 2018, p. 326).

Of the subadult graves investigated in the *Prahova area*, those found at Târgșoru Vechi/Gr.10 (A. Frînculeasa *et alii* 2017a) or Ploiești-Triaj - *Mound II*/Gr.15, Gr.20, Gr.21 (E. Comșa 1989) have inventories. The individual in Gr.10 from Târgșoru Vechi had a necklace made up of 7 perforated fox and dog canines (fig. 5; tab. 2). Strings or isolated items from dog and fox, boar canines or more rarely molars are common in other tumuli as well, such as those from Smeeni/Gr.19B (N. Simache, V. Teodorescu 1962), Glăvăneștii Vechi T.I-1949/Gr.17 (E. Comșa 1987, p. 376, fig. 11/4), Sultana T.I/1961 (S. Morintz, B. Ionescu 1968, p. 116), Ploiești-Triaj T.II/Gr.19 (E. Comșa 1989, p. 185; A. Frînculeasa *et alii* 2013, pl. 16/9), Chilia Veche-Ciorticut T.I/Gr.75 (I. Vasiliu 1995a, p. 53, pl. III), Luncavița-Drumul Vacilor T.I/Gr.6 (I. Vasiliu 1995b, p. 104, pl. IV/4), Vlădești (M. Brudiu 2003, p. 68, fig. 32/3), Platonești (E. Rența 2016, p. 120). Such a string was also found in the flat grave from Șoimești-Merez (A. Frînculeasa, D. Garvăń 2017). Perforated canines are to be encountered in Gîlna settlements as well (R. Băjenaru 2014; M. Mărgărit, R. Băjenaru 2019). In Transylvania, such items occur in funerary contexts like Livezile from Ampoița, Telna-Rupturi (H. Ciugudean 1996, p. 92, fig. 90/2) or in the contemporary settlement of Livezile-Baia (H. Ciugudean 1996, p. 92, fig. 17/3-4), but also in Schnellenberg (A. Prox 1941, taf. 33/3-6, 34/14) or Jigodin (P. Roman *et alii* 1992) sites.

Such pendants and strings are to be found in the entire eastern tumular area, from east of the Prut (S. Ivanova, G. Toshev 2015, p. 372, fig. 25/13), north of the Black Sea (E. Kaiser 2003, fig. 75; V. Otroshchenko 2013, fig. 1/26), as far as north of the Caucasus (N. Shishlina 2008, fig. 58, 65). They also occur in Bulgaria at Goran Slatina (G. Kitov *et alii* 1991, p. 59, fig. 35), in the Corded Ware culture (P. Włodarczak 2006; P. Włodarczak *et alii* 2016, fig. 11) and Baden funerary features (C. Sachße 2010).

¹¹ Information provided by C.E. Ștefan, to whom we are thankful.

Fig. 5. Canine necklace found in grave 10 from Târgșoru Vechi.
Colierul din canini descoperit în mormântul 10 de la Târgșoru Vechi.

No. item	Segment	Species	Dimensions (in mm)	Observations
1.	Canine	<i>Vulpes vulpes</i>	28.8×6.6×4.2	hole in the root
2.	Canine	<i>Canis familiaris</i>	27.9×7.9×6.3	hole in the root
3.	Canine	<i>Canis familiaris</i>	27.5×8.6×5.85	hole in the root
4.	Canine	<i>Canis familiaris</i>	32.4×7.3×6	hole in the root
5.	Canine	<i>Vulpes vulpes</i>	28.9×6.53×4.2	hole in the root
6.	Canine	<i>Vulpes vulpes</i>	25.8×5.95×4.1	occlusal surface of the tooth is broken longitudinally, hole is in the root
7.	Canine	<i>Canis familiaris</i>	24×7.2×6.4	broken at the root level where hole marks are noticeable

Tab. 2. Synthetic data regarding the perforated canines found in Gr.10A.
Date sintetice privind caninii perforați descoperiți în M.10A.

At Târgşorou Vechi such items occur in association with the youngest individual. At Smeeni, they are placed around the subadult's neck, although he was buried next to an adult (A. Frînculeasa *et alii* 2017b, p. 63). At Glăvăneşti Vechi, T.I-1949/Gr.17 belongs to a 2-year-old child who wore an animal molar with perforated root (E. Comşa 1987, p. 376, fig. 11/4), whereas at Sultana, a grave was investigated, in which a child had a necklace consisting of 'five perforated animal fangs' (S. Morintz, B. Ionescu 1968, p. 116). In Hungary we should mention the finds from Ketegyháza, tumulus 3/b, in which there was a child's grave (Gr.1) with 4 molars perforated in the root area (J. Ecsedy 1979, p. 25, fig. 16/4). In the same locality, in tumulus 3, Gr.7 belonging to a child, which was the primary burial, there were 43 perforated molars (J. Ecsedy 1979, p.22-23, board 6). Eight canine and molar items occur in another subadult grave investigated at Pysarivka (the Dniester basin) (K. Harat *et alii* 2014, p. 120, 112/fig.2.8.4:4). Elements of initiation rituals associating the dog or wolf with the subadults (D.W. Anthony, D.R. Brown 2017) might be found within the Yamnaya cultural traditions.

The association of cord decorated pottery with the hair ring can be encountered in children's graves at Ploieşti-Triaj (E. Comşa 1989). Corded ware is also present in Gr.2/T.IV of Blejoi, attributed to an *Infans* (A. Frînculeasa *et alii* 2019a). Such vessels also occur in children's graves at Gurbăneşti (D.V. Rosseti 1959) or in Gr.12 in the mound of Valea Lupului-*Fabrica chimică* (M. Dinu 1959a, p. 251, fig. 7). It is to be mentioned that no vessels have been found in Yamnaya graves attributed to adults, investigated in the *Prahova area*.

Cord decorated pottery has much earlier origins which bring one to the North-Pontic area in the fifth millennium BC (N.S. Kotova 2010, p. 76). Considered an allogeneic presence in the local environment, this type of pottery occurs in the Lower Danube as early as the last part of the fifth millennium BC, in full evolution of the Cucuteni, Gumelniţa cultures and later in Cernavoda I sites (A. Reingruber, J. Rassamakin 2016). It is also present in the chronological horizon preceding the emergence of Yamnaya burials in the Lower Danube (A. Bulatović 2014, p. 116 and following; V. Heyd 2016, abb. 8), even in graves that might date to the end of the fourth millennium BC (possibly the beginning of the next), namely those from Brăiliţa (N. Harătche 2002), in Coţofeni settlements (P. Roman 1976, p. 99-100), and in the Horodiştea culture (Gh. Dumitroaia 2000; F. Burtănescu 2002) and Folteşti (M. Petrescu-Dîmbovîţa, M. Dinu 1974). Corded ware also occurs in the site of Celei, probably in the Ezero occupation horizon (E. Bujor 1967, p. 214). We could also mention the discovery from Srbski Krstur, in a mound connected to the Coţofeni cultural horizon (A. Bulatović 2014, p. 105, note 6, fig. 2/20).

Reaching the chronological segment in which Yamnaya funerary features dominate the West-Pontic area, corded ware is to be encountered in tumular graves (Ploieşti-Triaj, Blejoi, Coslogeni, Griviţa, Lieşti-Arbănaşu, Valea Lupului, Boloteşti, Viile, Slobozia-Hăneşti, Corlăteni, Independenţa, Hârşova, Izvoarele, Medgidia, Milostea, Éresteghin-Moacşa), flat graves (Lişcoteanca), in contemporary settlements (Moara Vlăsiei, Şoimeşti, Boldu, Coşereni, Buziaş, Jigodin, Bogdăneşti, Folteşti) and caves (Igriţa) (A. Frînculeasa *et alii* 2015a; 2019b). They are also present in the Tisa basin at Buj-Baba, Tiszabábolna, Békésszentandrás, Nagyhalász-Királyhalom, Halmaj-Vasonca (J. Dani 2011, p. 33-34, fig. 9, 26), as well as south of the Danube at Tarnovo or Drazhevo (Y. Panayotov 1989, fig. 50; I. Iliev, St. Bakardzhiev 2018, p. 327; St. Alexandrov 2019, pl. VII/9). We should also mention the Mokranjske stene find in a Coţofeni-Kostolac cultural context (A. Bulatović, A. Kapuran 2016, pl. 3/2-13).

As regards the association of pottery with the subadult graves, we should say that in both Gr.21 and Gr.29 from Smeeni a bowl was found, whereas in Gr.12 and Gr.21 there was ochre as well (A. Frînculeasa *et alii* 2017b). Since pottery (the corded ware one but also the local one) is not particularly common in the tumular graves on the Lower Danube (F. Burtănescu 2002, p. 248; R.-M. Teodorescu 2011, p. 233; B. Preda 2017, p. 198), the correlation between subadult graves and these containers may acquire certain relevance. In the Prut-Dniester interfluve, pottery occurs in slightly over 20% of the graves (V. Dergacev 1994, p. 125). As compared to the corded ware, the local one is prevalent both north of the Danube (V. Heyd 2011, p. 540) and south of the river (St. Alexandrov, E. Kaiser 2016, p. 365) and in the Hungarian Plain (J. Dani 2011).

Hair rings have been found in subadult graves on the Lower Danube (E. Kaiser, K. Winger 2015; A. Frînculeasa *et alii* 2015a; 2019b; T. Valchev, Z. Blazheska 2019) and in the Hungarian Plain, including east of the Prut (S. Ivanova 2003, p. 161). North of the Danube, we should mention the two graves from Ploiești-Triaj, Gr.1/T.II from Verbița (D. Berciu, P. Roman 1984, p. 16, fig. 1/3) or Gr.1 in Movila Mare from Sultana with two copper items (D. Șerbănescu, A. Comșa 2012, p. 24). Hair rings are present in the inventory of approximately 5% of the Yamnaya graves researched on the Romanian territory (A. Frînculeasa *et alii* 2019b). This may also be an observation that points to the status of some of the subadults.

◆ Some ideas and conclusions

The re-establishment of European society on other foundations, as a result of a migration phenomenon originating in the North-Pontic area due to the *Kurgan waves*, is a theory presented by M. Gimbutas more than half a century ago. Though apparently forgotten/ignored somewhere in the basement of history, in recent years the ideas of the well-known scholar have been reformulated and commercially wrapped with the results of the palaeogenetic and isotopic investigations. The Yamnaya phenomenon has rapidly become a trending topic, exploited by researchers in various fields, followed/accompanied by archaeologists that seem in quite a hurry to obtain answers good enough to be published in impact journals. As the archaeological excavation is an activity that tends to be pushed into the background, the dusty repositories in Eastern Europe with their skeletons that, up until yesterday, had been anonymous, have now become spaces in which treasures worth exploring are lying. Molars and temporals have become stars and local archaeologists and anthropologists are sample suppliers.

X. Imposing and then maintaining/perpetuating the social foundations of an allogeneous group beyond the area of origin and the immediate present as well is obviously a topic worth investigating. The diffusion of the Yamnaya phenomenon to the west is a fact in which the ideological foundation seems to have been a binder and an anchor set in the heart of Europe beyond the coveted green pastures, the source/inflection point which supposedly generated the movement of this population with a pastoral economy to the west, north and south-east of Europe.

Xx. K. Kristiansen established the Yamnaya – Corded Ware – pre-Germanic ancestry. Simplifying, the conclusion is that the Yamnaya men, having just reached the west of Europe, married local women and, several generations later, the fruit of this *hybridization* would be the emergence of the Corded Ware and of a new dialect - *Pre-Proto-Germanic* (K. Kristiansen *et alii* 2017). If women are seen as the origin of the pottery characterizing this cultural tradition (K. Kristiansen *et alii* 2017), the ideological element transformed at the basis of the Corded

Ware society is reflected in the relevance and unity of burial practices (K. Kristiansen 2017), especially as regards the men graves (Q. Bourgeois, E. Kroon 2017), although this does not exclude the presence of local aspects (M. Furholt 2014). The small gap between the onset of the two cultural phenomena (the Yamnaya and the Corded Ware) in the areas analyzed (not of origin) might point to a very fast *hybridization* phenomenon, with rather different consequences.

Xxx. Having a common core with the Corded Ware (M.E Allentoft *et alii* 2015; W. Haak *et alii* 2015; I. Mathieson *et alii* 2018), the Yamnaya does not appear to have altered so deeply in the West-Pontic as to speak of another culture. However, regional versions have been defined, such as the Dniestrean or Bugeac (V. Dergacev 1994; S. Ivanova 2013). The local cultural element seems to have survived and intersected with the Yamnaya ritual (see the occurrence of Cucuteni-Tripolie CII bowls, Globular Amphora, Cernavoda II, Coțofeni, Ezero, Michalic, Livezile, Makó, Somogyvár etc. vessels in grave inventories) (A. Frânculeasa *et alii* 2015a), which naturally has lent a certain particularity to the Yamnaya phenomenon (S. Ivanova 2013; P. Włodarczak 2017).

Xxxx. If the local/Neolithic man's fate seems sealed, witnessing a genuine extinction at times (V. Heyd 2019), the woman appears to pass through this turbulent and revolutionary age influencing even the linguistic framework by preserving elements of the local corpus reflected in words with local origins specific to the Neolithic agrarian society (R. Iversen, G. Kroonen 2017; K. Kristiansen 2017).

Xxxxx. Though not so common, the Yamnaya burials dedicated to adult women become relevant through their exceptionality. In tumulus IV from Blejoi, in Gr.1, four hair rings have been found. It is the Yamnaya burial with the largest number of such items investigated in a tumulus located north of the Lower Danube (pl. 8/2). In the same pit, one level below, there is an *Infans* next to whom lay a cord-decorated vessel. In this tumulus, the primary burial is dedicated to an *Infans*. The adult individual's age rules out a mother-child relationship, not a (blood) relation, though (A. Frânculeasa *et alii* 2019b). Furthermore, there are burials of adult women which do not comply with the Yamnaya ritual. Here we should mention two burials from Blejoi T.I/Gr.1 (E. Pavelet 2007) and Târgșoru Vechi-Mănăstire (A. Frânculeasa *et alii* 2015b) or Gr.13 from Smeeni (A. Frânculeasa *et alii* 2017, p. 60, pl. 34). Here the Yamnaya communities meet the local cultural fund. Nearby, in the hilly area of Șoimești, there is the grave of an adult woman, of delicate constitution, with an inventory that points to this coexistence and interaction (A. Frânculeasa, D. Garvă 2017). We should also mention that the only grave with a wagon known on the Lower Danube, found at Plachidol I, has been attributed to a woman (Y. Panayotov 1989, p. 98, fig. 64).

Xxxxxx. The tumulus seems a monument and, at the same time, a representation of the ideological power of this intrusive group. The establishment of lineage could ensure the passage in time and space of the unity of tradition and the relevance of ideology. At the top of the social pyramid stood a male figure symbolically endowed with the power of representing the continuity, stability, cohesion and unity of society. The homogeneity of this funerary phenomenon was visible for more than half a millennium and preserved the same coordinates until the end of the evolution of this tradition. We can assume that heredity/descendance was an important landmark in the Yamnaya society. Here palaeogenetics can lift the veil and illuminate the archaeological information. Beyond migration, before tracing transcontinental routes, we must still understand the social relationships within this cultural phenomenon and its interaction with the world around. Elements of Yamnaya ideology stood the test of time

and were passed on, while the role played by the male individual at the top of the social pyramid was to cross the ages beyond this phenomenon until the historical times.

◆ Acknowledgments

I would like to thank all my colleagues that have participated to the field archaeological investigations: Bianca Preda-Bălănică, Octav Negrea, Claudia Dumitrescu, Daniel Garvăń, Roxana Munteanu. I also want to thank Angela Simalcsik and Martin Trautmann, who have made the anthropological determination of the individuals found at Târgșoru Nou and Nedelea. At the same time, I am grateful to colleague Cătălin Nicolae for granting me access to the photographic archives of the ‘Vasile Pârvan’ Institute of Archaeology. I would also like to thank Mr. Adrian Bălaşescu for determining the mammalian fangs found in the Târgșoru Vechi grave.

◆ References

- M.E. Allentoft *et alii* 2015 M.E. Allentoft, M. Sikora, K.-G. Sjögren, M. Rasmussen, J. Stenderup, P.B. Damgaard, H. Schroeder, T. Ahlström, L. Vinner, A.-S. Malaspina, A. Margaryan, T. Higham, D. Chivall, N. Lynnerup, L. Harvig, J. Baron, P. Della Casa, P. Dąbrowski, P.R. Duffy, A.V. Ebel, A. Epimakhov, K. Frei, M. Furmanek, T. Gralak, A. Gromov, G. Grupe, T. Hajdu, R. Jarysz, V. Khartanovich, A. Khokhlov, V. Kiss, J. Kolář, A. Kriiska, I. Lasak, C. Longhi, G. McGlynn, A. Merkevicius, I. Merkyte, M. Metspalu, R. Mkrtchyan, V. Moiseyev, L. Paja, G. Pálfi, D. Pokutta, Ł. Pospieszny, T.D. Price, L. Saag, M. Sablin, N. Shishlina, V. Smrčka, V. Soenov, V. Szeverényi, G. Tóth, S.V. Trifanova, L. Varul, M. Vicze, L. Yepiskoposyan, V. Zhitenev, L. Orlando, T. Sicheritz-Pontén, S. Brunak, R. Nielsen, K. Kristiansen, E. Willerslev, Population genomics of Bronze Age Eurasia, *Nature*, 522 (7555), p. 167-172.
- St. Alexandrov 2019 Early Bronze Age Barrow Graves in North-West Bulgaria, in V. Filipović, Al. Bulatović, Al. Kapuran (eds.) *Papers in Honour of Rastko Vasić 80th Birthday/Зборник радова у част 80. године Растка Васућа*, Belgrad, p. 75-94.
- St. Alexandrov, E. Kaiser 2016 The Early Barrow Graves in West Pontic Area. Cultures? Migrations? Interactions?, in V. Nikolov, W. Schier (eds.), *Der Schwarzmeerraum vom Neolithikum bis in die Frühisenzeit (6000–600 v. Chr.). Kulturelle Interferenzen in der zirkumpontischen Zone und Kontakte mit ihren Nachbargebieten*, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Band 30, Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf GmbH, p. 359-370.
- D.W. Anthony, D.R. Brown 2017 The dogs of war: A Bronze Age initiation ritual in the Russian steppes, *JAA*, 48, p. 134-148.

- S. Antoniu, M.E. Roșca-Gramatopol 1966 Studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Valea Lupului, *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași*, XII, 1, p. 49-60.
- R. Băjenaru 2014 *Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca.
- D. Berciu, S. Morintz 1953 *Baia*, p. 123-129, in E. Condurachi, D. Berciu, V. Canarache, Gh. Cantacuzino, M. Daie, S. Dumitriu, G. Florescu, N. Hamparțumian, D. Teodorescu, S. Morintz, D. Pippidi, D. Popescu, V. Popescu, C. Preda, L. Sahaghian, I. Stoian, El. Stoianovici, R. Vincez, *Şantierul Histria*, SCIV, IV, 1-2, p. 90-152.
- D. Berciu, P. Roman 1984 Mormintele tumulare de la Verbița (jud. Dolj), *Thraco-Dacica*, V, p. 15-21.
- Q. Bourgeois, E. Kroon 2017 The impact of male burials on the construction of Corded Ware identity: Reconstructing networks of information in the 3rd millennium BC, *PLoS ONE* 12(10): e0185971. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185971>.
- M. Brudiu 2003 *Lumea de sub tumulii din sudul Moldovei. De la indo-europeni la turanicii târzii-mărturii arheologice*, Editura Printech, București.
- J.E. Buikstra, D.H. Ubelaker 1994 *Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains*, Arkansas Archaeological Survey Research Series, No 44, Fayetteville.
- E. Bujor 1967 Așezarea de la Celei din perioada de tranziție spre epoca bronzului, *Revista Muzeelor*, IV, 3, p. 211-216.
- A. Bulatović 2014 Corded Ware in the Central and Southern Balkans: A Consequence of Cultural Interaction or an Indication of Ethnic Change?, *Journal of Indo-European Studies*, 42 /1-2, p. 101-143.
- A. Bulatović, A. Kapuran 2016 Cultural contacts between communities of southwestern Romania and the central Balkans in the fourth millennium BC, *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 20, II, p. 183-201.
- F. Burtănescu 2002 *Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut cu unele contribuții la problemele epocii bronzului în Moldova*, Biblioteca Thracologica, XXXVII, București.
- C. Buzdugan 1981 Cercetările arheologice de la Giurcani, jud. Vaslui, CA, IV, p. 7-19.
- Buzdugan *et alii* 1987 C. Buzdugan, V. Bobi, N. Cernea, Cercetările arheologice din tumulul 2 de la Bolotești-Vrancea, SCIVA, 38, 3, p. 224-232.
- H. Ciugudean 1996 Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei, BiblThr, XIII, București.
- E. Comșa 1985 Morminte cu ocru din movila II - 1950 de la Glăvăneștii Vechi, SCIVA, 36, 4, 1985, p. 338-345.
- E. Comșa 1987 Mormintele cu ocru din movila I de la Glăvăneștii Vechi, SCIVA, 34, 4, p. 367-387.

- E. Comșa 1989 Mormintele cu ocru din movila II-1943 de la Ploiești-Triaj, *Thraco-Dacica*, 10/1-2, p. 181-188.
- J. Czebreszuk, M. Szmyt 2011 Tumuli with circular ditch and the ritual scenario among Corded Ware culture societies on the North European plain, in S. Müller-Celka, E. Borgna (eds.), *Ancestral Landscapes: Burial mounds in the Copper and Bronze Ages (Central and Eastern Europe – Balkans – Adriatic – Aegean, 4th – 2nd millennium BC)*, Lyon, p. 321-328.
- J. Dani 2011 Research of Pit-Grave culture kurgans in Hungary in the last three decades, in Á. Pető, A. Barczi (eds.), *Kurgan studies: An environmental and archaeological multiproxy study of burial mounds of the Eurasian steppe zone*, Oxford, BAR (IS), 2238, p. 25-69.
- J. Dani, I.M. Nepper 2006 Sárrétudvari-Örhalom tumulus grave from the beginning of the EBA in eastern Hungary, *Communicationes Archaeologicae Hungaricae*, p. 29-49.
- V. Dergachev 1994 Epoca bronzului. Perioada timpurie, *Thraco-Dacica*, 15/1-2, p. 121-140.
- D. Dimitrova 2014 Grobove ot bronzovata epoha pri Kamen, Slivensko, *Археология*, 1 - 2, p. 69-82.
- M. Dinu 1959a Șantierul arheologic de la Valea Lupului, *MCA*, V, p. 247-256.
- M. Dinu 1959b M. Dinu, Șantierul arheologic de la Valea Lupului, *MCA*, VI, p. 203-211.
- M. Dinu 1974 Le problème des tombes à ocre dans les régions orientales de Roumania, *Preistoria Alpina*, vol. X, p. 261-275.
- Gh. Dumitroaia 2000 Comunități preistorice din nord-estul României: de la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu, *BMA*, VII, Piatra-Neamț.
- J. Ecsedy 1979 *The People of the Pit Grave Kurgan in Eastern Hungary*, Fontes Archaeologici Hungariae, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- A. Frînculeasa 2007 Contribuții privind mormintele Jamnaja din Muntenia. Cercetări arheologice la Ariceștii Rahtivani – jud. Prahova, *Tyrageta*, S.N., 1 (16), 1, p. 181-193.
- A. Frînculeasa 2016 Developments in mid-second millennium B.C. in Northern Muntenia (archaeological investigations in the Prahova river Basin), in Fl. Gogâltan, C. Cordoș (eds.) *Prehistoric settlements: social, economic and cultural aspects. Seven studies in the Carpathian area*, Editura Mega, Cluj-Napoca, p.115-180.
- A. Frînculeasa *et alii* 2013 A. Frînculeasa, B. Preda, O. Negrea, A.D. Soficaru, Bronze Age tumulary graves recently investigated in Northern Wallachia, *Dacia (NS)*, LVII, p. 23-63.
- A. Frînculeasa *et alii* 2014 A. Frînculeasa, B. Preda, T. Nica, A. Soficaru, Un nou tumul preistoric cercetat la Ariceștii-Rahtivani (jud. Prahova), *SP*, 11, p. 189-227.

- A. Frînculeasa *et alii*
2015a A. Frînculeasa, B. Preda, V. Heyd, Pit-Graves, Yamnaya and Kurgans along the Lower Danube: Disentangling 4th and 3rd Millennium BC Burial Customs, Equipment and Chronology, *PZ*, 90, p. 45-113.
- A. Frînculeasa *et alii*
2015b A. Frînculeasa, A.D. Soficaru, A. Măgureanu, B. Preda, B. Ciuperca, D. Garvăń, A. Anton, C. Constantinescu, Un complex funerar preistoric descoperit la Târgșoru Vechi (jud. Prahova), *BMJT, Seria Arheologie*, 7, p. 133-156.
- A. Frînculeasa,
D. Garvăń 2017 Un raport pierdut: săpăturile de la Șoimești – Dealul Merez/La Merez, com. Ceptura, jud. Prahova, campania 2016, *Mousaios. Buletinul Muzeului Județean Buzău*, XXI, p. 57-67.
- A. Frînculeasa *et alii*
2017a A. Frînculeasa, B. Preda, O. Negrea, C. Dumitrescu, D. Garvăń, R. Munteanu, A. Soficaru, Raport de cercetare arheologică preventivă la Târgșoru Vechi (jud. Prahova), punctul Movila de la Pădure, *Anuarul MJIAp*, S.N., VIII (16), p. 9-58.
- Frînculeasa *et alii*
2017b A. Frînculeasa, A. Simalcsik, B. Preda, D. Garvăń, *Smeeni-Movila Mare: Monografia unui sit regăsit*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- Frînculeasa *et alii*
2017c A. Frînculeasa, M. Frînculeasa, C. Buterez, I. Dumitru, The dynamics of prehistoric burial mounds of Ploiești metropolitan area (Romania) as reflected by cartographic documents of the 18th-20th centuries, *Area*, 49, 4, p. 533-544.
- A. Frînculeasa *et alii*
2017d A. Frînculeasa, B. Preda, O. Negrea, C. Dumitrescu, A. Soficaru, Păulești, comuna Păulești, jud. Prahova, *Cronica. Campania 2016*, p. 207-208.
- A. Frînculeasa *et alii*
2018 A. Frînculeasa, B. Preda, A. Simalcsik, O. Negrea, Peisaje și contexte actuale: un tumul de pământ cercetat în localitatea Coada Izvorului (jud. Prahova), *MCA (SN)*, XIV, p. 77-99.
- A. Frînculeasa *et alii*
2019a A. Frînculeasa, B. Preda-Bălănică, D. Garvăń, O. Negrea, A. Soficaru, Towards a better understanding of the end of the fourth millennium bc in Northern Muntenia: the case of the burial mound in Ploiești - Gara de Vest, *Ziridava*, 33, p. 55-90.
- A. Frînculeasa *et alii*
2019b A. Frînculeasa, B. Preda-Bălănică, A. Simalcsik, O. Negrea, B. Constantinescu, D. Stan, Morminte Iamnaia într-un tumul redescoperit și salvat în localitatea Blejoi (jud. Prahova), *BMJT SA*, XI, p. 35-78.
- M. Furholt 2014 Upending a 'totality': re-evaluating Corded Ware variability in Late Neolithic Europe, *Proceedings of Prehistoric Society*, 80, p. 67-86.
- C. Gerling 2015 *Prehistoric Mobility and Diet in the West Eurasian Steppes 3500 to 300 BC, An Isotopic Approach*, Topoi Berlin Studies of the Ancient World, Edited by Excellence Cluster Topoi, Volume 25, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston.

- W. Haak *et alii* 2015 W. Haak, I. Lazaridis, N. Patterson, N. Rohland, S. Mallick, B. Llamas, G. Brandt, S. Nordenfelt, E. Harney, K. Stewardson, Q. Fu, A. Mitnik, E. Banffy, C. Economou, M. Francken, S. Friederich, R. Garrido Pena, F. Hallgren, V. Khartanovich, A. Khokhlov, M. Kunst, P. Kuznetsov, H. Meller, O. Mochalov, V. Moiseyev, N. Nicklisch, S.L. Pichler, R. Risch, M.A. Rojo Guerra, C. Roth, A. Szécsényi-Nagy, J. Wahl, M. Meyer, J. Krause, D. Brown, D. Anthony, A. Cooper, K.W. Alt, D. Reich, Massive migration from the steppe was a source for Indo-European languages in Europe, *Nature*, 522 (7555), p. 207-211.
- K. Harat *et alii* 2014 K. Harat, M. Potupczyk, S. Razumov, Charakterystyka źródeł archeologicznych pozyskanych w latach 1984-1993, in A. Kośko, M. Potupczyk, S. Razumow (eds.) *Naddniestrzańskie kompleksy cmentarzy kurhanowych społeczności z III i z pierwszej połowy II tysiąclecia przed Chr. w okolicach Jampola, obwód winnicki. Z badań nad północno-zachodnią rubieżą osadnictwa społeczności kręgu kultur „wczesnobrązowych” strefy pontyjskiej. Badania z lat 1984-2014. Archaeologia Bimaris – Monografie 6*, Poznań, p. 45-204.
- N. Hartușe 2002 *Complexul arheologic Brăilița*, Biblioteca Thracologica, XXXV, București.
- N. Hartușe,
F. Anastasiu 1968 *Brăilița, Așezări și cimitire omenești datând din epoca neolitică până în pragul orânduirii feudale*, Muzeul Brăilei, Brăila.
- A. Häusler 1976 *Die Gräber der älteren Ockergrabkultur zwischen Dnepr und Karpaten*, Berlin.
- V. Heyd 2011 Yamnaya groups and tumuli west of the Black Sea, in E. Borgna, S. Müller Celka (Hrsg.), *Ancestral Landscapes. Travaux de la Maison de l’Orient et de la Méditerranée*, 58, Lyon, p. 536-555.
- V. Heyd 2016 Das Zeitalter der Ideologien [The age of ideologies], in M. Furholt, R. Grossmann, M. Szmyt (eds.) *Transitional landscapes? The 3rd millennium BC in Europe*, Universitätsforschungen Prähistorische Archäologie, 292, Habelt, Bonn, p. 53-85.
- V. Heyd 2017 Kossinna’s smile, *Antiquity*, 91, p. 348-359.
- V. Heyd 2019 Yamnaya – Corded Wares – Bell Beakers, or how to conceptualize events of 5000 years ago that shaped modern Europe, in T. Vulchev, *Регионален исторически музей - Ямбол, Studia in honorem Iliae Iliev*, Yambol, p. 125-136.
- I. Iliev 2011 The Pit Grave culture in the lower Tundzha valley, *StudPraeh*, 14, p. 381-398.

- I. Iliev, S. Bakardzhiev 2018 Могилен гроб от ранната бронзова епоха до с. Дражево, Ямболско/Early Bronze Age Tumular Grave near the Village of Drazhevo, Yambol Region, in St. Alexandrov, Y. Dimitrova, H. Popov, B. Horejs, K. Chukalev (eds.) *Metals, Technologies and Interregional Contacts in the Eastern Balkans during the Bronze Age*, National Archaeological Institute with Museum Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, p. 325-327.
- S. Ivanova 2000 О социальном устройстве Ямного общества Северо-Западного Причерноморья, *Stratumplus*, 2, p. 388-402.
- S. Ivanova 2003 The Social Differentiation in the Pit-Grave Culture Society: A Reconstruction Based on Burial Data, in L. Nikolova, *Early Symbolic Systems for Communication in Southeast Europe Volume 1*, BAR (IS), 1139, p. 157-167.
- S. Ivanova 2013 Connections between the Budzhak culture and Central European groups of the Corded Ware culture, in A. Koško, V. Klochko (eds.), *The Ingul-Donets Early Bronze Civilization as Springboard for Transmission of Pontic Cultural Patterns to the Baltic Drainage Basin 3200-1750 BC*, Poznań, Baltic-Pontic Studies, 18, p. 86-120.
- S. Ivanova, G. Toschev 2015 The Middle-Dniester cultural contact area of Early Metal age societies. The frontier of Pontic and Baltic drainage basins in the 4th/3rd-2nd millennium BC, in A. Koško (ed.), *Podolia as a Cultural Contact Area in the 4th/3rd-2nd Millennium BC*, Baltic-Pontic Studies, 20, p. 336-405.
- R. Iversen, G. Kroonen 2017 Talking Neolithic: Linguistic and Archaeological Perspectives on How Indo-European Was Implemented in Southern Scandinavia, *AJA*, 121, 4, p. 511-525.
- E. Kaiser 2003 *Studien zur Katakombengrabkultur zwischen Dnepr und Prut*, Arch. Eurasien, 14, Mainz.
- E. Kaiser, K. Winger 2015 Pit graves in Bulgaria and the Yamnaya Culture, *PZ*, 90 (1-2), p. 114-140.
- G. Kitov *et alii* 1991 G.I. Kitov, Y. Panayotov, P. Pavlov, *Mogilni nekropoli v Loveschkiya krai. Ranna bronzova epoha (nekropol Goran-Slatina)*, Razkopki i proucivanija, 23, Sofia.
- V.I. Klochko *et alii* 2015a V.I. Klochko, A. Koško, S.M. Razumov, P. Włodarczak, D. Żurkiewicz, Eneolithic, Yamnaya and Noua culture cemeteries from the first half of the 3rd and the middle of the 2nd millennium BC, Porohy, site 3A, Yampil Region, Vinnitsa Oblast: archaeometric and chronometric description, ritual and taxonomic-topogenetic identification, in A. Koško (ed.) *Podolia as a Cultural Contact Area in the 4th/3rd-2nd Millennium BC*, Baltic-Pontic Studies 20, p. 78-141.

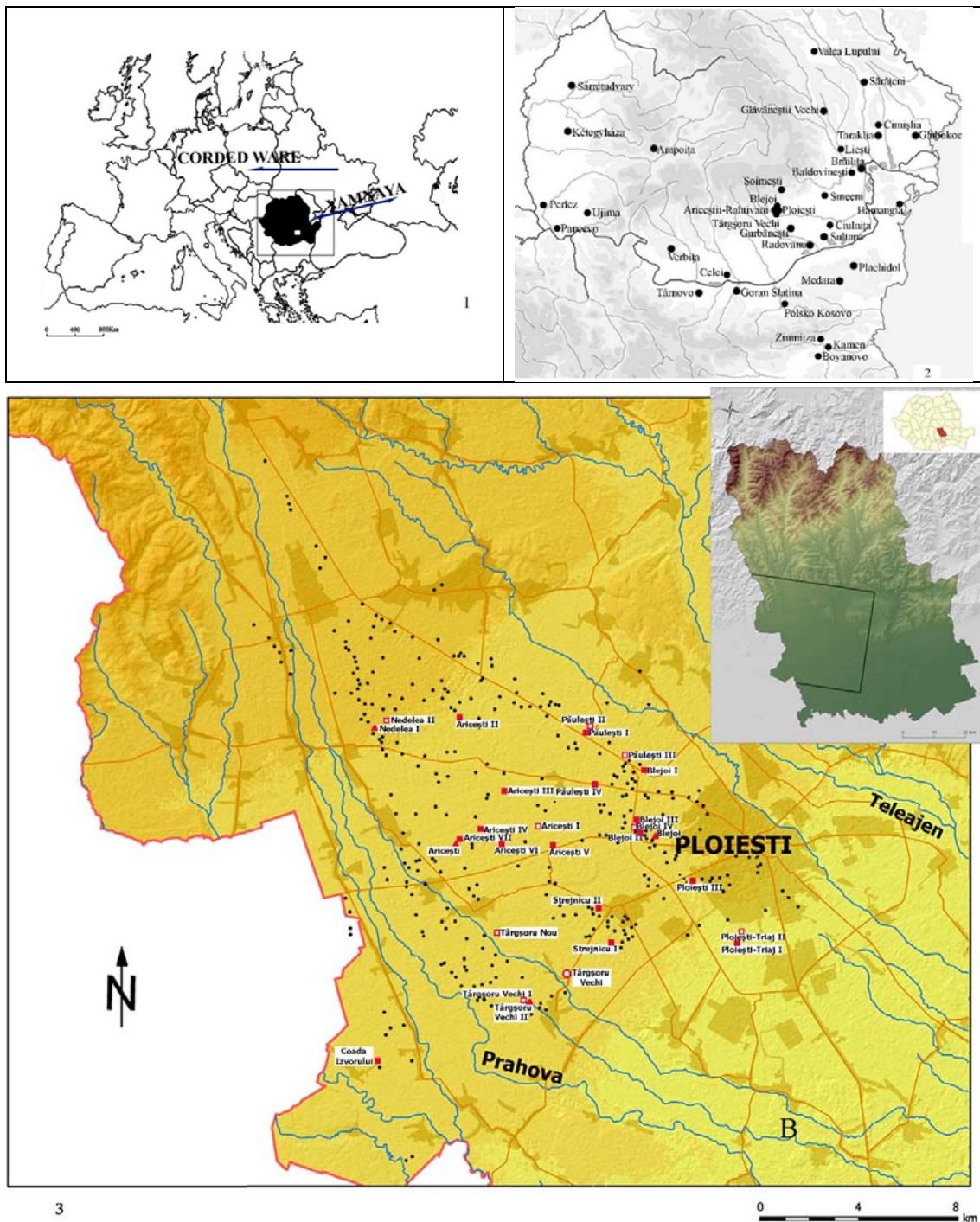
- V.I. Klochko *et alii* 2015b V.I. Klochko, A. Koško, S.M. Razumov, P. Włodarczak, D. Żurkiew, Eneolithic, Babyno and Noua culture cemeteries, Klembivka, site 1, Yampil region, Vinnitsa Oblast: archaeometry, taxonomy and topogenetics, in A. Koško (ed.) *Podolia as a Cultural Contact Area in the 4th/3rd-2nd Millennium BC*, Baltic-Pontic Studies, 20, p. 142-182.
- J. Koledin *et alii* 2019 J. Koledin, U. Bugaj, P. Jarosz, M. Novak, M.M. Przybyła, M. Podsiadło, A. Szczepanek, M. Spašić, P. Włodarczak, First archaeological investigations of barrows in the Bačka region and the question of the Eneolithic/Early Bronze Age barrows in Vojvodina, *PZ* (in press).
- N.S. Kotova 2010 The first 'corded' ceramics ornamentation of eneolithic steppe and neolithic forest-steppe cultures, *Baltic-Pontic Studies*, 15, p. 75-109.
- I.F. Kovaleeva 1998 Мир детства племен Ямной культуры, Проблеми археології Подніпров'я, *Дніпропетровськ*, p. 37-47.
- K. Kristiansen 2017 Genetics, migrations and language dispersal: re-theorizing mobility and the formation of culture and language among the Corded Ware Cultures in Europe, in L. Manolakakis, N. Schlanger, A. Coudart (eds.), *European Archaeology – Identities & Migrations: Archéologie européenne – Identités & migrations. Hommages à Jean-Paul Demoule*, Sidestone Press, Leiden, p. 459-475.
- K. Kristiansen *et alii* 2017 K. Kristiansen, M.E. Allentoft, R. Iversen, G. Kroonen, L. Pospieszny, T.D. Price, K.-G. Sjögren, M. Sikora, S. Rasmussen, N.N. Johannsen, E. Willerslev, Re-theorizing mobility and the formation of culture and language among the Corded Ware Cultures in Europe, *Antiquity*, 91, p. 334-347.
- O. Levițki *et alii* 1996 O. Levițki, I. Manzura, T. Demcenko, *Necropola tumulară de la Sărăteni*, BiblThr, XVII, București.
- A. Marcsik 1979 The anthropological material of the pit grave kurgans in Hungary, in J. Ecsedy (ed.), *The People of the Pit Grave Kurgan in Eastern Hungary*, Budapest, p. 87-99.
- R. Martin 1928 *Lehrbuch der Anthropologie: in systematischer Darstellung mit besonderer Berücksichtigung der anthropologischen Methoden; für Studierende, Ärzte und Forschungsreisende*, Jena, Verlag von Gustav Fischer.

- I. Mathieson *et alii* 2018 I. Mathieson, S. Alpaslan-Roodenberg, C. Posth, A. Szécsényi-Nagy, N. Rohland, S. Mallick, I. Olade, N. Broomandkhoshbacht, O. Cheronet, D. Fernandes, M. Ferry, B. Gamarra, G. González Fortes, W. Haak, E. Harney, B. Krause-Kyora, I. Kucukkalipci, M. Michel, A. Mitnik, K. Nägele, M. Novak, J. Openheimer, N. Patterson, S. Pfrengle, K. Sirak, K. Stewardson, S. Vai, S. Alexandrov, K.W. Alt, R. Andreeescu, D. Antonović, A. Ash, N. Atanassova, K. Bacvarov, M. Balázs Gusztáv, H. Bocherens, M. Bolus, A. Boroneanț, Y. Boyadzhiev, A. Budnik, J. Burmaz, S. Chohadzhiev, N.J. Conard, R. Cottiaux, M. Čuka, C. Cupillard, D.G. Drucker, N. Elenski, M. Francken, B. Galabova, G. Ganetovski, B. Gely, T. Hajdu, V. Handzhyiska, K. Harvati, T. Higham, S. Iliev, I. Janković, I. Karavanić, D.J. Kennett, D. Komšo, A. Kozak, D. Labuda, M. Lari, C. Lazăr, M. Leppek, K. Leshtakov, D. LoVetro, D. Los, I. Lozanov, M. Malina, F. Martini, K. McSweeney, H. Meller, M. Mendušić, P. Mirea, V. Moiseyev, V. Petrova, T.D. Price, A. Simalcsik, L. Sineo, M. Šlaus, V. Slavchev, P. Stanev, A. Starović, T. Szeniczey, S. Talamo, M. Teschler-Nicola, C. Thevenet, I. Valchev, F. Valentin, S. Vasilyev, F. Veljanovska, S. Venelinova, E. Veselovskaya, B. Viola, C. Virág, J. Zaninović, S. Zauner, P.W. Stockhammer, G. Catalano, R. Krauß, D. Caramelli, G. Zariņa, B. Gaydarska, M. Lillie, A.G. Nikitin, I. Potekhina, A. Papathanasiou, D. Borić, C. Bonsall, J. Krause, R. Pinhasi, D. Reich, The genomic history of southeastern Europe, *Nature*, 555 (7695), p. 197-203.
- M. Mărgărit, R. Băjenaru 2019 Osseous industry in the Bronze Agesettlement of Odaia Turcului (Dâmbovița County, Romania), in V. Sîrbu, A. Comșa, D. Hortopan (eds.) *Digging in the past of Old Europe. Studies in Honor of Cristian Schuster at his 60th Anniversary*, Editura Istros, Brăila, Târgu Jiu, p. 217-228.
- P. Medović 1987 Resultate der Untersuchungen auf drei Grabhügel in der Gemarkung des Dorfes im mittleren Banat, in D. Srejovic, N. Tasic (eds.), *Hügelbestattung in der Karpaten-Donau-Balkan-zone während der Äneolithischen periode*, Belgrad, p. 77-82.
- V. Merlan *et alii* 1999 V. Merlan, F. Burtănescu, Al. Comșa, Un mormânt Jamnaja cu lespede din piatră la Chersăcosu (com. Duda-Epureni, jud. Vaslui), *AM*, XXII, p. 209-214.
- Al. Morintz 2015 Identifying disturbances in the case of burial mounds. Case studies, in R. Kogălniceanu, M. Gligor, R.-G. Curcă, S. Stratton (eds.), *Homines, Funera, Astra 2. Life beyond Death in Ancient Times (Romanian Case Studies)*. Proceedings of the International Symposium on Funerary Anthropology 23-26 September 2012, "1 Decembrie 1918" University, Alba Iulia, Romania, p. 93-101.

- S. Morintz, B. Ionescu 1968 Cercetări arheologice în împrejurimile orașului Oltenița (1958-1967), *SCIV*, 19, 1, p. 95-28.
- I. Motzoi-Chicideanu 2011 *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea mijlocie și inferioară, vol. I, II*, Editura Academiei Române, București.
- V. Otroshchenko 2013 The Catacomb cultures phenomenon, in A. Koško, V. Klochko (eds.), *The Ingul-Donets Early Bronze Civilization as Springboard for Transmission of Pontic Cultural Patterns to the Baltic Drainage Basin 3200-1750 BC*, Poznań, Baltic-Pontic Studies, 18, p. 21-38.
- Y. Panayotov 1989 *Jamnata kulitura v bolgarskite zemi*, Razkopki i proucivanija, 21, Sofia.
- E. Pavelet 2007 Cercetări arheologice preventive întreprinse în tumulul situat pe raza comunei Blejoi, jud. Prahova, *Mousaios. Buletinul Muzeului Județean Buzău*, 12, p. 107-122.
- V. Pârvan 1925 Le "statue-menhir" de Hamangia, *Dacia*, II, p. 422-429.
- M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu 1974 Nouvelles fouilles archéologique à Foltești (dep. de Galați), *Dacia* (NS) 18, p. 19-72.
- D.M. Pippidi, D. Berciu 1965 *Getii și grecii la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, Editura Academiei, București.
- B. Preda 2017 *Tumuli de epoca bronzului între cursul Argeșului și al Buzăului*, teză de doctorat susținută la IAB „Vasile Pârvan”, coordonator științific C. Schuster, București.
- A. Prox 1941 *Die Schneckenbergkultur*, Kronstadt/Brașov, 1941.
- Y. Rassamakin 2011 Eneolithic burial mounds in the Black Sea steppe from the first burial symbols to monumental ritual architecture, in S. Müller-Celka, E. Borgna (eds.), *Ancestral Landscapes: Burial mounds in the Copper and Bronze Ages (Central and Eastern Europe – Balkans – Adriatic – Aegean, 4th–2nd millennium BC)*, Travaux de la maison de l’Orient et de la Méditerranée 58, Lyon, p. 293-305.
- A. Reingruber, J. Rassamakin 2016 Zwischen Donau und Kuban: Das nordpontische Steppengebiet im 5.Jt.v. Chr.', in V. Nikolov, W. Schier (eds.), *Der Schwarzmeerraum vom Neolithikum bis in die Früheisenzeit (6000–600 V. CHR.). Kulturelle Interferenzen in der zirkumpontischen Zone und Kontakte mit ihren Nachbargebieten*, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, band 30, Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf GmbH, p. 367-404.
- E. Rență 2016 *Cercetările arheologice de salvare de la Ciulnița, județul Ialomița (1994-1997), Așezarea neolică Boian-Giulești, tumulii I-III și alte descoperiri din eneolic, epoca bronzului și epoca fierului*, Muzeul Județean Ialomița. Seria Situri Arheologice, V, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- P. Roman 1976 *Cultura Coțofeni*, Editura Academiei, București.

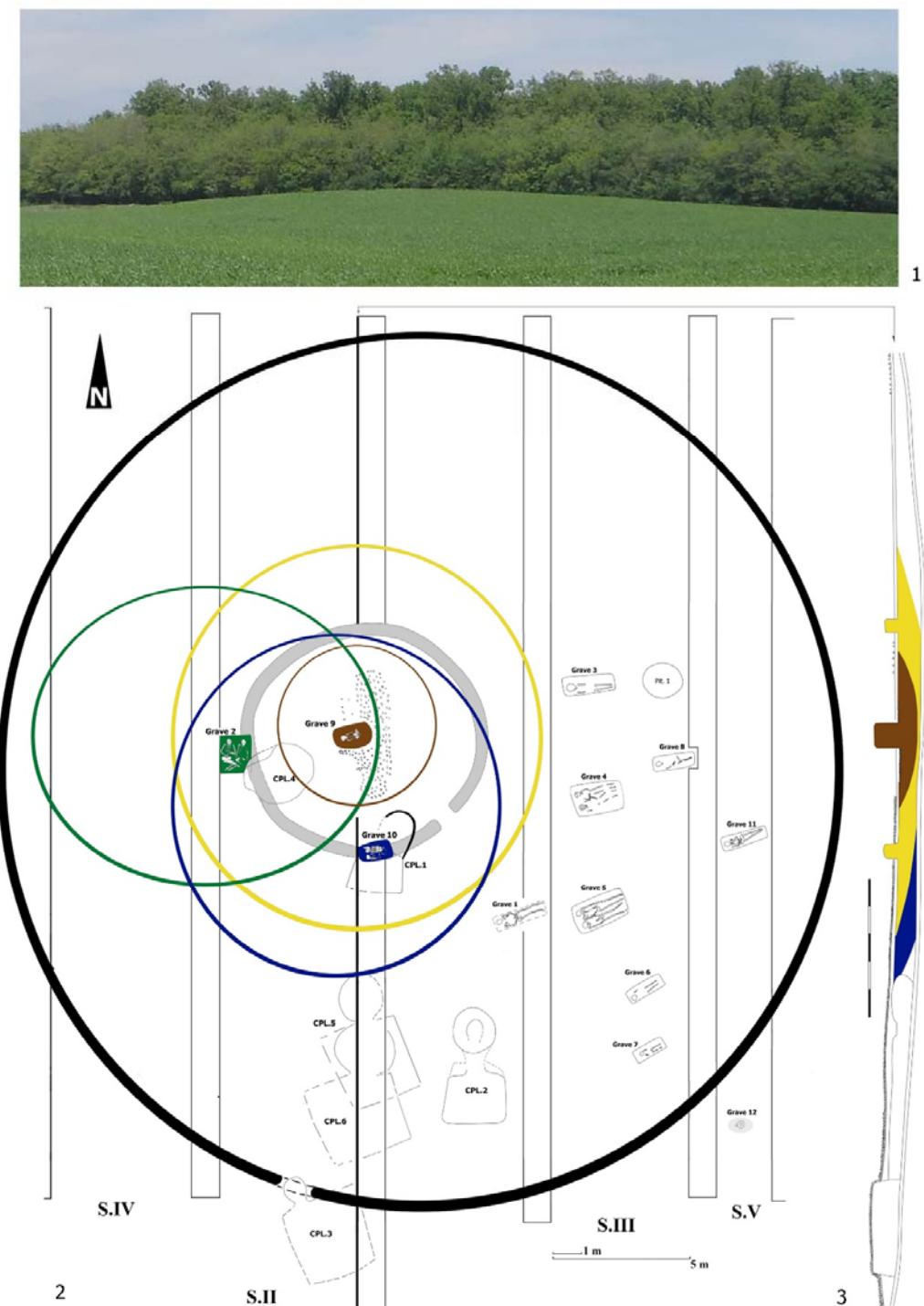
- P. Roman *et alii* 1992 P. Roman, A. Dodd-Oprițescu, J. Pál, *Beiträge zur Problematik der Schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, Mainz: Heidelberger Akad. Wiss., Internationale Interakademische Kommission für die Erforschung der Vorgeschichte des Balkans, Monographien 3.
- D.V. Rosetti 1959 Movilele funerare de la Gurbănești, MCA, VI, p. 791-816.
- C. Sachse 2010 *Untersuchungen zu den Bestattungssitten der Badener Kultur* (2 Bände), Univforsch. Prähist. Arch. 179, Bonn.
- C. Schuster *et alii* 2011 C. Schuster, Al. Morintz, R. Kogălniceanu, C. Ştefan, Al. Comşa, G. El-Susi, M. Constantin, C. Constantin, G. Mureşan, *Cercetările arheologice de pe tronsonul Cernavodă-Medgidia al Autostrăzii A2. Tumul nr. 3, Târgoviște*.
- N. Shishlina 2008 *Reconstruction of the Bronze Age of the Caspian Steppes. Life styles and life ways of pastoral nomads*, BAR (IS), 1876, Oxford.
- D. Stancev 2002 Rezultati ot arheologicheskite razkopki na mogilata Yalandzhi tepe do s. Polsko Kosovo, Rusensko, in Питуң. Изследвани в chest na prof. Ivan Marazov, Sofia, p. 519-31.
- N. Simache,
V. Teodorescu 1962 Săpăturile arheologice de salvare de la Smeeni (r. Buzău, reg. Ploiești), MCA, VIII, p. 273-282.
- D. Ţerbănescu,
Al. Comşa 2012 The Yamnaya burials from Sultana, in the context of the similar finds on the territory of Romania, in V. Sirbu, C. Schuster, *Tumuli Graves – Status Symbol of the Dead in the Bronze and Iron Ages in Europe*, BAR (IS), 2396, p. 23-27.
- R.-M. Teodorescu
2011 *Necropole tumulare pe teritoriul României în eneoliticul final și epoca bronzului*, Bibliotheca Brukenthal, LIV, Sibiu.
- T. Valchev T., Z.
Blazheska 2019 Silver and gold pendants from Early Bronze Age from Lower and Middle course of Tundzha River, Bulgaria, *Anodos. Studies of the Ancient World* 14/2014, p. 235-243.
- I. Vasiliu 1995a Cercetări arheologice în Delta Dunării. Mormintele cu ocru de la Chilia Veche, *Peuce*, 11, p. 49-88.
- I. Vasiliu 1995b Mormintele cu ocru de la Luncavița, Movila Mocuța, *Peuce*, 11, p. 89-115.
- P. Włodarczak 2006 *Kultura ceramiki sznurowejna Wyżne Malopolskiej*, Kraków.
- P. Włodarczak 2017 Kurgan rites in the Eneolithic and Early Bronze Age Podolia in light of materials from the funerary ceremonial centre at Yampil, *Baltic-Pontic Studies*, 22, p. 246-283.
- P. Włodarczak *et alii*
2016 P. Włodarczak, T. Boron, A. Kurzawska, M. Osypińska, A. Szczepanek, M. Winiarska-Kabacińska, Grób kultury ceramiki sznurowej ze stanowiska 10 w Wilczycach, pow. sandomierski, *Przegląd Archeologiczny*, vol. 64, p. 29-57.

- V. Zirra 1960 Kulitura pogrebenii s ochroj v Zakarpatskikh oblastjach Rumynskoj Narodnoj Respubliki, în E.V. Konduraki, T.S. Passek, G. D. Smirnova (red.), *Materialy i issledovanija po archeologhii Jugozapada SSSR i Rumynskoj Narodnoj Respubliki*, Kischinev, p. 97-127.
- S. Zofmann 2011 Human remains from the kurgan at Hajdúnánás-Tedej-Lyukashalom and an anthropological outline of the Pit-Grave ethnic groups, in Á. Pető, A. Barczi (eds), *Kurgan studies: An environmental and archaeological multiproxy study of burial mounds of the Eurasian steppe zone*, Oxford, BAR (IS), 2238, p. 173-181.

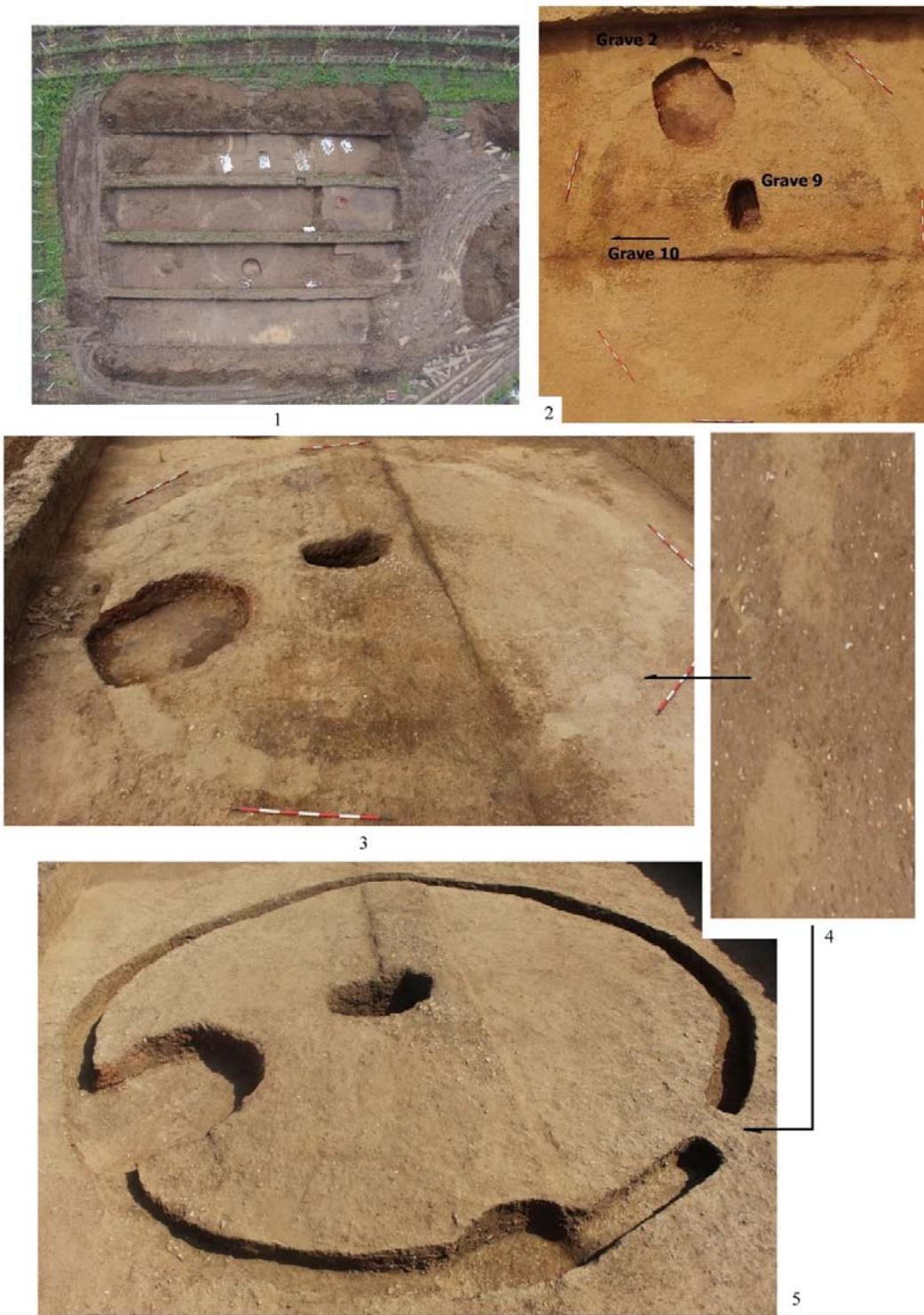
Pl. 1. Romania map and the location of the analysed region (1); map of the main discoveries mentioned in the text (2); the Prahova area—investigated mounds (squares) containing burials of subadults assigned to Yamnaya (empty squares); filled circles – mapped tumuli; triangles – investigated tumuli where no burials were found (3).

Harta României și poziția zonei analizate (1); harta cu principalele descoperiri menționate în text (2); *arealul* Prahova – tumulii cercetați (pătrate) ce conțin morminte de subadulți atribuite culturii Yamnaya (pătrate goale); cercuri pline – tumulii cartății; triunghiuri – tumuli cercetați în care nu au fost descoperite morminte (3).

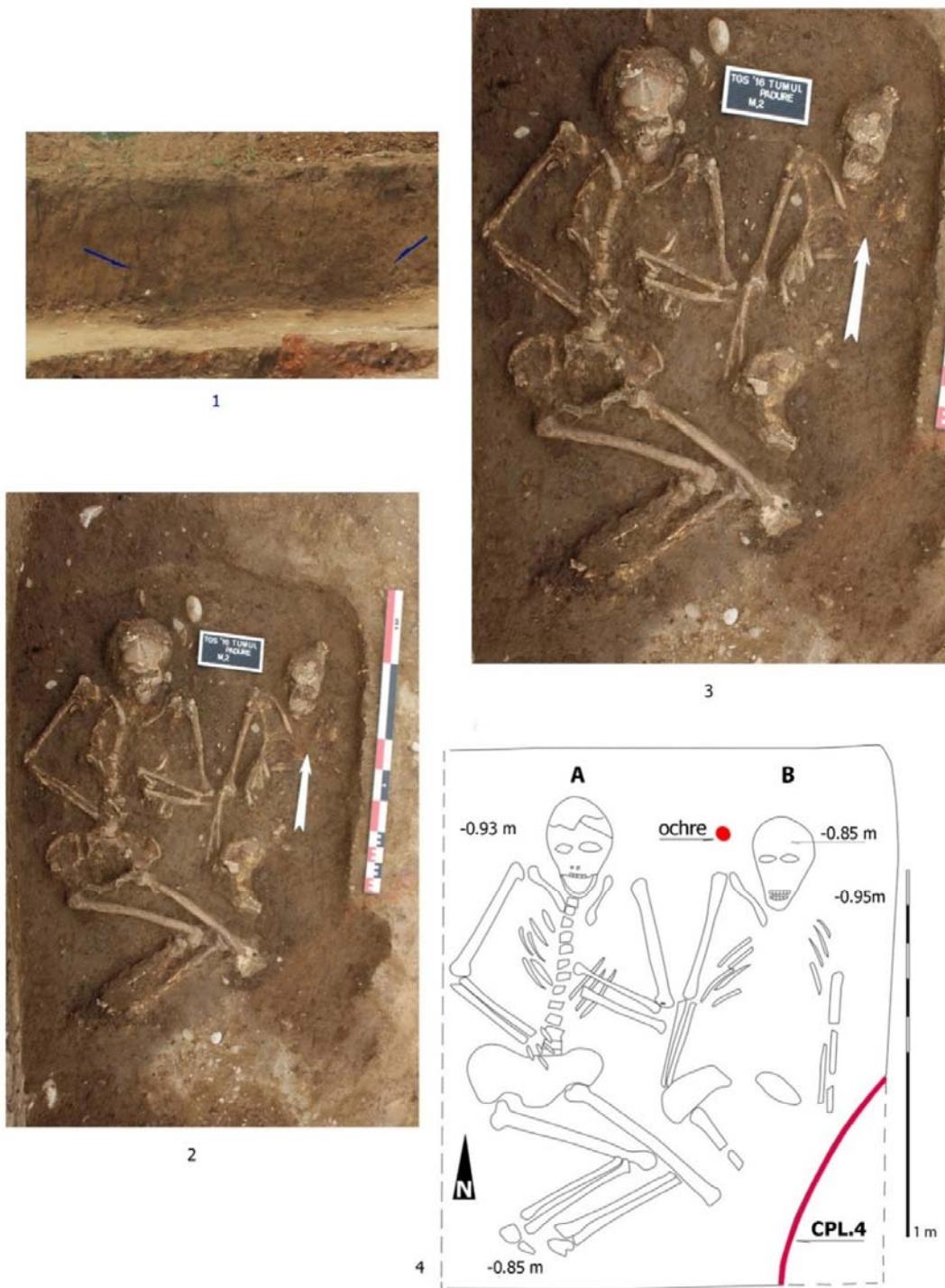
Pl. 2. Târgșoru Vechi: photo of the mound before research (1); general plan of the mound (2) and the eastern stratigraphic profile of trench II (3).

Târgșoru Vechi: imagine cu tumulul înainte de cercetare (1); planul general al tumulului (2) și profilul stratigrafic de est al șanțului II (3).

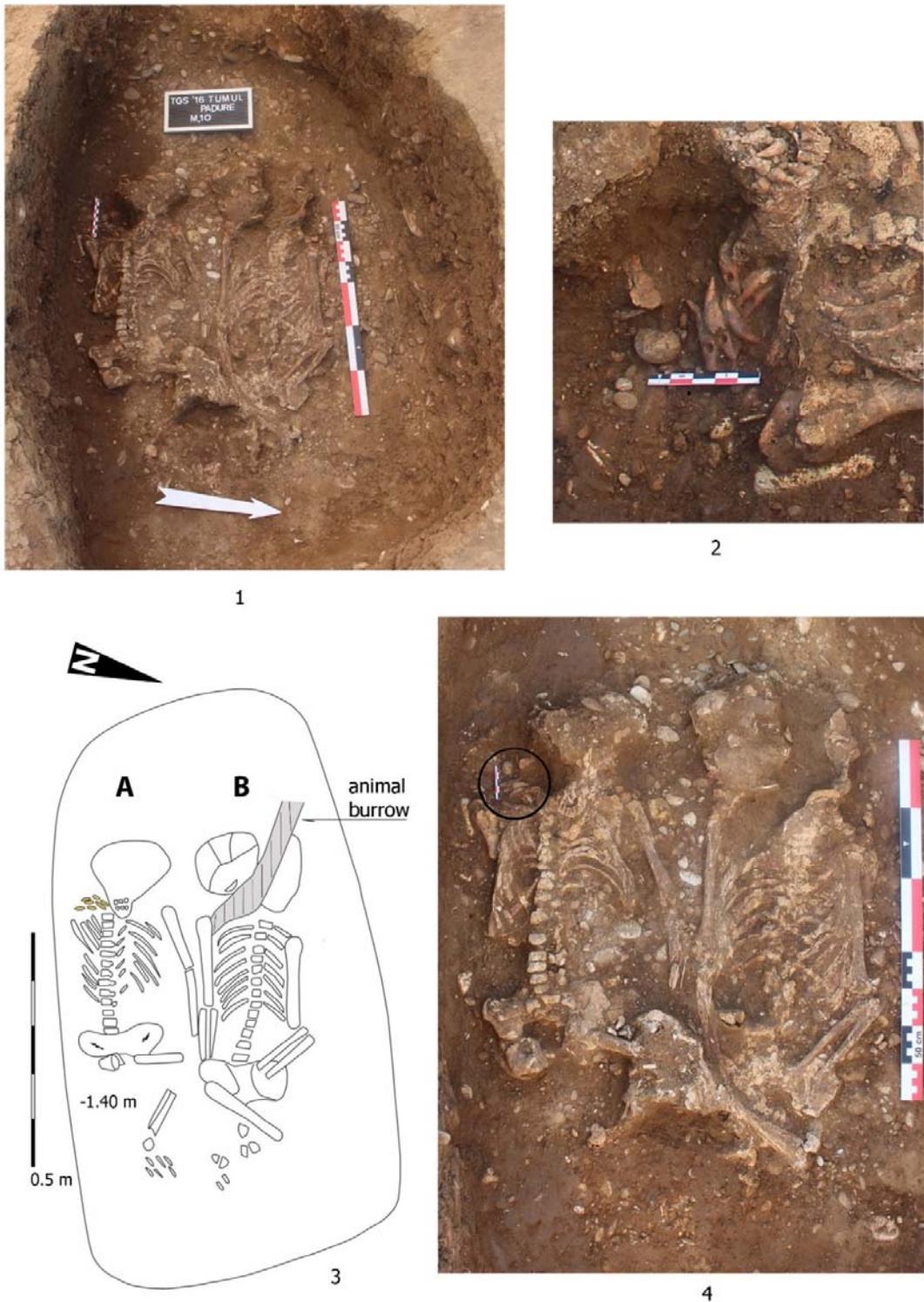
Pl. 3. Târgșoru Vechi: aerial photos taken during the research (1) of the circular ditch and positioning of Yamnaya graves (2); shots of the investigated circular ditch (2-3, 5); details with the "entrance" (3-5).

Târgșoru Vechi: imagini aeriene din timpul cercetării (1) cu sănțul circular și poziționarea mormintelor Yamnaya (2); cadre cu sănțul circular cercetat (2-3, 5); detalii cu „intrarea” (3-5).

Pl. 4. Târgșoru Vechi: grave 2 (2-4) and detail of the western profile of trench II (1) (the arrows indicate the limits of the funeral pit).

Târgșoru Vechi: mormântul 2 (2-4) și detaliu cu profilul de vest al sănțului II (1) (săgețile indică limitele gropii funerare).

Pl. 5. Târgșoru Vechi: grave 10 (1); detail of mammalian canines *in situ* (2) and their placement near individual A (3-4).

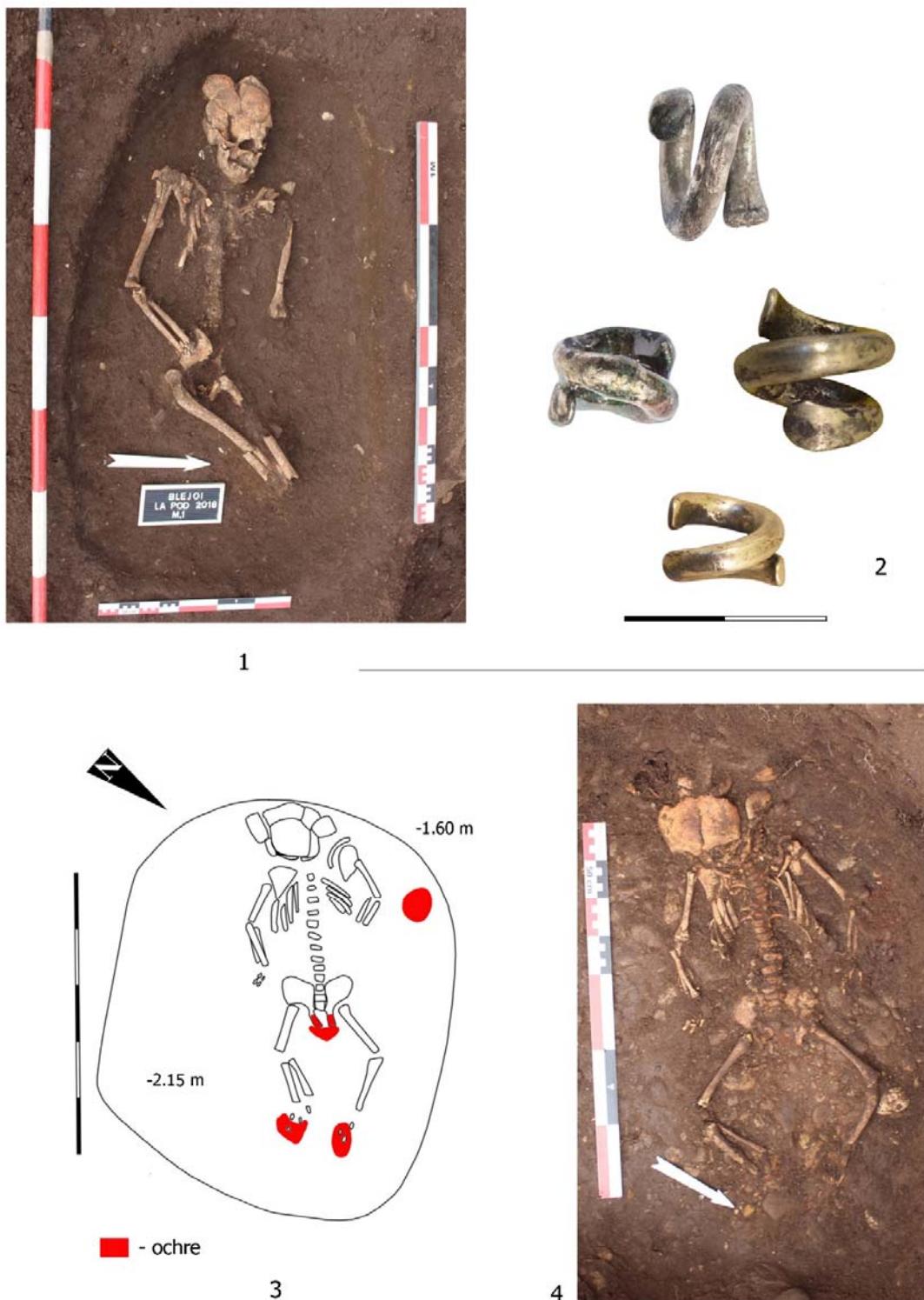
Târgșoru Vechi: mormântul 10 (1); detaliu cu canini de mamifere *in situ* (2), cu poziționarea lor lângă individul A (3-4).

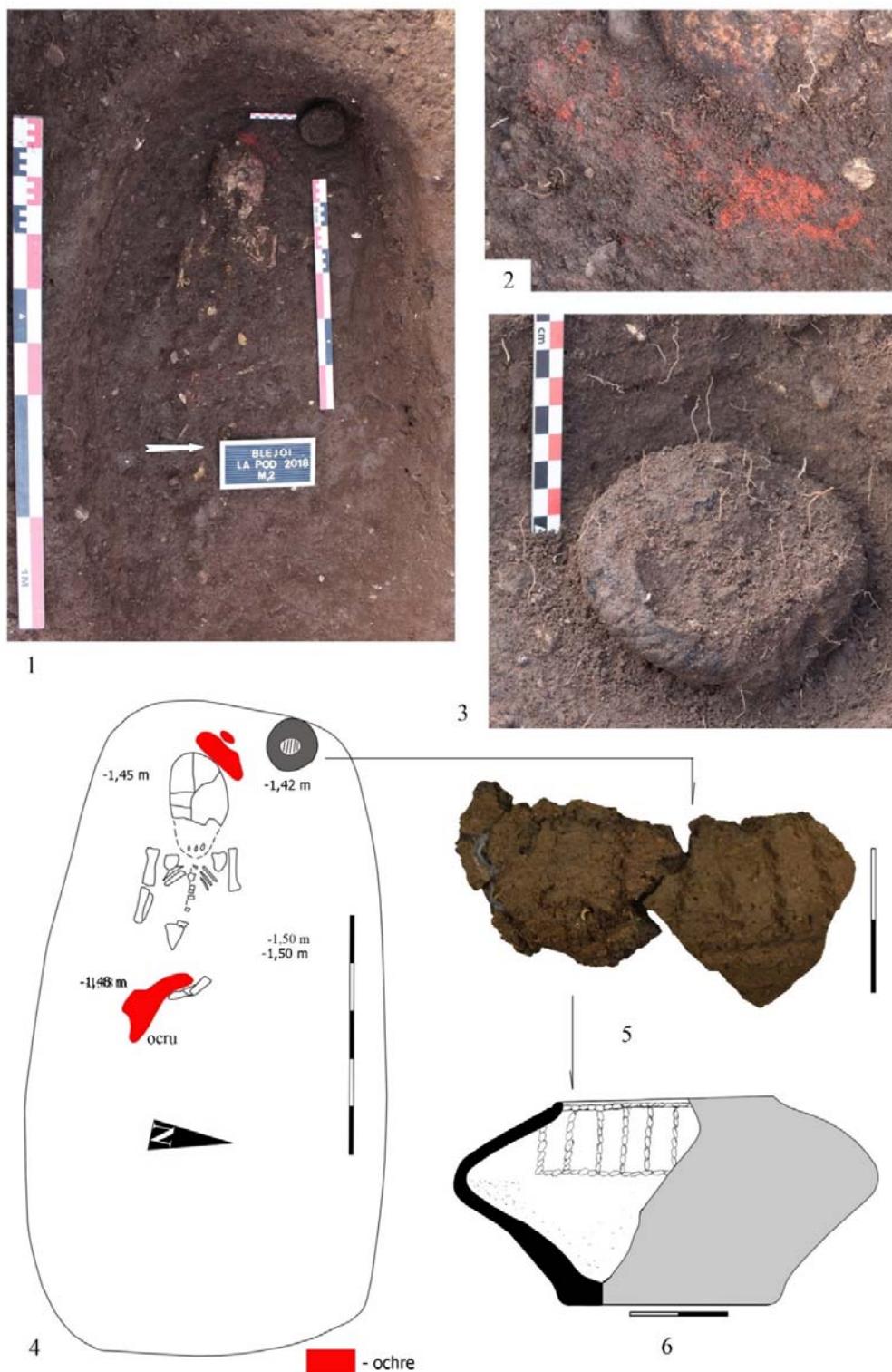
Pl. 6. Târgșoru Vechi: grave 9; detail of the ochre lump (a), found near the skull of the deceased (1).
Târgșoru Vechi: mormântul 9; detaliu cu bulgărele de ocră (a), descoperit lângă craniul defunctului (1).

PL. 7. Târgșoru Vechi: details of stratigraphic profiles.
Târgșoru Vechi: detaliu ale profilor stratigrafice.

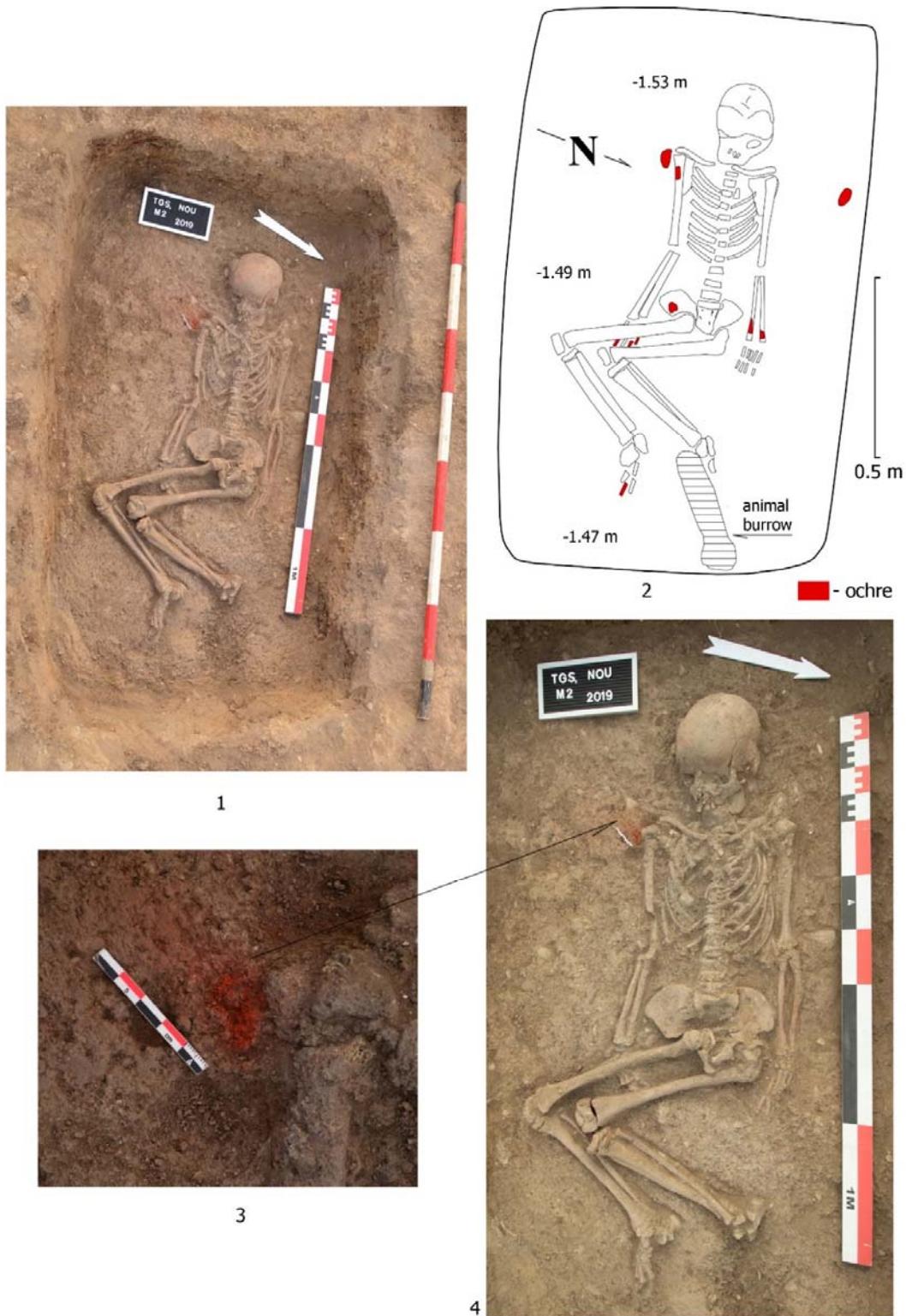

Pl. 8. Blejoi, tumulus IV: grave 1 (1) and the hair rings discovered (2); grave 3 (3-4).
Blejoi, tumulul IV: mormântul 1 (1) și inelele de buclă descoperite (2); mormântul 3 (3-4).

Pl. 9. Blejoi, tumulus IV: grave 2 (1, 4); details of the ochre (2) and the corded ware bowl *in situ* (3); corded ware bowl found in grave 2 (5-6).

Blejoi, tumulul IV: mormântul 2 (1, 4); detalii cu ocrul (2) și vasul șnurat *in situ* (3); vasul șnurat descoperit în mormântul 2 (5-6).

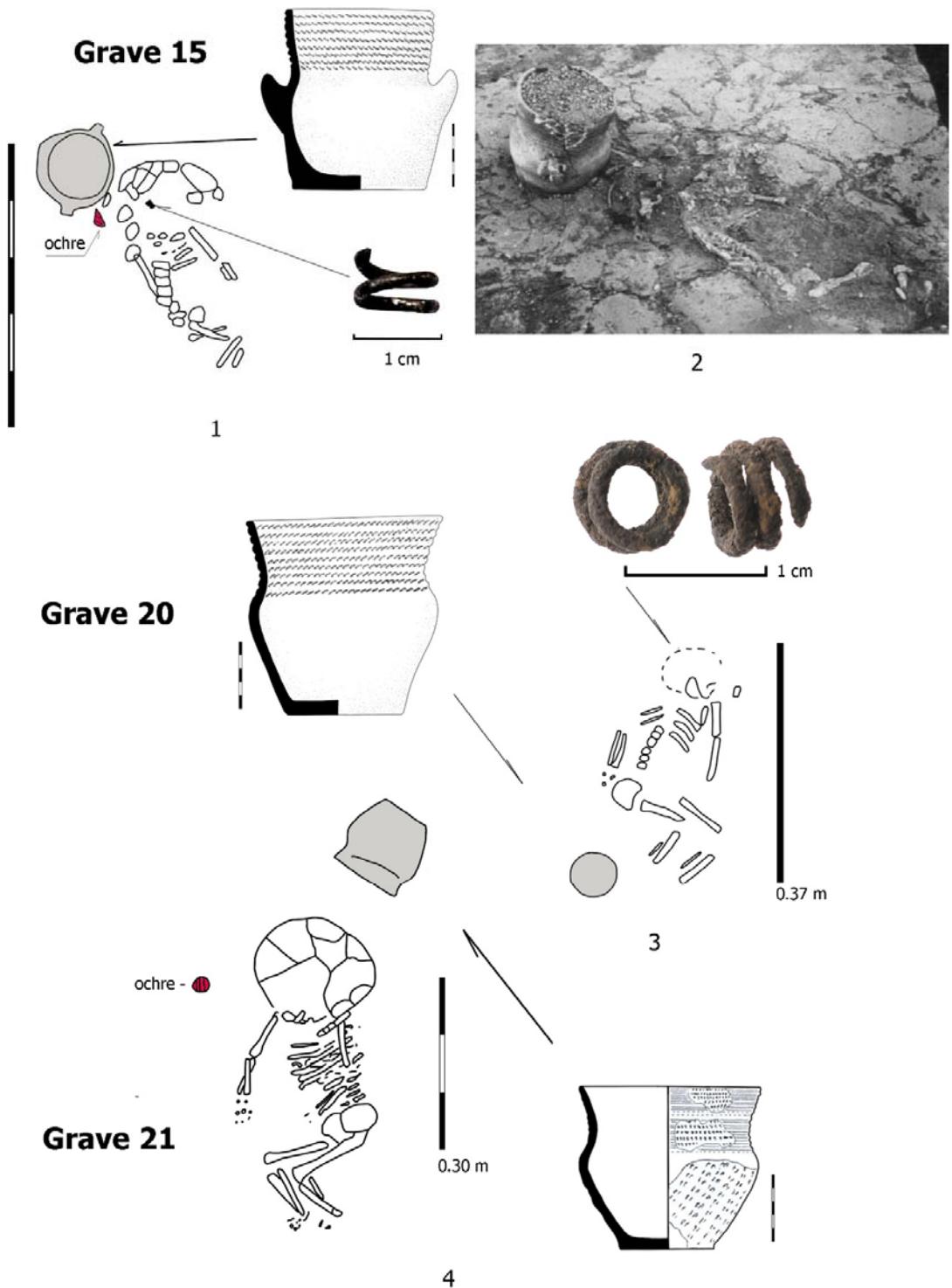

Pl. 10. Târgșoru Nou: grave 2 (1-2, 4) and detail of the ochre lump near the right shoulder of the deceased (3).

Târgșoru Nou: mormântul 2 (1-2, 4) și detaliu cu bulgărele de ocru prezent lângă umărul drept al defunctului (3).

Pl. 11. Nedelea: grave 1 (1-3) with the excavated gravel placed on the edge of the funeral pit (1).
Nedelea: mormântul 1 (1-3) cu pietrișul excavat și aşezat pe marginea gropii funerare (1).

Pl. 12. Ploiești-Triaj - Mound II: graves of subadults and their grave goods; photo of grave 15 and the bowl *in situ* (2) (archives of the IAB).

Ploiești-Triaj - Movila II: morminte de subadulți și inventarul acestora; fotografie cu mormântul 15 și vasul *in situ* (2) (arhiva IAB).

Notă asupra decorului unei statuete antropomorfe neolitice descoperite la Rast, județul Dolj

Andreea BÎRZU*

Abstract: This study presents a series of very interesting technical details which are closely related to the manner of designing and making the decoration, more precisely the lines of construction and axes of symmetry, that were identified on the surface of an anthropomorphic figurine discovered in the Vinča neolithic settlement at Rast.

Rezumat: În acest studiu mi-am propus să prezint o serie de detalii tehnice deosebit de interesante care se află în strânsă legătură cu maniera de proiectare și de realizare a decorului pe care le-am identificat pe suprafața unei figurine antropomorfe descoperite în așezarea neolică vinciană de la Rast.

Keywords: Neolithic; antrophomorphic figurine; Rast; Vinča; decoration.

Cuvinte cheie: neolic; figurină antropomorfă; Rast; Vinča, decor.

În acest articol ne-am propus să republicăm una dintre figurinele antropomorfe publicate inițial de către Vladimir Dumitrescu în anul 1980, în monografia „The neolithic settlement at Rast” (Vl. Dumitrescu 1980, pl. LVIII/3; pl. LXXVII). Această contribuție reprezintă o consecință a lucrului direct cu piesa, ocazie care ne-a permis să observăm și să analizăm anumite detalii, deosebit de interesante, care au legătură cu realizarea decorului reprezentat pe suprafața figurinei (pl. I/1-2).

Figurina, care se află astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României, având numărul de inventar 12086,¹ a fost descoperită în timpul campaniei de săpături arheologice pe care echipa compusă din C.S. Nicolăescu-Plopșor, Vl. Dumitrescu, N. Gostar, R. Vincenz, Șt. Ștefănescu și S. Barta a efectuat-o în anul 1950, în așezarea neolică de la Rast, specifică culturii Vinča. Mai precis, aceasta a fost găsită la o adâncime de 1,50 m, imediat sub nivelul de distrugere a locuințelor din stratul superior de cultură (Vl. Dumitrescu 1980, p. 63).

Așezarea neolică de la Rast este situată pe Grindul Țifarului, în stânga și în dreapta pârâului cu același nume, în imediata vecinătate a Dunării (la cca 250 m de malul ei nordic) (C.S. Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1951, p. 267). În urma campaniilor de cercetare sistematică realizate în 1943 și în 1950, au fost identificate trei niveluri arheologice specifice culturii Vinča, precum și resturi sporadice aparținând epocii bronzului, culturii La Tène și evului mediu (C.S. Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1951, p. 267). Din nefericire, o mare parte a sitului a fost distrusă de acțiunea apelor Dunării, lucru care a făcut extrem de dificilă stabilirea cu claritate a stratigrafiei, precum și a altor caracteristici specifice așezării preistorice și nu a permis o încadrare culturală și cronologică precisă a materialului descoperit în cele trei niveluri arheologice. Cu toate acestea, artefactele descoperite aici au fost atribuite, pe baza tipologiei,

* Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei nr. 12, sector 3, București; birzandreea@yahoo.com.

¹ Piesa ne-a fost pusă la dispoziție, cu amabilitate, spre studiu de către dr. Radian-Romus Andreeșu și dr. Katia Moldoveanu, Muzeul Național de Istorie a României, cărora dorim să le mulțumim și pe această cale.

a decorului și a analogiilor (N-E Serbiei, Iugoslavia și N-V Bulgariei), etapei de trecere de la faza Vinča B, respectiv B2, la faza C (Vi. Dumitrescu 1980, p. 30).

În urma săpăturilor întreprinse a fost descoperit un număr impresionant de fragmente ceramice, dar și de reprezentări plastice antropomorfe (peste 100), figurine și vase cu reprezentări umane, în mare parte fragmentare, dintre care doar 30 de figurine cu un context clar (Vi. Dumitrescu 1992, p. 30). Alături de acestea au fost identificate o serie de unelte din piatră, silex, os și corn.

Figurina antropomorfă care face obiectul acestei note s-a păstrat în stare fragmentară, având partea inferioară, de la brâu îñ jos, ruptă din vechime².

Piesa are următoarele dimensiuni: înălțime = 118 mm; lățime maximă = 105 mm; grosimea = aproximativ 30 mm. Ea fost restaurată, prezentând completări cu ipsos la bază. În zona brațelor, a nasului și a sânului drept se observă o lipsă a materialului în proporții diferite. Artefactul prezintă o fisură de aproximativ 1,3 cm pe partea posterioară a capului, depunerii și notări cu tuș negru.

Figurina a fost modelată dintr-o pastă fină și arsă reducător la cenușiu. Capul este stilizat, având o formă romboidală. Creștetul este alungit și bombat, fruntea înaltă și teșită, iar nasul este puternic reliefat. Sprâncenele, precum și ochii mari și migdați, sunt figurate cu ajutorul liniilor incizate. La ochiul stâng se observă reprezentarea pupilei printr-o linie trasată circular. Bărbia este ascuțită și prezintă un mic orificiu rotund în partea de jos. Doi lobi laterali, cu câte două, respectiv trei perforații sugerează urechile, amintind de figurinele specifice culturii Gumelnița. Gâtul este scurt și gros. Două prelungiri laterale reprezintă brațele. Acestea au fost rupte din vechime de la nivelul coatelor. Bustul este aproape plat, cu sânii mici în relief. Abdomenul este ușor bombat, iar spatele este aplatizat.

Piesa este decorată pe ambele fețe cu motive geometrice, spiralo-meandrice, incizate, specifice plasticiei, dar și ceramicii de la Rast. Ornamentarea începe pe partea anteroară de la baza gâtului cu trei spirale desfășurate orizontal și se continuă pe umeri și pe brațe cu alte spirale. Restul suprafeței, de la nivelul sânilor îñ jos este decorat cu benzi meandrice și unghiulare. Pe spate figurina este acoperită de la gât îñ jos cu benzi meandrice-unghiulare.

Piesa prezintă o serie de detalii interesante. Mai precis, pe spate dar și în părțile laterale se observă o serie de linii verticale și orizontale incizate (pl. I/2; II/1-8; III/2-3). Astfel, pe spate, la mijloc, se remarcă o linie verticală care străbate întreaga suprafață, din creștet până la extremitatea părții păstrate a trunchiului, care se intersectează cu câte o linie orizontală trasată la nivelul lobilor urechilor, al umerilor și al axilelor, împărțind suprafață în mai multe registre (pl. I/2; II/1-2; III/2-3). Foarte relevant este faptul că aceste drepte se regăsesc sub decorul propriu-zis realizat la nivelul trunchiului, spre deosebire de cap, care nu a fost ornamentat (pl. I/2; II/1-2; III/2-3).

Pe întreaga lungime a profilului figurinei se evidențiază o linie incizată vertical care împarte, virtual, piesa îñ două părți: anteroară și posterioară (pl. II/4-6), fiecare dintre cele două fețe având un decor specific. O primă impresie a fost aceea că piesa a fost realizată din două bucăți, față – spate, care ulterior au fost îmbinate iar linia astfel rezultată nu a fost netezită. Această impresie a fost accentuată de faptul că pe anumite porțiuni ale figurinei, în zona formată din partea interioară a brațelor, a axilelor și a coastelor, zone protejate în mod natural de procesul de șlefuire produs inevitabil ca urmare a folosirii, respectiv studierii artefactului în timp, se observă suprapunerea celor două bucăți, în unele locuri existând chiar

² Desenele și fotografiile piesei au fost realizate de către Cristiana Banu, căreia dorim să-i mulțumim și pe această cale.

mici diferențe de nivel (pl. II/5, 7, 8). În lipsa unor metode de analiză complexe, precum tomografia (analiza microscopică dovedindu-se a nu fi suficientă și edificatoare), la care se adaugă faptul că piesa a fost restaurată, lipsindu-ne de posibilitatea de a analiza interiorul, respectiv modul de fragmentare (pl. I/1-2), această teorie rămâne doar o ipoteză de lucru. Pe de altă parte, caracteristicile specifice piesei, precum grosimea și înălțimea apreciabile, sugerează că aceasta a fost modelată dintr-o singură bucată de lut.

Liniile despre care am vorbit în rândurile anterioare, reprezentă, cel mai probabil, un sistem de referință în ceea ce privește realizarea decorului figurinei, funcționând ca axe de simetrie. Pe de o parte, ele au rolul de a împărți suprafața care urma să fie decorată în mai multe registre. Pe de altă parte, pornind de la ele au fost trasate diferite motive decorative (pl. I/2; II/1-2; III/2-3).

Totodată, având ca reper aceste drepte, au fost stabilite anumite proporții între diferite elemente anatomicale ale figurinei antropomorfe, îndeosebi la nivelul feței, de exemplu între lobii urechilor și vârful nasului sau între lobii urechilor și bărbie, distanțele dintre acestea fiind egale. De asemenea, perforațiile care se regăsesc la nivelul lobilor urechilor au fost realizate în funcție de orizontală trasată pe partea posterioară a capului (pl. I/1-2; III/1-3).

Prezența liniilor de reper sugerează existența mai multor etape în realizarea decorului piesei – trasarea acestora fiind urmată de reprezentarea diverselor motive decorative.

Foarte interesant este că anumite zone pe care au fost trasate axe de simetrie, precum capul și ceafa, nu au fost ornamentate cu elemente geometrice, aşa cum se poate observa la două figurine antropomorfe descoperite în același sit (Vl. Dumitrescu 1980, pl. LIX/9; pl. LVII/2) (pl. IV/1,2). Acest aspect sugerează că piesa a rămas neterminată.

Detaliile prezentate anterior indică faptul că cei care modelau, respectiv le decorau, erau experimentați și foarte probabil specializați, aplicând o anumită tehnică, respectând anumite etape ale procesului de construcție a decorului. Datorită acestor detalii, figurina antropomorfă vinciană descoperită la Rast reprezintă o descoperire foarte rară în literatura de specialitate.

❖ Bibliografie

Vl. Dumitrescu 1980	<i>The Neolithic Settlement at Rast</i> , BAR (IS), 72, Oxford.
Vl. Dumitrescu 1992	Plastica neolică din așezarea de la Rast (jud. Dolj), <i>AMN</i> , XXIV- XXV, 1987-1988, p. 30-48.
C.S. Nicolăescu-Plopșor
<i>et alii</i> 1951	C.S. Nicolăescu-Plopșor, Vl. Dumitrescu, N. Gostar, R. Vincenz, Șt. Ștefănescu, S. Barta, Raport asupra activității șantierului arheologic Rast – Dolj, <i>SCIVA</i> , tom 2, nr. 1, p. 267-279.

1

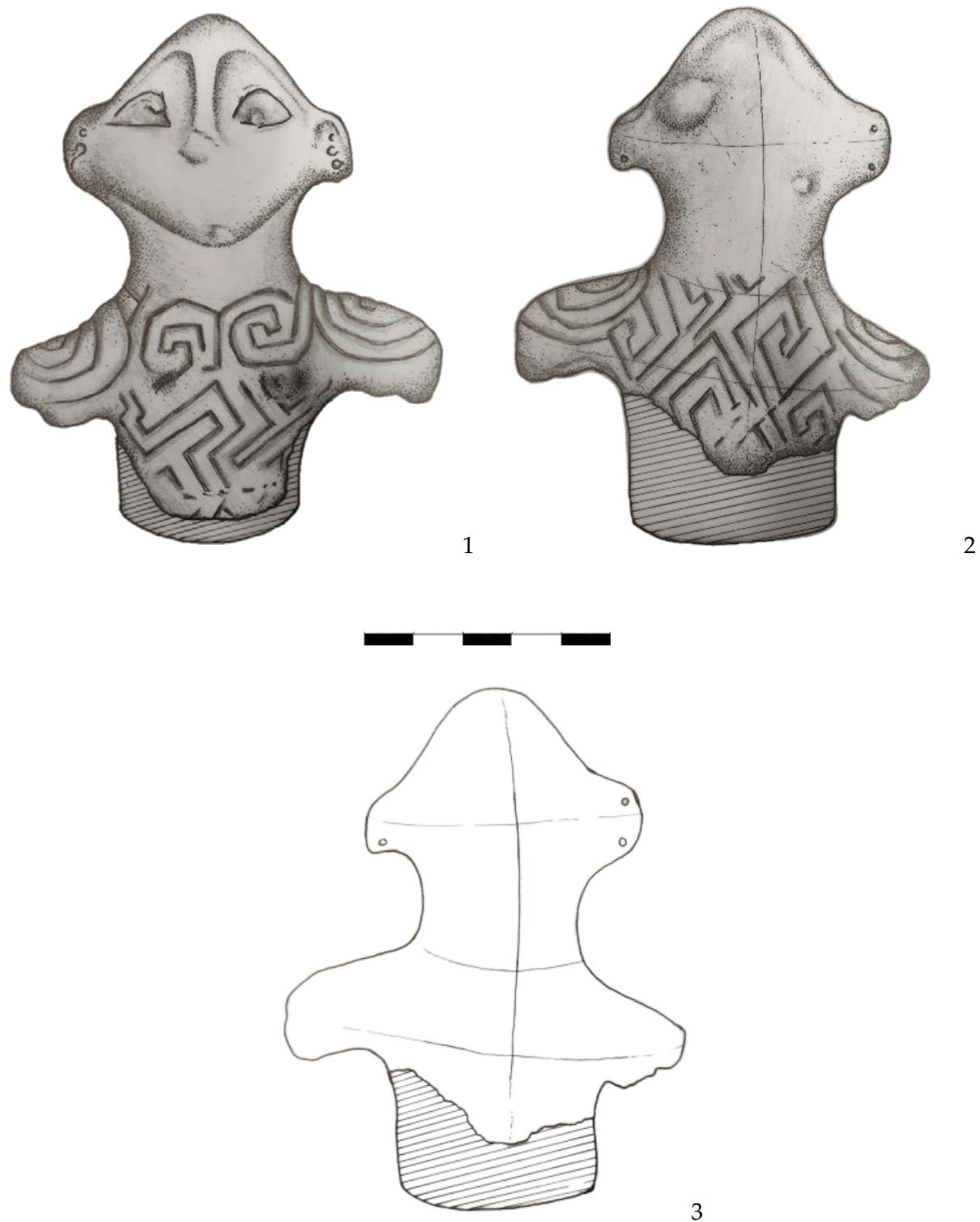

2

Pl. I. Figurină antropomorfă, Rast, jud. Dolj (1 - vedere anterioară; 2 - vedere posterioară).
Anthropomorphic figurine, Rast, Dolj County (1 - anterior view; 2 - posterior view).

Pl. II. Figurină antropomorfă, Rast, jud. Dolj (1-2 - vedere posterioară; 3 - vedere anterioară; 4, 6 - vederi laterale; 5 - vedere inferioară; 7-8 - detaliu ale membrelor, vedere inferioară).
Anthropomorphic figurine, Rast, Dolj County (1-2 - posterior view; 3 - anterior view; 4, 6 - lateral views; 5 - lower view; 7-8 - limb details, lower view).

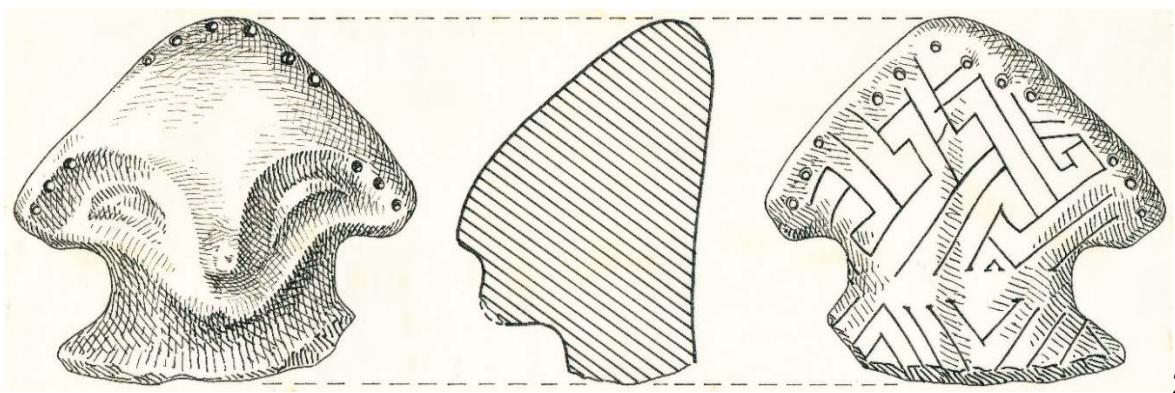

Pl. III. Figurină antropomorfă, Rast, jud. Dolj (1 - vedere anterioară; 2, 3 - vedere posterioară).
Anthropomorphic figurine, Rast, Dolj County (1 - anterior view; 2, 3 - posterior view).

Notă asupra decorului unei statuete antropomorfe neolitice descoperite la Rast, județul Dolj

1

2

Pl. IV. Figurină antropomorfă, Rast, jud. Dolj (după Vl. Dumitrescu 1980; 1 - pl. LIX/9; 2 - pl. LVII/2).
Anthropomorphic figurine, Rast, Dolj County (after Vl. Dumitrescu 1980; 1 - pl. LIX/9; 2 - pl. LVII/2).

RECENZII

Sabin Adrian Luca, *Așezări neolitice pe valea Mureșului (III). Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă. II. Campaniile anilor 1996–1998*, Bibliotheca Septemcastrensis XXV, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2018, ISBN 978-606-12-1551-5.¹

Dragoș DIACONESCU*

„Nu cred că un cercetător n-ar avea voie să-și schimbe părerile, dacă, într-o problemă sau alta, s-au ivit fapte noi, dacă alt cercetător a adus argumente mai temeinice în sprijinul unei noi interpretări sau dacă el însuși, reluând problema, socotește că este cazul să-și modifice părerile anterior exprimate. Acesta este singurul procedeu cu adevărat științific; cramonarea pe o poziție, în ciuda unor fapte și argumente care ne impun schimbarea punctului de vedere, este cea mai mare greșală” (Vladimir Dumitrescu 1973, p. 474-475)

Mă văd nevoit să aştern aceste rânduri pe hârtie dintr-un motiv simplu. Numele meu a fost asociat, fără a fi consultat în nici un mod², unei lucrări ce prezintă rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse într-un sit preistoric transilvănean renumit (Turdaș-Luncă), de acum mai bine de 20 de ani. Mai precis, este vorba de lucrarea cu caracter monografic *Așezări neolitice*

¹ Această notă critică a fost scrisă în cursul anului 2018, după apariția volumului recenzat, și a fost predată în 19 februarie 2019, spre publicare, revistei Analele Banatului, anuarul Muzeului Național al Banatului din Timișoara. După aproape un an de „ședere” și după o primă includere a acestei recenziîn varianta primă a anuarului muzeului timișorean, trimisă către Editura Mega, în decembrie 2019 managerul muzeului timișorean a luat decizia de a scoate această recenzie din cadrul volumului XXVI al Analelor Banatului.

* Muzeul Național al Banatului, str. Martin Luther, nr. 4, e-mail: goshu_d@yahoo.com.

² Din păcate această „metodă” de a-și susține „argumentat” opiniile referitoare la subiecte inherent sensibile ale arheologiei neolitice și eneolitice ardelene este o obișnuință și tinde să devină o regulă în cazul prof. univ. dr. Sabin Adrian Luca. Aleg exemplul cel mai recent și anume studiul *Sistemul de fortificații eneolitice de la Turdaș-Luncă, județul Hunedoara, România*, publicat în 2014 în revista Banatica (S.A. Luca, C. Suciu 2014), studiu la care, distinsul profesor l-a „cooptat” și pe dr. Cosmin-Ioan Suciu fără a-l consulta cu privire la acest aspect. Reacția firească a fost că acesta din urmă a redactat un articol (C. Suciu 2015) în care își prezintă propriile opinii referitoare la subiectul în cauză. Răspunsul „științific” al reputatului profesor a fost trimiterea de e-mailuri către o parte a comunității arheologice românești, în care cataloga textul „colaboratorului” la studiul S.A. Luca, C. Suciu 2014, ca fiind, citez: „neconvincător”.

pe Valea Mureșului III. Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă II. Campaniile anilor 1996-1998, lucrare ce vede lumina tiparului sub egida Editurii Universității „Lucian Blaga”, la Sibiu, în 2018. Volumul este semnat ca unic autor de Sabin Adrian Luca, dar este totodată prezentată și o listă de contributori, inclusiv pe coperta acestuia. Pentru dr. Georgeta El Susi situația este clară, cercetătoarea reșițeană semnând capitolul VI al lucrării, dedicat studiului resturilor de faună de la Turdaș-Luncă, campaniile anilor 1992-1995 [sic!]. Sunt nevoie să subliniez umorul involuntar creat de autorul acestei cărți, dedicată campaniilor anilor 1996-1998, care introduce ca și capitol VI studiul resturilor faunistice din campaniile anilor 1992-1995. Ar trebui înțeles că nu a mai identificat elementele de faună în campaniile anilor 1996-1998? Departe de mine gândul de a pune însă la îndoială calitatea acestei abordări efectuată de un cercetător reputat în domeniul arheozoologiei (dr. Georgeta El Susi). Pentru ceilalți patru contributori (în ordinea menționării lor pe copertă, Dragoș Diaconescu, Cristian Roman, Florentin Perianu, Adrian Luca) situația nu este clară deloc în cadrul economiei cărții; practic, nici cuprinsul lucrării și nici conținutul acesteia nu oferă nici un fel de indiciu legat de contribuția efectivă a fiecărui dintre aceștia.

Dacă pentru ceilalți trei colegi de „suferință” nu pot și nu trebuie să vorbesc, doresc însă să subliniez care este „contribuția” subsemnatului la acest volum. Pe vremea când lucram la Muzeul Castelul Corvinilor din Hunedoara (2001-2007), am lucrat împreună cu colegul Cristian Constantin Roman³ la grafica în tuș a planurilor și planșelor incluse în lucrarea ce va fi recenzată în rândurile de față. Aceasta este singura mea contribuție, dacă poate fi numită astfel, în economia cărții în discuție⁴. Subliniez faptul că planurile a căror grafică în tuș a fost efectuată de subsemnatul sunt publicate și într-un alt volum (S.A. Luca, coord. 2012, planurile 1-7, fig. 3) fără vreo mențiune a numelui meu, fapt care demonstrează că nu participarea la partea grafică a lucrării analizate aici a dus la plasarea mea în rândul contributorilor la elaborarea cărții discutate aici. Astfel sunt înclinat să cred că nominalizarea mea ca prim contributor ține, cel mai probabil, de cele subliniate în nota 2 a acestei scurte recenzii.

Intrând în fondul problemei trebuie să remarc faptul că lucrarea analizată pune în circuitul științific materiale aduse la lumina zilei acum 20 de ani folosind metode de cercetare de acum 20 de ani. Mai precis, structura volumului ne oferă o manieră de tip descriptiv în publicarea rezultatelor. Astfel, lucrarea debutează cu un cuvânt înainte prin care cititorii sunt anunțați că acest volum se dorește a fi o continuare a celui publicat în 2001 (S.A. Luca 2001), de aceea numerotarea capitolelor și a materialului ilustrativ continuă ordinea stabilită în lucrarea din 2001. Vizibilitatea culturii Turdaș în cadrul eneolicicului transilvănean este subliniată prin „ultimele” cercetări, făcute în situri ca Orăștie-Dealul pemilor, Turdaș-Luncă,

³ Autorul graficăii în creion a materialului arheologic.

⁴ Am participat în calitate de student la cercetările arheologice din acest sit în campaniile anilor 1996, 1997, 1998, ani în care tocmai absolveam anii II, III și IV ai Facultății de Litere, Istorie și Jurnalistică, specializarea Istorie, din cadrul Universității „Lucian Blaga” Sibiu. În această calitate nu am avut căderea să coordonez sau să conduc vreun sector din cercetarea arheologică din acest sit, deci contribuția mea la munca de teren a fost una nesemnificativă din punctul de vedere al documentării și interpretării arheologice a contextelor cercetate. Dacă eu am fost considerat „dezn” de a fi desemnat contributor, asta înseamnă că toți colegii mei, care au participat pe acest săn-tier, tot în calitate de studenți, în anii 1996-1998, „meritau” să fie prezenți în lista contributorilor. Și nu au fost puțini, mai ales că în campania 1998 situl de la Turdaș-Luncă a devenit săn-tier școală al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.

Cerișor-Peștera Cauce, Călanu Nou⁵ și Valea Nandrului. Majoritatea acestor cercetări s-au efectuat în ultimii ani ai secolului al XX-lea; aceste „ultime” cercetări sunt numite însă și „vechi”: „Din cercetările vechi reținem observații – pentru prima dată publicate astăzi” (S.A. Luca 2018, p. 44). Dacă primele patru situri au beneficiat de cercetări arheologice sistematice, nu același lucru îl putem spune despre situl de la Valea Nandrului-La Dos, sit abordat în a doua jumătate a secolului al XX-lea doar prin cercetări de suprafață⁶, care chiar dacă are o schiță stratigrafică deja indicată prin sondajele arheologice de control stratigrafic efectuate aici de Márton Roska în 1911 (M. Roska 1941, p. 15-20), nu oferă o imagine foarte clară a relației dintre locuirile neolitice și eneolitice de aici.

Primul capitol, numerotat cu cifra III și dedicat descrierii cercetărilor arheologice sistematice, ne oferă și prima surpriză, de tip *déjà-vu*. Mai precis, mare parte din textul acestui capitol a mai fost publicat o dată, dar într-o situație mai specială, a unui volum fără autori (S.A. Luca, coord. 2012)⁷. De exemplu: S.A. Luca (coord.) 2012, p. 24-31 care conține același text cu S.A. Luca 2018, p. 11-16, 17, 18-22, 27-28, cu foarte mici variații – de ex. S.A. Luca, coord. 2012, p. 30 spune „...săpăturile de la Mintia-Gerhat (*Drașovean și Luca, 1990 – stratul II*), moment în care avem primele elemente Foeni-Mintia în Transilvania” comparat cu S.A. Luca 2018, p. 22 și n. 43 „...săpăturile de la Mintia-Gerhat⁴³, moment în care avem primele elemente Petrești în Transilvania”. Sau situații în care textul e identic, dar trimiterile la figuri sunt greșite, aspect ce demonstrează care dintre texte a fost redactat primul: S.A. Luca, coord. 2012, p. 28 „Stratigrafia verticală a suprafeței S III/1996-1997 este ilustrată prin profilul de vest a acesteia (plan 11a)” (greșit, de fapt aici e vorba de planul 6a) comparat cu S.A. Luca 2018, p. 17 „Stratigrafia verticală a suprafeței S III/1996-1997 este ilustrată prin profilul de V a acesteia (plan 11a)” (trimiterea aici e corectă). Se poate afirma clar că textul din S.A. Luca 2018 a fost elaborat înaintea celui din S.A. Luca, coord. 2012, cel puțin pentru acest paragraf.

Între porțiunile de text „preluate” sunt inserate studii de caz privind categoria și culoarea fragmentelor ceramice din mai multe complexe din situl de la Turdaș-Luncă⁸, Orăștie-Dealul Pemilor și din cel de la Mintia-Gerhat. Trebuie să remarc aici ușoara inutilitatea acestui demers câtă vreme culoarea biscuitului ceramic și categoria ceramică din care face parte nu sunt elemente definitorii în ceea ce privește metodologia de analiză și atribuire culturală a ceramicii preistorice. Nu pot să nu ofer aici o moștră de „înțelegere” a problemei analizate pe bazele „solide” deja numite, citând o frază cu caracter concluziv: „Datele rezultate din aceste statistici arată faptul că locuințele și cele de suprafață prezintă tehnologii de fabricație a ceramicii relativ comune – cel puțin la nivelul bordeielor.” (S.A. Luca 2018, p. 26). Totuși, pe baza analizei culorii fragmentelor ceramice dispuse pe adâncimi, profesorul S.A. Luca „reușește” să integreze situl de la Mintia în etapa de geneză a culturii Petrești: „Comparând cu studiile de caz 1-2 credem că

⁵ În S.A. Luca 2018, p. 7, n. 5 situl de la Călanu Nou-*La Podină*, publicat ca atare de descoperitori (Şt. Andrei, T. Roşu 1998) și de cel ce a efectuat cercetările arheologice sistematice de aici (M.M. Ciută 2001), este arondat localității Ohaba Streiului, chiar dacă situl este plasat în imediata proximitate a zonei de contact dintre localitatea Streisângeorgiu și cartierul Călanul Nou (cf. M.M. Ciută 2001, Harta II), Ohaba Streiului fiind situată la 750 m pe direcție SE, pe malul celălalt, stâng, al Pârâului Luncanilor.

⁶ Cercetările perieghetice ce au oferit materialele publicate de S.A. Luca, C.C. Roman 1999 au fost efectuate de Cristian Roman, Dragoș Diaconescu și Alexandru Adam.

⁷ Această situație face ca și citarea acestei lucrări să îmbrace o formă specială. S.A. Luca 2018 citează această lucrare ca S.A. Luca et alii 2012 (?). Aici apare întrebarea firească: cine sunt ceilalți?

⁸ La S.A. Luca 2018, 16, n. 25, recoltarea și prelucrarea datelor din complexele de la Turdaș sunt atribuite regretei dr. Florina Maria Nițu. De fapt, doar prelucrarea în Microsoft Excel îi aparține regretei noastre colege, recoltarea lor fiind făcută de, pe atunci studentă, dr. Lucia Anda Spănu.

*suntem într-un moment cronologic și cultural aflat la baza sau în primele momente – mai degrabă – a [sic!] culturii Petrești”⁹ (S.A. Luca 2018, p. 23-24). Totodată, pe baza creșterii în procentaj a categoriei de ceramică fină din locuința L2, din același sit, „sesizează” existența unor impulsuri culturale: „*Creșterea speciei fine în locuința L2 este un semnal asemănător celui de la Mintia-Gerhat (studiul de caz numărul 2). Tehnologiile de arhitectură și fabricare a ceramicii primesc un impuls.*” (S.A. Luca 2018, p. 26). Nu cred că integrarea sitului de la Mintia-Gerhat în palierul cronologic-cultural indicat este una eronată, doar subliniez fragilitatea puternică a raționamentului, având în vedere nișa extrem de îngustă de date pe care se bazează.*

Salut totodată dorința împlinită a autorului de a oferi cititorilor care nu cunosc limba română rezumatele mai mult decât consistente, în limba engleză, de la finalul fiecărui capitol, facilitând astfel accesul la informație a celor interesați.

Capitolul IV vizează descrierea materialelor arheologice, partea de industrie litică fiind tratată mai mult decât sumar, analogiile oferite privind calitatea silexului la Ceișor-Peștera Cauce sau Orăștie-Dealul Pemilor, subliniind caracterul generalist al abordării câtă vreme pentru piesele litice de la Cauce, nivelul II, a fost oferită ca și posibilă zonă de proveniență pentru materia primă din care erau confecționate versantul stâng al văii Zlaști, arealul satelor Groș și Ciulpăz și cursul superior al affluentelor de stânga ai văii Zlaști în apropierea interfluviului acesteia cu valea Nandrului (S.A. Luca *et alii* 2004, harta 5), areal aflat ușor cam departe de situl de la Turdaș-Luncă.

Descrierea lotului ceramic, publicat în respectivul volum între paginile 47-59, este una exhaustivă, luând în calcul și apartenența la complexele arheologice, doar că are un puternic caracter redundant câtă vreme aceste informații se regăsesc și la descrierea ilustrației cuprinsă între paginile 125-171. În cadrul acestui capitol sunt inserate și diagrame cantitative vizând categoria ceramică pe adâncimi în situl de la Turdaș (grafic 17) și pe complexe arheologice/unități stratigrafice din siturile de la Orăștie, Cauce sau Liubcova (grafic 18). Ultima diagramă cantitativă, este „firesc” să fie caracterizată prin următoarea afirmație: „*Compararea categoriilor ceramicii pe complexele amintite în studiile de caz, dar și altele (peștera Cauce sau Liubcova) (grafic 18) arată o diversitate bine controlată*”. Există și o diagramă cantitativă (grafic 19), care își dorește să arate „*prezența picturii și a ornamentelor în complexele turdașene*” și care compară ceramica ornamentată (în felurite tehnici neprecizate însă) cu ceramica ornamentată prin pictură, din patru contexte arheologice: nivel II peștera Cauce¹⁰, L13, L4 și B4 din situl de la Turdaș-Luncă. Explicația conform căreia „*lotul de peșterea [sic!] Cauce, fiind foarte mic numeric, dă date care ies din factorul comun*” este una ce putea fi evitată dacă distinsul profesor ar fi făcut referire la o lucrare semnată de domnia-sa în calitate de prim-autor¹¹. Explicația oferită acum 15 ani este mult mai bine argumentată decât cea prezentată mai sus. O ultimă remarcă privind abordarea de tip statistic efectuată în cadrul capitolului IV este cea privind graficul 20, unde este prezentat un tabel de contingență seriat, unde sunt prezente ca și unități de analiză Cauce, și complexe de la Turdaș, Orăștie și Mintia, comparate pe baza culorii biscuitelui ceramic (S.A. Luca 2018, p. 46-47). Graficul este intitulat neinspirat „*Studiu comparativ a categoriilor*

⁹ Subliniez ca studiile de caz 1 și 2 la care se face referire vizează B4/1995 și L4/1995 din situl de la Turdaș.

¹⁰ Această atribuire îmi aparține, conform celor publicate în S.A. Luca *et alii* 2004. Sper ca acesta să fie nivelul în cauză, deoarece această unitate stratigrafică a fost divizată în două sub-niveluri, IIa și IIb, primul fiind considerat inferior în diagrama stratigrafică și conținând „*vase pictate în stil Tăualaș*”, iar cel de-al doilea „*cu elemente Foeni-Mintia, Precucuteni și Turdaș*” (vezi S.A. Luca *et alii* 2004, p. 104).

¹¹ Si căruia îi aparține și textul din S.A. Luca *et alii* 2004, p. 104: „*de punerile stratului IIa și IIb au caracter ritualic*”.

ceramice în aşezări ale culturii Turdaş. Seriere în funcție de culoare [sic!]". Subliniez că nici aici nu văd utilitatea prezentării acestui grafic și, aparent, nici autorul, câtă vreme pentru respectivul grafic nu oferă cititorilor nici o explicație.

Capitolul al V-lea, dedicat încadrării cultural-cronologice a materialelor descoperite, oferă o abordare ușor inedită a analizei comparative a ceramicii din sit, organizată pe nivelurile decelate de autor, în sistem tabelar, având ca și coloane principale cele trei categorii ceramice: ceramica fină, ceramica semifină, ceramica de uz comun, luându-se în calcul pe rând, pe sectoare de linii în structura tabelară, culoarea, amestecul pastei, netezirea, lustruirea, slipul aplicat pe ceramică, arderea (a cărei determinare a fost făcută pe baza culorii biscuitului ceramic), angoba și ornamentele. Această ordonare a informației (în cuprinsul paginilor 62-78) care ține tot de aspectele descriptive ale materialului ceramic prezentate deja de două ori, la descrierea lotului ceramic și în descrierea ilustrației, combină în mod ușor nefericit aspecte legate de tehnologia ceramicii cu o caracteristică ce ține de morfologia acesteia (ornamentele). Prin nota 116 se oferă analogii pentru un ornament format din grupuri de tăieturi scurte pe un fragment ceramic din locuința L8 de la Turdaş într-un sit aparținând culturii Vinča de la Pančevo-Vranin Salaš. Maniera de citare este una bizară, sursa citată fiind XXX 1988a. Consultarea listei bibliografice ne arată ca XXX 1988a este D. Srejović, *The Neolithic of Serbia. Archaeological Research 1948-1988*, Belgrad (1988) (S.A. Luca 2018, p. 252). Și atunci, dacă întradevăr D. Srejović este autorul acestei lucrări, conform lui S.A. Luca, atunci de ce XXX 1988a în loc de D. Srejović 1988? De fapt, această lucrare îl are pe Dragoslav Srejović ca și editor, iar analogia indicată de profesorul Luca e parte din fișa sitului de la Vranin Salaš, fișă semnată de Slobodan Jocić (S. Jocić 1988, p. 107). S. Jocić nu oferă o încadrare cronologică a sitului de la Vranin Salaš, în fișă întocmită în volumul din 1988, dar o face un an mai târziu, când publică un studiu referitor la cercetările din 1981 din situl cu pricina, moment în care încadreză situl în cauză în faza Vinča-Pločnik I (S. Jocić 1989, p. 13). Această etapă cronologică, este, la nivelul anului 1989, contemporană cu etapele C2-D1 în cronologia lui W. Schier (W. Schier 1995, Abb. 146) și C1-C2 în cronologia lui Gh. Lazarovici (Gh. Lazarovici 1979, p. 76, tabel 7). Consider că aceste detalii ce țin de cronologia relativă a sitului de la Vranin Salaš sunt extrem de importante pentru veridicitatea cronologică a analogiei oferite, fragmentul respectiv din situl de la Turdaş provenind din locuința L8, locuință atribuită nivelului III și încadrată în cultura Petrești, faza A (S.A. Luca 2018, p. 79). Autorul consideră că nivelul III de la Turdaş reprezintă cel mai vechi Petrești, iar în tabelele de la p. 84-86, 90-91 descoperirile Petrești sunt atribuite fazei I (?). Câtă vreme faza timpurie a culturii Petrești, în cronologia propusă de I. Paul, este faza A, considerăm că la această fază se referă S.A. Luca prin adjecтивul „cel mai vechi” și cifra romană I. Cu ceva ani buni în urmă, în primul volum dedicat cercetărilor arheologice sistematice de la Turdaş (S.A. Luca 2001, p. 145-146), nivelurile petreștene de la Turdaş sunt considerate a aparține fazei AB a culturii, prezența elementelor de tip Foeni-Mintia nepictate fiind atribuită celor mai noi sub-niveluri turdașene. Schimbarea încadrării cronologice a nivelului Petrești de la Turdaş se face fără nici o explicație, inedita siglă oferită (I roman) fiind o nouitate absolută în cronologia internă a culturii Petrești. Astfel, sigur cu limitele date de o analogie singulară, L8 de la Turdaş ar fi contemporană cu Vinča C2-D1 (cronologie W. Schier), chiar dacă fragmentul ceramic cu pricina poate fi, împreună cu celelalte fragmente cu decoruri de tip Turdaş, intruziv în cadrul nivelului atribuit locuinței L8¹², dată fiind modalitatea de cercetare arheologică propriu-zisă, cu niveluri de săpare artificiale, cu grosimea de 20 centimetri.

¹² Despre „perpetuarea” artificială a elementelor Turdaş în niveluri aparținând culturii Petrești, vezi D. Diaconescu 2014, p. 76.

Spre finalul acestui capitol, între analiza comparată a ceramicii aparținând culturii Turdaș și a culturii Petrești și sub-capitolul dedicat „*analizei comparative a formelor semnificative pentru cronologie și legături culturale*”, la paginile 79-81, autorul oferă o încercare de găsire a unor analogii, în special pentru banda incizată „*umplută cu tăieturi scurte și – mai rar – cu umpsușături [sic!]'*”, manieră de decor considerată „*specific turdășeană*”. Din acest excurs bibliografic, pentru că nu doresc să analizez aici toate analogiile oferite de autor¹³, voi analiza pe scurt două dintre trimiterile bibliografice pe care profesorul S.A. Luca le prezintă.

La p. 80 cititorul beneficiază de o modalitate stranie de interpretare și din nou bizară de citare, în aceeași măsură. Astfel, S.A. Luca 2018 afirmă: „*Revenind la cultura Turdaș, ce ne facem că la Plalia [sic!] Magoula Zarkou¹²⁷, mai multe dintre vasele cu picior miniaturale depuse în modelul de casă sunt – evident – turdășene!*”. Urmărind nota 127, constatăm că sursa citată este „*Papathanassoupol [sic!] 1996, p. 162, fig. 43*”¹⁴. De fapt, George A. Papathanassopoulos este editorul acestui catalog de expoziție organizată de Muzeul Artei Cicladice (*Museum of Cycladic Art*), capitolul care privește *House models* fiind semnat de George Toufexis¹⁵. O altă problemă este reprezentată de aşa numitele, de către profesorul S.A. Luca „*vase cu picior miniaturale*” găsite în acest sit din Tesalia, care sunt, de fapt, conform autorilor greci, inclusiv descoperitorului, opt figurine antropomorfe (K. Gallis 1985, p. 20-24, pl. XIV-XVI; G. Toufexis 1996, p. 161; S. Nanoglou 2005, p. 149 sau A. Frânculeasa, K. Moldoveanu 2014, p. 230)¹⁶, care nu au nici o legătură morfologică sau stilistică cu plastica culturii Turdaș din Transilvania.

O altă scurtă remarcă este legată de elementele considerate Turdaș și identificate în situl de la Uivar (W. Schier, F. Drașovean 2004, p. 174, Abb. 20/1, 2), pe care S.A. Luca le consideră a fi specifice culturii Tisa [sic!] (S.A. Luca 2018, p. 80)¹⁷. Dacă, legat de primul fragment ceramic de la Uivar discutat aici (W. Schier, F. Drașovean 2004, Abb. 20/1), consider că face parte din ceea ce B. Dammers numește „*tiszaoid Vinča*” (B. Dammers 2009, p. 238-239, pl. 4/1-2), cel de-al doilea are elemente ce se pot regăsi în ceramica Turdaș (buză de vas patrulater cu ornamente incizate, singurul motiv recognoscibil fiind linia în zig-zag dispusă ca direcție a motivului în poziție orizontală), cu analogii la Turdaș-Luncă în L8 (S.A. Luca 2018, fig. 80/7) sau în B1/1992 (S.A. Luca 2001, fig. 25/4, fig. 35/3). Dacă pentru aceste fragmente ceramice discuția poate continua, pentru cele publicate în 2009, tot din situl de la Uivar (B. Dammers 2009, p. 241-242, pl. 5/1-3) consider că elementele decorative de tip Turdaș

¹³ Vezi D. Diaconescu 2014, p. 71, n. 56-60 pentru analogii din zona Câmpiei Tisei în mod special pentru elementele considerate de tip Turdaș (bandă punctat-incizată/vase patrulatere).

¹⁴ În lista bibliografică se poate constata la S.A. Luca 2018, p. 251 că Papathanassopoulos 1996 este G.A. Papathanassopoulos, *Neolithic Culture in Greece*, Atena (1996).

¹⁵ Citarea corectă este G. Toufexis 1996, unde G. Toufexis 1996 este Toufexis, George, *House models*. In: G.A. Papathanassopoulos (ed.), *Neolithic Culture in Greece*, Atena, 1996, p. 161-162. Vezi, pentru un exemplu de citare corectă A. Frânculeasa, K. Moldoveanu 2014, p. 230, 232.

¹⁶ Ultimele trei surse preiau imaginea din K. Gallis 1985, pl. XV/b. Pentru o imagine de o calitate bună a acestui ansamblu vezi deosemenea și: <https://www.orea.oeaw.ac.at/en/research/prehistoric-phenomena/platia-magoula-zarkou-in-thessalygreece/> (accesat în 01.02.2019); urmărind figura cu pricina și K. Gallis 1985, pl. XV-XVI nu se pot vedea elemente decorative specifice culturii Turdaș. Descoperitorul acestui ansamblu, K. Gallis 1985, p. 22 atribuie această descoperire fazei Tsangli, pe care K. Gallis 1996, fig. 3, o consideră ca o primă etapă a fazei Pre-Dimini și o încadrează cronologic absolut la cca 5300-5100 cal BC, ceea ce corespunde fazei Vinča A, pentru zona dunăreană.

¹⁷ Corect, cultura Tisza.

dispuse pe fragmente de vase patrulatere¹⁸, nu mai pot fi contestate. Fragmentul de la poziția 1 din sursa citată ne oferă imaginea unui fund de vas patrulater, decorat cu un triunghi incizat umplut cu tăieturi scurte și cu banda din jurul triunghiului pictată cu roșu după arderea biscuitelui ceramic, în aşa numita tehnică „crussted” [sic!] (S.A. Luca 2018, 84)¹⁹. Analogii pentru acest gen de pictură, cu roșu, între benzile punctat/tăiat-incizate sau în spațiile ce nu sunt decorate prin incizie sau tăieturi apar la Turdaș-Luncă (S.A. Luca 2001, fig. 27/6, 7; fig. 28/2, 6; S.A. Luca 2018, p. 84), Orăştie-Dealul pemilor (S.A. Luca 1997, p. 64, pl. VI/13, XX/1) sau Cauce, nivelul II (S.A. Luca et alii 2004, pl. XXIX/1). Faptul că analogiile găsite provin din complexe aparținând nivelului II de la Turdaș (inferior – B6/1996 și B4/1995 și superior – L4/1995) precum și celor două niveluri de la Orăştie (B2/1994 – nivelul inferior și L2/1993 – nivelul superior), ne arată că vorbim despre fazele II și III ale culturii Turdaș aşa cum au fost definite (conform S.A. Luca 1997, p. 77 așezarea turdășeană de la Orăştie este contemporană cu nivelul intermediar de la Turdaș). Prezența acestui tip de elemente, a căror similitudine cu elementele integrate în cultura Turdaș ca reprezentative, este atestată fără dubii, în Banatul românesc, la momentul cronologic 5397-4693 cal BC (*mean* 4952 cal BC), în cadrul complexului 370 din nivelul 1g1 (F. Drașovean 2013, p. 16), și indică la acest moment al cercetărilor o anterioritate a unor elemente tipice Turdaș, în Banatul românesc față de arealul transilvănean. Sigur, aceste lucruri au fost deja scrise (vezi în primul rând F. Drașovean 2013 legat de problematica strictă a elementelor turdășene de la Uivar sau F. Drașovean 1996, p. 96 care subliniază ca fiind foarte importante așezările de la Zorlențu Mare și Sălbăgelul Vechi, așezări ce prezintă elemente de tip vase patrulatere, benzi punctat incizate și idoli de tip amuletă perforați, caracteristici ce se regăsesc și în așezările turdășene), dar profesorul S.A. Luca alege să nu discute deloc aceste aspecte, aşa că la acest moment consider că trebuie explicată prezența *motto*-ului de la debutul acestei recenzii. Nimici nu poate nega eforturile și implicarea domnului S.A. Luca în cercetarea arheologică sistematică din siturile de la Orăştie și Turdaș, cercetări pe baza cărora a definit cultura Turdaș. Dar, de aici, până la a ignora complet studii scrise de alții autori (situație uneori intenționată, uneori neintenționată) e o cale lungă, care arată că distinsul profesor nu este interesat, voit sau nu, de aspecte care contravin sau completează uneori cele afirmate de domnia-sa. Doar spicuind din lista bibliografică a lucrării analizate aici putem observa că Gheorghe Lazarovici beneficiază de 6 titluri (am pus aici și poziția de prim autor la studii sau volume colective), Zoia Maxim de 1 titlu, Florin Drașovean de 2 titluri, Iuliu Paul 1 titlu, iar Nicolae Vlassa fără nici un titlu. Am ales cercetătorii care în ultimii 60 de ani s-au ocupat de problemele neoliticului și eneoliticului din Transilvania și Banat. În schimb, Luca Sabin Adrian apare în 48 titluri, totalul titlurilor din lista bibliografică fiind de 99! Am folosit un citat din scriitura regretatului prof. Vladimir Dumitrescu pentru a încerca să subliniez un aspect esențial: fără discuții deschise, argumentate, lăsând la o parte orgolii și relații interpersonale fluctuante, cramponări de multe ori inutile în idei personale doar din dorința de a avea dreptate, nu se vor putea face progrese reale în cunoașterea, în acest caz, a neoliticului și eneoliticului din arealul transilvănean și bănățean.

Sub-capitolul IV, aşa cum am precizat deja, alocat „*analyzei comparative a formelor semnificative pentru cronologie și legături culturale*”, ne arată, de exemplu, că vasele patrulatere sunt specifice nivelului II și nivelului III din situl de la Turdaș, dar subliniind de fapt nu o

¹⁸ Mă refer aici la fragmentele din B. Dammers 2009, pl. 5/1-2. Fragmentul de la poziția 3 din cadrul aceleiași planșe se poate integra în categoria deja numită de „*tiszaoid Vinča*”.

¹⁹ Corect: *crusted*. Subliniez aici faptul că în S.A. Luca 2001, p. 70 termenul e folosit corect, dar în S.A. Luca 1997, p. 63 apare din nou *crussted*.

perpetuare a unor forme din cultura Turdaş în cultura Petreşti, ci, cel mai degrabă, un amestec de materiale datorat metodologiei de cercetare. Revin aici cu o întrebare pe care am mai exprimat-o cu altă ocazie: „*De ce materiale de tip Turdaş apar în nivelurile Petreşti doar în siturile în care cele două culturi se regăsesc în contact direct, cum ar fi Turdaş-Luncă sau Daia Română-Părău?*” „*De ce aceste elemente, odată „acceptate” și preluate în ornamentica culturii Petreşti, nu apar și în alte situri Petreşti, de faza AB, situri în care niveluri ale culturii Turdaş lipsesc, cum ar fi Miercurea Sibiului-Petrîş, Ocna Sibiului-Faţa Vacilor sau Tărtăria-Gura Luncii? Nu cumva această perpetuare este legată de un amestec stratigrafic datorat metodei de cercetare în niveluri artificiale de săpare?*” (D. Diaconescu 2014, p. 76).

Răspunsul este oferit de domnul S.A. Luca, indirect și cel mai probabil fără intenție, prin fraza: „*Trebuie să atragem atenția – încă o dată – că o parte din materialele turdășene sunt aduse în contextul petreștean datorită modului de amenajare a locuințelor acestei culturi, prin realizarea unor ridicături pe care se aşeză casa*” (S.A. Luca 2018, p. 82). Practic, distinsul profesor ne spune că la momentul edificării caselor Petreşti (nici nu contează aici faza acestei culturi) erau create niște ridicături/platforme pe care era situată locuința propriu-zisă, aspect ce plasează podeaua locuinței la un nivel altimetric mai ridicat decât nivelul de călcare aferent respectivei locuințe. Crearea ridicăturilor respective duce practic la relocarea unor materiale arheologice, din nivelurile anterioare locuirii Petreşti imediat sub locuințele acestei culturi, dar la același nivel altimetric cu nivelul de călcare aferent acestora. Deci, săpând în niveluri artificiale orizontale, toate materialele aflate în poziție stratigrafică secundară sub locuințele Petreşti sunt alocate acestora. De aici până la continuitatea și perpetuarea unor forme ceramice și tehnici și motive ornamentale nu mai este decât un pas, care este făcut cu nonșalanță. Doar așa se poate explica transformarea nivelului Petreşti AB de la Turdaş în Petreşti A, chiar dacă elementele definitorii pentru faza A așa cum au fost definite (I. Paul 1992, p. 71-76), mai degrabă lipsesc. Sau, acest demers este întreprins probabil, din dorința de a „elimina” de pe harta eneoliticului timpuriu din vestul României, grupul Foeni²⁰, fapt subliniat prin considerațiile referitoare la importuri Petreşti în Banat (S.A. Luca 2018, p. 89, n. 202) și renunțarea la folosirea termenului de grup Foeni-Mintia²¹. Autorul folosește conceptul de grup Foeni doar atunci când se referă la mențiunile altor autori legate de această entitate arheologică (vezi S.A. Luca 2018, p. 80, 89). Materialele considerate importuri Petreşti în Banat (Gh. Lazarovici 1979, p. 166-168) au fost reevaluate pe baza cercetărilor sistematice din siturile de la Foeni-Cimitirul Ortodox, Parța-Tell II și Chișoda Veche-Livezi – și nu Timișoara-Termocentrală, așa cum mai este denumit acest sit (S.A. Luca, C. Urian 2012, p. 12 sau S.A. Luca 2006, p. 252).

Din „*analiza comparativă a importurilor culturale*” am reținut doar că în faza II Turdaş avem și importuri Vinča C, Szakálhát și Tisza, precum și din cultura Rast (?). De două ori în cadrul lucrării recenzate în aceste rânduri este folosit acest concept de „*cultură Rast*” (S.A. Luca 2018, p. 90, 91), termen ce creează confuzii inerente. Trimiterea bibliografică făcută de S.A. Luca este Dumitrescu 1980. Vladimir Dumitrescu încadrează așezarea de la Rast-Gîrla Tifarului în cultura Vinča, final de fază B2 și început de C1 (Vl. Dumitrescu 1980, p. 106). Regretatul cercetător afirmă că a fost tentat să considere această așezare, din punct de vedere cronologic, ca o fază distinctă „*faza Vinča-Rast*”, dar din dorința de nu complica și mai mult

²⁰ Numit de-a lungul vremii ca și cultura Petrești în Banat (F. Drașovean 1994), Petrești A/grup Foeni (F. Drașovean 1996), Foeni (F. Drașovean 2004; Gh. Lazarovici *et alii* 2011; Gh. Lazarovici, M. Lazarovici 2010; M. Gligor 2009), Mintia (S.A. Luca 1997), Foeni [*sic!*] (S.A. Luca 1997), Foeni-Mintia (S.A. Luca 2001; S.A. Luca 2009; S.A. Luca (coord.) 2012), Foeni [*sic!*]-Mintia (S.A. Luca, C. Urian 2012).

²¹ Un termen des uzitat de domnul S.A. Luca de-a lungul vremii. Vezi supra n. 20.

nomenclatura neoliticului și eneoliticului dunărean renunță în mod explicit la această idee. „Reușește” însă profesorul S.A. Luca în 2018, chiar mergând mai departe și definind, pe criterii absolut inexistente, o cultură arheologică distinctă. Așezarea de la Rast a mai fost încadrată și în faza C a culturii Vinča (cf. F. Drașovean 1996, p. 43, 92).

Aceste importuri de care vorbeam mai sus „reușesc” să sporească impactul aspectelor subliniate deja: ori vorbim despre un amestec de materiale datorat metodei de săpătură, ori atribuirile culturale ale importurilor nu beneficiază de acuratețea cuvenită. Conform cronologiei neoliticului din câmpia Tisei, cultura Szakálhát precede cultura Tisza (cf. Z. Visy, ed. 2003, harta cronologică pentru Neolitic-Epoca Cuprului). La Turdaș însă ele apar împreună, în aceeași fază (II); mai mult, importul Szakálhát este găsit în același complex cu un import considerat Vinča C și cu unul alocat culturii Rast (?). Câtă vreme grupul Szakálhát este văzut contemporan cu etapa Vinča B (vezi N. Kalicz, J. Makkay 1977, p. 108 și Tabelle 2, care afirmă că elementele Szakálhát apar în situl de la Vinča între metrii 8-6, aspect ce conform W. Schier 1995, Abb. 146 paralelizează grupul Szakálhát cu Vinča B1 și B2 – cronologie Gh. Lazarovici sau B1, B2 și C1 – cronologie W. Schier) și cum este clar că profesorul S.A. Luca folosește sistemul cronologic Gh. Lazarovici pentru cultura Vinča, este evident că există mici probleme în ceea ce privește aceste importuri culturale din bordeiul B7, atribuit nivelului II inferior (poate amestecuri de materiale, poate atribuirile gresite).

Trebuie să subliniem aici uimirea exprimată de autor în legătură cu „*unele analogii cu cultura Petrești din Grecia!*” (S.A. Luca 2018, p. 90). Sunt nevoie să subliniez acest aspect câtă vreme acest subiect, al unor analogii ale ceramicii pictate neo-eneolitice din Transilvania cu cea neolică din Grecia, în special din zona Tesaliei, are o vechime venerabilă. H. Schmidt (H. Schmidt 1903, p. 448-450) publică primele fragmente pictate aparținând culturii Petrești provenind din situl de la Turdaș și de la Ciuguzel (Fugad), încadrându-le în grupa ceramică 5. Același autor (H. Schmidt 1911, p. 599-600) consideră că ceramica minoică timpurie din siturile de la Kato Zakro și Hagios Joannis are originile în neoliticul tesalian și în arealul balcano-dunărean. Reputatul arheolog britanic V.G. Childe vede apariția ceramicii de tip Dimini și Sesklo ca pe un rezultat al unei invazii din arealul est european, numind ceramica pictată din situl de la Turdaș ca aparținând așa-numitului Grup Est European de ceramică pictată (vezi V.G. Childe 1922, p. 270-271, 275). H. Schroller subliniază că în nivelul trei observat de M. Roska la Turdaș apare ceramica pictată semnalată și încadrată de H. Schmidt în grupa 5, considerând aceste fragmente ceramice ca făcând parte din „*mittelsiebenbürgische bemalte Keramik*” (vezi H. Schroller 1930, p. 250). În 1933, I. Nestor descrie principalele caracteristici ale culturii Petrești, numită ca și „*Der westrumänische bemaltkermaische Kulturkreis*” (I. Nestor 1933, p. 51-54), precizând că datarea acestei culturi depinde de clarificarea stratigrafiei de la Turdaș, asemănările puternice cu Dimini făcând dificilă încadrarea cronologică relativă (I. Nestor 1933, p. 54). F. Schachermeyr vede douăzeci și unu de elemente comune în formele și decorul ceramicii Dimini și cea aparținând Culturii Vest-transilvăneze (*i.e.* cultura Petrești), la care adaugă încă patru din lumea de tip Ariușd (F. Schachermeyr 1954, p. 25; vezi și tabelul de la p. 26, unde caracteristicile comune sunt indicate clar și corespund celor descrise de autor în p. 21-24). Aceste aspecte, precum și faptul că autorul nu vede o continuitate între faza Dimini și etapele premergătoare, îl fac să considere că apariția acestor elemente se datorează unei migrații din zona carpato-dunăreană înspre zona Tesaliei (F. Schachermeyr 1954, p. 34 sau F. Schachermeyr 1955, Karte 3). O opinie ce contrazice aceste ipoteze cu argumente stratigrafice și crono-tipologice, la Vl. Dumitrescu, care consideră, pe baza datelor stratigrafiei de la Turdaș (în primul rând observația din I. Nestor 1933, p. 53,

n. 190) și a unui import descoperit în situl de la Gumelnița (Vl. Dumitrescu 1960, p. 193-195, fig. 1), că din punct de vedere cronologic cultura Petrești este ulterioară etapei Vinča-Turdaș și contemporană cu cultura Gumelnița, cu Cucuteni-Ariușd (parțial) și cu faza Vinča-Pločnik (Vl. Dumitrescu 1960, p. 192-193, 196). Luând în calcul cronologia propusă de Vl. Milojčić (Vl. Milojčić 1949, p. 74), care plasează etapa Dimini la orizont de tranziție Starčevo III-IV, înainte de debutul Vinča A, Vl. Dumitrescu consideră că migrația propusă de Fr. Schachermeyr nu este posibilă (Vl. Dumitrescu 1960, p. 198).

Surpriza oferită de profesorul S.A. Luca nu vine numai din textul în sine, ci și din analogiile găsite de distinsul cercetător (S.A. Luca 2018, n. 204, 205). Astfel, vasul numit (G. Papathanassopoulos, ed. 1996, p. 252, nr. cat. 93) provine din zona Epir – insulele Ioniene și este datat în Final Neolithic (cca 4500-3200 BC), cel de la p. 273, nr. cat. 138 provine din Peloponez, datat de asemenea în Final Neolithic (cca 4500-3200 BC), iar cel de p. 269, nr. cat. 129 este găsit în Eubeea și este datat în Late Neolithic (cca 5300-4800). Din păcate nota 205 din S.A. Luca 2018 rămâne „datoare” cu un vas „*cu pictură și formă tipică pentru cultura transilvăneană*”. S.A. Luca „ratează” însă o bună analogie pentru ceramica Petrești din sursa pe care o citează și anume vasul provenind de la Dimini (Thesalia) și considerat ca fiind tipic pentru tipul de ceramică B3α a fazei Dimini clasic (G. Papathanassopoulos, ed. 1996, p. 261, nr. cat. 113), ce prezintă bune analogii la nivelul motivului ornamental al vasului de tip fructieră de la Pianu de Jos (I. Paul 1977, pl. III/4), atribuit ceramicii de tip BIIb1.

Această tratare superficială a problematicii privind asemănările ceramicii pictate din zona sud-est europeană, areal unde este inclusă și Transilvania (ceramică pictată văzută actualmente ca unul din elementele definitorii pentru ceea ce este numit grup Foeni, cultura Petrești, grup Ariușd) și, în mod special, ceramica de tip Dimini (ceea ce este numit la acest moment, în Thesalia, *Late Neolithic II*, ce cuprinde fazele Ayia Sophia, Otzaki și Dimini clasic, precum și debutul fazei Rachmani²²), este din păcate o realitate. Vezi spre comparație o altă opinie (F. Drașovean 2005) care analizează și identifică analogii pentru ceramica de tip Foeni în arealul thessalo-macedonean. Spre deosebire de teoria lui Fr. Schachermeyr, pe baza analogiilor prezentate, „ipoteza originii sudice a grupului Foeni”, este privită ca „singura explicație credibilă a nașterii acestui grup” (F. Drașovean 2005, p. 22). Vezi deasemenea și discuția foarte bine documentată din monografia dedicată culturii Petrești (I. Paul 1992, p. 122-124), lucrare care prezintă informația la nivelul anului 1979 (!) (cf. I. Paul 1992, p. 6), legat de o eventuală origine sudică, de migrație Dimini, pentru cultura Petrești.

O estimare relativ recentă vizând cronologia absolută a culturii Petrești, pe baza datelor AMS existente la acest moment propune un interval cronologic, bazat pe cronologia internă așa cum a fost definită de I. Paul, arată că această cultură este cuprinsă în intervalul cca 4550-4150 cal BC (cf. D. Diaconescu 2016, Images 6-8).

Datele noi de cronologie absolută din zona Tesaliei (Y. Maniatis *et alii* 2016, A. Reingrubler *et alii* 2017) arată că faza Dimini, din siturile de la Mandra și Rachmani (Y. Maniatis *et alii* 2016, p. 58, 60, tab. 1; pentru situl de la Mandra vezi și Reingrubler *et alii* 2017, p. 46, fig. 16) prezintă o puternică convergență cu datele publicate ale grupului Foeni

²² Cele mai bune analogii pentru ornamentica ceramicii culturii Petrești se pot găsi în ceramica de tip B3α numită și „*Dhimi ware*” din nivelul II și III de la Rachmani (vezi A.J. Wace, M.S. Thomson 1912, p. 31, fig. 16, 21-22, 33, fig. 13). F. Schachermeyr 1991, Taf. VI/b, Taf. 28/1, 4, Taf. 29/XI/10 prezintă ceramică denumită „*klassisches Dimini*” ceramică ce își găsește analogii perfecte în ceramica de tip A-BIIe, A-BIIb₁ a culturii Petrești așa cum a fost definită de Iuliu Paul (vezi I. Paul 1977, pl. II/11a-b, 14).

(F. Drașovean 2013, M. Gligor 2009, M. Gligor 2014), la fel ca și datele Rachmani timpuriu de la Prodromos (Y. Maniatis *et alii* 2016, p. 59-60, tab. 1), iar datele ^{14}C ale fazei Rachmani din siturile la Palioskala și Rachmani (Y. Maniatis et alii 2016, p. 59-60, tab. 1) arată o bună convergență cu datele atribuite fazei A-B a culturii Petrești (D. Diaconescu 2016, p. 21)²³. Adaug aici opinia conform căreia, în Thesalia, etapa *Late Neolithic II (early)*, alocată intervalului cronologic cca 4900-4700 cal BC, este reprezentată de datele din situl de la Mandra (alocate fazei Dimini clasic), etapa *Late Neolithic II (late)*, inclusă în intervalul cca 4700-4500 cal BC, este definită pe baza datelor de la Rachmani, Prodromos, Vasilis și Pevkakia M., iar etapa *Final Neolithic (Chalcolithic)* datată între cca 4500-4250 cal BC, este determinată de datele din siturile de la Rachmani, Pevkakia M., Palioskala și Mandra (A. Reingruber *et alii* 2017, p. 50, Tab. 5). Astfel se poate constata faptul că perioada etapelor *Late Neolithic II* și *Final Neolithic (Chalcolithic)*, corespunde în mod clar, cu un început mai timpuriu pentru datele din Tesalia, datelor corespunzătoare grupului Foeni și culturii Petrești (vezi F. Drașovean 2013, p. 34, Grafic 1 și D. Diaconescu 2016, Images 6-8). Putem sublinia faptul că datele alocate orizontului Dimini clasic, ce prezintă analogii foarte bune în cazul unor anumite categorii ornamentale cu faza Petrești A-B, corespund etapei *Late Neolithic II (late)* – cca 4700-4500 cal BC, care este mai timpurie decât etapa Petrești A-B, încadrată cronologic absolut între cca 4450-4350 cal BC (D. Diaconescu 2016, Images 6, 8).

Câtă vreme din cercetările arheologice preventive de la Turdaș (desfășurate în anul 2011) doar un singur complex a fost publicat corespondent (S.A. Luca *et alii* 2017), pentru a fi luat în calcul într-o analiză multivariată legată de aspectele morfologice ale ceramicii, opiniile publicate de subsemnatul în 2014, referitor la cronologia culturii Turdaș (D. Diaconescu 2014) nu s-au schimbat, astă și pentru că materialele publicate în volumul S.A. Luca 2018 au fost utilizate în analiza tipologică efectuată acum cinci ani (D. Diaconescu 2014, p. 72 și n. 67). Faptul că în volumul din 2018 singurul autor decide să nu facă nici o referire la studiul meu din 2014 este cu siguranță o opțiune personală pe care nu pot decât să o respect. Unei afirmații făcute tot de profesorul S.A. Luca, dar cu alt prilej, „*Sau, un alt cercetător, D. Diaconescu, afirmă că Turdașul nu poate fi încadrat decât după grupul Iclod*” (S.A. Luca 2016, p. 254, n. 509) nu pot să răspund decât reiterând ceea ce spuneam atunci: „*Totodată subliniem încă o dată anterioritatea Iclod Ia față de etapa Turdaș I, aşa cum este discutată mai nou, argumente solide în favoarea ideii conform căreia elementele zise de tip Turdaș, din arealul grupului Iclod, sunt anterioare culturii Turdaș, aşa cum a fost definită pe baza cercetărilor sistematice efectuate până acum în siturile de la Orăştie-Dealul Pemilor și Turdaș-Luncă*”. Prin Iclod Ia înțelegeam și înțeleg și acum sub-faza Iclod Ia, mai exact începutul acestei culturi, etapă căreia îi corespund mormintele M1 și M13 din aşa-zisul cimitir A de la Iclod și M1 de la Halmeu (C. Astaloș, C. Virag 2006-2007). Dacă, parafrazând din memorie o expresie „clasicizată”, citirea nu s-ar fi făcut „în diagonală”, probabil s-ar fi descoperit că în studiul respectiv (D. Diaconescu 2014, p. 75) există afirmația conform căreia „*Utilizarea datelor ^{14}C , consolidează foarte clar poziția etapei Turdaș II, oferind următorul orizont cronologic: Turdaș II = Iclod II = sfârșit Vinča C2 – Vinča C3*”, unde sistemul cronologic pentru cultura Vinča este cel propus de W. Schier. Considerând contemporane etapele Turdaș II cu Iclod II, nu văd cum aş fi putut încadra „*Turdașul.... decât după grupul Iclod*”. Rezultatele obținute de mine sunt în deplină concordanță cu cele propuse de profesorul

²³ Subliniez încă o dată faptul că pentru datele din situl de la Lumea Nouă, provenind din Sp. I/2013, sănțul 1 (vezi M. Gligor 2014, p. 92), atribuirea acestora fazei A-B a culturii Petrești este bazată pe argumente indirekte.

Gh. Lazarovici care, relativ recent, prezintă o situație similară atunci când vorbește de cronologia și evoluția mai nou definitei culturi Zau (Gh. Lazarovici 2012, p. 64, tab. 12)²⁴.

Revenind la cele spuse în debutul acestei recenzii, este clar că părerile mele referitoare la subiectul privind cadrul cultural și temporal în care se dezvoltă cultura Turdaș diferă față de cele ale profesorului Sabin Adrian Luca și de aceea doresc să subliniez că utilizarea numelui meu în relație cu lucrarea S.A. Luca 2018 este un act unilateral pe care doresc, prin rândurile de față, să îl golesc de conținut, exprimându-mi propriile opinii legate de problematica abordată de lucrarea în cauză.

◆ Bibliografie

- Şt. Andrei, T. Roşu
1998 Cercetări arheologice de suprafață în așezarea de la Călan-Podină (jud. Hunedoara), *Buletinul Cercurilor Științifice Studențești*, 4, p. 27-35.
- C. Astaloș, C. Virag
2006-2007 Descoperiri funerare neolitice din județul Satu-Mare, *Satu-Mare. Studii și Comunicări*, XXIII-XXIV/1, p. 73-94.
- V. G. Childe 1922 The east european relations of the Dimini culture, *The Journal of Hellensitic Studies*, XLII, p. 254-275.
- M. Ciută 2001 Contribuții la cunoașterea neoliticului târziu din depresiunea Hațeg-Mureș. Descoperirile de la Călan-Podină II (Campania 1998), *Corviniana*, VII, p. 31-46.
- B. Dammers 2009 Ceramic and cultural identity between the Balkans and the middle Europe: The Vinča C site of Uivar (Romanian Banat), în F. Drașovean, D.L. Ciobotaru, M. Maddison (eds.), *Ten Years After: The Neolithic of the Balkans, as uncovered by the fast decade of research*, Timișoara, p. 236-258.
- D. Diaconescu 2014 Despre cultura Turdaș și poziția sa cronologică, *Analele Banatului*, XXII, p. 67-88.
- D. Diaconescu 2016 About a copper bracelet from Brukenthal National Museum's Collections and some remarks regarding chronological aspects of the Early and Middle Copper Age from Transylvania, Tisza Plain and Lower Danube Region, *Brukenthal Acta Musei*, XI.1, p. 17-32.
- F. Drașovean 1994 The Petrești culture in Banat, *Analele Banatului*, III, 1994, p. 139-170.
- F. Drașovean 1996 *Cultura Vinča târzie în Banat. Relațiile cu vecinii*, Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, I, Timișoara, 224 p.

²⁴ Astă chiar dacă S.A. Luca 2016, p. 251, n. 475 consideră ciudată încadrarea cronologică a culturii Turdaș într-o etapă contemporană cu Vinča C2.

- F. Drașovean 2004 Transylvania and the Banat in the Late Neolithic. The origins of the Petrești culture, *Antaeus*, 27, p. 27-36.
- F. Drașovean 2005 Zona Thessalo-Macedoneană și Dunărea Mijlocie la sfârșitul mileniului al VI-lea și la începutul mileniului al V-lea a. Chr., *Apulum. Acta Musei Apulensis*, XLII, p. 11-26.
- F. Drașovean 2013 Despre unele sincronisme de la sfârșitul neoliticului târziu și începutul eneoliticului timpuriu din Banat și Transilvania. O abordare Bayesiană a unor date absolute publicate de curând și republicate recent, *Analele Banatului*, XXI, p. 11-34.
- VI. Dumitrescu 1960 Peut-on admettre – du point de vue chronologique – une participation des tribus de la civilisation à céramique peinte Ouest-Transylvanie à la "migration Dimini"?, *Światowit*, XXIII, p. 189-200.
- VI. Dumitrescu 1973 Răspuns fără maxime latinești la o replică ce abuzează de ele, *SCIV*, 24, (3), p. 469-475.
- VI. Dumitrescu 1980 *The Neolithic Settlement at Rast (South-West Oltenia, Romania)*, BAR (IS), 72, 133 p.
- A. Frînculeasa,
K. Moldoveanu 2014 Notă asupra unei machete de construcție eneolitică descoperită în localitatea Jilavele (jud. Ialomița), în C.E. Ștefan, M. Florea, S.C. Ailincăi, C. Micu (eds.), *Studii privind preistoria sud-estului Europei. Volum dedicat memoriei lui Mihai Șimon*, Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie, 10, p. 213-232.
- K. Gallis 1985 A late neolithic foundation offering from Thessaly, *Antiquity*, LIX, p. 20-24, pl. XIV-XVI.
- K. Gallis 1996 The Neolithic World, în G.A. Papathanassopoulos (ed.), *Neolithic Culture in Greece*, Atena, p. 23-37.
- M. Gligor 2009 *Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia – Lumea Nouă în lumina noilor cercetări*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 264 p.
- M. Gligor 2014 Începuturile eneoliticului timpuriu în Transilvania: o abordare Bayesiană, *Analele Banatului*, XXII, p. 91-105.
- S. Jocić 1988 Vranin Salaš-Pančevo în D. Srejović (ed.), *The Neolithic of Serbia. Archaeological Research 1948-1988*, Belgrad, p. 107.
- S. Jocić 1989 Vranin Salaš, Naselje vinčanske kulture kod Pančeva, *Glasnik. Narodni Muzej Pančevo*, 2, p. 3-23.
- N. Kalicz, J. Makkay 1977 Die Linienbandkeramik in der grossen Ungarischen Tiefebene, *Studia Archaeologica*, 7, Budapesta, 385 p.
- Gh. Lazarovici 1979 *Neoliticul Banatului*, Bibliotheca Musei Napocensis, IV, Cluj-Napoca, 273 p.

- Gh. Lazarovici 2012 Cronologia absolută, relativă și evoluția culturii Zau, în H. Pop, I. Bejinariu, S. Băcuet-Crișan, D. Băcuet-Crișan (eds.), *Identități culturale locale și regionale în context european. Studii de arheologie și antropologie istorică. In memoriam Alexandru V. Matei*, Cluj-Napoca, p. 55-71.
- Gh. Lazarovici *et alii* 2011 Gh. Lazarovici, M. Lazarovici, M. Merlini, *Tărtăria and the sacred tablets*, Cluj-Napoca, 414 p.
- Gh. Lazarovici,
M. Lazarovici 2010 Despre fazele A₁ ale Grupelor Ariușd și Cucuteni, *Angustia*, 14, p. 27-108.
- S.A. Luca 1997 Așezări neolitice pe valea Mureșului (I). *Habitatul turdășean de la Orăștie-Dealul pemilor (punct X2)*, Bibliotheca Musei Apulensis, IV, Alba Iulia, 185 p.
- S.A. Luca 2001 Așezări neolitice pe Valea Mureșului (II). *Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă. I. Campaniile anilor 1992-1995*, Bibliotheca Musei Apulensis, XVII, Alba-Iulia, 210 p.
- S.A. Luca 2009 Issues in defining the Foeni-Mintia cultural group in Transylvania, în V. Cotiugă, F.A. Tencariu, G. Bodi (eds.), *Itineraria in praehistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu*, Iași, p. 199-210.
- S.A. Luca 2016 *Tărtăria rediviva*, Bibliotheca Brukenthal, LXXI, Alba Iulia, 331 p.
- S.A. Luca 2018 Așezări neolitice pe valea Mureșului (III). *Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă. II. Campaniile anilor 1996–1998*, Bibliotheca Septemcastrensis, XXV, Sibiu, 252 p.
- S.A. Luca *et alii* 2004 S.A. Luca, C.C. Roman, D. Diaconescu, *Cercetări arheologice în peștera Cauce (sat Cerișor, comuna Leleșe, jud. Hunedoara)*, Bibliotheca Septemcastrensis, IV, București, 286 p.
- S.A. Luca *et alii* 2017 S.A. Luca, F. Perianu, S. Chideșa, Some details regarding the archaeological feature C23 from Turdaș-Luncă site, Hunedoara county. The preventive excavations from 2011, *Acta Terrae Septemcastrensis*, XVI, p. 21-59.
- S.A. Luca, C.C. Roman
1999 Cercetări de suprafață în așezarea neolică de la Valea Nandrului-La dos, *Corviniana*, V, p. 12-38.
- S.A. Luca, C. Suciu 2014 Sistemul de fortificații eneolitice de la Turdaș-Luncă, județul Hunedoara, România, *Banatica*, 24, p. 7-24.
- S.A. Luca, C. Urian 2012 Neue archäologische Funde im Kreis Temesch/Timiș sowie einige Fragen zur Einordnung der Kulturgruppe Foeni-Mintia in Siebenbürgen, *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 55, p. 7-31.

- S.A. Luca (coord.) 2012 *Cercetările arheologice preventive de la Turdaş-Luncă (județul Hunedoara). Campania 2011*, Bibliotheca Brukenthal, LIX, Sibiu, 152 p.
- Y. Maniatis *et alii* 2016 Y. Maniatis, Ch. Oberlin, Z. Tsirtsoni, "Balkans 4000": The radiocarbon dates from archaeological contexts, în Z. Tsirtsoni (ed.), *The Human Face of Radiocarbon. Reassessing Chronology in prehistoric Greece and Bulgaria, 5000-3000 cal BC*, Travaux de la Maison de L'orient et de la Méditerranée, 69, p. 41-65.
- VI. Milojčić 1949 *Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*, Berlin, 1949, 137 p.
- S. Nanoglou 2005 Subjectivity and Material Culture in Thessaly, Greece: the Case of Neolithic Anthropomorphic Imagery, *Cambridge Archaeological Journal*, 15, (2), p. 141-156.
- G. Papathanassopoulos (ed.) 1996 *Neolithic culture in Greece*, Atena, 352 p.
- I. Paul 1977 Periodizarea internă a culturii Petrești în lumina evoluției ceramicii pictate, *Brukenthal. Studii și comunicări. Arheologie-Istorie*, 20, p. 15-36, pl. I-III.
- I. Paul 1992 *Cultura Petrești*, București, 1992, 203 p.
- A. Reingruber *et alii* 2017 A. Reingruber, G. Toufexis, N. Kyparissi-Apostolika, M. Anetakis, Y. Maniatis, Y. Faccorelis, Neolithic Thessaly: radiocarbon dated periods and phases, *Documenta Praehistorica*, XLIV, p. 34-53.
- M. Roska 1941 *A Torma Zsófia – Gyűjtemény az Erdély Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában (Die Sammlung Zsófia von Torma in der numismatisch-archaeologischen Abteilung des siebenbürgischen Nationalmuseums)*, Cluj-Napoca, 350 p.
- F. Schachermeyr 1954 *Dimini und die Bandkeramik*, Prähistorische Forschungen, Heft 4, Horn-Wien, 39 p.
- F. Schachermeyr 1955 *Die ältesten Kulturen Griechenlands*, Stuttgart, 300 p.
- F. Schachermeyr 1991 *Die neolithische Keramik Thessaliens*, Wien, 99 p.
- W. Schier 1995 *Vinča studien. Tradition und Innovation im Spätneolithikum des zentralen Balkanraumes am Beispiel der Gefäßkeramik aus Vinča-Belo Brdo*. Teză de habilitare prezentată la Ruprecht-Karls University Heidelberg, manuscris, 379 p.
- W. Schier, F. Drașovean 2004 Vorbericht über die rumänisch-deutschen Prospektionen und Ausgrabungen in der befestigten Tellsiedlung von Uivar, jud. Timis, Rumänien (1998–2002), *PZ*, 79 (2), p. 145- 230.

- H. Schmidt 1903 Tordos, *Zeitschrift für Ethnologie*, 35, H. 2/3, p. 438-469.
- H. Schmidt 1911 Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen 1909/10 in Cucuteni bei Jassy (Rumänien), *Zeitschrift für Ethnologie*, 43, H. 3/4, p. 582-601.
- H. Schroller 1930 Die Stein - und Kupferzeit Siebenbürgens, *Zeitschrift für Ethnologie*, 62, p. 248-258.
- C. Suciu 2015 Metodologia analizei post-săpătură a sitului de la Turdaş (I). Câteva observații legate de modalitatea de publicare și interpretare a sistemului de fortificare, *Analele Banatului*, XXIII, p. 51-62.
- G. Toufexis 1996 House models, în G.A. Papathanassopoulos (ed.), *Neolithic Culture in Greece*, Atena, p. 161-162.
- Z. Visy (ed.) 2003 *Hungarian Archaeology at the turn of the Millennium*, Budapest, 496 p.
- A.J. Wace,
M.S. Thompson 1912 *Prehistoric Thessaly. Being some account of recent excavations and explorations in North-eastern Greece from Lake Kopais to the borders of Macedonia*, Cambridge, 272 p.

ABREVIERI

ACMIT	Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania, Cluj-Napoca
AD	Archaeological Dialogues, Cambridge
AIGR	Anuarul Institutului Geologic al României, București
AJA	American Journal of Archaeology, Boston
AJPA	American Journal of Physical Anthropology, New York
Aluta	Aluta, Sfântul Gheorghe
Am Antiq	American Antiquity, Society for American Archaeology, Washington
AMIAPI	Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești
AMM	Acta Musei Meridionalis, Vaslui
AMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău
AMT	Acta Musei Tutovensis, Muzeul "Vasile Pârvan" Bârlad
AnB	Analele Banatului S.N., Timișoara
AO (SN)	Arhivele Olteniei (Serie Nouă), Craiova
ARCIFE	Academia RSR, Centrul de Istorie Filologie și Etnografie, Seria Antropologică, Craiova
Argessis	Argessis, Studii și comunicări, Pitești
Apulum	Apulum, Alba Iulia
ArchB	Archaeologia Bulgarica, Sofia
ARCS	Annals of The Royal College of Surgeons, Londra
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași-București
ArheologijaSofia	Arheologija. Organ na Arheologičeskija Institut i Muzej, Sofia
ARMSI	Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, București
AS (IMP)	Archaeological Series (International Monographs in Prehistory)
B(M)SAP	Bulletin et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris, Paris
BA	Biblical Archaeologist, Atlanta
BAI	Bibliotheca Archaeologica Iassiensis, Iași
BAR	British Archaeological Reports, Oxford
BAR (BS)	British Archaeological Reports, British Series, Oxford
BAR (IS)	British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BF	Before Farming, United Kingdom
BFSC	Buletinul Facultății de Științe, Cernăuți
BiblThr	Bibliotheca Thracologica, București
BMA	Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia
BMG	Bibliotheca Musei Giurgiuensis, Giurgiu
BMN	Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca
BMJTA	Buletinul Muzeului Județean "Teohari Antonescu", Giurgiu
BMJT SA	Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, Alexandria
BMSAP	Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris, Paris
BRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main

BSA	Annual of the British School of Archaeology at Athens, Atena
BSPF	Bulletin de la Société Préhistorique Française, Paris
BSSC	Buletinul Societății Științifice din Cluj, Cluj-Napoca
CA	Cercetări Arheologice, București
CAANT	Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, București
CCDJ	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CI	Cercetări Istorice, Iași
CIAAP	Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques, Bruxelles
Cronica	Cronica Cercetărilor Arheologice, București
Dacia (NS)	Dacia (Nouvelle Serie). Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
DocPraeh	Documenta Praehistorica, Ljubljana
Drobeta	Drobeta, Drobeta Turnu-Severin
EJA	Journal of European Archaeology, London
ERAUL	Etudes et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège, Liège
Eurasia	Eurasia Antiqua, Berlin
IJO	International Journal of Osteoarchaeology, Wiley Interscience.
IJNA	International Journal of Nautical Archaeology, London
INA	Institute of Nautical Archaeology, Drawer
Izvestija	Izvestija na Arheologiskija Institut, Varna
IzvestijaVarna	Izvestija na Narodnija Muzej (Izvestija na Varnenskoto Arheologičesko Družestvo), Varna
JAA	Journal of Anthropological Archaeology
JAS	Journal of Archaeological Science
JEA	Journal of European Archaeology, London
JFS	Journal of Forensic Sciences, West Conshohocken
JMA	Journal of Mediterranean Archaeology, London
JQS	Journal of Quaternary Science, Quaternary Research Association, Wiley
JWM	Journal of Wildlife Management, Texas
JWP	Journal of World Prehistory, Springer International Publishing
Materiale	Materiale și Cercetări Arheologice, București
MAU	Materiali z Antropologij Ukrajni, Kiev
MCA (SN)	Materiale și Cercetări de Arheologie (Serie Nouă), București
MemAnt	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MM	Mesolithic Miscellany, Wisconsin
MNIT	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei
OJA	Oxford Journal of Archaeology, Oxford
PA	Probleme de Antropologie, București
PA – ND	Pervobitnaja Arkheologija – Naukova Dumka, Kiev
PBF	Prähistorische Bronzefunde
PMMB	Publicațiile muzeului municipiului Bucuresti
PNAS	Proceedings of the National Academy of Science of the USA, Washington
PRIA	Proceedings of the Royal Irish Academy, Irlanda
PTRS	Philosophical Transactions of the Royal Society of London, Londra

PZ	Prähistorische Zeitschrift, Leipzig-Berlin
RDAC	Report of the Department of Antiquities, Cyprus, Lefkosa
QI	Quaternary International
QR	Quaternary Research, Cambridge University Press
RSP	Rivista di scienze preistoriche, Firenze
SAA	Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
SAI	Studii si articole de istorie
SCA	Studii și Cercetări de Antropologie, București
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SE	Sovetskaja Etnografia, Moscova
SP	Studii de Preistorie, București
StudPraeh	Studia Praehistorica, Sofia
Tor	Tor. Tidskrift för arkeologi – Journal of Archaeology, Uppsala
VAH	Varia Archaeologica Hungarica, Budapest

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE

*Publicație a Asociației Române de Arheologie
A publication of Romanian Association of Archaeology*

Dedicată studiilor de arheologie preistorică și celor interdisciplinare, revista publică articole de specialitate, iar suplimentul acestora – monografii, acte ale congreselor sau alte contribuții științifice.

Dedicated to prehistoric archaeology and interdisciplinary studies in archaeology, it publishes research articles and includes a supplement for the publication of monographs and other focused contributions.

Adresa ARA:

Address of ARA:

Șos. Pantelimon 352, sc. C, ap. 85, sect. 2, București, 021662, România,
phone: (+40) 0724453872 Adrian Bălășescu; (+40) 0726794550 Valentin Radu,
contact: a.balasescu@gmail.com; raduvalentin@hotmail.com; www.arheologie.ro

Au apărut din aceeași serie:

The following numbers have already been published:

Studii de Preistorie 1/2002

Roxana DOBRESCU - Atelierul aurignacian din punctul Coasta Bușagului (Bușag, comuna Tăuții Măgherăuș, jud. Maramureș) / *L'atelier aurignacien du site Coasta Bușagului (Bușag, comm. de Tăuții Măgherăuș, dép. de Maramureș)*

Radian ANDREESCU, Douglass BAILEY, Steve MILLS, Steven TRICK, Pavel MIREA - Locuirea neo-eneolitică din valea Teleormanului, zona Lăceni-Măgura (Southern Romanian Archaeological Project) / *Neo-eneolithic occupation in the Teleorman valley, Lăceni-Măgura floodplain (Southern Romanian Archaeological Project)*

Constantin HAITĂ - Studiu sedimentologic preliminar asupra locuirii neo-eneolitice din valea Teleormanului, zona Lăceni - Vitănești. Southern Romanian Archaeological Project, campania 2000 / *Preliminary results of the sedimentological study of the neo-eneolithic occupation in the Teleorman valley, Lăceni - Vitănești floodplain. Southern Romanian Archaeological Project, 2000 field season*

Adrian BĂLĂȘESCU - Studiu arheozoologic preliminar al faunei de mamifere descoperite pe valea Teleormanului / *Preliminary arheozoological study of the mammal fauna of Teleorman valley*

Valentin RADU - Studiu arheozoologic preliminar al materialului prelevat din siturile de pe valea Teleormanului (*Bivalvia, Gastropoda și Reptilia*) / *Preliminary arheozoological study of the fauna of Teleorman valley (Bivalvia, Gastropoda and Reptilia)*

Adrian BĂLĂȘESCU, Valentin RADU - Culesul, pescuitul și vânătoarea în cultura Boian pe teritoriul României / *La cueillette, la pêche et la chasse dans la culture Boian sur le territoire de la Roumanie*

Silvia MARINESCU-BÎLCU - Noi dovezi ale tradițiilor precucuteniene în mediul cultural cucutenian / *Nouvelles preuves des traditions précucuteniennes dans le milieu culturel cucutenienne*

Stănică PANDREA - Observații referitoare la plăcuțele rombice din lut descoperite în așezări Gumelnița din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei / *Observations concernant les plaques rhombiques en argile découvertes en établissements Gumelnița du nord-est de la Muntenie et du sud de la Moldavie*

Cristian MICU, Michel MAILLE - Recherches archéologiques dans le cadre de l'établissement-tell de Luncavița (dép. de Tulcea)

Cătălin BEM, Traian POPA, Valentin PARNIC, Carmen BEM, Daniel GARVĂN, Dan BĂRBULESU, Irina GĂLUȘCĂ - Cercetări arheologice pe valea Neajlovului. Considerații generale asupra microzonei Bucșani / *Recherches archéologiques sur la vallée de Neajlov. Considérations générales sur la microzone de Bucșani*

Constantin HAITĂ - Preliminary considerations on a sedimentary sondage performed on the Eneolithic tell from Bucșani

Cătălin BEM - A special Type of Aeneolithic Dwelling. *Unicum or Deficiency of Conservation?*

Valentin PARNIC, Vasile OPREA, Gabi DOBRE - Contribuții la repertoriul arheologic al județului Călărași. Descoperirile gumeleștiene pe valea Mostiștei / *Contributions au répertoire archéologiques du département de Călărași. Découvertes gumeleștiennes de la vallée de Mostiștea*

Recenzii / Book reviews

Marin CÂRCIUMARU, *Evoluția omului în cuaternar. Partea a III-a: Tehnologie și tipologie preistorică*, Târgoviște, 2000 (Roxana DOBRESCU)

Marin CÂRCIUMARU, *Peștera Cioarei Boroșteni. Paleomediul, cronologia și activitățile umane în Paleolitic*, Târgoviște, 2000 (Adrian DOBOȘ)

Studii de Preistorie 2/2003-2004

Douglass W. BAILEY - An Interview with Ian Hodder

Adina BORONEANȚ - The Tardenoisian in Romania - a false problem?

Nicolae MIRIȚOIU, Nicușor SULTANA, Andrei SOFICARU - Asupra unui craniu preistoric dintr-o descoperire întâmplătoare de la Schela Cladovei (jud. Mehedinți) / *About a prehistoric skull from a random discovery of Schela Cladovei (Mehedinți County)*

Pavel MIREA - Considerații asupra locuirii Dudești din sud-vestul Munteniei / *Considerations about Dudești settlements in S-V Muntenia*

Valeriu SÎRBU, Stănică PANDREA - Neolithic objects bearing incised signs on the bottom found in the carpatho-balkan area -analysis and possible significance

Adrian BĂLĂŞESCU, Mircea UDRESCU - Matériaux ostéologiques du site énéolithique (niveau Boian, phase Vidra) de Vlădiceasca - Valea Argovei, dép. Călărași

Felicia MONAH, Dan MONAH - Les données archéobotaniques du tell chalcolithique de Poduri Dealul Ghindaru

Silvia MARINESCU-BÎLCU, Radian-Romus ANDREESCU - Piscul Cornișorului. 1945-1946

Alexandru Mihail Florian TOMESCU - Selective pollen destruction in archeological sediments at Grădiștea Coslogenii (Călărași county, Romania)

Tzvetana POPOVA - L'analyse anthracologique et carpologique du site de Madretz (Nova Zagora, Bulgarie)

Cristian SCHUSTER - Zu den Ochsenhautbarren (?) in Rumänien

Cătălin DOBRINESCU - Noi puncte de vedere privind cronologia bronzului târziu și a începutului epocii fierului în Dobrogea / *Nouvelles points de vue concernant la chronologie de l'époque du Bronze tardif et le debout de l'Epoque du Fer en Dobroudja*

Cristian LASCU, Silvia MARINESCU-BÎLCU - Noi date privind "depunerile" rituale în peșteri din Mehedinți / *Nouvelles données concernant les « dépôts » rituels dans les grottes de Mehedinți*

Adrian DOBOȘ, Mihaela IACOB, Dorel PARASCHIV - Descoperiri paleolitice în nordul Dobrogei *Découverts paléolithiques dans le Nord de la Dobroudja*

George TROHANI - Obiecte getice din fier descoperite la Căscioarele Ostrov / *Objets gétiques en fer découverts à Căscioarele Ostrov*

Recenzii / Book reviews

- Linda ELLIS (editor), *Archaeological Method and Theory: An Encyclopaedia*, 2000, (Cătălin NICOLAE)
- Stefan Karol KOZLOWSKI, *Nemrik. An Aceramic Village In Northern Iraq*, 2002, (Irina NICOLAE)
- Frédéric GÉRARD and Laurens THISSEN (editors), *The Neolithic of Central Anatolia. Internal Developments and External Relations during the 9th-6th Millennia CAL. BC*, 2002, (Alexandru DRAGOMAN)
- Neța IERCOȘAN, *Cultura Tiszapolgár pe teritoriul României*, 2002, (Cătălin NICOLAE)
- În slujba arheologiei / Serving the archaeology**
- Adrian DOBOŞ - C.S. Nicolăescu-Plopșor și arheologia paleoliticului / C.S. Nicolăescu-Plopșor and Paleolithic archaeology

Studii de Preistorie 3/2005-2006

- Douglass W. BAILEY - An interview with Michael Shanks
- Corneliu BELDIMAN, Diana-Maria SZTANCS - Pendeloques paléolithiques et épipaléolithiques de Roumanie
- Adina BORONEANT, Alexandru DINU - The Romanian Mesolithic and the transition to farming. A case study: the Iron Gates
- Alexandru DINU, David MEIGGS, Adrian BĂLĂŞESCU, Adina BORONEANT, Andrei SOFICARU, Nicolae MIRIȚOIU - On Men and Pigs: Were Pigs Domesticated at Mesolithic Iron Gates of the Danube?
- Sanda BĂCUEȚ CRIȘAN - The Starčevo-Criș settlement from Zăuan „Dâmbul Cimitirului”. Old and new viewpoints
- Sergiu HAIMOVICI - The study of the archaeozoological remains found in pit no 3, containing human skulls from Cârcea - Viaduct, Starčevo-Criș culture
- Alexandru DRAGOMAN - Texte, discursuri și ideologie în cercetarea (e)neoliticului din România / Texts, discourses and ideology in (E)Neolithic research in Romania
- Valentina VOINEA, George NEAGU - Începutul eneoliticului în Dobrogea: între prejudecăți și certitudini / The beginning of the Eneolithic in Dobrogea: between preconceptions and certainties
- Cristian MICU, Florian MIHAIL, Michel MAILLE - Une représentation de bâtiment découverte dans le tell de Luncavița, point Cetățuia
- Hortensia DUMITRESCU - (cu o adnotare de / with an annotation of Silvia MARINESCU-BÎLCU) Zâmbreasca 1947
- Mădălin - Cornel VĂLEANU - Descoperirile de la Cucuteni și Societatea de Medici și Naturaliști din Iași (1884-1891) / Les découvertes du site Cucuteni et la Société des Médecins et Naturalistes du Iassy (1884-1891)
- Gabriel VASILE - Un schelet incomplet atribuit primei epoci a fierului (Hallstatt), descoperit la Capidava / La Bursuci - studiu antropologic / An incomplete skeleton assigned to first period of Iron Age (Hallstatt), discovered at Capidava La Bursuci - anthropological study
- Matthieu LE BAILLY, Françoise BOUCHET - La Paléoparasitologie. Les parasites comme marqueurs de la vie des populations anciennes

Studii de Preistorie 4/2007

- Douglass W. BAILEY - An interview with Ruth Tringham
- Roxana DOBRESCU - Obsidianul din aşezările aurignaciene din nord-vestul României / Obsidian in Aurignacian sites from north-west Romania
- Corneliu BELDIMAN, Diana-Maria SZTANCS - Pierres et mammouths. Les ivoires ouvrés au Paléolithique supérieur en Roumanie – données récentes
- Radian-Romus ANDREESCU - Valea Teleormanului. Considerații asupra plasticii antropomorfe / Telorman Valley. Aspects regarding anthropomorphic figurines

Sanda BĂCUET CRIŞAN - Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă. From general to particular – discoveries in the řimleu Depression

Silvia MARINESCU-BÎLCU - "Greutări" decorate din aria Gumelnița / *Decorated "clay weights" in Gumelnița culture*

Alexandru DRAGOMAN, Sorin OANȚĂ-MARGHITU - Against functionalism: review of Pietrele archaeological project

Cătălin LAZĂR, Valentin PARNIC - Date privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă / *Data about some funeral discoveries at Măriuța-La Movilă*

Mihaela GĂTEJ, Andrei SOFICARU, Nicolae MIRIȚOIU - Expertiza antropologică a osemintelor umane de la Măriuța-La Movilă (com. Belciugatele, jud Călărași) / *Anthropological expertise on human bones from Măriuța-La Movilă archaeological site*

Alexandru S. MORINTZ - Neue daten zur prähistorischen Ansiedlung bei Tăușanca (Gemeinde Ulmeni, Bezirk Călărași)

Cristian SCHUSTER - Erwägungen zu den befestigten bronzezeitlichen Siedlungen an der Unteren Donau (Südrumänien)

David PECREAUX - Archéoentomologie et Paléoentomologie. Les Insectes: témoins du passé des hommes et de leur environnement

Prezentări de carte/Book presentations

Ludovic Orlando, *L'anti-Jurassic Park: Faire parler l'ADN fossile*, Aux editions Berlin-Pour la Science, 2005, ISBN 2-7011-4136-2, 272 pag., 21 fig. (Adriana Maria STAN)

Studii de Preistorie 5/2008

Douglass W. BAILEY - An interview with Kostas Kotsakis

Vincent OLIVIER, Paul ROIRON, Adrian BĂLĂŞESCU, Samuel NAHAPETYAN, Yvan GABRIELYAN, Jean-Louis GUENDON - Milieux, processus, faciès et dynamiques morphosédimentaires des formations travertineuses quaternaires en relation avec les changements climatiques et les occupations humaines entre Méditerranée et Caucase

Gabriel POPESCU - Estimating the size of lithic artifact assemblages. A view from the Southern Carpathians Middle Paleolithic

Adina BORONEANȚ, Vasile BORONEANȚ, Nicolae MIRIȚOIU, Andrei D. SOFICARU - The Icoana burials revisited

Richard I. MACPHAIL, Constantin HAITĂ, Douglass W. BAILEY, Radian ANDREESCU, Pavel MIREA - The soil micromorphology of enigmatic Early Neolithic pit-features at Măgura, southern Romania

Cristian Eduard ȘTEFAN - Some observations on the Vidra axes. The social significance of copper in the Chalcolithic

Corneliu BELDIMAN, Diana-Maria SZTANCS - Matière, artefact, symbole. Dents percées et imitations en os dans les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni

Alexandra ION - Oseminte umane descoperite în așezări din arealul culturii Gumelnița) / *Human bones discovered in settlements from the area of Gumelnița culture*

Cătălin LAZĂR, Radian ANDREESCU, Teodor IGNAT, Mihai FLOREA, Ciprian ASTALOS - The Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)

Alexandra ION, Andrei D. SOFICARU - Paleopathological conditions in an Eneolithic community from Sultana - Malu Roșu

Nona PALINCAŞ - Public patriarchy in contemporary Romanian archaeology and the image of women in the Romanian Neolithic and Bronze Age

Ciprian F. ARDELEAN - Before the End of the World: archaeological investigations about Maya Terminal Classic processes on the Middle Candelaria River, Campeche, Mexico

Prezentări de carte/Book presentations

Umberto Albarella, Keith Dobney, Anton Ervynck and Peter Rowley-Conwy Eds., *Pigs and Humans. 10,000 years of interaction*, Oxford University Press. Hdb., 2007, ISBN 978-0-19-920704-6, 488 pages (Adrian BĂLĂŞESCU)

Douglass W. Bailey, *Prehistoric figurines. Representation and corporeality in the Neolithic*, 243 pages, 64 figures, 5 front photographs, London and New York, 2005, Routledge, ISBN 0-415-33152-8, Paperback (Alexandru DRAGOMAN)

Paul Goldberg and Richard I. Macphail (cu contribuții de Wendy Matthews), *Practical and Theoretical Geoarchaeology*, Blackwell Publishing, 2006, 455 pages (Constantin HAITĂ)

Mark Pollard, Catherine Batt, Benjamin Stern, Suzanne M.M. Young, *Analytical Chemistry in Archaeology*, Cambridge University Press, New York, 2007, ISBN-13 978-0-521-65209-4, 404 pagini, Index (Marinela FLOREA)

Studii de Preistorie 6/2009

Douglass W. BAILEY - Interview with Victor Buchli

Adina BORONEANT, Vasile BORONEANT - Schela Cladovei 1965-1968. După 40 de ani / *Schela Cladovei 1965-1968. After 40 years*

Piotr JACOBSSON - Strata of Practice: *Habitus and issues in the early Cypriot Neolithic*

Alexandra ION, Andrei-Dorian SOFICARU, Nicolae MIRIȚOIU - Dismembered human remains from the "Neolithic" Cârcea site (Romania)

Valentina VOINEA - Practici funerare în cultura Hamangia - sacrificii de animale / *Funerary practices in Hamangia culture - animal sacrifices*

Alexandru DRAGOMAN - Note on Vădastra excised pots

Georgeta EL SUSI - New data on livestock and hunting in the precucutenian settlement at Costișa - „Cetățuie” (Neamț County)

Radian-Romus ANDREESCU, Laurențiu GRIGORAŞ, Eugen PAVELET, Katia MOLDOVEANU - New discoveries in the Eneolithic settlement from Coțatcu “Cetățuia”, Buzău County

Cristian Eduard ȘTEFAN - A few remarks concerning the clay stamp-seals from the Gumelnița culture
Cătălin LAZĂR, Radian ANDREESCU, Theodor IGNAT, Monica MĂRGĂRIT, Mihai FLOREA,
Adrian BĂLĂŞESCU - New Data on the Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)

Hortensia DUMITRESCU[†] (cu o adnotare de / with an annotation of Silvia MARINESCU-BÎLCU) - Piscul Cornișorului (Sălcuța 1945)

Tomasz Jacek CHMIELEWSKI - Let's twist again... or on the Eneolithic methods of yarn production
Cătălin DOBRINESCU - Observații asupra originii și circulației obiectelor de bronz în aria culturii Coslogeni / *Observations on the origin and circulation of bronze objects in Coslogeni culture area*

Gânduri despre cei ce ne-au părăsit/Thoughts about those which left us

Alexandru DRAGOMAN - Șaptezeci de ani de la moartea lui Vasile Christescu / *Seventy years since the death of Vasile Christescu*

Prezentări de carte/Book presentations

Jan Vanmoerkeke, Joëlle Burnouf (coordonatori științifici/), *Cent mille ans sous le rails. Archéologie de la ligne à grande vitesse est européenne*, Somogy édition d'art, Inrap, Paris 2006, ISBN 2-7572-000-6-2, 136 p. (Pavel MIREA)

Studii de Preistorie 7/2010

Douglass W. BAILEY - Interview with Bjørnar Olsen (University of Tromsø)

Leonid CĂRPUŞ - Patoceneze și paleomediu în zona vest pontică, din preistorie până în antichitate / *Patocenoses and paleoenvironment in the West pontic zone, from prehistory until antiquity*

Piotr JACOBSSON, Adina BORONEANȚ - Set in clay: altars in place at Cuina Turcului, Iron Gates Gorge

Valentina VOINEA - Un nou simbol Hamangia / A new Hamangia symbol

Cornelia CĂRPUȘ, Leonid CĂRPUȘ - Analiza microscopică privind idolii Hamangia descoperiți în zona Cheile Dobrogei-Târgușor / The microscopical analysis regarding the Hamangia idols discovered in the zone of Cheile Dobrogei-Târgușor

Sabin POPOVICI - O piesă inedită descoperită la Hotărani La turn, jud. Olt / An unpublished piece discovered at Hotărani La turn, Olt County

Evgenia NAYDENOVA - Actual research status of the Chalcolithic cultures Polyanitsa and Boian

Radian ANDREESCU, Katia MOLDOVEANU, Carmen BEM - The Eneolithic settlements from Gumelnița, Sultana and Căscioarele. An environment analysis

Albane BURENS, Sorin AILINCĂI, Cristian MICU, Laurent CAROZZA, Elena LĂZURCĂ - Premières observations sur les techniques de façonnage et de finition de la céramique chalcolithique Gumelnița A2 du site de Carcaliu (Dobroudja, Roumanie)

Cristian Eduard ȘTEFAN - New data concerning the representation of human foot in the Gumelnița culture

Stoilka TERZIJSKA-IGNATOVA - A new type of Late Chalcolithic zoomorphic cult tables

Dimitar CHERNAKOV - Some observations about the discovered human skeletons at Rousse tell

Lolita NIKOLOVA - Towards prehistoric wellness in Eurasia: clay and health

Sorin Cristian AILINCĂI, Florian MIHAIL - Psalii din corn descoperite în aşezări ale culturii Babadag din nordul Dobrogei / Horn cheek-pieces (psalias) discovered in settlements of Babadag culture from Northern Dobrogea

Note și discuții/Notes and discussion

Alexandru DRAGOMAN, Gabriel DRAGOMIR - A few thoughts inspired by a book

Cătălin LAZĂR - The Second Cemetery from Sultana-Malu Roșu? Some hypothetical considerations

Prezentări de carte/Book presentations

Suciu Cosmin Ioan, *Cultura Vinča în Transilvania*, Biblioteca Brukenthal, XLIV, Editura Altip, Alba-Iulia, 2009, ISBN 978-117-250-7, 304 pagini, 352 figuri (Mădălina VOICU)

Mihai Gligor, *Așezarea neolică și eneolică de la Alba Iulia-Lumea Nouă în lumina noilor cercetări*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, ISBN 978-606-543-045-7, 482 pagini, 217 planșe (Vasile OPRIȘ)

Studii de Preistorie 8/2011

Douglass W. BAILEY - Interview with Lynn Meskell

Marcel OTTE - La gestion de l'espace au paléolithique

Georgeta El SUSI - Data on husbandry and hunting in the Early Starčevo-Criș settlement from Miercurea Sibiului – ‘Petriș’ (Sibiu County)

Constantin PREOTEASA - Nouveaux repères chronologiques concernant l'habitation chalcolithique du tell de Poduri-Dealul Ghindaru (dép. de Bacău – Roumanie)

Radian ANDREESCU - Note asupra decorului unor statuete gumelnițene / Notes on the decoration of some Gumelnița figurines

Jerzy KOPACZ - Cuțitele curbe de tip *krummesser* – la periferia industriei litice cioplite / Curved knives of *Krummesser* type – periphery of lithic chipped industries

Jesper S. ØSTERGAARD - A perspective on the secondary products revolution in Bulgaria

David L. PETERSON - Archaeology and value: Prehistoric copper and bronze metalwork in the Caucasus

Irene KALANTARIAN - The Early Bronze Age Complexes of Talin Cemetery

Alin FRÎNCULEASA, Andrei SOFICARU, Octav NEGREA, Monica MĂRGĂRIT, Mădălina FRÎNCULEASA, Bianca PREDA, Cornel DAVID - Cimitirul din epoca bronzului de la Câmpina (jud. Prahova) / The bronze age cemetery from Câmpina

Note și discuții/Notes and discussion

Cornelia CĂRPUŞ - Analiza microscopică a trei statuete antropomorfe din cultura Cucuteni, de la Drăgușeni, județul Botoșani

Cristian Eduard ȘTEFAN - O reprezentare antropomorfă inedită de la Verbicioara

Cristian LASCU, Cristina GEORGESCU - Case de pământ

Cătălin LAZĂR - Some considerations about an anthropo-zoomorphic figurine discovered at Măriuța-La Movilă (Southeastern Romania)

Arheologie și (micro)politica/Archaeology and (micro)politics

Romeo DUMITRESCU - O expoziție la Vatican (2008)

Romeo DUMITRESCU - Construite pentru a arde / "Build to burn"®: „note de jurnal” despre o încercare de arheologie experimentală

Studii de Preistorie 9/2012

Radu-Alexandru DRAGOMAN - *Studii de Preistorie*: bilanț după zece ani de apariție / Prehistorical Studies: *Account after ten years of publication*

Douglass W. BAILEY - Interview with Meg Conkey

Adina BORONEANT - The archaeological excavations at Grumăzești – Neamț County. Part 1 – refitting the puzzle

Adrian BĂLĂȘESCU - Exploatarea resurselor animale în cultura Dudești pe teritoriul României. Studiu de caz: Măgura-Buduiasca / *Animal exploitation in Dudești culture on Romania territory. Case study: Măgura-Buduiasca*

Vasile OPRIȘ, Adrian BĂLĂȘESCU, Cătălin LAZĂR - Considerații privind un complex apartinând culturii Boian descoperit în necropola de la Sultana-Malu Roșu, jud. Călărași / *Considerations regarding a complex belonging to Boian culture, discovered in the necropolis from Sultana-Malu Roșu, Călărași County*

Georgeta EL SUSI - Management of animal resources by Precucutenian communities and their impact on the environment based on recent research in sites from eastern Romania

Cătălin LAZĂR, Gabriel VASILE, Monica MĂRGĂRIT - Some considerations about a new grave discovered at Sultana-Ghețărie (Southeastern Romania)

Constantin HAITĂ - Observations at microscope on pottery fabric of some ceramic fragments from Gumelnița tell settlements Hârșova and Bordușani Popină

Katia MOLDOVEANU, Radian-Romus ANDREESCU - Sites under threat. Tell settlements from South-East Romania

Ciprian F. ARDELEAN, Juan Ignacio MACÍAS-QUINTERO - The combined use of air photographs and free satellite imagery as auxiliary tools in preliminary archaeological exploration: potential and limitations from three case studies in three distinct geo-cultural regions in Mexico

Călătorii arheologice/Archaeological trips

Radu-Alexandru DRAGOMAN - Despre o călătorie de documentare arheologică în U.R.S.S. / *About a journey of archaeological documentation in U.S.S.R.*

Alexandra GHENGHEA - Un altfel de șantier arheologic: un exemplu din Siberia / *A different archaeological excavation: an example from Siberia*

Prezentări de carte/Book presentations

Eugen Sava, Elke Kaiser, *Поселение с «золыниками» у села Одая-Мичурин, Республика Молдова (Археологические и естественнонаучные исследования)/Die Siedlung mit „Aschehügeln“ beim Dorf Odaia-Miciurin, Republik Moldova (Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen)*, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Biblioteca „Tyragetia”, XIX, Editura Bons Offices SRL, 2011, 532 p., ISBN 978-9975-80-525-4 (Tiberiu VASILESCU)

Studii de Preistorie 10/2013

Douglass W. BAILEY - Interview with Cornelius Holtorf

Florin DRAŞOVEAN - In regards to certain Late Neolithic - Early Eneolithic synchronism from Banat and Transylvania. A Bayesian approach to published absolute dates

Cristian Eduard ȘTEFAN, Radu PETCU, Răzvan PETCU - Reprezentări antropomorfe din așezarea neolitică de la Șoimuș-La Avicola (*Ferma 2*), jud. Hunedoara / *Anthropomorphic representations from the Neolithic settlement from Șoimuș-La Avicola (Ferma 2), Hunedoara County*

Cătălin LAZĂR, Cristian Eduard ȘTEFAN, Gabriel VASILE - Considerații privind resturile osteologice umane din cadrul unor așezări eneolitice din sud-estul României / *Considerations regarding the human osteological remains from some Eneolithic settlements from south-east Romania*

Cătălin BEM, Andrei ASĂNDULESEI, Constantin HAITĂ, Carmen BEM, Mihai FLOREA - Interdisciplinary investigations. The tell settlement from Vătași Măgura (Teleorman County, Romania)

Loredana NIȚĂ, Ana ILIE - The lithic collection from the Chalcolithic tell of Geangoaști (Dâmbovița County)

Nina MANASERYAN, Lilith MIRZOYAN - Armenia: Animal Remains from Neolithic and Bronze Age Settlements and Burials (Review of osteological material from the collection funds of the Institute of Zoology)

Ion TORCICĂ - Descoperiri Cernavodă III în situl de la Măgura Buduiasca (județul Teleorman) / *Cernavodă III discoveries in the site from Măgura Buduiasca (Teleorman County)*

Tiberiu VASILESCU - O dată ^{14}C de la Năeni-Zănoaga, Cetatea 1 / *One ^{14}C date from Năeni-Zănoaga, Cetatea 1*

Alin FRÎNCULEASA - Podoabe preistorice din materiale vitroase. Descoperiri în cimitirul din epoca bronzului de la Câmpina (jud. Prahova) / *Prehistoric jewellery items from vitreous materials. Discoveries in the bronze age cemetery from Câmpina (Prahova County)*

Mihai CONSTANTINESCU - Analiza antropologică a unui schelet din prima epocă a fierului de la Saharna (Rep. Moldova) / *Anthropologic analysis of a skeleton from the first epoch of Iron Age from Saharna (Rep. of Moldova)*

Alexandru BARNEA - Sur les Celtes au Bas-Danube

Note și discuții/Notes and discussion

Radu-Alexandru DRAGOMAN - A political chronicle of Romanian archaeological exhibitions: the case of the "Cucuteni civilization"

Nina MANASERYAN - Armenia: Wild Boar in All Issues

Nora YENGIBARYAN - The Urartian materials from Sodk Danube

Alexandra ION - De ce avem nevoie de Arheologie publică în România? / *Why we need Public archaeology in Romania?*

Versuri arheologice / Archaeological lyrics

C.S. NICOLĂESCU-PLOPSOR (grupaj conceput de Silvia Marinescu-Bîlcu și Radu-Alexandru Dragoman/ grouping conceived by Silvia Marinescu-Bîlcu and Radu-Alexandru Dragoman)

Studii de Preistorie 11/2014

Radu-Alexandru DRAGOMAN - Interview with Douglass W. Bailey

Mircea ANGHELINU - Stasis and change in Paleolithic times. A brief assessment of the Lower and Middle Paleolithic evolutionary dynamics

Ciprian F. ARDELEAN - The early prehistory of the Americas and the human peopling of the Western Hemisphere. An overview of archaeological data, hypotheses and models

Laurens THISSEN - Boian period ceramics from Teleor 008, a site in South of Romania

Emma WATSON, Bisserka GAYDARSKA - Little Cucuteni pots of hope: a challenge to the divine nature of figurines

Adina BORONEANȚ, Alin FRÎNCULEASA, Valentin DUMITRAȘCU - New data on the Stoicanî-Aldeni cultural aspect. The archaeological excavations from the Eneolithic site at Bălănești (Buzău County)

Mihaela GOLEA, Mala STAVRESCU-BEDIVAN, Cătălin LAZĂR - Macroresturi vegetale descoperite în situl arheologic Sultama – Malu Roșu, județul Călărași: studiu preliminar / *Vegetal macrorests discovered at Sultana – Malu Roșu archaeological site, Călărași County: preliminary study*

Mihai CONSTANTINESCU, Mihaela CULEA - Studiul antropologic al cimitirului neolic de la Gârlești, jud. Dolj / *Anthropologic study of the Neolithic cemetery from Gârlești, Dolj County*

Alin FRÎNCULEASA, Bianca PREDA, Tiberiu NICĂ, Andrei-Dorian SOFICARU - Un nou tumul preistoric cercetat la Ariceștii Rahtivani (jud. Prahova) / *A new prehistoric tumulus investigated at Ariceștii Rahtivani (Prahova County)*

Alexandra ION - The making of historical bodies: sex, race, and type in the Beginnings of the Romanian physical anthropology?

Studii de Preistorie 12/2015

Pagini din istoria arheologiei românești/ Pages from the history of Romanian archaeology

Radu-Alexandru DRAGOMAN - Aux débuts de l'archéologie moderne roumaine: les fouilles d'Atmageaaua Tătărască

Studii/Articles

Alexandru CIORNEI - On the so-called "Kriva Reka type" of Ludogorie chert: a petrographic perspective from the Upper Palaeolithic sites in the Giurgiu-Călărași area (southern Romania)

Monica MĂRGĂRIT, Camelia-Mirela VINTILĂ - New information from old collections. Reevaluation of personal adornments made of hard animal materials from the necropolis of Cernica

Cristian Eduard ȘTEFAN, Radu PETCU - Notă asupra unor capace de lut cu trăsături umane de la Șoimuș-La Avicola (Ferma 2), jud. Hunedoara / *Note on clay lids with human traits from Șoimuș-La Avicola (Ferma 2), Hunedoara County*

Mădălina DIMACHE, Constantin HAITĂ - Analysis at microscope of some Gumelnița pottery fragments from Bordușani Popină tell settlement

Ana ILIE, Katia MOLDOVEANU, Migdonia GEORGESCU - Note despre două sârme din aur din cultura Gumelnița / *Notes on two golden wires from Gumelnița culture*

Mădălina VOICU - Technology and functionality of the quadrilobed Wietenberg vessel

Luciana RUMEGA-IRIMUŞ - A mass grave and other contexts containing human remains discovered in the Hallstatt-period site at Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (Alba County)

Gabriel VASILE, Marius ILIE - Assessment of an Iron Age skeletal assemblage from Romania, Tărtăria Podu Tărtăriei vest (Alba County, Romania)

Mihai Ștefan FLOREA - Anthropic impact on the archaeological sites reflected in geospatial analysis. Study case: Ilfov County

Prezentări de carte/Book presentations

Tiziana Matarazzo, *Micromorphological analysis of activity areas sealed by Vesuvius' Avellino eruption. The Early Bronze Age village of Afrangola in southern Italy*, Archaeopress Archaeology, Oxuniprint, Oxford, 2015, 200 p., 72 figuri color, anexă cu 91 figuri color, ISBN 978-1-78491-211-6 (Constantin HAITĂ)

Studii de Preistorie 13/2016

Pagini din istoria arheologiei românești/ Pages from the history of Romanian archaeology

Radu-Alexandru DRAGOMAN - Pagini inconfortabile din istoria arheologiei românești: Odessa și Transnistria, 1941-1944 / *Uncomfortable pages from the history of Romanian archaeology: Odessa and Transnistria, 1941-1944*

Studii/Articles

Ciprian F. ARDELEAN - The "Transitional Period": a short terminological debate around the Pleistocene-Holocene Transition in North American prehistory

Cătălin BEM, Constantin HAITĂ - Tell-ul Bucşani Pod (Muntenia, România). Caracteristici tipologice şi petrografice ale utilajului litic şlefuit din nivelul superior (Gumelniţa B1) / Tell Bucşani Pod (Wallachia, Romania). *Tipological and petrographical features of polished lithic inventory from the upper level (Gumelniţa B1)*

Mihaela GOLEA - Discuţii asupra prezenţei speciei *Chenopodium album* în aşezările preistorice din România / *Discussions on the presence of the species Chenopodium album in the prehistorical settlements from Romania*

Monica MĂRGĂRIT, Mariana PROCIUC - Ce ne spun oasele prelucrate dintr-o groapă menajeră? Cazul aşezării eneolitice de la Frunțișeni (jud. Vaslui) / *What the worked bones from a waste pit tell us? The case of the Chalcolithic settlement from Frunțișeni (Vaslui County)*

Vasile DIACONU, Sergiu-Constantin ENEA, Dumitru BOGHIAN - Câteva piese atribuite epocii bronzului şi primei epoci a fierului din zona centrală a Moldovei / *Some pieces attributed to the Bronze Age and Hallstatt from the central area of Moldavia*

Mihai CONSTANTINESCU, Jenna WATSON, Thomas A. CRIST - Short anthropological report on the Bronze Age cemetery from Hăpria Hunedoara

Adrian BĂLĂŞESCU, Mădălina VOICU, Monica MĂRGĂRIT, Valentin RADU - Bronze Age Fauna from Pianu de Jos-Lunca Pârâului (Wietenberg culture)

Note şi discuţii/Notes and discussion

Alexandru CIORNEI - The saga of the astonishing ¹⁴C dates obtained on some "wooden" objects from Grădinile and Măgura sites (Early Neolithic, southern Romania)

Cristian Eduard ŞTEFAN - Notă asupra unor piese din metal de la Glina-La Nuci / *Note on some metal pieces from Glina-La Nuci*

Prezentări de carte/Book presentations

V. Spinei, N. Ursulescu, V. Cotiugă (Eds.), *Orbis Praehistoriae. Mircea Petrescu-Dîmbovița – in memoriam*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2015, 728 p, ISBN 978-606-714-131-3 (Cristian Eduard ŞTEFAN)

Studii de Preistorie 14/2017

Pagini din istoria arheologiei românești/ Pages from the history of Romanian archaeology

Radu-Alexandru DRAGOMAN - Trecutul politic al unei monografii arheologice: *Hăbăšești*, 1954 / *The political past of an archaeological monograph*: Hăbăšești, 1954

Studii/Articles

Mircea ANGHELINU, Monica MĂRGĂRIT, Loredana NIȚĂ - A Paleolithic eyed needle from Bistrițioara-Lutărie III (Ceahlău Basin, Northeastern Romania)

Monica MĂRGĂRIT, Adina BORONEANȚ, Mariana BALINT, Adrian BĂLĂŞESCU, Clive BONSALL - Interacţiuni om-mediu în situl mezolitic de la Icoana (Porțile de Fier) / *Human-environment interactions at Mesolithic Icoana (the Iron Gates Gorges)*

Cătălin BEM - Despre Microzona Bucşani şi ansamblul de situri Bucşani Pădure (precizări necesare) / *About Microzone Bucşani and the ensemble of sites Bucşani Pădure (necessary remarks)*

Vasile OPRIS, Cătălin LAZĂR, Theodor IGNAT - Technological analysis of Boian-Vidra pottery from Sultana

Cătălin BEM - An eneolithical length measurement unit. The *Pian*

Cătălin LAZĂR, Adrian BĂLĂŞESCU, Ionela CRĂCIUNESCU, Cristina COVĂTARU, Mihaela DANU, Adelina DARIE, Mădălina DIMACHE, Mihai FLOREA, Ovidiu FRUJINA, Mihaela GOLEA, Constantin HAITĂ, Theodor IGNAT, Bogdan MANEA, Monica MĂRGĂRIT, Vasile OPRIS, Valentin RADU, Tiberiu SAVA, Gabriela SAVA, Dan ŞTEFAN, Gabriel VASILE - Gumelniţa: Then and Now. The research results of the 2017 fieldwork

Tudor HILA, Cătălin BEM - Considerații asupra utilajului litic cioplit din stațiunea de la Satu Barbă
Groapa de Animale / Considerations on the chipped lithic tools from the site at Satu Barbă Groapa de Animale

Prezentări de carte/Book presentations

Ian Hodder (ed.), *Religion at work in a Neolithic society: vital matters*, Cambridge, 2014, Cambridge University Press, 382 p. and 47 figs., ISBN 978-1-107-67126-3 (Radu-Alexandru DRAGOMAN)

Ольга В. Лозовская, Андрей Н. Мазуркевич, Екатерина В. Долбунова (ред.), *Традиции и инновации в изучении древнейшей керамики. Материалы международной научной конференции 24-27 мая 2016 года, Санкт-Петербург, Россия*, Санкт-Петербург, 2016, Институт Истории Материальной Культуры, Россиская Академия Наук / Olga V. Lozovskaya, Andrey N. Mazurkovich, Ekaterina V. Dolbunova (eds.), *Traditions and innovations in the study of earliest pottery. Materials of the international conference, May, 24-27, 2016, St. Petersburg, Russia*, St. Petersburg, 2016, Institute for the History of Material Culture, Russian Academy of Sciences; 256 p., ISBN 978-5-9907148-9-2 (Radu-Alexandru DRAGOMAN)

Studii de Preistorie 15/2018

Pagini din istoria arheologiei românești/ Pages from the history of Romanian archaeology

Radu-Alexandru DRAGOMAN - O carte de la începuturile arheologiei moderne românești / A book from the beginnings of modern Romanian archaeology

Studii/Articles

Loredana NIȚĂ, Cristina CORDOȘ, Mircea ANGHELINU - Apprenticeship lithic debitage. Examples from a 27.3 ka cal BP Gravettian collection from Bistrițoara-Lutărie III (Ceahlău Basin, NE Romania)

Florin DRAȘOVEAN - A *Spondylus Gaederopus Linnaeus*, 1753 spiny oyster pendant from the Neolithic settlement of Sânandrei-Ocsăplăț (Timiș County, western Romania)

Georgeta El SUSI - Preliminary report on the faunal remains from the Early Neolithic site (Starčevo-Criș IIIB-IVA) at Tășnad-Sere, Satu Mare County

Monica MĂRGĂRIT, Camelia-Mirela VINTILĂ - Podoabe și figurine confectionate din materii dure animale descoperite în așezarea eneolică de la Vidra (jud. Ilfov) / Personal adornments and figurines made of hard animal materials discovered in the Eneolithic settlement of Vidra (Ilfov County)

Ion TORCICĂ - Greutățile de lut decorate din tell-ul Vitănești Măgurice, jud. Teleorman / Decorated loom weights from Vitănești Măgurice tell settlement, Teleorman County

Xenia POP, Alexandru GUDEA, Aurel DAMIAN - Gospodărirea animalelor în așezarea Makó de bronz timpuriu de la Pecica-Site 14 / Animal husbandry in the Makó bronze age settlement from Pecica-Sit 14

Cristian Eduard ȘTEFAN - Notă asupra unui capac zoomorf neolic de la Romula (Reșca, jud. Olt) / Note on a neolithic zoomorphic lid from Romula (Reșca, Olt County)

Prezentări de carte/Book presentations

Maurizio Forte, Stefano R.L. Campana (eds.), *Digital Methods and Remote Sensing in Archaeology, Archaeology in the Age of Sensing*, Berlin, 2016, Springer International Publishing, 496 p., 223 fig., ISBN 978-3-319-40656-5 (Ovidiu Alexandru FRUJINĂ)

Christoph Siart, Markus Forbriger, Olaf Bubenzer (eds.), *Digital Geoarchaeology. New Techniques for Interdisciplinary Human-Environmental Research*, Natural Science in Archaeology, 2018, Springer, 269 p., ISBN 978-3-319-25314-5 (Cristina-Ioana COVĂTARU)

Andrei Asăndulesei, *GIS (Geographic Information System), fotogrametrie și geofizică în arheologie. Investigații non-invazive în așezări Cucuteni din România*, Iași, 2018, Colecție: Bibliotheca Archaeologica Moldaviae, Editura Universității "Al. I. Cuza", 274 p., ISBN 978-606-714-215-0 (Adrian ȘERBĂNESCU)

Supplementum 1/2005

Valentin RADU - Atlas for the identification of bony fish bones from archaeological sites, Editura Contrast, Bucureşti

Supplementum 2/2007

Corneliu BELDIMAN - Industria materiilor dure animale în preistoria României. Resurse naturale, comunități umane și tehnologie din paleoliticul superior până în neoliticul timpuriu / *L'industrie des matières dures animales dans la préhistoire de la Roumanie. Ressources naturelles, communautés humaines et technologie dès le Paléolithique supérieur au Néolithique ancien*, Editura Pro Universitaria, Bucureşti

Supplementum 3/2008

Roxana DOBRESCU - Aurignacianul din Transilvania / *The Aurignacien from Transylvania*, Editura Renaissance, Bucureşti.

Supplementum 4/2016

Douglass W. BAILEY - Archaeology today: discussions of themes, goals, and methods. Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte.